

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

***«СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ (ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ)»***

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

(м. Дніпро, 2 грудня 2022 р.)

Дніпро
2023

УДК 351.746.1
С 92

*Рекомендовано до друку Науковою радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 19.01.2023)*

Упорядник:

Корогод С. В., старший викладач кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Оргкомітет:

Фоменко А.Є. – д.ю.н., доц., Засл. юрист України (голова), **Наливайко Л.Р.** – д.ю.н., проф., Засл. юрист України (заст. голови); **Обшалов С.В.** – д.ю.н., доц. (заст. голови); **Лазарєв В.О.** – к.ю.н. (заст. голови); **Каховська О.В.** – д.е.н., проф.; **Коваленко-Марченкова Є.В.** – к.е.н.; **Щербина О.В.** – к.ю.н.; **Шаблистий В.В.** – д.ю.н., проф.; **Березняк В.С.** – д.ю.н., с.н.с.; **Пиріг І.В.** – д.ю.н., проф.; **Санакось Д.Б.** – к.ю.н., доц.; **Недря К.М.** – к.і.н., доц.; **Чаплинський К.О.** – д.ю.н., проф.; **Федченко В.М.** – к.ю.н., доц.; **Корогод С.В.**

Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів публікацій. За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій.

С 92 Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2 груд. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 380 с.

ISBN 978-617-8035-02-0

Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)». У збірник міжнародної науково-практичної конференції увійшли матеріали з актуальних проблем кримінально-правового та кримінологічного забезпечення міжнародної та національної безпеки, розкриті питання кримінального процесуального забезпечення міжнародної та національної безпеки, психологічного забезпечення в умовах воєнного стану, використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві в умовах воєнного стану тощо.

ISBN 978-617-8035-02-0

© ДДУВС, 2023
© Автори, 2023

ЗМІСТ

Аксьонов В.В., Кожевников В.В. МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ	15
Артем'єв О.О. РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ	19
Баб'як А.О. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС	22
Барда Д.О. НЕЗАКОННІ ДОХОДИ ТА БОРОТЬБА З ЇХ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ	24
Бідняк В.А. ПРИВЛАСНЕННЯ КОШТІВ З ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ, ЩО ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ЗА ПРОГРАМОЮ МЕДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ	26
Бідняк Г.С., Вільхова Є.М. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОЯВІВ КОЛАБОРАЦІЙНИХ ДІЙ	29
Богуславський М.Г., Паршин Ю.І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕПАРТАМЕНТУ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЩОДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИМ ГРУПАМ ТА ЗЛОЧИННИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ СФОРМОВАНИМ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ	33
Бойко О.П. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ	36
Болгаренко В. М. НЕОБХІДНА ОБОРОНА : ПРАВО ЧИ ОBOB'ЯЗОК	40

Бондар В.С. СУДОВО-БАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ МОДЕЛЕЙ ЗБРОЇ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА БОЄПРИПАСІВ ДО НЕЇ.....	43
Бонтлаб Р.Р. ПЕРША ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА ПРИ ПНЕВМОТОРАКСІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	57
Бражник Д. С. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАННОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО- ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	60
Бублик Н. С., Бразалук В. П. ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	63
Булавко І.Д. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ .	66
Варич В.Ю. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ- АГРЕСОРУ: ЗМІНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	69
Васюта Ю.В. МЕХАНІЗМ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА УЧАСТЮ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	71
Власова В.С. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИ, ПОСТРАЖДАЛОЇ ВНАСЛІДОК ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ	75
Воліков Т. А. ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ СЛІДЧИМ	77
Вольтобрісов А. В., Черненко А.П. АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	80

Гарбузова Є.О. ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМІНУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ.....	84
Гаркуша А.Г., ...	86
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	86
Гога А. М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ	89
Голобородько В.В., Гаркуша А.Г. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТ. 161 КК УКРАЇНИ	92
Голубєва Д. В. ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	95
Дорошко О. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗМІРУ ВЗУТТЯ, ЯКИМ ЗАЛИШЕНО СЛІДИ НИЗУ ВЗУТТЯ НА МІСЦІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	98
Єфімов В. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ АПК УКРАЇНИ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ...	102
Єфімов М. М. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	104
Захарко А. В.	107
КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ ПРИСЯЖНИХ: СТАН ТЕОРЕТИЧНОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ	107
Заяць К.Д., Заяць Д.Д. ЩОДО ПИТАННЯ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ ШАХРАЙСТВ І ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ ЇХ ДОКАЗУВАННЯ У ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	111

Зибіна А.С. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	114
Казбекова А. Б. ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ ЗНИЖЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ ЗАКУПІВЕЛЬ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН	116
Калюга О. Д. ОСНОВНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМ ФІНАНСУВАННЯМ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	112
Каркоцький І.О. ЩОДО ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	124
Каторкін Р.А. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	128
Кириченко С. І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	131
Кишинська І.О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	136
Кіяниця В.М. ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ПІДСТАВІ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ	138
Коваленко А. В. ОКРЕМІ ОСОБИЛВОСТІ ОБМІНУ ОСІБ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	141

Колеснік Н.В. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	144
Корінь Д. К. МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ	148
Кочкіна Д. Д. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ВІДМІННІСТЬ МІЖ ПОНЯТТЯМИ «ШПИГУН» ТА «ВІЙСЬКОВИЙ РОЗВІДНИК».....	150
Крамаренко Ю. М. ЗЛОЧИННА ПАРАДИГМА ЯК ВИКЛИК ТА ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	152
Кривопис О. Г. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ	154
Лаврієнко М.М. ДЕЗЕРТИРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	157
Лазарєв В.О. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ПОТЕРПІЛОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	160
Легеза Є.О. ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЇ ПІД ЧАС ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ У 2022 Р.	164
Лукомська А. А. ЩОДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ ТА МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	167
Макаренко Д.А. СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ СЛУЖБОВІЙ НЕДБАЛОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	170

Мар'ян М.М.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
НЕГАТИВНИХ СЛІДІВ ПАЛЬЦІВ РУК 173

Мельник А. М.

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН 177

Мельниченко І.Д.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ
СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ,
ПОВ'ЯЗАНОМУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ 179

Мітченко К.В.

УСВІДОМЛЕННЯ РОЛЬОВОГО РЕПЕРТУАРУ
АТЕСТОВАНИХ ВИКЛАДАЧІВ ВУЗ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ
УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ 183

Моргунов В. О., Арланов О. Д.

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІГРОВОГО РУШІЯ UNREAL
ENGINE 5 ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ОБСТАНОВКИ МІСЦЯ ПОДІЇ 186

Мороз В.П.

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ
ДЕПАРТАМЕНТУ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 189

Nabeelah Auwal Muhammad, Nana Faezah Auwal Muhammad

UKRAINE-RUSSIA WAR AND HOW TO GET IT OVER 192

Наточій А.Д.

ВІДКРИТІСТЬ І ПРОЗОРИСТЬ У РОБОТІ СУЧАСНОЇ ПОЛІЦІЇ 195

Наточій А. Д.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ВОЛОДІННЯ
ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ 198

Нечаєва К.С.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС
ДОСЛІДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ
РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ..... 200

Огурченко В. Г. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ В УКРАЇНІ	203
Онопко Є.І. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	207
Орел Ю. В. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	210
Орлов В.А. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІКСАЦІЇ ТА ОЦІНКИ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	212
Павлова Н.В. ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ УНІФІКАЦІЇ ДЕЯКИХ ТЕРМІНІВ ПРИ ОПИСАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ШАХРАЙСТВА	216
PAKULOVA T., VIDNIAK H. PECULIARITIES OF PROVIDING FIRST AID AFTER MISSILE ATTACKS ON CIVILIAN INFRASTRUCTURE	217
Перлін С.І. ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ ЯК ЧАСТИНИ НАУКИ КРИМІНАЛІСТИКИ	221
Петриченко К.С. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ В УКРАЇНІ	223
Пиріг І. В., Садовий Р. О. ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	227
Пиріг І. В. ВИДИ ТА ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ, ЩО ПРИЗНАЧАЮТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	230

Письменний Д.В.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ МЕХАНІЗМУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 233

Письменський Є.О.

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
НОРМИ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОСВІТИ..... 236

Попович А. О.

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПОСТРАЖДАЛИХ
ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НЕПОВНОЛІТНІХ 239

Приловський В.В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 241

Прокопенко Д.В.

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМІНУ
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ..... 245

Прокопенко О.Ю.

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАХОПЛЕННЯ ПРАЦІВНИКА
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ АБО ПРЕДСТАВНИКА
ВЛАДИ, ЯК ЗАРУЧНИКА 248

Прокопов С.О., Грабовська У.М.

ПІДРОБКА ДОКУМЕНТІВ, ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ
ЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ 251

Руфанова В.М.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ
ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ 253

Санакоєв Д.Б.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 257

Селецька Л. Є. ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЛЯ ЯК СКЛАДОВА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ.....	261
Skyba E. PROBLEMS OF MORAL ADAPTATION OF ONELINE LEARNING IN MODERN CONDITIONS.....	264
Солдатенко О.А ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	266
Степанюк Д.Р. ВИНИКНЕННЯ ТА ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ДНК-АНАЛІЗУ ЯК МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИКИ.....	269
Степанюк Р. Л. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДНК-АНАЛІЗУ В УКРАЇНІ	273
Тертишник В.М. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ ЗДОЧИНІВ	275
Ткач Ю. О., Гаркуша А. Г. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОДАЖ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	278
Ткаченко П.І. СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ ЗЛОЧИНАМ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	283
Туляков В.О. КУЛЬТУРА ВІКТИМНОСТІ ТА БЕЗПЕКОВА СКЛАДОВА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ЯК ЛАМАЄТЬСЯ КРИМІНОЛОГІЧНА МАТРИЦЯ.....	286
Фіалка М.І. ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК РІЗНОВИД «ФЕЙКІВ» В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ.....	289

Філіпп А.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 438 КК УКРАЇНИ 292

Ханчич В.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ ЯК ЗАГРОЗИ
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ..... 294

Чаплинська Ю. А.

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ
ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ,
СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ 297

Чаплинський К. О.

ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ
ЖІНОК І ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 301

Черненко А.П

ПРО ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ОКРЕМИХ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ЩОДО ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 304

Шаповалова І. С.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 307

Шендрик Ю.В.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 310

Шиян А.Г.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА
ОРГАНУ ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 316

Щербаковський М. Г......
ХАРАКТЕР ЗНАНЬ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА 319

Юрчишин В. М., Скляк І.А.

ПОВНОВАЖЕННЯ КЕРІВНИКА ПРОКУРАТУРИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 323

Юсупов В.В.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....328

Яковенко М. О.

ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ГРУП ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИЛУЧЕННЯ, ПЕРЕДАЧІ ТА РЕПАТРІАЦІЇ ТІЛ (ОСТАНКІВ) ОСІБ,
ЗАГИБЛИХ (ПОМЕРЛИХ) У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ
ПРОТИ УКРАЇНИ, ЩО ФУНКЦІОНУЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЯХ.....331

Бовнегра І. В.

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВЧОГО
СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ 335

Бондаренко О. С.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ
ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 339

Гарашук Д.П.

ОЦІНКА ПЕРВИННОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ
ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО
ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ 341

Григор'єва Н. В.

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....345

Гришко Ю. Ю.

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ 347

Демченко І. О.

БЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ЯК УМОВА ЇХ ПРОВЕДЕННЯ ПІД ЧАС ЕПІДЕМІЇ (ПАНДЕМІЇ) 351

Дишльова А.О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА
НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 353

Настич Т. М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
ТА ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ ЗА ФАКТАМИ ПОРУШЕННЯ
ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ 355

Никифорова О.А.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СИНДРОМУ
У ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В БОЙОВИХ УМОВАХ 358

Никифорова О.А., Бідняк М.В.

АКУБАРОТРАВМА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ФІЗІОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ КОНТУЗІЙ 360

Покраса К. В.

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОЖЕЖІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯМ ЧУЖОГО МАЙНА,
ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ 364

Плетенець В.М.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА НАПРЯМКИ ПОДОЛАННЯ
ФАКТІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 366

Сухомлин Ю. В.

ЗАХИСТ ВІДОМОСТЕЙ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС
ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ 369

Філіпов Ю.Є.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 372

Обшалов А.С.

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ПРАЦІВНИКІВ
ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СУПРОВОДЖЕННІ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ 376

Аксьонов В.В.,

директор Черкаського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру
МВС України

Кожевников В.В.,

завідувач відділу криміналістичних
видів досліджень Черкаського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру
МВС України

МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

З метою реалізації завдань, направлених на розслідування воєнних злочинів, вчинених в результаті повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави, повинно відбуватися комплексне використання всіх можливих сил і засобів під час їх розслідування, у тому числі і з використанням ряду судових експертиз.

Так, станом на 13 жовтня 2022 року, згідно даних офісу Генерального прокурора України, вже зафіксовано близько 40 тисяч воєнних злочинів, серед яких вбивства, мародерства, гвалтування, руйнування, вчинені величезною кількістю російських військових [1].

Для того, щоб притягнути їх до відповідальності, перед правоохоронцями постали серйозні виклики, які полягають в зборі, обробці та дослідженні значущої інформації.

Дуфенюк О.М. визначає чотири основні групи джерел значущої інформації про воєнні злочини: особистісні джерела (показання свідків, потерпілих, підозрюваних (полонених) про обставини події); речові джерела (матеріальна обстановка, місця руйнувань, залишена техніка, речі, зброя, боєприпаси, вибухонебезпечні об'єкти, які не детонували, фрагменти боєприпасів, трупи з ознаками насильницької смерті; сліди біологічного походження

у випадках катувань, згвалтувань; матеріали та речовини (грунти, вода тощо), що засвідчують факти застосування забороненої зброї, факти забруднення екосистеми небезпечними речовинами тощо); цифрові джерела (матеріали фото чи відеофіксації подій, дані електронних, комп'ютерних та телекомунікаційних мереж, дані геолокації засобів, оснащених GPS-маяками,

дані з відкритих джерел цифрової інформації і т. д.); документальні джерела (протоколи, розпорядження, накази, розпорядження, плани проведення військових операцій, замовлення на постачання, особисті документи комбатантів, фінансові документи тощо) [2, 372].

Отримання саме речових джерел інформації можливе внаслідок ретельно проведених оглядів місць скоєних злочинів в умовах бойових дій. А подальше дослідження таких об'єктів шляхом проведення судових експерттиз за різними експертними спеціальностями дозволять встановити причетність до скоєння конкретних російських військових.

Одним із видів судових експерттиз, які можливо пов'язати із бойовими діями є, звичайно, судова балістична експертиза. Вирішення експертом класифікаційних питань, а саме встановлення належності зброї до певного типу та виду та встановлення заводу-виробника, дасть змогу слідчим отримати документальне підтвердження належності того чи іншого трофейного озброєння до зразків російської зброї.

Так, наприклад, в результаті одного з бойових зіткнень бійців 128-ї окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади з росіянами трофеєм наших хлопців стала новітня зброя росармії – великокаліберна снайперська модернізована гвинтівка АСВК-М «Корд-М» [3].

Не менш важливим є й проведення технічних досліджень документів, вилучених як у російських окупантів, взятих у полон чи виявлених під час проведення оглядів місця події, так і вилучених у підозрілих осіб на території, де не проводяться бойові дії.

Так, за повідомленням пресцентру Служби безпеки України було викрито та ліквідовано фірми, які допомагали легалізуватися на території України громадянам РФ та видавали їм фальшиві українські паспорти [4].

Також встановлено, що після захоплення Київської області російські окупанти планували створити окупаційну адміністрацію та організувати псевдореферендум для проголошення місцевої республіки. Усіх жителів хотіли взяти на облік, примусово обмінюючи українські документи на паспорти радянського зразка, принаймні на час до видачі документів РФ, повідомляє СБУ у Telegram. Про це свідчать дані, отримані військовою контррозвідкою СБУ на позиціях загарбників, а також поведінка окупантів на тимчасово окупованих частинах України. Зокрема, було виявлено ворожий схрон із бланками паспортів колишнього СРСР, облаштований у покинутому будинку поблизу смт Макарів Бучанського району. «Примітно, що ці бланки були саме українського зразка – від імені УРСР. Причому подібна серія не вироблялася в Україні з 1990 року. Таким чином, усі виявлені бланки – були завезені з РФ на початку повномасштабної агресії проти нашої держави», - додали у СБУ [5].

Окремим питанням є розслідування злочинів, пов'язаних із перетином Державного кордону під час дії військового стану в країні.

Так, повідомлялось про осіб чоловічої статі 90-го та 91-го року

народження, які намагались покинути територію України через пункт пропуску «Паланка-Маяки» за допомогою підrobних документів військовозобов'язаних з відміткою про непридатність до служби [6].

Одним із прикладів застосування документальних документів, які спростовують російські свідчення про те, що в м. Кременчук на території торговельного центру, в який втрапила ворожа ракета знаходилась військова база з перевантаження боєприпасів – це знайдений на місці вибуху касовий чек торговельного центру «Амстор» із зазначенням дати та часу, що свідчить, що люди купували іграшки за декілька годин до вибуху [7].

Здавалося б, що почеркознавча експертиза і воєнна агресія – це поняття неспівставні, однак результати такого виду досліджень теж мають вагу в ланцюгу доказів скоєння воєнних злочинів російських військових.

Так, російські війська, панічно тікаючи, кидають на полі бою не лише техніку, а й документи. У розпорядженні ЗСУ опинилися планувальні документи одного з підрозділів батальйонної тактичної групи 810-ї окремої бригади морської піхоти Чорноморського Флоту Російської Федерації. Українські військові роздобули робочу карту окупантів, бойове завдання ворога, таблицю позивних, таблиці сигналів управління, таблиці скритого управління, список особового складу, які містять багато почеркового матеріалу. Відповідно до отриманих документів, документи про вторгнення в Україну були затверджені 18 січня 2022 року. Йдеться, що операція із захоплення України «має пройти протягом 15 діб, а саме з 20.02. по 06.03». Окупанти, які потрапляли в полон, казали, що їхали на навчання і заблукали. Мовляв, вони не знали про вторгнення Росії в Україну. Але в ЗСУ закликають не вірити ворогу, адже військові ретельно планували і готувались до війни. На підтвердження цьому повідомляється, що підрозділ ворога мав здійснити висадку з ВДК «Орськ» в районі населеного пункту Степанівка-1 та надалі діяти з військовими частинами 58-ї армії РФ, а саме зі 177-м окремим полком морської піхоти ЧФ РФ. Кінцевою метою цих сил було блокування та взяття під контроль Мелітополя. Вказані документи були підписані та затверджені командирами підрозділів та батальйонно-тактичних груп із розшифровками прізвищ, що теж матиме значення під час розслідування злочинів [8].

Застосування молекулярно-генетичної або ДНК-експертизи при розслідуванні воєнних злочинів дає змогу встановити інформацію про ту чи іншу особу з числа вбитих чи закатованих, які перебували в полоні чи на полі бою. Для того, щоб отримати позитивні результати такої експертизи є певні вимоги до відбору зразків [9, 10].

Так, після того, як ЗСУ звільнили окупований Ізюм, в місті виявили місце масового поховання, де було понад 400 тіл. Поховання проводила місцева ритуальна служба, вона ж вела журнал із даними про небіжчиків. Після проведених розшукових дій, використовуючи результати ДНК-експертизи, вдалось встановити, що серед багатьох тіл загиблих був

похований письменник Володимир Вакуленко [11].

Отже, розслідування воєнних злочинів потребує від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, так і експертних установ та інших фахівців високого рівня мобілізації, концентрації зусиль та ресурсів, працюючи в таких складних умовах зібрати та процесуально вірно закріпити усі докази причетності російських військових до скоєння воєнних злочинів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Сергій Миткалик. Слідство зафіксувало майже 40 тисяч воєнних злочинів: складнощі розслідування. URL: https://lb.ua/blog/serhii_mytkalyk/532493_slidstvo_zafiksuvalo_mayzhe_40_tisyach.html (дата звернення 17.11.2022)
2. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. №4, 2022. С. 369-374.
3. 128-ма бригада здобула новий трофей – новітню великокаліберну снайперську гвинтівку росармії. URL: <https://zaholovok.com.ua/128-ma-brigada-zdobula-noviy-trofej-novitnyu-velikokalibernu-snaipersku-gvintivku-rosarmii> (дата звернення 17.11.2022)
4. Диверсанти ЗС РФ отримували фальшиві українські паспорти в Харкові, — СБУ. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/523709-diversanty-vs-rf-poluchali-falshivye-ukrainskie-pasporta-v-harkove-sbu-foto>. (дата звернення 17.11.2022)
5. Заза Пауалішвілі. Росіяни збирались паспортизувати населення Київщини документами СРСР. URL: https://lb.ua/news/2022/06/10/519621_rosiyani_zbiralis_pasportizuvati.html (дата звернення 24.11.2022)
6. Прикордонники затримали двох ухильників з підробними документами. <http://7kanal.com.ua/2022/03/11/pogranichniki-zaderzhali-dvuh-uklonistov-s-lipovymi-dokumentami/> (дата звернення 24.11.2022)
7. Простий чек торгового центру спростовує російську брехню про причини ракетного удару. URL: http://ukrpohliad.org/news/prostyj-chek-torgovogo-tsentru-sprostovuye-rosijsku-brehyu-pro-prychynu-raketnogo-udaru.html?fbclid=IwAR2aPRjV7qEZguLgAuIC6IR5BediO_G592_eM5SLIYRNiEu3HiKzjqE vAw4 (дата звернення 24.11.2022)
8. Михайло Гема. ЗСУ змогли захопити планувальні документи одного з підрозділів російської армії. URL: <https://24tv.ua/zsu-zmogli-zahopiti-planuvalni-dokumenty-odnogo-pidrozdiliv-rosiyskoji-armii> (дата звернення 24.11.2022).
9. Олена Барсукова. Пошук за ДНК: як знайти загиблих чи зниклих рідних під час війни? Інструкція МОЗ. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/06/8/249020> (дата звернення 28.11.2022).
10. Софія Цветкова. "Підтвердити, що це моя мати": як в Ізюмі збирають ДНК родичів для ідентифікації загиблих. URL: <https://suspilne.media/309888-pidтверditi-so-se-moa-mati-ak-v-izumi-zbiraut-dnk-rodiciv-dla-identifikacii-zagiblih/> (дата звернення 28.11.2022).
11. Олександр Кравченко. ДНК-експертиза підтвердила, що письменника Володимира Вакуленка вбито. URL: https://lb.ua/society/2022/11/28/537395_dnkeksperitiza_pidтверdila_shcho.html (дата звернення 28.11.2022).

Артем'єв О.О.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Беляев Е.О.,
співробітник СБУ

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

В основі громадянського суспільства, по дорозі побудови та розвитку якого йде Україна, лежить система результативного та прозорого державного управління. Ефективне функціонування органів державної влади спрямоване на відкрите та відповідальне управління економічними, фінансовими, людськими та природними ресурсами. Потреба у цьому особливо гостро відчувається за умов кризи.

Держава здійснює свої функції через систему органів державної влади, місцевого самоврядування, а також через належні їм підприємства, організації та установи, що функціонують на основі державної або комунальної власності. Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, які повністю утримуються за рахунок державного або місцевого бюджету, є бюджетними установами [1].

Бюджетні установи та організації не розглядають отримання прибутку та його розподіл між учасниками як основна мета своєї діяльності. Їхнє створення спрямоване на рішення суспільно значущих завдань – соціальних, управлінських, освітніх, наукових, культурних та ін. Останнім часом джерела фінансування таких суб'єктів значно розширилися і включають плату за надані послуги, гуманітарну та спонсорську допомогу та ін. цільовому та ефективному використанні національних ресурсів, що знаходяться у розпорядженні бюджетних установ, має велике значення для громадськості, тому вона має бути повною, достовірною, своєчасною, а головне – відкритою та прозорою.

Якість та доступність інформації щодо функціонування бюджетних установ та організацій безпосередньо залежать від системи бухгалтерського обліку та звітності, в якій ця інформація створюється.

Відповідно до вимог закону України «Про бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в Україні» всі суб'єкти господарювання зобов'язані вести бухгалтерський облік, на основі даних якого формуються фінансова,

податкова, статистична та інші види бухгалтерської звітності [2].

Необхідно відзначити, що чинне законодавство, що регулює організацію бухгалтерського обліку та звітності бюджетних установ та організацій, що не передбачає порядок оприлюднення їхньої фінансової звітності. Проте без цього, на думку автора, стає неможливим дотримання принципу публічності державних фінансів. Крім того, порушується задекларований у законі України «Про доступ до публічної інформації» принцип прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень, рішення яких є обов'язковими до виконання [3]. Відповідно до цього закону не може бути обмежений доступ до інформації про розпорядженні бюджетними коштами, володінні, користування або розпорядження державним, комунальним майном, крім випадків, коли оголошення або надання такої інформації можуть завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідування чи запобігання злочину.

Таким чином, на сьогоднішній день в Україні бюджетні установи та організації, на жаль, не оприлюднюють результати своєї діяльності та фінансову звітність.

На жаль, Державна фінансова інспекція України у своїх звітах, починаючи з 2010р. перестала оприлюднювати інформацію про виявлені внаслідок контролю втрати фінансових та матеріальних ресурсів, допущених внаслідок неефективних управлінських дій (упущена вигода, непродуктивні (зайві) витрати та пр.). У попередніх опублікованих звітах такі втрати були значними та мали тенденцію до зростання [4].

Вперше про можливість застосування в Україні аудиту у сфері державних фінансів заговорили у зв'язку з ухваленням Бюджетного кодексу України у редакції 2001р. Відповідно до ст. 26 Бюджетного кодексу України керівники розпорядників бюджетних коштів повинні організувати внутрішній контроль та внутрішній аудит та забезпечувати їх здійснення у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах [1].

Під внутрішнім контролем законодавець розуміє комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів та вимог у щодо діяльності бюджетної установи. Під внутрішнім аудитом розуміють діяльність окремого підрозділу у бюджетній установі, спрямовану на вдосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного та неефективного використання бюджетних коштів, виникнення помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи, поліпшення внутрішнього контролю [1].

Для досягнення основної мети реформування української системи контролю за державними фінансами, на думку автора, необхідно насамперед забезпечити високий рівень фінансової дисципліни у бюджетній сфері та у державному секторі економіки. Для виконання цього завдання в органах державного та комунального сектору необхідно вибудувати системний

внутрішній контроль та децентралізований внутрішній аудит з одночасним використанням незалежного зовнішнього державного аудиту. Зазначимо, що останній не може проводитись суб'єктом, підпорядкованим органам виконавчої влади, що безпосередньо управляє громадськими ресурсами.

Основною проблемою в даний час є відсутність єдиної концепції розвитку системи контролю за державними фінансами з чітким розмежуванням внутрішнього та зовнішнього державного аудиту, що не сприяє раціонального використання державних ресурсів, зміцнення фінансової дисципліни, удосконалення діяльності органів державного сектора, підвищення культури державного управління.

Побудова систем внутрішнього державного контролю та аудиту та зовнішнього державного аудиту не скоординовано. Все це не дозволяє створити єдину дієву систему контролю за державними фінансами, оскільки неузгодженість дій законодавця у цій сфері породжує лише нові проблеми – невизначеність використовуваного понятійного апарату, сфер впливу, дублювання окремих функцій тощо.

Крім цього, поки що не реалізований у повній мірою принцип незалежності зовнішнього державного аудиту, про що свідчать останні оприлюднені звіти та публікації Рахункової палати України. У суспільстві не створено свідомого позитивного ставлення до реформ у цій сфері. На думку автора, це зумовлено неналежним рівнем відкритості та прозорості інформації щодо обґрунтування та ходу реформ, яка має бути доступною для громадськості та наукових кіл.

Підсумовуючи, зазначимо, що дотримання принципів системності та комплексності, покладених в основу формування сучасної системи державного аудиту бюджетних установ та організацій в Україні, забезпечить законність, економічність, ефективність, результативність та прозорість управління державними фінансами, поставить органи влади під контроль суспільства, а також надасть незалежну, об'єктивну та публічну оцінку результатів соціально-економічного розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI. Редакція від 23.10.2022, підстава - 2619-IX.
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16.07.1999 № 996-XIV.
3. Про доступ до публічної інформації: закон України від 13.01.2011 № 2939-VI.
4. Звіти щодо результатів діяльності Державної фінансової інспекції України. Режим доступу: URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/96310>.

Баб'як А.О.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сергієнко В.В.,

начальник управління кримінального
аналізу ГУНП в Дніпропетровській
області, підполковник поліції

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС

Державна підтримка українського бізнесу у воєнний час є надзвичайно актуальною, адже від бізнесу залежить майбутнє не лише нашої економіки, а й держави загалом. Активні бойові дії в Україні назавжди залишаться в нашій історії як одна з найболючіших подій, а в економіці як період найбільшого випробування. Не так давно, у 2020-2021 роках, український бізнес зазнав великих фінансових втрат через пандемію COVID-19, але їх не порівняти з колосальними втратами від повномасштабної війни, яка зараз триває в Україні. Президент України В. Зеленський заявив: «щоб компенсувати втрати в економіці від повномасштабного вторгнення Росії, необхідно, щоб країна працювала і жила, незважаючи на те, що є війни.

Треба звикнути до думки, що не варто чекати моменту, коли пострілу не буде. Може бути різним. Тому треба працювати. Потрібно відновлювати бізнес, адже лише за перший місяць війни дефіцит державного бюджету склав 7 мільярдів євро» [1]. Саме тому уряд України працює над механізмами створення комфортних умов для розвитку підприємництва, яке є фундаментальною основою економіки та основним джерелом наповнення бюджету. З початку війни українська економіка втратила приблизно 30-50% виробничих потужностей, які тимчасово перебували в окупованій території [2].

На найвищому міжнародному рівні вже обговорюють наслідки російського вторгнення в Україну, зокрема, наслідки для глобальної продовольчої безпеки, оскільки постраждало виробництво зерна та інших основних продуктів харчування в Україні, а Україна, як відомо, входить до десятки найбільших експортерів сільськогосподарської продукції. Війна завдає величезних збитків як бізнесу, всім категоріям і групам громадян, так і державі в цілому. За офіційними даними, серед працюючих підприємств 17% переважно експортують продукцію та працюють у харчовій сфері (вони найменше постраждали від війни). Потужні металургійні заводи та

агробізнесу були змушені повністю призупинити свою діяльність. Аграрний бізнес і металургія є ключовими галузями нашої держави, які приносять кошти до бюджету та забезпечують роботою тисячі людей [3]. Українському уряду, як ніколи, необхідно акумулювати зусилля та почати підтримувати український бізнес, який зараз потребує правильних дій та рішень.

Проаналізувавши ситуацію із загальною кількістю кредитів, які були видані за перший місяць війни та за аналогічний період минулого року, можна сказати, що держава допомагає бізнесу розвиватися та залишатися стійким на ринку в нинішніх умовах, знижуючи відсоткова ставка за кредитами, а підприємства мають бажання розвиватися та відновлювати свою діяльність. Видаючи кредити на воєнний стан, кожен бізнесмен бачить майбутнє свого бізнесу, а отже і власне майбутнє в Україні, що є позитивним і вкрай необхідним для відновлення української економіки.

Уряд України об'єктивно оцінив побоювання українських аграріїв щодо продовження сівби, але ця програма гарантує безпеку та впевненість у тому, що збитки, які можуть бути завдані війною, будуть відшкодовані. Разом із запровадженням нульової кредитної ставки уряд прийняв значні рішення – скасував акцизи на імпорт в Україну бензину та дизпалива та стабілізував ціну. Таке посилення зупинило ризик зростання цін на продукти харчування, забезпечило достатність паливно-мастильних матеріалів для проведення посівної кампанії та потреб Збройних Сил України. Надзвичайно важливим є скасування ввізного мита на окремі товари, що дозволяє вітчизняним підприємствам економити на митних платежах і спрямовувати ці кошти на підтримку працівників та бізнесу. Підсумовуючи, можна констатувати, що дії уряду України щодо підтримки бізнесу в умовах війни є цілком раціональними та враховують особливості кожного виду бізнесу та створюють умови для його успішного відновлення та функціонування. Таким чином, за підтримки держави український бізнес відновить економіку України та збільшить спроможність держави перемогти країну-окупанта.

Список використаних джерел:

1. Промова Президента України: «Аби ситуація в економіці покращилася, потрібно, щоб країна жила й працювала попри війну». Офіційне інтернетпредставництво президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/abi-situaciya-v-ekonomici-rokrashilasyapotribno-shob-krayin-74389> (дата звернення: 16.11.2022)
2. Голобородько Я. Війна в Україні: економіка, бізнес, логістика, допомога. Офіційний сайт транспорту та логістики. URL: <https://trans.info/ru/viyna-v-ukrayini-ekonomika-biznes-logistika-dopomoga-279148> (дата звернення: 10.11.2022)
3. Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2021 рр. URL: Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 10.11.2022).

Барда Д.О.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Погребняк Н.Д.,

заступник начальника управління,
начальник 1-го відділу управління
міграційної поліції ГУНП
Дніпропетровській області,
капітан поліції

НЕЗАКОННІ ДОХОДИ ТА БОРОТЬБА З ЇХ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ

Все більш актуальною проблемою глобалізації світового фінансового ринку є боротьба з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму. Сьогодні географічне розширення діяльності більшості транснаціональних злочинних організацій пов'язане не тільки з накопиченням доходів від наркотрафіку, а й з доходами від інших серйозних національних і транснаціональних економічних злочинів та іншими засобами значного економічного зриву. В останні роки спостерігається помітне підвищення професіоналізму діяльності подібних організацій і витонченість схем відмивання виручки від цієї діяльності.

Термін «відмивання грошей» з'явився в США, де в 30-х роках минулого століття був прийнятий закон, що забороняє вільний обіг алкогольних напоїв. Це поклало початок так званому бутлегерству – масовій контрабанді алкоголю. Кошти, отримані в результаті таких операцій, були вкладені в розвиток мережі пралень по всій країні, а дохід, отриманий від великої пральні, вже був легальним. Саме тоді такий спосіб легалізації «брудних» грошей отримав назву «відмивання», що цілком образно передало суть процесу конвертації незаконно отриманих грошей в легальні гроші. Існує безліч визначень цього поняття. Президентська комісія США з питань організованої злочинності в 1984 році використовувала наступне формулювання: «Відмивання грошей» – це процес, за допомогою якого приховується існування, незаконне походження або нецільове використання доходів, а потім ці доходи маскуються таким чином, щоб здаватися похідними від законної діяльності [1]. Сьогодні до «брудних» грошей відносяться не тільки доходи наркобізнесу, а й виручка, отримана від торгівлі зброєю, торгівлі людьми, контрабанди, викрадення людей, ухилення від сплати податків та інших незаконних джерел. Сьогодні до «брудних» грошей відносяться не тільки доходи наркобізнесу, а й виручка, отримана від торгівлі

зброєю, торгівлі людьми, контрабанди, викрадення людей, ухилення від сплати податків та інших незаконних джерел.

Відмивання грошей саме по собі є досить складним процесом: доходи від злочину передаються через фінансову систему з метою приховати своє незаконне походження і надати їм видимість отриманого законним шляхом. Відмивання грошей може бути пов'язане з будь-яким злочином (предикатним злочином), який приносить значні доходи: вимаганням, торгівлею зброєю і наркотиками, а також «посадовими комірцями» злочинами (шахрайство, вчинене працівником або особою, яка займає високе соціальне становище). Хоча процес легалізації, відмивання грошей найчастіше складається зі складної послідовності операцій, в цілому він зводиться до трьох основних дій: розміщення - нашарування - інтеграція [3].

Перша дія – розміщення. Це може бути здійснено шляхом депонування коштів у місцевих банках або частіше в інших типах фінансових установ. Грошові кошти також можуть бути перераховані за кордон на депозит в іноземних фінансових установах або використані для придбання товарів високої вартості (творів мистецтва, літаків, яхт, дорогоцінних металів і каменів), які можуть бути перепродані з оплатою банківським чеком або банківським переказом [2, с.162]. Етап розміщення великих сум готівки є найбільш вразливою ланкою в процесі відмивання грошей – отримані гроші найлегше можна виявити на цьому етапі.

Друга дія – «нашарування». Завдання тут полягає в тому, щоб відокремити незаконні надходження від їх джерела через складну послідовність фінансових операцій («перекриваються» шари) і приховати так званий аудиторський слід (договори відстеження під час аудиту) [2, с.162]. Цей етап може включати в себе такі операції, як передача депонованих грошових коштів, конвертація депонованих грошових коштів в грошові інструменти (облігації, акції, дорожні чеки тощо), перепродаж високовартісних товарів і грошових інструментів, інвестиції в нерухомість і легальний бізнес, особливо в індустрії туризму і відпочинку. Компанії, зареєстровані в офшорних зонах, є типовим інструментом, який використовується на етапі «нашарування». Директорами таких компаній часто є місцеві юристи, які виступають в ролі адвокатів. Їх завдання - приховати інформацію про реальних власників компанії – бенефіціарів. А завдяки суворим законам захисту банківської таємниці і праву адвоката не розголошувати отриману від клієнта інформацію, вони успішно справляються з цим завданням.

Третя дія – інтеграція. При інтеграції «відмиті» гроші повертаються в банківську систему під виглядом чесно зароблених доходів [2, с.163]. Інтеграція може припускати досить велику кількість різних способів і прийомів, таких як використання компаніями для надання кредиту в розмірі нелегального доходу або використання коштів, розміщених в іноземному банку, в якості застави за кредитами місцевих банків. Іншим поширеним

методом є виписування помилкових накладних (накладних) на товари, продані або фіктивно продані за кордоном. Якщо слід «відмитих» грошей не був виявлений на перших двох етапах, то відокремити «законні» гроші від «нелегальних» досить складно. Виявлення «відмитих» грошей на етапі інтеграції стає можливим, як правило, тільки за допомогою агентської роботи.

Банківська система країни найбільш вразлива до використання з метою відмивання грошей. Банки, визнані причетними до відмивання грошей свідомо чи несвідомо, піддаються величезному репутаційному ризику. Це може спричинити за собою відтік капіталу з подібних установ, а то і з банківської системи країни в цілому, що, безумовно, вкрай негативно позначиться на стані економіки країни. Щоб цього не допустити, необхідно побудувати національну систему боротьби з відмиванням грошей з урахуванням досвіду інших країн і рекомендацій міжнародних організацій, суб'єктами яких будуть як державні органи, так і всі фінансові установи.

Отже, методів легалізації (відмивання) може бути стільки, скільки може придумати людський розум, однак їх різноманітність – це не що інше, як варіації на одну і ту ж тему.

Список використаних джерел:

1. Жихор О.Б. Економічна безпека: підручник з грифом МОНУ / авт.: кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. О.Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О.І. Барановського. – К: УБС НБУ, 2015 – 467с.
2. Паршин Ю.І., Паршина О.А. Основи економічного аналізу. Дніпро: «ФОР Дробязко С.І.», 2020. 180 с.
3. Мороз В.П., Паршин Ю.І., Богуславський М.Г., Козін В.В. Громадська оцінка діяльності департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 255–258.

Бідняк В.А.,
старший оперуповноважений
УСР в Дніпропетровській області
ДСР НП України,
кандидат юридичних наук

ПРИВЛАСНЕННЯ КОШТІВ З ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ, ЩО ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ЗА ПРОГРАМОЮ МЕДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Сучасна модель медичної системи України під час свого функціонування зумовила появу нових способів вчинення кримінальних правопорушень в зазначеній сфері. В попередніх наукових роботах щодо

бюджетного фінансування охорони здоров'я ми ретельно висвітлювали дане питання [1,2], але умови сьогодення вимагають подальших досліджень. Проаналізувавши кримінальні провадження та матеріали, внесені в ЄРДР за останні роки, акцентуємо увагу на привласненні коштів з державного бюджету, що передбачені для фінансування медичних послуг за програмою медичних гарантій обслуговування населення. Цей відносно новий спосіб, окрім надвеликих збитків, спричинених державі, відрізняється тяжкими наслідками охоронюваним законом державним інтересам, практично завжди вчинюється організованою злочинною групою або злочинною організацією та охоплює майже всі регіони нашої держави. Зокрема, в Дніпропетровській, Чернігівській, Чернівецькій та інших областях викрито численні факти злочинів, що вчиняються саме за цим способом.

Сутність полягає на внесенні медичними працівниками підприємств, які є надавачами медичних послуг, до електронної системи охорони здоров'я в Україні «eHealth» через медичні інформаційні системи (МІС) неправдивої інформації щодо надання медичних послуг пацієнтам, що в подальшому стає підставою для незаконних виплат на користь підприємств від Національної служби здоров'я України (НСЗУ) державних коштів та завдає значної шкоди.

Так, службові особи заздалегідь плануючи вчинити протиправні дії, на підготовчому етапі складають фіктивні документи, зокрема, медичні картки хворого, результати лабораторних досліджень, висновки комісій, направлення тощо, що є підставою для надання пацієнтам певних медичних послуг.

В подальшому, шляхом зловживання службовим становищем, діючи умисно, з метою одержання неправомірної вигоди для юридичної особи, а саме протиправного отримання на користь підприємства коштів з державного бюджету, вчиняються несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в автоматизованих системах, зокрема, персональні дані осіб та медична інформація, що стає підставою для сплати на рахунки підприємств від НСЗУ коштів за програмою медичних гарантій обслуговування населення.

Незаконно отримані на рахунки підприємства кошти в подальшому привласнюються учасниками змови шляхом переведення їх у готівку за схемою укладання фіктивних договорів на постачання товарів, робіт чи послуг, а також шляхом нарахування завищених сум премій, матеріальної допомоги та виплати заробітної плати учасникам змови та особам, які фактично на підприємстві не працюють.

Один із прикладів з практичної діяльності співробітників УСР в Дніпропетровській області в поточному році вражає масштабами та обсягами заподіяної шкоди. Так, в одному підприємстві медичної галузі Дніпропетровської області керівник, спланувавши алгоритм і характер необхідних дій, направлених на реалізацію свого злочинного умислу, володіючи достатнім обсягом повноважень щодо вирішення усіх фінансово-господарських питань, протягом 2020-2022 років створив та очолив

діяльність злочинної організації із залученням до вчинення злочинів достатньої кількості інших співучасників, які упродовж тривалого часу і за умови чіткого розподілу ролей, діючи при цьому узгоджено і системно, шляхом несанкціонованої зміни інформації, яка оброблюється в автоматизованих системах з використанням персонального доступу до Медичної інформаційної системи було внесено до ЕСОЗ фіктивні відомості про надання медичних послуг 1373 пацієнтам, які фактично не надавалися.

Крім того, за результатами перевірки за обліками Державного реєстру актів цивільного стану вказаних 1373 осіб, підтверджено, що відомості про актові записи щодо них – відсутні, тобто вони були вигаданими особами. У подальшому на підставі укладених договорів про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій, складених недостовірних звітностей про обсяги наданих медичних послуг на користь підприємства від НСЗУ були здійснені оплати на загальну суму понад 800 тис. грн, що підтверджується висновком судового експерта, та є неправомірною вигодою. Окрім цього, НСЗУ на розрахунковий рахунок зазначеного підприємства тільки за один квартал 2022 року перераховано неправомірну вигоду близько 67 млн. грн.

Як правило, протиправні дії, вчинені з піднятої тематики, містять декілька складів кримінальних правопорушень та кваліфікуються у сукупності за кількома статтями Кримінального кодексу України, а саме: організація несанкціонованої зміни інформації, яка оброблюється в автоматизованих системах, вчинена особами, які мають доступ до неї, у складі організованої групи чи злочинної організації (ст.27, ст.28, ст.255, ст.362, КК України); організація зловживання службовим становищем, тобто умисного, з метою одержання неправомірної вигоди для юридичної особи використання службовою особою службового становища всупереч інтересам служби, що спричинило тяжкі наслідки державним інтересам, вчинене у складі організованої групи або злочинною організацією (ст.27, ст.28, ст. 255, ст.364 КК України); привласнення майна шляхом зловживання службовим становищем вчинене у складі організованої групи або злочинною організацією (ст.27, ст.28, ст. 191, ст. 255 КК України); тощо.

Ми перелічили тільки найрозповсюджені складі кримінальних правопорушень і звісно цей перелік може бути розширений.

Як висновок, зазначимо, що в умовах сьогодення, коли держава знаходиться у стані війни та намагається утримувати соціально-економічний рівень життя, нажаль, непоодинокі випадки привласнення коштів державного бюджету, що передбачені для фінансування медичних послуг за програмою медичних гарантій обслуговування населення, що спричиняє тяжкі наслідки охоронюваним законом державним інтересам.

Список використаних джерел:

1. Бідняк В. А. Сучасні способи вчинення злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я. Науково-методичний журнал «Право и политика». Киргизька Республіка, Бішкек 2018. № 3. С. 74-79.
2. Бідняк В. А., Бідняк Г. С., Чаплинський К. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я. Монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 206 с.
3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. Редакція від 06.11.2022 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. Редакція від 11.12.2022 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Національна поліція України. Офіційний вебпортал. <https://www.npu.gov.ua/news/nadannia-medychnykh-posluh-fiktyvnym-patsientam-na-maizhe-67-mln-hrn-na-dnipropetrovshchyni-politsiia-zatrymala-uchasnykiv-zlochynnoi-orhanizatsii>
6. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення Закон України Редакція від 16.09.2022 р. № 2168-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.31 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 27.10.2022 2801-XII Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19

Бідняк Г.С.,

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Вільхова Є.М.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОЯВІВ
КОЛАБОРАЦІЙНИХ ДІЙ**

Найвищими цінностями і найдорожчими благами держави, як і для кожної людини – є життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека [1]. Офіційне закріплення найвищих соціальних цінностей в Україні, зазначені блага набули завдяки статті 3 Конституції України. Аналізуючи історичні джерела, чітко помічаємо, що розвиток права почався з моменту інтелектуальної еволюції суспільства, а саме – усвідомлення необхідності збереження найвищих благ гуманним і цивілізованим шляхом. Тобто, коли

люди зрозуміли, що можливо встановити загальновизнані норми, дотримуватися їх, задовольняючи певні потреби та інтереси, при цьому не хвилюючись про раптовий напад із загибеллю та втрату найвищих цінностей, з'явилися перші норми права. Вони допомагали врегулювати базові дозволи і заборони, у подальшому трансформувалися в невідчужувані права і свободи людини визнані на міжнародному рівні.

Однак, для ефективного захисту прав, безпеки, створення комфортних умов життя, а також продовження еволюційного процесу, замало жити групами чи парами, оскільки чим менша група людей – тим слабша дія визнаної норми та гарантії її дотримання. З часом з'явилися поселення, які переросли у поліс, а в наш час – у могутні держави. Кожна держава являє собою цілісну систему, що включає в себе нормотворення, контроль за виконанням національних норм та приписів, справедливе вирішення спорів судом, а також є частиною міжнародної системи, яка має аналогічні елементи, однак її юрисдикція виходить на більш високий рівень, будучи вищою інстанцією правосуддя, у разі недотримання міжнародних стандартів з прав людини.

Від рівня розвиненості, цивілізованості й гуманності, демократизму держави – залежить комфорт і умови життя населення, дотримання принципу законності, криміногенна ситуація на її території, недопущення порушення прав і свобод людини як зі сторони держави, так і зі сторони інших громадян, збереження здобутків та створення нових напрацювань. Для підтримання нормального і повноцінного функціонування всіх елементів держави, вона повинна мати гарантії внутрішньої і зовнішньої безпеки. Зазначені компоненти безпеки перебувають у балансі та взаємозалежності, оскільки без внутрішнього ладу і порядку не можуть функціонувати органи державної влади, інші недержавні організації, установи, підприємства – що в результаті впливає на готовність захищати кордони держави, у випадку необхідності; з іншого боку – не можливе нормальне і комфортне життя всередині держави, дотримання і написання нових норм без зовнішньої безпеки, захисту від втручання інших держав, збройних агресій та захоплення влади. Зазначеним характеристикам, а саме: стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності країни, конституційного ладу та інших національних інтересів від потенційних і реальних загроз [2] відповідає поняття “національна безпека” у Законі України “Про національну безпеку України”.

Відповідальність за посягання на конституційний лад, шпигунство, державну зраду та інші кримінальні правопорушення, що створюють загрозу національній безпеці України, передбачена відповідальність Розділом І Особливої частини Кримінального кодексу України, що має назву “Злочини проти основ національної безпеки України”. До початку повномасштабного вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року, дійсно, у зазначеному розділі знаходилися лише норми, що регламентували кримінальну

відповідальність за злочини, однак у березні того ж року відбулися зміни в законодавстві, відповідно до яких Кримінальний кодекс України доповнено деякими статтями, серед яких особливе місце займає стаття 111-1 “колабораційна діяльність”. Зазначена норма містить 8 частин, серед яких зустрічаються як проступки, так і злочини.

Особливістю ст. 111-1 ККУ є те, що за допомогою неї законодавець значно розширив та уточнив діяння проти національної безпеки України, за які настає кримінальна відповідальність, у тому числі розширив межі кримінальної відповідальності (менш та більш жорсткі санкції, залежно від ступеня небезпечності кримінально-протиправного діяння та його наслідків). Варто звернути увагу і на те, що у колабораційній діяльності, законотворець уточнив і способи її вчинення, оскільки від умов та способів, знаряддя вчинення – залежить і процес доказування, кількість виявлених випадків та притягнутих до кримінальної відповідальності винних осіб.

Аналіз статистичних даних Офісу Генерального Прокурора свідчить про значну кількість кримінальних правопорушень, у період воєнного стану, проти основ національної безпеки України. Лише у період з січня по жовтень 2022 року обліковано 18748 кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, серед яких 3169 випадків саме колабораційної діяльності. Серед зазначених облікованих випадків вчинення діяння передбаченого ст.111-1 ККУ, вручено підозру лише 846 особам, а направлено проваджень до суду – 400 [3]. Різниця між обліковими кримінальними правопорушеннями, кількістю вручених підозр, а також результатом у вигляді направлення процесуальних проваджень до суду – свідчить про низький рівень ефективності доказуваності вчинення колабораційної діяльності, оскільки кримінальне правопорушення має безліч складових, що неможливо зафіксувати і дослідити, долучити до справи як доказ, без спеціальних знань та участі експертів.

Поміж всіх кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, колабораційна діяльність посідає особливе місце під час воєнного стану, оскільки зазначене діяння характеризується не лише очевидними і помітними ознаками, але й високим відсотком латентності через необхідність обробки великої кількості інформаційних ресурсів та доказування наявності вини у діях особи. Колабораційна діяльність – це умисне кримінально-протиправне діяння, що включає в себе публічне заперечення громадянином України збройної агресії проти держави, заклики до підтримки рішень і дій країни-агресора, до невизнання державного суверенітету, здійснення пропаганди у закладах освіти, а також добровільне зайняття посади не пов'язаної та пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, незаконних судових та правоохоронних органах, передача ресурсів незаконним збройним формуванням держави-агресора, участь в організації незаконних референдумів, інші дії [4], зазначені у статті 111-1 Кримінального кодексу

України.

Аналіз судової практики розслідування колабораційної діяльності дає змогу сформулювати наступний висновок щодо слідів проступків і злочинів, передбачених різними частинами статті 111-1 Кримінального кодексу України: основними предметами у доказуванні колабораційної діяльності є носії слідів, наприклад, за частиною 1 зазначеної статті речовими доказами є надрукована на аркушах “Конституція” держави-агресора та її копії в електронному форматі документа, мобільний телефон, комп’ютер або інші технічні пристрої особистого користування, диск DVD-R тощо. Перелічені речові докази містять сліди публічних закликів до підтримання дій держави-агресора, заперечення збройної агресії проти України, через соціальні мережі, громадських місцях та в інші способи. Тобто, за допомогою технічної експертизи документів, телекомунікаційної та експертизи відеозвукозапису, можливо встановити сліди вчинення колабораційної діяльності з використанням зазначених раніше речових доказів.

У діяння, передбаченні іншими частинами статті 111-1 ККУ, речовими доказами, відповідно до відомостей з Єдиного реєстру судових рішень, є зарядний пристрій до акумулятора батареї, частина напівосі переднього мосту для автомобіля КАМАЗ, документи (угоди, накази, розпорядження тощо). Детальне вивчення речових доказів експертами має велике значення у процесі розслідування колабораційної діяльності, оскільки використання спеціальних знань під час провадження допомагає встановити зв’язок речових доказів із досить новим кримінальним правопорушенням. Оцінка і дослідження отримання доказової бази повинно проводитися комплексно, із пошуком максимальної кількості слідів особи, яка вчинила кримінально-протиправне діяння та безпосередньо самих слідів діяння.

Отже, колабораційна діяльність є досить новим кримінальним правопорушенням серед злочинів проти основ національної безпеки України і має високий рівень латентності через необхідність використання спеціальних знань та обробки великого об’єму інформації з різних джерел, своєчасного проведення оперативно-розшукових заходів та комплексного дослідження вилучених речових доказів у підозрюваних. Особливістю зазначеного діяння є наявність умислу та специфічних умов – воєнного стану (збройної агресії проти держави), оскільки шкода від колабораційної діяльності завдається державним інтересам і самій національній безпеці України. Важливим елементом у процесі розслідування колабораційної діяльності є виявлення слідів, збір і ефективно дослідження речових доказів із залученням експертів, використанням спеціальних знань, встановлення зв’язку між підозрюваною особою і слідами кримінально-протиправного діяння. Колабораційна діяльність з моменту появи нової норми, яка регламентує кримінальну відповідальність за зазначене діяння, набула досить значного поширення серед населення України і створює реальну загрозу для національної безпеки, однак тяжких наслідків можливо уникнути шляхом

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

ефективного розкриття кримінальних правопорушень за статтею 111-1 ККУ, своєчасного проведення оперативно-розшукових заходів, посилення контролю за інформацією у соціальних мережах та інформування населення про відповідальність за вчинення колабораційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 20.11.2022).
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018р. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.11.2022)
3. Офіс Генерального Прокурора. Статистика: “Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати досудового розслідування”. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 20.11.2022).
4. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.11.2022).

Богуславський М.Г.,

науковий співробітник навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованій злочинності та корупції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Паршин Ю.І.,

старший науковий співробітник навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованій злочинності та корупції,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕПАРТАМЕНТУ
СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЩОДО ПРОТИДІЇ
ОРГАНІЗОВАНИМ ГРУПАМ ТА ЗЛОЧИННИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ
СФОРМОВАНИМ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ**

Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції НП України, який бере участь у реалізації державної політики з питань боротьби

з організованою злочинністю. Одним із основних завдань Департаменту є виявлення, припинення і попередження незаконної діяльності суспільно небезпечних організованих груп (ОГ) і злочинних організацій (ЗО) зокрема і таких ,які були створені на етнічній основі та можуть мати транснаціональні зв'язки. [1, с.1]

За вказаний період за матеріалами підрозділів стратегічних розслідувань направлено до суду 160 кримінальних проваджень стосовно ОЗГ, у тому числі 25 – злочинних організацій.

Серед викритих ОГ і ЗО 26 з міжрегіональними зв'язками, 33 з корумпованими зв'язками, 23 причетні до розкрадання бюджетних коштів, 24 сформовані на етнічній основі та 7 з транснаціональними зв'язками. Установлено 641 особу, причетну до вчинення злочинів у складі цих груп, зокрема 174 організаторів та 445 безпосередніх виконавців.[2. с.53]

Доведено причетність цих осіб до вчинення 913 кримінальних правопорушень, з яких 704 тяжкі та особливо тяжкі та 132 з ознаками корупції.

За 8 місяців цього року повідомлено про підозру 38 суб'єктам підвищеного злочинного впливу за нововведеними статтями Кримінального кодексу України, серед яких 20 «смотрящих», 5 «кримінальних авторитетів», 3 «бродяг», 1 «положенець», а саме:

за ч. 5 ст. 255 (Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній) Кримінального кодексу України повідомлено про підозру 1 особі;

за ст. 255⁻¹ (Встановлення або поширення злочинного впливу) Кримінального кодексу України – 25 особам;

за ст. 255⁻² (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці) Кримінального кодексу України – 7 особам;

за ст. 255⁻³ (Звернення за застосуванням злочинного впливу) Кримінального кодексу України – 5 особам.[2, с.54]

До складу ОГ та ЗО створених на етнічній основі входять не тільки представники якоїсь етнічної групи, що мешкають на території України і є її громадянами, також доволі часто злочинцями є іноземці, які тимчасово перебувають на території країни, можуть виїжджати після вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів та через деякий час повертатись для продовження вчинення злочинів. Даний факт ускладнює процес документування їх злочинної діяльності, призводить до тривалого часу розслідування кримінальних правопорушень та притягнення винних до відповідальності. Також це стосується «кримінальних авторитетів», «зłodіїв у законі», «смотрящих», які здійснюють контроль та керівництво діяльністю етнічних ОГ та ЗО при цьому можливо навіть не знаходячись на території України.

З метою недопущення таких осіб на території України, іноземців, відносно яких є данні, що вони можуть бути причетні до діяльності ОГ та ЗО

міжрегіональні територіальні органи НП України, які здійснюють діяльність по протидії організованій злочинності наділені повноваженнями щодо прийняття рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства.

Для прийняття ДСР НП України рішення про заборону в'їзду відповідно територіальними органами поліції (Управліннями стратегічних розслідувань в областях), їх відокремленими підрозділами (готується довідка, у якій зазначаються:

- дані про іноземця, якому передбачається заборонити в'їзд: прізвище, ім'я (імена) та по батькові (за наявності) іноземця, число, місяць, рік народження, стать, громадянство (підданство) або країна постійного проживання, а також за наявності - дані паспортного документа іноземця, місце народження, місце роботи, посада, місце проживання (перебування), номери засобів зв'язку;

- відомості, що обґрунтовують необхідність прийняття рішення про заборону в'їзду, зокрема, обставини, що є підставою для прийняття рішення про заборону в'їзду;

- результати перевірки іноземця за інформаційними системами й обліками, у тому числі функціональними підсистемами єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, банками даних Міжнародної організації кримінальної поліції - Інтерпол;

- відомості про наявність майнових зобов'язань перед юридичними та фізичними особами в Україні;

- строк заборони в'їзду в Україну іноземцю.

Довідка готується окремо стосовно кожного іноземця, щодо якого приймається рішення про заборону в'їзду. Підготовлена управлінням стратегічних розслідувань в областях довідка разом з матеріалами, що підтверджують обставини і характер вчинення іноземцем діяння, яке суперечить інтересам боротьби з організованою злочинністю (далі - матеріали), надсилається до уповноваженого підрозділу поліції.

На підставі відомостей, викладених у довідці, уповноваженим підрозділом поліції не пізніше п'яти робочих днів готується рішення про заборону в'їзду у формі постанови про заборону в'їзду в Україну.

Рішення про заборону в'їзду приймається уповноваженим підрозділом поліції строком на три роки. Строк заборони в'їзду в Україну іноземцю обчислюється з дати затвердження постанови про заборону в'їзду в Україну.

Перед наданням Держприкордонслужбі доручень щодо заборони в'їзду в Україну іноземцям, таке рішення уповноваженим підрозділом поліції погоджується з Міністерством закордонних справ України. Уповноважений підрозділ поліції інформує Міністерство закордонних справ України про прийняття рішення про заборону в'їзду іноземцям, які є засновниками, власниками або керівниками юридичних осіб - суб'єктів підприємницької

діяльності в Україні, представникам іноземних релігійних або громадських організацій.[3]

Потрібно зазначити, що дані повноваження дають змогу підрозділам Департаменту стратегічних розслідувань ефективно протидіяти іноземцям, особам без громадянства, які намагаються потрапити на територію України для ведення злочинної діяльності, зокрема вчинення злочинів в складі ОГ та ЗО створених на етнічній основі.

Список використаних джерел:

1. Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України. / Наказ НП України від 23.10.2019 року №1077 «Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань національної поліції України».

2. Аналітичний огляд «Оцінка рівня стану організованої злочинності в Україні та протидії підрозділами Департаменту стратегічних розслідувань НПУ в умовах воєнного стану»; кол. авт. Дніпро: ДДУВС, 2022, 58 с.

3. Наказ МВС України від 05.04.2022 №209 «Про затвердження Інструкції про порядок прийняття уповноваженим підрозділом Національної поліції України рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства» / <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0404-22/print>.

Бойко О.П.,

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ
НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) зобов'язує слідчого, прокурора, слідчого суддю іншу уповноважену службову особу в ряді випадків на досудовому провадженні встановити особу, що передбачає отримання відомостей про анкетні дані та відповідних підтверджуючих документів від неї.

Такі випадки можуть виникати при вирішенні питань затримання особи, застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою а також притягнення до кримінальної відповідальності як громадян України, так і іноземців та осіб без громадянства.

Спробуємо дати відповідь на запитання про те, які саме документи, крім паспорта громадянина України, дозволяють уповноваженим суб'єктам на досудовому провадженні встановити особу.

Аналіз кримінального процесуального законодавства дозволяє говорити про те, що на даний час єдиним законодавчим актом в якому визначено перелік документів, що посвідчують особу та надають змогу встановити особу є ЗУ «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 року № 5492-VI [1].

Зокрема, в ч. 1 ст. 13 означеного Закону вказано, що документи, які посвідчують особу, залежно від їх функціонального призначення можуть поділятися на два види: документи, що посвідчують особу й підтверджують громадянство України та документи, що посвідчують особу й підтверджують її спеціальний статус. До першого виду відносяться наступні документи:

- 1) паспорт громадянина України;
- 2) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- 3) дипломатичний паспорт України;
- 4) службовий паспорт України;
- 5) посвідчення особи моряка;
- 6) посвідчення члена екіпажу;
- 7) посвідчення особи на повернення в Україну;
- 8) тимчасове посвідчення громадянина України.

До другого виду документів відносяться:

- 1) посвідчення водія;
- 2) посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон;
- 3) посвідка на постійне проживання;
- 4) посвідка на тимчасове проживання;
- 5) картка мігранта;
- 6) посвідчення біженця;
- 7) проїзний документ біженця;
- 8) посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту;
- 9) проїзний документ особи, якій надано додатковий захист.

Документом який посвідчує особу є також е-паспорт і е-паспорт для виїзду за кордон (п. п. 12, 13 ч. 1 ст. 3, 14¹ЗУ «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус») [1].

Не виключена ситуація, за якої відповідні документи, що посвідчують особу, відсутні чи в наявності, але підроблені чи фальшиві.

Звернемо увагу на те, що в ряді випадків, наприклад, при затриманні особи за підозрою у скоєнні злочину (ч. 1 ст. 208 КПК України), КПК України вимагає, щоб особа була встановлена.

Так в ч. 5 ст. 208 КПК України вказано, що про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, обов'язково складається протокол, який повинен містити відомості передбачені в ст. 104 КПК України, а саме про особу затриману (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місця проживання).

У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок.

Також у п. 2 ч. 1 ст. 190 КПК України вказано, що в ухвалі про дозвіл на затримання з метою приводу наряду з іншими даними повинні зазначатися «прізвище, ім'я, по батькові підозрюваного, обвинуваченого, для затримання якого постановляється ухвала, відомі на момент постановлення ухвали, а якщо прізвище, ім'я, по батькові не відомі, - докладний опис такої особи» [2].

Як бачимо така неузгодженість норм КПК України може призводити до певних проблем при затриманні особи. Вважаємо, що необхідно доповнити п. 2 ч. 1 ст. 190 КПК України за аналогією ч. 5 ст. 208 КПК України такого змісту коли прізвище, ім'я, по батькові особи не відомі, крім докладного опису такої особи долучати її фотознімок.

Деякі вчені вважають, що особу може бути встановлено на підставі іншої інформації яка не викликає сумніву, наприклад усних показань людей, які заслуговують на довіру (добре знають дану особу).

Вважаємо, що усні показання осіб, що заслуговують на довіру, або осіб, знайомих з підозрюваним, не є достовірним способом встановлення особи на досудовому провадженні.

Можуть виникати випадки вчинення кримінального правопорушення «гастролерами», іноземцями та особами без громадянства, тобто особами, які не мають знайомих на місці вчинення кримінального правопорушення, та не надають показання щодо своїх анкетних даних або надають неправдиві показання, що виключає отримання навіть усних показань щодо подальшого встановлення особи.

У зв'язку з означеним виникає проблема у встановленні особи підозрюваного на досудовому провадженні.

Враховуючи означене можна запропонувати способи встановлення особи підозрюваного:

- виявлення та перевірка обставин затримання особи, шляхи її переміщення, виду транспорту, місце можливого проживання, а також інші обставини спрямовані на встановлення особи;

- складання опису зовнішності за методом словесного портрета, одягу, інших наявних у нього речей, а так само фотографування підозрюваного з подальшою демонстрацією фотографії та словесного портрета у засобах масової інформації, правоохоронних органів для отримання відомостей щодо встановлення особи;

- дактилоскопіювання особи та перевірка наявності відомостей про неї в автоматизованій дактилоскопічній ідентифікаційній системі «ДАКТО».

Відповідно до п. 1.3 Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 вересня 2001 року № 785, однією із цілей ведення такого обліку визначено

підтвердження особи людини, яка раніше була піддана дактилоскопіюванню [3];

- при повідомленні особою будь-яких відомостей про себе (місце проживання, місце роботи (навчання), судимості та ін.) – проведення перевірки даних відомостей для встановлення особи;

- використання можливостей інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол у випадках якщо підозрюваний є іноземцем для встановлення його особи, однією з цілей якого є ідентифікація осіб [4].

Список використаних джерел:

1. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20 листопада 2012 року № 5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text> (дата звернення: 25.11.2022).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.11.2022).

3. Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 вересня 2001 року № 785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01#Text> (дата звернення: 25.11.2022).

4. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України, Офісу генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17.08.2020 року № 613/380/93/228/414/510/2801/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text> (дата звернення: 25.11.2022).

Болгаренко В. М.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Філіпп А. В.,
доцент кафедри кримінального права та
кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

НЕОБХІДНА ОБОРОНА: ПРАВО ЧИ ОBOB'ЯЗОК

Необхідна оборона є ефективним засобом боротьби зі злочинністю, який допускає закон. Бо необхідна оборона стосується кожної людини, незалежно від її соціального статусу та спеціальної підготовки. Ще стародавні юристи зазначали, що самозахист є природним правом людини, яке вже потім вписали в закон. [1, с. 204].

Питання про те, чи необхідна оборона є обов'язком чи правом є досить актуальним й нині. Щодо обов'язку самозахисту, то немає суперечок щодо його необхідності. Людина, на яку напали, не зобов'язана захищатися. Конституція України також забезпечує кожному право на необхідну оборону, зокрема ч. 4 ст.55 Конституції визначає, що кожен має будь-які права, не обмежені законом способи захисту своїх прав і свобод від порушень і протиправних посягань [2]. Дискусійним залишається питання захисту інтересів інших осіб, суспільства і держави. Бувають випадки, коли на особу покладається обов'язок необхідної оборони.

У разі необхідної оборони допускається охорона будь-яких правоохоронюваних інтересів. Кожна особа має право на захист не лише від суспільно небезпечних посягань, а також інтереси всіх інших фізичних осіб (навіть невідомих йому), інтереси правових інститутів і держави. Крім того, для застосування захисту не потрібне отримання згоди особи, чії інтереси порушуються.

Це відзначали такі вчені, як В. С. Ковальський, М. В. Стрюк, О. В. Шкелебей. Здійснення необхідної оборони є суб'єктивним правом, а не обов'язком громадян. І вважайте, що відмова останнього скористатися своїм правом ні до чого не призводить Крім відповідальності, громадянин не зобов'язаний повідомляти органи державної влади або Інші установи чи органи влади про вчинений ним акт необхідного захисту [3, с. 28]. Не завжди з цим можна погодитися.

Твердження про те, що громадяни повинні користуватися правом, наданим їм законом захищати від суспільно небезпечних діянь, для захисту суспільних чи особистих інтересів від посягань – їхній моральний обов'язок (є навіть пропозиція законодавчо це закріпити) [4, с. 93 – 94]. Проте відповідальність за порушення моральних обов'язків відсутня, Крім громадського осуду. Але бувають випадки, коли необхідна оборона є не лише моральним, а й юридичним обов'язком.

Є два типи ситуацій, за наявності яких необхідна оборона трактується не як право, а як юридичний обов'язок:

1) Надання допомоги для особи яка зазнає нападу не є небезпечним для громадян. Наприклад, далеко від берега зловмисник намагається втопити людину у водоймі. Якщо поруч є човен, а люди, оскільки вони повинні допомагати без ризику для себе, вони зобов'язані надати цю допомогу. Обов'язком є надання невідкладної допомоги особам, які потрапили в біду, відповідно до статті 136 Кримінального кодексу України, якщо є можливість надати таку допомогу, не залежно від того хто ти. Громадян України, іноземний громадянин або особа без громадянства, тобто у таких випадках захист стає юридичним обов'язком перед третіми особами, чия неспроможність надати цю допомогу може призвести до кримінальної відповідальності;

2) Для деяких осіб захист державних і громадських інтересів, а також правових інтересів окремих громадян є юридичним обов'язком. До таких осіб належать: Військовослужбовці, офіцери поліції, охоронці майна тощо. Ці особи несуть відповідальність за захист державних, громадських та особистих інтересів. Якщо вони цього не роблять, чи роблять не у повному обсязі - це вважається кримінальним злочином і за певних умов це може бути підставою для притягнення вказаних осіб до кримінальної відповідальності. Так, наприклад охоронець, який охороняє об'єкт, не має права ухилятися від дорученої йому охорони об'єкта від протиправних посягань. Він зобов'язаний охороняти державне майно, Навіть якщо це пов'язано з конкретною загрозою його життю та здоров'ю [5, с. 34 – 35].

Офіцер поліції також зобов'язаний захищати осіб, які піддаються нападу, власні, громадські та державні інтереси відповідно до Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема у ст. 3 зазначеного Закону встановлено, що одним з основних завдань Національної поліції-забезпечення публічної безпеки і порядку; Крім того, ст. 12 цього закону встановлює, що у Національній поліції діє принцип безперервності, тобто на усій території України незалежно від звання офіцера, якщо до нього звертаються громадяни чи посадові особи, з заявою або повідомленням про інциденти, які становлять загрозу особистій або громадській безпеці або у разі такого безпосереднього виявлення профілактичні заходи є обов'язковими і припинення вчинення незаконного діяння, порятунок людей, допомога тим, хто має в цьому потребу. [6].

Як зазначає Шавгулідзе, якщо спиратися на цей феномен, що заподіяння шкоди, поліцейським чи іншими особами, які мають на це повноваження є їх спеціальним-правовим обов'язком, тобто це діяння щодо охорони певних суспільних відносин шляхом необхідної оборони, то виникає сумнівний висновок, що організація необхідної оборони, повинна включати в себе крім загальних суб'єктів - громадян, ще й спеціальних суб'єктів - представників влади, офіцерів Національної поліції, військовослужбовців тощо, які порівняно з іншими суб'єктами мають обмежене або розширене право на необхідну оборону. Зазвичай, так воно й є коли, з одного боку - необхідна оборона є суб'єктивним правом громадянина, а з іншого - особливий правовий характер необхідної оборони для працівників правоохоронного органу або як зазначив А.Ю. Дутковський - оборона, необхідна для виконання службових обов'язків та завдань [4, с. 95].

Проаналізувавши цей факт можна сказати, що обов'язок оборони є лише в межах зазначених категорій осіб, та відбувається під час виконання службових обов'язків, то можна дійти висновку: Цей обов'язок є офіційним. Тому в Законі є положення, які визначають обов'язок фізичних осіб надавати допомогу потрібну іншим особам:

- мається на увазі в ст.136 КК України, в якій йдеться про зобов'язання надати допомогу особі, що знаходиться в небезпечному для життя стані»;

- захист військовослужбовців, офіцерів поліції, державних і громадських інтересів. Інтереси зазначених категорій осіб, як і правові інтереси окремих громадян, є правовими обов'язками.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров [та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 4-те вид., переробл. та доповн. К. : Атіка. 2008. 376 с

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (Дата звернення 29.10.2022 р.).

3. Кримінальне право України : навч. посібник / В. С. Ковальський, М. В. Стрюк, О. В. Шкелебей ; за заг. ред. Є. В. Фесенка. К. : Прецедент. 2006. 147 с.

4. Дутковський А. Ю. Співвідношення диспозитивності та обов'язковості застосування необхідної оборони. Митна справа. 2010. № 5 Ч. 2. С. 92–98.

5. Безотосна О.А. Необхідна оборона: право чи обов'язок. Матеріали VIII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2013. С. 34 – 36. : URL <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8390/2/konferentsiya%2026.04.2013.Pdf>.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 29.10.2022 р.)

Бондар В.С.,
декан факультету № 2
(підготовки фахівців для органів
досудового розслідування)
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

СУДОВО-БАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ МОДЕЛЕЙ ЗБРОЇ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА БОЄПРИПАСІВ ДО НЕЇ

Важливою складовою сил російського агресора у війні проти України є Сили спеціальних операцій зс рф, на озброєнні яких перебуває зброя спеціального призначення. Проте особливості судово-балістичного дослідження окремих моделей зброї спеціального призначення та боєприпасів до неї ще не були предметом наукових розвідок вітчизняних науковців.

Зброя спеціального призначення є різноманітною за типами уражуючих елементів, будові та способах застосування. Може створюватись на основі існуючих спортивних, бойових або мисливських зразків або заново.

Наприклад, зразками зброї спеціального призначення відповідно до історично сформованих і застандартованих видів є:

1) пістолети – 7,62-мм пістолет самозарядний спеціальний (ПСС «Вул»), 7,62-мм пістолет самозарядний спеціальний (ПСС-2), 7,62-мм неавтоматичний малогабаритний спеціальний пістолет (МСП), 7,62-мм безшумний спеціальний пістолет С-4 (С-4М) «Гроза», 9,0-мм автоматичний пістолет безшумний АПБ, 9,0-мм самозарядний пістолет безшумної стрільби ПБ, 9,0-мм самозарядний пістолет СП (6П72 «Удав»), 9,0-мм модернізований самозарядний пістолет СР1МП, 9,0-мм самозарядний пістолет Лебедева (рф), 9-мм пістолет «Форт-14ТП» (Україна), 11-мм самозарядний пістолет Heckler & Koch Mark 23 ФРН), 9,0-мм тактичний автоматичний пістолет Steyr TMP (Австрія);

2) револьвери – 7,62-мм револьвер спеціальний Стєчкіна ОЦ-38; 12,3-мм спеціальний револьвер РГ-053 (рф);

3) снайперські гвинтівки – 9,0-мм гвинтівка спеціальна снайперська «Вінторез» (зображення 1–3), 9,0-мм снайперська гвинтівка ВСК-94, 12,7-мм снайперська гвинтівка спеціального призначення ОЦ-44 (рф), 7,62-мм снайперські гвинтівки FN SPR F5 (Бельгія), Ерма, модель SR 100 (ФРН), Grendel модель С16 (США), 7,62-мм снайперська гвинтівка McMillan «Concealable Subsonic» CS5 під патрон 7.62x51 NATO

4) автомати або штурмові гвинтівки – 9,0-мм автомат спеціальний АС «Вал», 9,0-мм малогабаритний автомат 9А-91, 9,0-мм малогабаритний

автомат СРЗМ, 9-мм малогабаритний автомат СРЗМП (рф), 5,66-мм автомат підводний спеціальний АПС (СРСР, рф), 7,62-мм автомат АКМТ-Ф (Україна);

5) пістолети-кулемети – 9,0-мм пістолет-кулемет ПП-2000, 9,0-мм пістолет-кулемет «Витязь-СН», 9,0-мм пістолет-кулемет СР-2 «Вереск», 9,0-мм пістолет-кулемет СП2МП, 9,0-мм спеціальний пістолет-кулемет ПП-90М1, 9,0-мм пістолет-кулемет ОЦ-02 (ТКБ-0217) «Кіпаріс», 9,0-мм пістолет-кулемет ПП-93, 9,0-мм пістолет-кулемет «Аграм 2000» (Хорватія), 9,0-мм пістолет-кулемет т МР5SD3: варіант МР5 (Австрія).

Зображення № 1. 9,0-мм гвинтівка спеціальна снайперська «Вінторез» у демонтованому стані.

Зображення № 2. Чашка затвору гвинтівки спеціальної снайперської «Вінторез».

Зображення № 3. Маркувальні позначення на затворі, трубі зворотного механізму до затвора та дульному зрізі гвинтівки спеціальної «Вінторез».

Зазначене стосується й боєприпасів, розробники яких можуть орієнтуватися на існуючий патрон (в його теперішньому або модифікованому виглядах, наприклад патрони для безшумної стрільби – індекси СП-4, СП-5, СП-6, СП-10, СП-16) (зображення № 4, 5). В окремих випадках патрон створюється паралельно зі зброєю.

Зображення № 4. Спеціальні патрони: 1 – СП-3; 2 – СП-4; 3 – СП-5 9x39 мм; 4 – СП-6 9x39 мм; 5 – СП-10 9x21 мм.

Зображення № 5. Спеціальний патрон СП-6.

Очевидно, що сама категорія «зброя спеціального призначення» не може існувати без наявності певної системи кваліфікуючих ознак, як основи схеми встановлення цільового призначення зброї. Тому для категорювання даного різновиду вогнепальної зброї має використовуватись алгоритм вирішення задачі з визначення групової належності об'єкта.

Як правило, цільове призначення вогнепальної зброї, встановлене виробником (розробником), відповідає його тактико-технічним даним. Тому при визначенні цільового призначення зброї судові експерти частіше за все враховують інформацію виробника (розробника). У даному випадку основне цільове призначення: спеціалізоване – проведення «спеціальних операцій», котрі передбачають вирішення розвідувальних, антитерористичних задач на коротких дистанціях, диверсійних задач у глибокому тилу супротивника, дії в особливих умовах (обмеженої освітленості), вирішення типових вогневих задач, з проявом спеціальних властивостей («безшумність»), які дозволяють виконувати їх в особливих умовах (наприклад, цільнометалева голкоподібна куля калібром 4,5 мм для спеціального пістолета підводного виконується з притупленням, котре при русі кулі в воді з великою швидкістю створює кавітацію, яка призводить до утворення так званої каверни (пустощі), що різко знижує спротив води та забезпечує стабільність боєприпасу в водному середовищі).

Тактичні особливості проведення спеціальних операцій та необхідність підвищення ефективності і бойових можливостей спеціальних підрозділів, зумовлюють потребу обладнання вогнепальної зброї знімними (надульними) або інтегрованими пристроями для зниження рівня звуку пострілу (ПЗРЗП). Іншим варіантом вирішення проблеми демаскуючих факторів пострілу є створення стрілецьких комплексів «зброя+боєприпас», у яких використовується механічне запирання порохових газів в гільзі патрона.

Зазначимо про тому, що виходячи з умов виконання бойових задач країни-агресора стрілецькі комплекси «зброя – патрони» можна умовно класифікувати на:

- основну зброю, котра застосовується в частинах мотопіхоти, десантно-штурмових військ та спеціальних частинах росгвардії:

- вогневі засоби посилення – зброя, призначена для посилення вогневої потужності бойової техніки: курсові та спарені з гарматою кулемети на танках та кулеметні установки на гелікоптерах і бойових машинах піхоти;

- спеціальні, призначені, здебільшого виконання спеціальних задач: пістолети, револьвери, пістолети-кулемети, укорочені варіанти автоматів, різні види спеціальної зброї. Крім інших вимог, зазначених для такого комплексу, має бути забезпечена ще й мінімізація рикошету куль, котра виключає ураження осіб, які випадково опинилися в зоні стрільби.

Найбільш відомими на сьогодні є такі спеціальні комплекси:

- 7,62-мм пістолетний комплекс, який включає в себе самозарядний

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

пістолет ПСС («Вул») та спеціальний патрон СП-4 (7,62x41 мм) з відсічкою порохів газів у гільзі (з коротким газовим поршнем між порохом зарядом та кулею, який після пострілу блокує порохів газів в гільзі),

- 7,62-мм самозарядний пістолетний комплекс з малою демаскуючою дією ПСС-2 (7,62-мм самозарядний пістолет ПСС-2 під патрон замкнутого типу СП-16 (7,62x45 мм),

- 9,0-мм пістолетний комплекс, який включає в себе 9,0-мм самозарядний пістолет 6П72-1 з приладом для безшумної стрільби 6Ч61 та патрон 9x21 зі зменшеною швидкістю кулі (індекс 7У4);

- 7,62-мм безшумний двоствольний пістолет С4 (С4М) та боєприпас ПЗ/ПЗА/ПЗАМ («Змія») калібру 7,62 мм (7,62x63 мм);

- підводний пістолетний комплекс «СПП-СПП-1-СПП-1М», який являє собою конструкцію, основними елементами якої є незнімний відкидний блок з чотирьох стволів зі спорядженими обоймами по 4 патрони, а також самозведений ударно-спусковий механізм, який забезпечує послідовне розбиття капсулів патронів та патрон 4,5 мм СПС;

- 9,0-мм пістолетний комплекс «Удав», який включає в себе 9,0-мм самозарядний пістолет СП (6П72) та 9,0-мм патрон зі зменшеною швидкістю кулі (7У4),

- гвинтівковий снайперський комплекс (ГСК-94) та дозвуковий патрон СП-5,

- ніж розвідника спеціальний (НРС та НРС-2 «Помах») під спеціальні патрони СП-3 (для НРС) та СП-4 (для НРС-2 «Помах»),

- безшумний снайперський комплекс «Гвинторіз» під спеціальний дозвуковий патрон СП-5;

- військовий снайперський комплекс, який включає снайперську гвинтівку, створену на базі малогабаритного автомату 9А-91 та патрони СП-5, СП-6, СПП, БП та ПАБ-9;

- 5,45/30-мм стрілецько-гранатометний комплекс «Кенар» у складі АКСБ74У, патрона 7У1, пристрою безшумної та безполум'яної стрільби ПБС-4, 30-мм безшумного гранатомета 6Н17 з кумулятивно-запалювальною гранатою 7Г23 та металевим патроном ПХС-19;

- 5,45/40-мм двосередовищний стрілецько-гранатометний комплекс АДС у складі автомата двосередовищного спеціального під патрон 5,45x39 мм (ПСП та ПСП-У для підводної стрільби, 7П6, 7Н10 та 7Н22 для стрільби на повітрі) та гранатомета ВОГ-25;

- 7,72/30-мм стрілецько-гранатометний комплекс «Тиша» у складі доробленого 7,62-мм автомата АКМС з приладом для безшумної та безполум'яної стрільби ПБС-1 та 30-мм підствольного гранатомета та спеціального вишибного патрона ПХС-19.

Отже, для усунення звуку пострілу від «балістичної» хвилі в комплекті з ПЗРЗП (ПБС-1) до автоматів Калашникова модернізованих (7,62-мм АКС та АКМС) використовуються спеціальні дозвукові патрони. Наприклад,

спеціальний дозвуковий патрон – УС, який (на відміну від 7,62-мм патрона ПС) не створює балістичну хвилю по траєкторії та характеризується наявністю: спеціальної кулі з великою масою (на 4,7-4,8 г) та довжиною (на 6,8-7,1 мм); сталевого осердя в головній частині та свинцю у ведучій та хвостовій частинах; чорно-зеленого лакофарбового покриття головної частини; меншій початковій швидкості (на 415-425 м/с); меншої маси (на 1,0-1,1 г) спеціального порохового заряду (марка П-45 порівняно з ВУфл – у ПС).

Для 5,45-мм АК-74 розроблений ПБС-4. «Безшумною» модифікацією укороченого 5,45-мм автомата АКС-74У є автомат АКСБ-74У. Для стрільби з АКС-74У з ПБС-4 та стрілецько-гранатометного комплексу 6С1 «Канарка» застосовується спеціальний безшумний дозвуковий патрон зі зменшеною швидкістю кулі – УС, який (на відміну від 5,45-мм патрона ПС) має: спеціальну кулю з більшою масою (на 1,6-1,8 г), меншою довжиною (на 0,9-1,0 мм), сталеве осердя в головній та ведучій частинах, свинцем в хвостовій частині, чорно-зеленим лаковим покриттям головної частини, меншою початковою швидкістю (на 575-600 м/с); меншою масою (на 1,1-1,2 г), спеціального порохового заряду (марка П-45, порівняно з Сф033фл – у ПС).

За ефективністю така зброя у деяких випадках виявилася більш ефективною, ніж зброя з глушником. У рф було розроблено достатньо велику кількість зразків безшумних патронів серед яких у тому числі:

- 7,62-мм патрони СП-2 та СП-3 – для ножа, що стріляє НРС та двоствольного малогабаритного пістолета МСП;
- 7,62-мм патрон «Змія» ПЗ, ПЗА, ПЗАМ – для двоствольних пістолетів С-4 та С-4М «Гроза»;
- 7,62-мм патрон СП-4 для розвідника спеціального НРС-2 та самозарядного пістолета ПСС та інші.

По суті такі патрони є не чим іншим, як зарядженими стволами та при неправильному поводженні являють велику небезпеку порівняно зі звичайними патронами.

На сьогодні сформувалися два основних способи задачі зниження рівня звуку пострілу:

- 1) безпосереднє застосування ПЗРЗП («глушників» у вигляді різних ствольних насадок) зі спеціальною зброєю;
- 2) застосування ПЗРЗП замкнутого типу у вигляді спеціальних комплексів, з розширенням та запиранням порохових газів у перемінно-замкненому об'ємі ствола, ствольної насадки або спеціального послабленого дозвукового патрона.

В зброї спеціального призначення широко використовуються компоновані схеми «бул пап» та пістолетного типу (з магазином, розташованим в руків'ї). При компонуванні типу «бул пап» вузли запирання каналу ствола та живлення розташовані позаду руків'я керування вогнем, тобто інтегровані в приклад, що при значному зменшенні габаритів зброї дозволяє зберегти незмінною довжину ствола та, відповідно, балістичні

показники зброї.

Можливість ведення безперервного вогню (чергами) притаманна виключно бойовій зброї. Інша особливість зброї, призначеної для ведення інтенсивного та маневреного ближнього бою – відсутність прикладу або можливість ведення вогню при складеному прикладі. Без упору прикладу в плече стрілець не здатен забезпечити точність прицілювання та стійкість зброї при стрільбі для впевненого ураження цілі на встановлених відстанях.

На підставі викладеного можна сформулювати групу основних кваліфікуючих ознак зброї спеціального призначення. Наявність у конкретного екземпляра зброї хоча б однієї з наступних ознак є достатньою підставою для висновку про спеціальне призначення цієї зброї:

- вказівка виробника (розробника) про спеціальне призначення зброї;
- можливість ведення автоматичного вогню (чергами);
- компонування зброї по схемі «бул пап» або пістолетного типу;
- наявність в конструкції зброї пристрою зниження рівня звуку пострілу, передбачена виробником (розробником) можливість установки таких пристроїв; використання в зброї в якості штатних боєприпасів патронів з механічним запиранням порохових газів в гільзі патрона або патронів спеціального призначення з дозвуковою швидкістю польоту кулі.

Внаслідок великої різноманітності конструктивних схем, не завжди вогнепальна зброя спеціального призначення має яку-небудь із вже зазначених ознак. Існують й інші конструктивні рішення, які також покращують балістичні й тактичні показники зброї. Причому деякі з них можуть застосовуватись у конструкції як бойової, так і мисливської зброї, а також зброї спеціального призначення.

Використання в якості штатних боєприпасів патронів спеціального призначення.

Безшумний патрон – патрон з товстостінною гільзою та пробкою-клейтухою, який забезпечує відсічку порохових газів. У момент пострілу пробка-клейтуха під впливом порохових газів рухається вперед, виштовхує кулю, після чого впирається в звуження та не виходить з гільзи, запираючи в ній порохові гази та забезпечуючи безшумність.

Куля в такому патроні – дозвукова, що забезпечує відсутність балістичного хлопку.

Безшумні патрони з огляду на особливості будови призначені для стрільби з короткоствольної зброї (пістолетів), адже розгін кулі в стволі відбувається на довжині, яка не перевищує довжину ходу штоку, який не може бути довший за патронну гільзу. Шток-піддон призначений для виштовхування кулі та запирання порохових газів у гільзі. Гільза товстостінна, скат гільзи є уступом для зупинки поршня. Капсуль-запалювач вставлений у втулку утримується замкнутою кромкою донної частини гільзи. Поршень штовхача має сферичну виїмку. Для забезпечення обтюрації порохових газів при їх розширенні стінка поршня притискується до стінки

гільзи. Шток викидає кулю та зупиняється, упираючись у скат гільзи та блокуючи вихід порохових газів. Запирання порохових газів надає можливість виключити звук та обмежити габарити зброї у рамках бойового пістолету. Тобто у таких патронах під час пострілу порохові гази діють не на кулю, а на спеціальний шток, який виштовхує кулю з швидкістю 200-300 м/с та з дульною енергією приблизно до 300 Дж.

Як відомо, джерелами звуку є ударна хвиля, яка створюється головною частиною кулі, та порохові гази, котрі витікають зі стволу та викликають коливання повітряної маси. При русі кулі з дозвуковою швидкістю повітряний потік обтікає головну частину, не створюючи звуку. Збільшення швидкості кулі призводить до утворення донного розрідження повітряної маси, утворенню вихрових потоків, швидкість яких вища за швидкість кулі, що створює стрибок ущільнення повітря та посилення звуку. Для зниження рівня звуку слід скорочувати головну частину кулі, подовжуючи хвостовий конус, котрий зменшує інтенсивність утворення вихрового потоку та виключає ущільнення повітряної маси. Таким чином, для того, аби знизити рівень звуку при пострілі, необхідно надати кулі дозвукову швидкість та передбачити в її конструкції подовжений конус.

Однак при зниженні початкової швидкості, наприклад, у армійського патрону кал. 5,56 мм М193 з 980 до 310 м/с різко скорочується дальність ефективної стрільби. Це можливо частково компенсувати за рахунок збільшення маси кулі (так для 5,56-мм патрону маса кулі збільшена з 3,56 до 5,3 г). За великої маси кулі збільшується її поперечне навантаження, знижується втрата швидкості на траєкторії та, відповідно, дещо зростає ефективна дальність стрільби. Тому для безшумних патронів, розроблених на базі проміжних (автоматних) або гвинтівкових, масу куль збільшено порівняно зі штатними. Стійкість кулі на траєкторії досягається шляхом посилення гіроскопічного ефекту за рахунок більшої крутизни нарізів каналу стволу зброї.

За ефективністю така зброя у деяких випадках виявилася більш ефективною, ніж зброя з глушником.

Таким чином, лінійка патронів, які використовуються в якості штатних для зброї спеціального призначення, що перебуває на озброєнні відповідних російських підрозділів подана нами в таблиці:

Найменування боєприпаса	Тип зброї, яка використовує патрон
5,45x39 мм спеціальні підводні патрони ПСП, ПСП-УД	5,45-мм автомат двосередовищний АДС
5,66 спеціальний патрон для підводної стрільби (5,66x39 мм)	5,45-мм спеціальний підводний автомат
7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «СП-2» (7,62x35 мм)	7,62-мм компактний тризарядний безшумний стрілецький пристрій ТКБ-506 (ТКБ-506А)

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

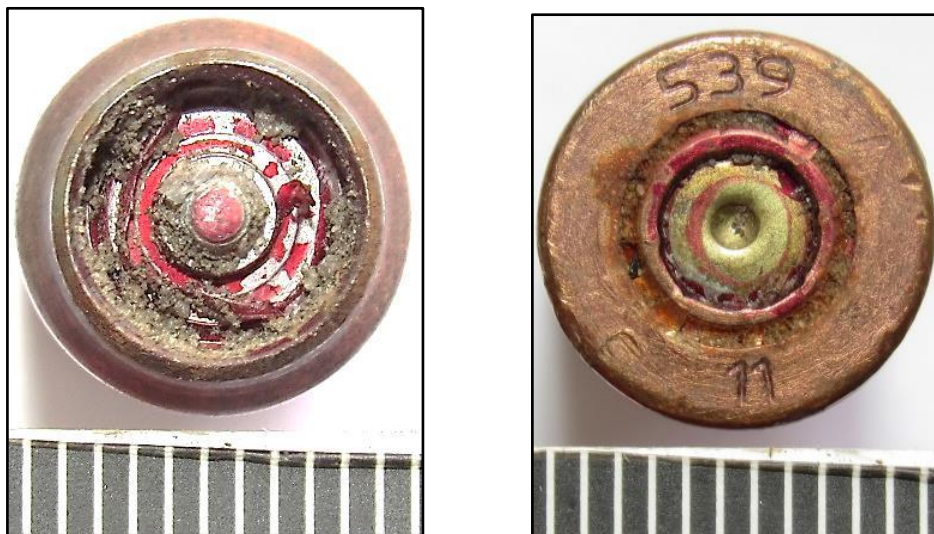
Найменування боєприпаса	Тип зброї, яка використовує патрон
7,62-мм спеціальний патрон для безшумної стрільби «СП-3» (7,62x38 мм)	7,62-мм малогабаритний спеціальний пістолет МСП «Гроза» (ТОЗ-37М), ніж розвідника стрілецький «НРС»
7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «СП-4» (7,62x41 мм)	7,62-мм самозарядний спеціальний пістолет «Вул», ніж розвідника стрілецький «НРС-2», 7,62-мм револьвер спеціальний Стєчка ОЦ-38
7,62-мм пістолетний патрон 7Н36 замкнутого типу (7,62x41 мм)	пістолет ПСС, револьвер ОЦ-38, ніж розвідника НРС-2
7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «ПЗА»	пістолет С-4
7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «ПЗАМ»	пістолет С-4 (С-4М) «Гроза»
7,62-мм патрон СП-16 (7,62x43 мм)	7,62-мм самозарядний пістолетний комплекс з малою демаскуючою дією ПСС-2
9-мм патрон «СП-5» з кулею зі сталевим осердям (інд. 7Н8) (9x39 мм)	9,0-мм малогабаритний автомат 9А-91, 9,0-мм малогабаритний автомат СРЗМ, 9-мм малогабаритний автомат СРЗМП ГСС «Вінторез», АС «Вал», АК-9, ГСК-94, СР-3 «Віхрь», СР-3М «Віхрь», штурмові автомати ОЦ-14-4А «Гроза» (виконання 01, 02, 03)
9-мм патрон «СП-6» з бронебійною кулею (інд. 7Н9) (9x39 мм)	
9-мм патрон «ПАБ-9» з бронебійною кулею (9x39 мм)	
9,0-мм проміжний патрон з кулею підвищеної пробільності (7Н9) (9x39 мм)	
9,0-мм пістолетний патрон 7У4 зі зменшеною швидкістю кулі	9,0-мм пістолет спеціальний СП «Удав» (6П72)
12,7x55 мм гвинтівкові патрони серії СЦ-130 (СЦ-130 ПТ, СЦ-130 ПТ1, СЦ-130 ПТ2, СЦ-130 ВПС, СЦ-130 ПУ)	ГССК «Вихлоп», АШ-12, РШ-12

Наприклад, в модернізованих автоматах Калашникова АКМ та АКМС використовується дозвуковий проміжний патрон – УС, який (на відміну від 7,62-мм проміжного патрону ПС) характеризується наявністю: спеціальної кулі з більшою масою (на 4,7-4,8 гр., тобто до 12 гр.) та довжиною (на 6,8-7,1 мм); сталевому осерддю в головній частині та свинцю у ведучій та хвостовій частинах; чорно-зеленого лакового покриття головної частини; меншою початковою швидкістю (на 415-425 м/с, тобто дозвуковою початковою швидкістю 190 – 270 м/с); меншою масою (на 1,0-1,1 гр.) спеціального порохового заряду (марка П-45, порівняно з ВУфл – у ПС) (зображення № 6).

Зображення № 6. 7,62-мм патрон УС зр. 1943 р. зі зменшеною швидкістю (інд. 57-Н-231У), призначений для стрільби з приладом безшумної та безполум'яної стрільби ПББС-1.

Патрон СП-4, штатний до пістолету ПСС, який використовує один поршень-штовхач (обтюратор), що не виступає уперед з гільзи та виштовхував кулю у момент пострілу, запираючи порохові гази в корпусі гільзи, тим самим забезпечуючи безшумну та безполум'яну стрільбу. Автоматну кулю замінено на спеціальну, циліндричну кулю калібру 7,62 мм, виконану зі сталі. Для забезпечення обертання кулі по нарізах стволу в її передній частині є мідний ведучий поясок. Патрон СП-4 калібру 9x42 мм забезпечує безшумну та безполум'яну стрільбу, ефективна дальність при використанні пістолета ПСС досягає 25 м. Куля масою 9,3 г забезпечує безшумність, безполум'яність та бездимність пострілу. Особливостями СП-4 є: обтюрація продуктів згоряння порохового заряду та капсульного складу всередині гільзи; форма головної частини (плоска); куля СП-4 складається зі порошкового композиційного сплаву (заліза, цинку, свинцю та марганцю), не має оболонки (за виключенням ведучого мідного пояску); наявність лаку-герметику темно-червоного кольору по краю денця гільзи, в місці її з'єднання з кулею, низька початкова швидкість кулі (195-205 м/с). На відстані 30 м пробиває сталевий аркуш завтовшки 5 мм. При створенні патрону СП-4 калібру 9x41 мм проблему висування пістона (поршня-штовхача) було вирішено, металевий пістон повністю залишається в патроні. Після вдосконалення даний патрон стало можливим застосовувати в компактному самозарядному безшумному пістолеті ПСС (зображення № 7, 8).

Зображення № 7. Донце та штовхач гільзи патрона СП-4 калібру 7,62x41 мм.

Зображення № 8. Сліди від частин зброї на гільзі патрона СП-4 калібру 7,62x41 мм.

Зображення № 9. Куля патрону СП-6.

Зображення № 10. Сліди полів нарізів на кулі патрону СП-6.

В свою чергу всі 9-мм спеціальні патрони є варіантами патрону одного виду, які відрізняються різною конструкцією куль та різною масою порохового заряду.

Зброя, в якій використовуються 9-мм спеціальні патрони (9x39): Спеціальні снайперські гвинтівки: ГСС «Гвинторіз»; ГСК-94; автомат спеціальний АС «Вал»; малогабаритний автомат: СР-3 «Вихор»; штурмові автомати: ОЦ-14-4А «Гроза» (виконання 01, 02, 03) та 9-А91.

Виробництво патронів було почато на Климовському штампувальному заводі (№711), а пізніше й на Тульському патронному заводі (№539).

9-мм снайперській патрон СПП з кулею підвищеної пробивальності (індекс ГРАУ 7Н9). Патрон було розроблено конструкторами Тульського патронного заводу, в 2002 році для заміни патрону СП-5. Патрон призначений для ураження живої сили, захищеної засобами індивідуального захисту на відстанях до 400 метрів. Куля забезпечує пробиття 5 мм сталевих аркуша (сталь марки Ст.3) на відстані 100 метрів, або пробиття бронезилету 6В23 на відстані 250 метрів. За заявою виробника, на дальності 100 метрів 50% куль укладаються в коло радіусом не більше 3,5 см. Серійне

виробництво патронів було почато в 2006 році на Тульському патронному заводі (№539).

До 2009 року патрони випускались зі сталевими лакованими гільзами, а починаючи з 2010 року завод випускає патрони зі сталевими гільзами з полімерним покриттям. На донну частину гільзи наноситься стандартне маркування, притаманне для військових патронів. Куля напівоболонкова, довжиною 35,4 мм та масою 15,3-16,0 г з конусною хвостовою частиною та комбінованим, свинцевим та виступаючим сталевим осердям. Сталеve осердя довжиною 17,2 мм має оживальну форму з діаметром основи 7,7 мм. У головній частині конусу є плоска площадка діаметром 2,2 мм. Маса осердя 4,3 гр. Оболонка кулі виготовляється зі сталі, плакованої томпаком. Головна частина кулі дослідних зразків зафарбовувалася в темно-фіолетовий колір, а серійних патронів у синій колір. Якість виготовлення деяких партій цих патронів низька. Різниця в оголенні осердя в одній пачці складає до 1,8 мм, а в одному «цинку» до 3 мм. Це позначається на масі кулі та її аеродинаміці, а як наслідок й на купчастості стрільби, що не є допустимим до снайперських патронів. Маса порохового заряду 0,55 гр. Початкова швидкість кулі 305-315 м/с. Середній максимальний тиск порохових газів у каналі стволу 270 МПа. Патрони пакуються в картонні коробки, по 20 штук у кожному.

Патрони для підводної стрільби призначені для спеціальної зброї, яка здатна уражувати противника під водою на порівняно невеликій дальності. Застосовувана зброя передбачає використання патрона специфічної конструкції, в якій куля має довжину $L_n=20d$. Стабільний рух кулі в воді може бути забезпечений не за рахунок оперення або надання їй оберտального руху та використання гіроскопічного ефекту, а за рахунок глісування її довгої кормової частини, створення кавітації водного потоку та часткового розрідження води з утворенням каверни (випарювання).

Стійкий рух подовженої сталеві кулі з конічною тупоконічною вершиною-кавітатором можливий тільки за умови, що $V_n > 80$ м/с.

Водне середовище істотно впливає на сам процес пострілу, який умовно можна поділити на два періоди:

1) з моменту початку руху кулі до моменту підходу майданчика-кавітатора до дульного зрізу (маса, що метається = маса кулі + маса стовбура води, який знаходиться в стволі);

2) з моменту виходу кавітатора кулі за дульний зріз до моменту вильоту її з каналу стволу (маса, що метається = маса кулі).

Застосування таких патронів передбачає використання короткоствольної зброї, адже чим більш довгий ствол, тим менша початкова швидкість. Наприклад, для патронів 5,56 мм використовують гладкоствольну систему з довжиною ствола $L_{cm6}=270$ мм. Патрон має наступні характеристики: $m_n=16,5$ г, $L_n=100$ мм, $P_m=3100$ МПа.

Водночас, в окремих моделях зброї спеціального призначення в якості штатних використовуються звичайні патрони. В якості прикладів такої зброї

можна навести 9,0-мм пістолет «безшумний» (ПБ), 9,0-мм автоматичний пістолет «безшумний» (АПБ), для стрільби з яких застосовуються пістолетні унітарні патрони 9x18 мм зразка 1951 р. або 9,0-мм пістолет-кулемет СП2МП та 9,0-мм самозарядний пістолет СР1МП під пістолетний патрон СП-10 (7Н29) 9x21 мм. Зазначене дає підстави для формулювання висновку про те, що використання спеціальних патронів для проведення пострілів зі зброї спеціального призначення є додатковою кваліфікуючою ознакою.

Підбір зазначених ознак в обох групах здійснено в результаті перевірки ефективності їх різних комбінацій відносно максимально можливої кількості зразків зброї, відомості про які доступні авторові. При проведенні більш ґрунтовних досліджень, а також нових конструктивних рішень, система цих ознак може бути доповнена або змінена.

Таким чином, при вирішенні питання про цільове призначення вогнепальної зброї пропонується відмовитись від визначення балістичних показників зброї, адже спеціальне призначення вогнепальної зброї визначається її спеціалізованими та експлуатаційними можливостями. Ці показники зумовлені сукупністю конструктивних рішень, використаних при розробці зброї. Визначення та оцінка цієї сукупності в досліджуваному зразку дозволяє достатньо просто та об'єктивно вирішити питання про його цільове призначення. Встановлення збігу конструктивних ознак досліджуваного зразка хоча б з однією з ознак першої групи або з ознакою другої групи є підставою для висновку про те, що ця зброя є спеціальною.

Вбачається за доцільне оцінити ефективність та обґрунтованість пропонованих теоретичних положень шляхом їх експериментальної апробації на практиці експертами-балістами. У випадку позитивного результату ці положення могли би бути закріпленими в відповідній методиці, розробленій на їх основі.

Бонтлаб Р.Р.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Бідняк Г.С.

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРША ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА ПРИ ПНЕВМОТОРАКСІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Ми живимо в досить не спокійні часи: анексія державних територій в 2014 році, повномасштабне вторгнення росії в 2022. Зрозуміло, що в такі часи кожна людина повинна вміти надавати першу домедичну допомогу.

Військові конфлікти 80–90-х років ХХ ст. та стабільно висока смертність поранених на полі бою спонукали науковців США та Великої Британії провести спеціальні дослідження та розробити стандарти надання допомоги. Було доведено, що всіх поранених на полі бою можна об'єднати в три категорії:

- а) поранені, які помруть, незалежно від надання допомоги;
- б) поранені, які будуть жити, незалежно від отримання допомоги;
- в) поранені, що можуть померти, якщо не вжити негайні заходи домедичної допомоги.

Оскільки майбутнє перших двох категорій поранених є очевидним, то основна увага науковців була зосереджена на третій категорії поранених. Вони з'ясували, що серед основних причин смерті третьої категорії поранених є:

- масивні кровотечі (91,0 %);
- непрохідність верхніх дихальних шляхів (7,9 %);
- напружений пневмоторакс (1,1 %).

Через проникне поранення грудної клітки з кожним вдихом збільшується об'єм повітря, що виключає легеню з процесу дихання і може призвести до зупинки серця. Смерть настає протягом однієї години (локалізація рани — ділянка грудної клітки)[2].

Без своєчасного надання першої домедичної допомоги потерпілий з такою травмою з великою імовірністю помре.

Вчені визначають пневмоторакс, як наявність у плевральній порожнині

повітря, яке проникло туди внаслідок пошкодження легень, або стінки грудної клітки. Розрізняють закритий, відкритий і клапанний пневмоторакс, останній буває зовнішнім та внутрішнім. У разі закритого пневмотораксу, повітря через рану проникло вплевральну порожнину і рана закрилася. Хоч невелика кількість повітря в плевральній порожнині не загрожує життю, однак вимагає невідкладного проведення домедичної допомоги. За наявності відкритого пневмотораксу, повітря через відкриту рану в грудній клітці або в легені на вдиху надходить у плевральну порожнину, а на видиху виходить назовні. Повітря, що надходить у плевральну порожнину, спричиняє спадання (колапс) легені та її зміщення разом з органами середостіння в здоровий бік. Під час видиху ця легеня частково розправляється за рахунок перекачування повітря з протилежної легені, а середостіння повертається в попереднє положення. Але таке повітря містить меншу кількість кисню, ніж атмосферне, що значно зменшує вентиляцію легенів та утруднює приплив крові до серця — це призводить до гострого кисневого голодування і зростання об'єму не збагаченої киснем крові у великому колі кровообігу. Про відкритий пневмоторакс свідчать зяяння рани грудної клітки і шум повітря, що вільно проникає через рану грудної клітки в плевральну порожнину на вдиху і на видиху. Внутрішній клапанний пневмоторакс утворюється за одночасного ушкодження бронха і виникнення клаптикової рани легені, яка і є клапаном. На вдиху повітря із рани легені теж проникає в плевральну порожнину, а під час видиху цей клапан не випускає його через цю рану. Відповідно під час кожного наступного вдиху об'єм повітря в плевральній порожнині збільшується, що спричиняє зростання внутрішньоплеврального тиску і зміщення органів середостіння у здоровий бік. Наслідком стає різке зменшення легеневої вентиляції і настання гострої дихальної недостатності та розлад серцево-судинної системи [2].

Після вирівнювання внутрішньоплеврального тиску з атмосферним клапанний пневмоторакс переходить у напружений пневмоторакс. Завдяки прогресуючому накопиченню повітря в плевральній порожнині внутрішньоплевральний тиск перевищує атмосферний. Це спричиняє стиснення легені на стороні ураження, а також зміщує і стискає середостіння з усіма його органами та протилежну легеню. Стиснення великих венозних судин знижує венозний відтік та обсяг викиду крові серцем. Легеня спадається і не бере участі в диханні, видимі слизові та шкіра набувають синюшного відтінку (ціаноз). Загальний стан таких постраждалих, як правило, украй тяжкий через розвиток гострої дихальної недостатності з блискавично наростаючою задишкою та значний розлад кровообігу. Про наявність клапанного пневмотораксу свідчить виражена підшкірна емфізема, яка швидко поширюється. Також іншими ознаками напруженого пневмотораксу в постраждалого є:

- швидке (прискорене) дихання або поверхневе дихання,
- пізніше — ослаблення дихання утруднення дихання або його

відсутність;

- бліде обличчя та поява синюшності (ціаноз) губ, порожнини рота, кінчиків пальців і нігтів, причиною її є зниження вмісту кисню в крові;
- поява роздутих вен на шиї;
- відсутність пульсу на променевої артерії, що свідчить про падіння артеріального тиску крові (гіпотонія);
- шкіра, яка стає холодною та липкою;
- виникнення неспокою, збудження і відчуття страху;
- погіршення або втрата свідомості та погіршення стану постраждалого [2].

Найголовніше – якнайшвидше герметично закрити рану повітронепроникним засобом, щоб повітря під час вдиху не всмоктувалося в грудну клітку. Із цією метою використовують герметизувальну (оклюзійну) наклейку — спеціальний пластир для закриття ран у грудній клітці. Під час проникнуто поранення грудної клітки заклеювати рану слід на максимально глибокому видиху. Якщо необхідно провести серцево-легеневу реанімацію, слід інтенсивно натиснути на груднину, заклеїти рану і лише після цього починати здійснювати штучне дихання. Використання герметизувальних (оклюзійних) наклейок дає змогу швидко та надійно закрити відкритий пневмоторакс і відновити від'ємний тиск у плевральній порожнині, завдяки чому відбудеться розправлення легені та відновлення її функції. Також своєчасне застосування оклюзійної пов'язки зупиняє кровотечу, захищає ушкоджені ділянки тіла від тертя, ударів та інфікування рани.

Перед накладанням оклюзійних пов'язок слід очистити шкіру навколо рани від крові та іншої рідини (для поліпшення зчеплення пов'язки зі шкірою). Потім попросити постраждалого зробити глибокий видих і тоді накладати пов'язку. За відсутності стандартної оклюзійної пов'язки, можна використати липкий пластир, оболонку з прогумованої тканини індивідуального пакета (накладати на рану внутрішньою стерильною поверхнею), поліетиленову або целофанову плівку, клейончасту прокладку тощо. В літературі рекомендують зафіксувати таку пов'язку навколо рани, що засмоктує повітря, лейкопластиром тільки з трьох боків, залишивши один її край вільним. Тоді пов'язка утворює односторонній клапан і не дає зовнішньому повітрю проходити через отвір рани в грудну клітку на вдиху та стискати легені й серце. Вона, навпаки, створює умови для випуску його на видиху, що усуватиме пневмоторакс [2].

Але, після вжиття заходів безпеки та виклику швидкої, за рекомендаціями, передбаченими діючим законодавством, послідовність дій рятувальника при наданні домедичної допомоги постраждалим при підозрі на проникну травму грудної клітки, вимагає надати постраждалому максимально зручного для нього положення; накласти на рану грудної клітки оклюзійну пов'язку: попросить постраждалого здійснити максимально можливий видих та накладити на рану оклюзійну пов'язку. За її відсутності

накласти імпрізовану оклюзійну пов'язку з матеріалу який не пропускає повітря та зафіксувати її з усіх боків лейкопластиром. За відсутності такої можливості розгляньте тиск на рану долонею в гумовій рукавичці [3]. Таких заходів вистачає на декілька хвилин, після чого дихання постраждалого знов ускладнюється. В такому разі нижній край відклеюється, спускається повітря, на видосі знов герметично закривається.

Якщо предмет стирчить з грудної клітини, важливо не витягувати його з рани, а накласти герметичний матеріал навколо предмета щоб створити настільки герметичну пов'язку, наскільки це можливо. Стабілізуйте предмет, наклавши довкола ватно-марлеву пов'язку, зроблену з найбільш стерильних підручних матеріалів. Щоб зафіксувати герметичний матеріал і пов'язки на місці, накладіть імпрізовані пов'язки. Не закривайте предмет, що стирчить, пов'язками [1]. Звісно за травмованою особою з підозрою на пневмоторакс необхідно постійно наглядати та вжити заходів із запобігання переохолодження.

Таким чином, перелічені знання та рекомендації під час надання домедичної допомоги потерпілому з пневмотораксом дозволяють не тільки не піддаватися паніці, а і зберегти життя потерпілому.

Список використаних джерел:

1. Курс ПМД он-лайн. URL:<http://1staidplast.org.ua>
2. Гудим А.А., Пашко К.О., Герасимів І.М., Фука М.М. Захист Відчизни. Основи медичних знань: підручник для учнів 11-го класу (рівень стандарту). Тернопіль, Астан, 2019 р.
3. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах. Наказ МОЗ України від 09.03.2022 № 441 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text>

Бражник Д. С.,
адвокат, аспірант кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

**ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАННОГО
ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Протягом останніх десятиріч в Україні та в світі загострюється питання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем та технологій, що

спричинено швидким розвитком «передових цифрових технологій», а саме комп'ютерної та мобільної техніки, додатків, інформаційних та телекомунікаційних систем, віртуально-валютних бірж та аукціонів, електронних коштів, в тому числі і у зв'язку з появою та фактичною децентралізацією ринку віртуально-валютних операцій (криптовалютних бірж).

Саме стрімкий розвиток інтернет-банкінгу, недосконала політика фінансового моніторингу банківських та віртуально-валютних операцій, механізмів ідентифікації та аутентифікації особи, поява електронних коштів та віртуальних валют, у тому числі і криптовалют, стало величезною проблемою як для міжнародних правоохоронних органів, так і для вітчизняних в частині боротьби із відмиванням майна, отриманих злочинним шляхом, яке в свою чергу, стає одним із ефективних способів ведення «тіньових бізнесів» транснаціональних масштабів, пов'язаних із фінансуванням терористичних організацій, веденням гібридних війн та створенням штучних конфліктів в світі з метою зміни влади, торгівля зброєю, наркотичними засобами та людьми, що негативно впливає на національну безпеку нашої держави в умовах воєнного стану.

Вказане зумовлює необхідність окреслити та коротко розкрити загальний механізм вчинення злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) майна, отриманого злочинним шляхом, вчинених за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем та технологій та їх вплив на національну безпеку нашої держави в умовах воєнного стану.

На підставі аналізу наукових праць у даному напрямі, різноманітних журналістських розслідувань, вироків суду, інформації від працівників банківського сектору (фінансового моніторингу), а також працівників правоохоронних органів, фіскальної служби, що займалися розслідуванням легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем та технологій, можна зазначити, що дана категорія злочинів вчиняється за загальним механізмом, що включає різні способи досягнення проміжних цілей на шляху до кінцевого результату. При цьому, слід наголосити на тому, що цей вид злочинів вчиняється, як правило, у складі організованої злочинної групи.

Зокрема, на підготовчому етапі організатор здійснює комунікацію із замовником відмивання певної суми коштів або майна (фактично отримує замовлення на легалізацію або фактичну оплату забороненого законом товару/вчинення дій з подальшим відмиванням цих коштів). Також на цьому етапі пособники за допомогою різних джерел (наприклад, DarkNet) підшуковують осіб, які готові передати (як правило продати) свої персональні дані (паспортні дані, фінансовий телефон, паролі доступу та інше) щодо доступу до інтернет-банкінгу та електронно-цифрових бірж. Далі, від імені цих осіб відбувається реєстрація та відкриття цифрових рахунків в банках та на електронно-цифрових біржах.

Під час безпосереднього вчинення злочинних дій виконавці ОЗУ вчиняють необхідні дії від імені «підставних осіб» в системі інтернет-банкінгу щодо трансформації майна (коштів) в електронну валюту (еГроші, криптовалюта та ін.), або просто здійснюють прийом оплати за певний товар або дії, в тому числі і міжнародні платежі, мінуючи механізми фінансового моніторингу. До того ж, основний етап включає «заплутування слідів» шляхом конвертації еГрошей та криптовалют на біржових аукціонах та торгах (або просто оплата забороненого законом товару в тому числі і за кордоном), де відбувається фактично продаж не легалізованого майна (коштів) в систему біржі (аналог кор.рахунок у банку, де відбуваються одночасно мільйони операцій різних користувачів) та отримання легальних, так званих «чистих» коштів від цих операцій (щось на кшталт прибутку від купівлі-продажу цінних паперів на фондових ринках).

У підсумку злочинці «виводять» легалізоване майно (кошти) через інтернет-банкінг на рахунки «підставних осіб», або шляхом переказу цих електронно-цифрових валют на електронні гаманці, так званих, «валютників» та отримання реальних коштів.

Отже, стрімкий розвиток «передових цифрових технологій», відсутність повноцінного контролю ринку віртуальних валют з боку влади, застарілі інструменти фінансового моніторингу, а також відсутність жорсткої боротьби із тіньовим валютним ринком та ринком торгівлі персональними даними, в умовах воєнного стану, призведе до більш важкої боротьби із злочинами, пов'язаними із фінансування терористичних організацій або окремих шпигунів, диверсантів, які фактично можуть діяти на нашій території і фінансуватись країною агресором, чим фактично суттєво відтермінує нашу перемогу, а надалі, може стати проблемою, пов'язаною із розгортанням нелегального бізнесу (торгівля зброєю, наркотичними засобами та людьми) на території нашої держави.

Бублик Н. С.,

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань ННІ права та підготовки працівників НП
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

Бразалук В. П.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми обумовлена тим, що сьогоденні умови життя кожного українця зазнали суттєвих змін. Введений в країні військовий стан торкнувся всіх сфер суспільного життя. Серед них зазнало зміни й кримінальне процесуальне законодавство. Тому, в складних реаліях війни потрібно було оптимізувати роботу правоохоронних органів, не гаючи часу, і внести низку відповідних змін до чинного кримінального процесуального законодавства.

Враховуючи ситуацію в країні, Верховна Рада України в найкоротші терміни ухвалила низку законодавчих актів, у тому числі безпосередньо стосовно питань, пов'язаних із регулюванням кримінального провадження в умовах військового стану. Насамперед, з 1 травня 2022 року Законом України від № 2201-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». В свою чергу, цим законом було внесено певні зміни до чинного Кримінального процесуального кодексу України, а саме змінено назву розділу ІХ-І Кримінального процесуального кодексу України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», а також доповнено зміст ст. 615 КК України. Вважаємо за необхідне проаналізувати та звернути увагу на ключові зміни, які внесені у зв'язку з введенням воєнного стану на території України.

Насамперед, з'явилися особливості внесення відомостей до ЄРДР, а саме: відповідно до п. 1 ч. 1 ст.615 КПК України, у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань- рішення про початок досудового розслідування приймає слідчий, дізнавач або прокурор про що виноситься відповідна постанова, яка має містити дані

відповідно до ч. 5 ст. 214 КПК України. У таких випадках інформація, що підлягає внесенню до ЄРДР, вноситься за першої ж наявної можливості [1].

По-друге, у п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, законодавець значно розширив повноваження керівника прокуратури, оскільки надав йому можливість вирішувати низку окремих питань, які раніше належали виключно до компетенції слідчого судді. Рішення відповідного керівника органу прокуратури щодо вирішення зазначених питань має бути прийняте у формі постанови, яка повинна бути обґрунтованою та правомірною [1].

Важливо звернути увагу й на деякі особливості використання показань, отриманих у ході допиту, оскільки, якщо взяти до уваги положення ч. 4 ст. 95 КПК України, в якій йдеться про те, що суд може ґрунтувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприйняв у ході судового засідання або отримав у порядку, встановленому ст.225 КПК України, то суд немає права обґрунтовувати судові рішення показами, даними слідчим, прокурором, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного ст. 615 КПК України [2].

У частині 11 ст.615 КПК України зазначено, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі при одночасному допиті двох або більше вже допитаних осіб у кримінальному провадженні, що проводиться в умовах військового стану, можуть бути використані як докази в суді тільки за умов, якщо хід та результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації, а також показання, отримані при допиті підозрюваного, у тому числі при одночасному допиті двох або більше вже допитаних осіб у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах військового стану, можуть бути використані як докази в суді тільки у разі, якщо у такому допиті брав участь захисник, а перебіг і результати допиту фіксувалися наявними технічними засобами відео фіксації [1].

Слід акцентувати увагу на тому, що виникли й певні особливості проведення слідчих (розшукових) дій, саме: відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України у невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування. А сама постанова виноситься відразу після завершення огляду [2].

Відповідно до пункту 2 частини 1 статті 615 КПК України процесуальні дії під час досудового розслідування у кримінальному провадженні фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також з використанням технічних засобів фіксації кримінального провадження, за винятком випадків, коли фіксування за допомогою технічних засобів є неможливим за технічних причин. При неможливості складання процесуальних документів про хід та результати слідчих (розшукових) дій або інших процесуальних не пізніше ніж протягом сімдесяти двох годин після завершення таких слідчих (розшукових) чи відповідних процесуальних дій проводиться запис (фіксування) доступними технічними засобами з

подальшим складанням відповідного протоколу. [1].

Окремі особливості торкнулися й огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи, а також обшуку особи, (п. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України), а саме: під час обшуку чи огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо участь понятих об'єктивно неможлива або пов'язана з можливою загрозою їх життю чи здоров'ю, то відповідні слідчі (розшукові) дії провадяться без залучення понятих. У такому разі обов'язково необхідно фіксувати хід та результати обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи з використанням доступних технічних засобів за допомогою безперервного відеозапису [2].

Отже, з урахуванням усіх викликів та труднощів, що виникли в умовах воєнного часу на території нашої країни, кримінальне процесуальне законодавство України зазнало низки певних змін та доповнень, спрямованих на оптимізацію розслідування кримінального провадження в умовах воєнного стану. Законодавчий процес явище динамічне, тому законодавство в нашій країні зазнало певних змін і доповнення не тільки в кримінальній процесуальній сфері, а й у інших правових сферах життя суспільства. Саме тому кожен правник в нашій державі має уважно розглянути та вивчити актуальні положення чинного законодавства, оскільки в сучасних умовах відбувається значна кількість змін у законодавстві, спрямованих на оптимізацію всіх сфер суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 20.11.2022)
2. Закон України № 2201-IX від 14.04.2022 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 20.11.2022)

Булавко І.Д.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Русняк І.С.,

заступник начальника управління
кримінального аналізу начальник
відділу аналітичної роботи ГУНП в
Дніпропетровській області, майор
поліції

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ

Участь у фінансових правовідносинах визначається законодавчо встановленими правовими повноваженнями, які у юридичній літературі зазвичай виражаються з допомогою поняття «фінансова правосуб'єктність». Фінансова правосуб'єктність – це право визнаватись і бути суб'єктом фінансового права.

Кардинальні зміни, що відбуваються в житті країни, пов'язані з подальшим розвитком ринкових відносин, знаходять своє відображення у фінансовому законодавстві. Правоздатність та дієздатність суб'єктів фінансового права – це юридичні властивості, що у постійної «динаміці» [3].

Вони відображають закономірний процес зростання ролі фінансового права на етапі розвитку держави та суспільства.

Не може бути суб'єкта, який реалізує права та обов'язки у фінансовій сфері, попередньо не маючи потенційну можливість використовувати надані законодавством заходи можливого та належної поведінки. Як зазначають представники теорії права, «ця здатність (можливість) ніким і ні за яких обставин не може бути припинено – «анульовано». Вона визнається апріорі як безумовна та безперечна аксіома – щось само собою зрозуміле» [2].

Водночас слід зазначити, що практична реалізація правового статусу будь-якого суб'єкта фінансового права відбувається у процесі вступу його до різних правовідносин (податкові, бюджетні, страхові, валютні, банківські, контрольньо-наглядові).

Права та обов'язки учасників фінансових правовідносин встановлюються фінансово-правовими приписами, що містяться у різноманітних джерелах фінансового права. Звідси фінансова правосуб'єктність як юридична категорія має відносно самостійний незалежний характер.

Вона наповнена конкретним предметним змістом, визначається межами встановленої законодавцем публічної сфери – сфери фінансової складової діяльності.

Іншими словами, фінансова правосуб'єктність – галузева правосуб'єктність, зміст якої визначається предметом та методом фінансового права як самостійної галузі права [4].

Як особлива юридична властивість вона дає можливість суб'єктам брати участь у різних фінансових правовідносинах і характеризується тим, що здійснення прав та обов'язків суб'єктів фінансового права пов'язане з певною обмеженою сферою – освітою, розподілом та використанням централізованих та децентралізованих грошових фондів.

Фінансова правосуб'єктність є спеціальною. Це означає, що в особи можливості здійснювати права і виконувати обов'язки мають обмежений характер, тобто він може брати участь тільки в певному колі фінансових правовідносин.

Зміст фінансової правосуб'єктності залежить від юридичної природи суб'єкта, характеру та цілей його діяльності. Очевидно, що фінансова правосуб'єктність держави не може бути тотожною фінансовій правосуб'єктності платника податків або кредитної організації.

У зв'язку з цим абсолютно правий Д.В. Вінницький, що виділяє приватну та публічну податкову правосуб'єктність. Здається, що це вірно і щодо фінансову правосуб'єктність, що є родовим поняттям [3].

Приватна фінансова правосуб'єктність є передбаченою нормами фінансового права здатність суб'єкта, керуючись власним інтересом та підкоряючись у встановлених випадках публічному інтересу, виступати як функціонально підпорядкованої сторони у фінансових правовідносин. Приватною фінансовою правосуб'єктністю мають фізичні особи та організації.

Публічна фінансова правосуб'єктність є здатність і водночас обов'язок суб'єкта, керуючись громадськими інтересами і мають публічне значення приватними інтересами, виступати як уповноважена сторона, що має владні повноваження у фінансовій сфері.

Питання про поширення принципів лише на фінансову діяльність, на фінансово-економічну діяльність або на економічну діяльність очікує глибокого дослідження.

Можна лише відзначити особливість, яка полягає в тому, що юридична техніка правового принципу має відбивати сферу реалізації. Хоча ці кордони завжди залишаються рухливими і вище ми наводили приклади, коли в умовах нестабільності та реформ правові принципи перетікають з однієї сфери до іншої або розширюють свою сферу застосування [2].

На закінчення, наведу ще одну особливість, характерну для складних сфер регулювання, де право спирається штучно створений масив технічних норм. У фінансовій науці і, зокрема, у фінансовому праві надають важливого

значення фінансовій техніці. Право переводить об'єктивні економічні закони чи важелі економічного (фінансового) впливу на категорії принципів, правий і обов'язків [1].

Зв'язок податкового законодавства із законами економіки, а також з прийомами їхнього технічного втілення (фінансово-економічною технікою) ілюструє становище пункту 3 статті 3 Податкового кодексу: «Податки та збори повинні мати економічну основу і не можуть бути довільними». Тут наведено абстрактне формулювання принципу податкового права.

Більш складні економічні закономірності вимагають попередньо пошуку адекватних прийомів фінансової техніки (амортизація, принцип нейтральності ПДВ та механізм перекладу податку кінцевого споживача). Вдало чи невдало знайдений прийом фінансової техніки впливає якість законодавчих актів – юридичну техніку – і навіть саму можливість прийняття необхідної норми [4].

Приклад загального, але складно для законодавчого втілення принципу це принцип нейтральності оподаткування, що застосовується у податковому праві, бюджетному праві та інституті державних доходів. Принцип нейтральності податку вимагає пошуку прийомів його здійснення фінансової техніки і лише потім у законодавстві.

Проте, найчастіше проблема співвідношення фінансової техніки та юридичної техніки стосується приватних та вузько-застосовних принципів, обмежених. підгалузями та інститутами фінансів.

Список використаних джерел:

1. Ямненко Т.М. «Фінансове право: галузь права, навчальна дисципліна і наука». Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. – К., 2004. 15 с.
2. Алісов Є.О. Особливості регулятивної функції фінансового права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019 № 38. С. 50-53.
3. Монаєнко А.О. Особливості фінансової діяльності вищих навчальних закладів як правозастосовної діяльності. *Сучасна університетська правова освіта і наука*: Матер. VIII Міжн. наук.-практ. конф.(м. Київ, НАУ, 23 лютого 2018 р.). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2018. С. 221-223.
4. Гетманець О.П. Завдання науки фінансового права в умовах розвитку господарських відносин в Україні. *Форум Права*, 2020. 60(1). С. 6-12.

Варич В.Ю.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Корогод С.В.,

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ: ЗМІНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

24 лютого російська федерація розпочала криваву війну проти України, проти її мирних міст та їх жителів. Рано вранці армія окупантів почала бомбити найбільші міста України, та продовжують робити це до сих пір. Наші військові протистоять цій навалі та забезпечують оборону та охорону територіальної цілісності держави. Ми ж, правоохоронці, забезпечуємо внутрішню безпеку в країні, не допускаємо випадків зради нашої держави та контролюємо всіх колаборантів та підозрілих осіб, оскільки серед населення є особи, які будь-якими діями допомагають країні-агресору в цій війні. За певну обіцянку, за кошти люди ставлять мітки, здають координати військових частин та роблять все необхідне для того щоб окупанти були попереду. Але ж всі ці дії є незаконними, відповідальність за допомогу державі-агресору встановлена Кримінальним Кодексом України, до якого кожного дня вносяться нові зміни пов'язані з воєнним станом [1].

Так, 14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» № 2198-IX [2].

Цим Законом доповнено Кримінальний кодекс України новою статтею 111-2.

Цією статтею визначено таке кримінальне правопорушення як Пособництво державі-агресору, яке як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України. Для справедливого покарання, які допомагають державі-агресору, а також обмеження доступу таких осіб до посад, пов'язаних із

виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, Зокрема, ця стаття встановлює кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору.

Пособництво державі-агресору передбачає собою умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [1].

Так, обов'язковими ознаками кожної із чотирьох наведених форм злочину є:

а) пряий умисел (він пояснюється спрямованістю дій та наявністю мети);

б) спрямованість дій суб'єкта на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора;

в) мета – завдання шкоди Україні;

г) вчинення злочину особою належності до будь-якого громадянства (чи без громадянства), за винятком громадян держави-агресора – як негативна ознака.

Тих, кого викриють у пособництві ворогові, відправлятимуть у в'язницю на 10-12 років. Також такі люди позбавляються права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої.

Отже, всі люди які йдуть на крок підсобити державі-агресору автоматично самі підписують собі вирок в нашій країні, та будуть покарані за всією жорстокістю закону. Оскільки, ці особи недостойні вільно жити в нашій могутній та демократичній країні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України, Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III, редакція від 06.11.2022 року, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.11.2022)

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей [...], Закон України від 14.04.2022 № 2198-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text> (дата звернення 27.11.2022).

Васюта Ю.В.,

ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорноус Ю.М.,

професор кафедри криміналістики та
судової медицини
Національної академії внутрішніх
справ,
доктор юридичних наук, професор

МЕХАНІЗМ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА УЧАСТЮ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Співробітництво між державами під час розслідування кримінальних правопорушень здійснюється задля досягнення цілей правосуддя. У системі міжнародної кримінальної юстиції пріоритетне місце займає постійний судовий орган – Міжнародний кримінальний суд (МКС), який діє в межах сучасного міжнародного права та міжнародних стандартів прав людини. Діяльність Міжнародного кримінального суду спрямована на зміцнення верховенства права в міжнародних правовідносинах, вимагаючи від осіб, які вчинили кримінальне правопорушення міжнародного характеру, нести кримінальну відповідальність перед незалежною міжнародною судовою установою. З огляду на вищезазначене, перед системою підрозділів досудового розслідування, прокуратури постають нові виклики, пов'язані з необхідністю швидкого, всебічного та якісного документування, збирання доказової бази вчинених кримінальних правопорушень з «іноземним елементом», багато з яких доводиться розслідувати вперше, за умов відсутності напрацьованих методик.

Насамперед, фундаментальним джерелом міжнародного кримінального права є Римський статут Міжнародного кримінального суду (РС МКС) від 17 липня 1998 року, який регламентує створення основного судового органу на міжнародній арені. Так, відповідно до ст. 1 РС МКС «міжнародний кримінальний суд є постійним органом та має повноваження здійснювати юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства, як зазначено в цьому Статуті, та доповнює національні системи кримінального правосуддя». МКС бере участь в розслідуванні геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочинів агресії (ст. 5 РС МКС) [4].

У свою чергу, Міжнародний кримінальний суд надає переваги фактам вчинення ймовірних кримінальних правопорушень, а не їхній юридичній оцінці з боку неурядових чи громадських організацій. Окрім цього, не існує обмежень щодо кількості звернень до МКС, тому зібрана інформація може бути передана в Офіс Прокурора в будь-який час у новому зверненні. Також усі матеріали справи, включно з доказами, які могли бути зібрані та передані в Офіс Прокурора, можуть бути згодом розкриті для ознайомлення сторони захисту в МКС [8, с. 453-454].

Міжнародний кримінальний суд повинен слугувати символом міжнародного правосуддя, який приймає справедливі рішення, пов'язані з порушенням норм міжнародного права.

Слушною є думка Ю.М. Черноус щодо запровадження методики розслідування міжнародних кримінальних правопорушень, зокрема за участю Міжнародного кримінального суду, оскільки для ефективного досягнення завдань кримінального провадження необхідно враховувати техніко- і тактико-криміналістичне забезпечення відповідно до кращого досвіду іноземних держав. Доцільно акцентувати увагу на окремі аспекти техніко-криміналістичного забезпечення розслідування міжнародних кримінальних правопорушень: надання довідкової та консультативної допомоги спеціалістів, проведення судових експертиз згідно з міжнародними стандартами, використання технології 3D сканування під час проведення слідчих дій [7, с. 167]. Також важливим завданням нашої держави є ратифікація Римського Статуту та подальша імплементація його положень до національного законодавства і правозастосовної практики. Це забезпечить правові підстави розслідування та ефективного судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про міжнародні кримінальні правопорушення [7, с. 165].

Нині актуальним питанням є механізм техніко-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, вчинених на території України. Безумовно, при розслідуванні цих кримінальних правопорушень навантаження на експертів суттєво зростає, запорукою цьому є створення спеціальних тимчасових місій, які можуть реалізовувати свою діяльність на підставі укладених спеціальних міжнародних угод про взаємну правову допомогу й міжнародне співробітництво.

Прикладом вищезазначеного прецеденту слугує ситуація, коли у квітні 2022 року в Україну прибув підрозділ технічних та наукових жандармів спеціальних служб Франції (судово-медичні експерти, експерти з балістики, вибухотехніки, експерти з питань ДНК-аналізу, експерти з дактилоскопії, фахівці з огляду місця події, помічники слідчих) для надання допомоги під час розслідування воєнних злочинів на території Київської області. Місія прибула разом із власною мобільною ДНК-лабораторією та необхідним обладнанням для організації огляду тіл та їх впізнання [6].

Варто звернути увагу на практичний аспект міжнародної співпраці між

Офісом Генерального прокурора та Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду. Зокрема прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан та генеральні прокурори Литви, Польщі та України підписали угоду про першу в історії участь та приєднання Офісу прокурора МКС до спільної слідчої групи. «Цією угодою сторони спільної групи з розслідування та Офіс прокурора МКС дали чіткий сигнал, що будуть докладені всі зусилля для ефективного збору доказів щодо основних міжнародних злочинів, скоєних в Україні, та притягнення винних до відповідальності» [3].

У кримінальних провадженнях з розслідування воєнних злочинів криміналістичні знання можуть бути використані у наступних напрямках: для планування розслідування кримінальних правопорушень, висунення версій, оцінки слідчих ситуацій та прийняття рішень щодо методики розслідування, забезпечення діяльності спільних слідчих груп; для ефективного проведення окремих слідчих (розшукових) дій (оглядів, екстумації трупів, пред'явлення для впізнання, допитів свідків та потерпілих); збирання доказової інформації, слідів кримінального правопорушення; отримання порівняльних зразків; підготовки додатків до протоколів слідчих (розшукових) дій, проведення фото-, відеофіксації тощо; для аналітичної роботи з формування, узагальнення, дослідження та використання великих баз даних, зокрема з відкритих джерел цифрової інформації [1, с. 371].

Також міжнародні організації проводять онлайн-розслідування, збираючи при цьому цифрові докази, насамперед лабораторія доказів «Amnesty International» зосереджується на накопиченні інформації, що демонструє напади на цивільні території чи інфраструктуру; «Махаг Technologies» створює супутникові фотографії високої роздільної здатності; «Witness» та інші неурядові організації спрямовують компанії соціальних мереж, щоб ті створили сховища доказів щодо можливих воєнних кримінальних правопорушень. Наразі одна берлінська організація під назвою «Mnemonic» спеціалізується саме на цьому [5, с. 360].

Окрім вищезазначеного, Міжнародний кримінальний суд встановив особливості теоретико-правової структури воєнних кримінальних правопорушень, які мають певні розбіжності, на відміну від положень українського законодавства. МКС не оперує поняттями суб'єктивних (суб'єкт та суб'єктивна сторона) та об'єктивних (об'єкт та об'єктивна сторона) ознак кримінального правопорушення, проте використовує структуру, що включає: матеріальний, ментальний та контекстуальний елементи (контекстуальні обставини). Окрім цього, в міжнародному кримінальному праві, на відміну від форм співучасті, закріплених в українському законодавстві, встановлено види відповідальності (ст. 25 РС МКС) [2, с. 13-14; 4].

Отже, Міжнародний кримінальний суд уповноважений здійснювати правосуддя у світовому просторі. Пріоритетними завданнями МКС є підвищення національної спроможності щодо розслідування кримінальних

правопорушень, притягнення винних до відповідальності за вчинення міжнародних кримінальних правопорушень. Ратифікація Римського Статуту, розроблення засад техніко-криміналістичного забезпечення діяльності Міжнародного кримінального суду, формування криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень здатні оптимізувати діяльність цього судового органу, з урахуванням міжнародних стандартів і практики провідних країн світу.

Список використаних джерел:

1. Дуфенюк О.М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. Юридичний електронний журнал. 2022. № 4. С. 369-374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>.
2. Коваль Д.О., Авраменко Р.А. Воєнні злочини. Особливості розслідування міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту на Донбасі. Київ: ГО Truth Hounds; Одеса: Фенікс, 2019. 36 с.
3. Міжнародний кримінальний суд долучився до розслідування воєнних злочинів рф в Україні. 25.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3467098-miznarodnij-kriminalnij-sud-dolucivsa-do-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini.html>.
4. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
5. Федулова С.О., Калиновський А.Я., Кривошей Б.І. Розслідування Міжнародного кримінального суду в Україні: особливості кваліфікації злочинів. *Moderní aspekty vědy: XX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. С. 353-363.*
6. Французькі експерти прибули до України для допомоги у розслідуванні воєнних злочинів РФ. Офіс Генерального прокурора. 12.04.2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/francuzki-eksperti-pribuli-do-ukrayini-dlya-dopomogi-u-rozsliduvanni-vojennix-zlociniv-rf>.
7. Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування та розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про міжнародні злочини. *Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України: матеріали дискус. панелі IV Харків. міжнар. юрид. форуму / редкол.: В.Я. Тацій (гол. ред.), Ю.В. Баулін, М.В. Шепітько та ін. Харків: Право, 2021. С. 164-168.*
8. Юрчишин Н. Г. Порядок збору інформації, доказів та їх документування для Міжнародного кримінального суду. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.), за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 452-455.*

Власова В.С.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривошук О. Г.

викладач кафедри криміналістики та
домедичної підготовки,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИ, ПОСТРАЖДАЛОЇ ВНАСЛІДОК ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ

З моменту повномасштабного вторгнення держави-агресора російської федерації, посадовими особами патрульної поліції фіксується суттєве збільшення ДТП (на 25 %) у тому числі і з постраждалими. В зв'язку з чим, надання кваліфікованої першої (домедичної) допомоги особі постраждалої в ДТП до прибуття на місце лікарів швидкої допомоги та працівників ДСНС дозволить мінімізувати наслідки для потерпілого, а іноді і врятувати життя.

Домедична допомога є комплексом термінових заходів, що проводяться при нещасних випадках та раптових захворюваннях, спрямованих на припинення дії ушкоджуючого фактора, на усунення явищ, що загрожують життю, полегшення страждань та підготовку потерпілого до відправки до лікувального закладу.

Перша медична допомога (домедична допомога) - це найпростіші медичні дії, що виконуються безпосередньо на місці події у найкоротші терміни після травми. Вона виявляється, як правило, не медиками, а працівниками, які перебувають у момент події безпосередньо на місці події або поблизу нього, вважається оптимальним терміном надання першої медичної допомоги - 30 хвилин після травми [1].

Важливе значення відіграє алгоритм дій особи, яка надає допомогу постраждалому, оскільки його недотримання може негативно вплинути на стан постраждалого. Таким чином, послідовність дій з надання допомоги особі, постраждалій в ДТП виглядає наступним чином:

1. Викликаємо швидку допомогу. Під час виклику окрім місця де сталося ДТП повідомляємо диспетчеру, який приймає виклик, стан потерпілого. Необхідно бути готовим відповісти на уточнюючі питання диспетчера.

2. Необхідно витягти постраждалого з машини, за умови, що це не

погіршить стан потерпілого. Це дуже відповідальний момент, тому що можна погіршити тяжкість отриманих травм. Основні травми при ДТП – це черепно-мозкова травма, травми грудного відділу та нижніх кінцівок. Перед вилученням потерпілого з автомобіля необхідно усунути все те, що може завадити цьому. Витягають людину, взявши її за пахвові області.

Так як при аварії людина отримує різноманітні травми, забиті місця, переломи, не можна створювати жодних різких рухів. Заборонено смикати і витягувати кінцівки. Також не згинайте кінцівки та тулуб. Якщо є підозра на перелом хребта, такого хворого укладають на живіт, щоб місце перелому залишалось в відносному спокої.

3. Після вилучення потерпілого все необхідно робити максимально обережно та максимально швидко оцінювати його стан. Для початку необхідно усунути одяг, що здавлює, для забезпечення припливу кисню (прибрати краватку, розірвати одяг, послабити ремінь та ін). Будь-який необережний рух або натискання може лише посилити біль.

4. Оцінюємо стан постраждалого. Для початку необхідно оцінити стан життєво важливих функцій, від цього і залежатиме характер надання першої допомоги:

- дихання: в нормі кількість вдихів за хвилину у дорослого – 16-20, у дітей – 20-23;

- пульс: промацувати його краще на сонній (шия) або променевої артерії (у місці носіння годинника). У нормі 60–80, у дітей 80–90. Частіший пульс або рідкісний (менше 60), а також неритмічний може бути вказувати на стан шоку потерпілого;

- реакція зіниць: у здорових людей зіниця звужується при світлі та розширюється при темряві. Якщо у постраждалого зіниці розширено і не реагують на світ – це ознака небезпечного для життя стану;

- шкірні покриви: в нормі рожевий колір і теплі на дотик. При непритомності і крововтраті стають блідими і холодними. У разі тяжкого порушення дихання та крововтрати – синюшними. У рятувальників на таку оцінку має приділятися 5-10 секунд [2].

Слід пам'ятати, що від своєчасності та якості надання першої медичної допомоги значною мірою залежить подальший стан здоров'я потерпілого та навіть його життя. За деяких незначних ушкоджень медична допомога потерпілому може бути обмежена лише обсягом домедичної допомоги. Однак при більш серйозних травмах (переломах, вивихах, кровотечах, ушкодженнях внутрішніх органів і т. д.) домедична допомога є початковим етапом лікування, оскільки після її потерпілого необхідно доставити до лікувального закладу [4].

У разі неможливості виклику лікаря на місце події необхідно забезпечити транспортування постраждалого до найближчого лікувального закладу. Перевозити постраждалого можна лише при задовільному диханні та стійкому пульсі. Якщо стан потерпілого не дозволяє його транспортувати,

необхідно продовжувати надавати допомогу.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження домедичної допомоги при ДТП, показано, що існуючі недоліки в системі медичної допомоги та взаємодії відомств можуть бути подолані шляхом розробки заходів щодо зниження травматизму за ефективної координації діяльності регіональних, місцевих органів влади та самоврядування, громадських інститутів, проведення спеціальних наукових досліджень, вивчення практичного досвіду у нашій країні та за кордоном. При цьому заходи мають розроблятися у двох напрямках: надання медичної допомоги; організація взаємодії відомств щодо зниження травматизму за ДТП.

Список використаних джерел:

1. Гірін І.В. Особливості надання долікарської допомоги при ДТП в умовах воєнного стану. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. Кривий Ріг, 2022. 148 с.
2. Тарасюк, В. С., Пашковська Т.В. Травми ДТП при непристібнутому ремені безпеки. *Актуальні питання медичної допомоги в умовах війни на сході України, цивільних умовах, психологічна реабілітація*: зб. матеріалів доп. учасників. Вінниця. Полісся, 2017. С. 103-108.

Волюков Т. А.,

докторант кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ СЛІДЧИМ

Під спеціальними знаннями у кримінальному провадженні розуміють сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів [1, с. 14; 2, с. 14]. Тісний зв'язок спеціальних знань із суб'єктом, у якому вони знаходять своє втілення, актуалізує питання визначення кола таких суб'єктів – носіїв спеціальних знань, а також суб'єктів, які хоча й не володіють спеціальними знаннями, але мають процесуальне право застосовувати знання спеціалістів.

Ми приєднуємось до думки науковців, які поділяють суб'єкти використання спеціальних знань на групи в залежності від їх процесуального положення: а) державні органи і посадові особи, які ведуть процес: суд,

суддя, прокурор, слідчий, дізнавач. Це основні суб'єкти, без яких неможлива кримінально-процесуальна діяльність. Дані суб'єкти наділені правом використовувати спеціальні знання в процесі доказування, а також безпосередньо чи опосередковано їх застосовувати; б) фахівці, які мають процесуальні права та обов'язки, обумовлені наявністю у них спеціальних знань (спеціаліст, експерт, керівник експертної установи); в) фахівці, які не мають процесуальних прав та обов'язків (ревізор, технічний інспектор та ін.) та у провадженні виступають як свідки; г) інші учасники процесу (захисник, підозрюваний, потерпілий та його представники) [1, с. 38].

Розглядаючи першу групу суб'єктів, які використовують спеціальні знання, необхідно відзначити їх роль у кримінально-процесуальному доказуванні. Безпосереднє значення застосування спеціальних знань слідчим можна розглядати як самостійну форму. За вимогами кваліфікаційних характеристик слідчий – юрист, тобто спеціаліст у юриспруденції, і володіння спеціальними знаннями в інших галузях для нього необов'язкове. Ті основи неправових наук, що він одержав в процесі навчання (історія, філософія, судова бухгалтерія та інші), не можна назвати спеціальними знаннями. Типовими для слідчого є знання юридичного характеру, основу яких складають знання теорії правових дисциплін і, зокрема норм кримінально-процесуального права.

З огляду на складність цієї проблеми, багатоплановість розв'язуваних з її допомогою завдань, можна виділити природно-наукові відомості, які використовуються в процесі доказування. Закон не забороняє суб'єкту доказування опанувати спеціальні знання, у тому числі і техніко-криміналістичні, з метою застосування їх у своїй роботі. Чим глибше знання слідчого, тим ефективніше він вирішить питання, що виникають в процесі розслідування. Але процесуальні наслідки застосування таких знань, доказове значення отриманої з їхньою допомогою інформації, будуть залежати від правового положення цих учасників кримінального процесу, характеру розв'язуваного завдання й отриманих результатів.

Суб'єкти, які здійснюють доказування, вправі застосовувати власні спеціальні знання, однак це застосування повинне мати визначені межі. На даний час спеціальні знання застосовуються слідчим в основному для збирання доказів, тобто для їх виявлення, фіксації і вилучення. Однак з метою дослідження доказів спеціальні знання застосовуються слідчим ще не досить широко, що обумовлено відсутністю в теорії і практиці єдиної думки про можливість такого застосування. Слідчий не в повній мірі компетентний проводити дослідження, яке б закінчувалося побудовою висновків на основі оцінки виявлених ознак об'єкта, оскільки той не може бути джерелом відомостей про факти.

На нашу думку, в процесі дослідження речових доказів спеціальні знання можуть бути використані у двох варіантах: у першому, дослідження обмежується виявленням ознак предмета; у другому, з виявленням ознак предмета воно лише починається, а центр уваги переноситься на оцінку ознак

і побудову висновків. Тому, якщо в процесі самостійного застосування слідчим спеціальних знань виявлена якась важлива ознака предмета і на цьому дослідження закінчується, то, виходячи із зазначеного вище, носієм можливої доказової інформації є об'єкт, а джерелом доказів – протокол слідчої (розшукової) дії, в якому відображені важливі ознаки об'єкту. Якщо ж виявлені факти є тільки підставою для якогось висновку, наприклад про тотожність, що у свою чергу стає доказовим фактом, то носієм доказової інформації – джерелом доказу буде висновок експерта. Здається, що очевидність виявленої інформації не тільки для слідчого, але й для всіх основних учасників кримінального процесу, – той критерій, що визначає обсяг і зміст дослідження, проведеного слідчим у ході слідчої (розшукової) дії. При чому у протоколі фіксуються тільки висновки, пов'язані з виявленням і фіксацією ознак досліджуваних об'єктів. Наприклад, слідчий вправі констатувати факт виявлення сліду пальця руки на досліджуваному об'єкті (форма, розмір). Висновки ж, побудовані на основі оцінки ознак (наприклад, придатності для ідентифікації відбитків пальців), скільки б очевидні вони не були, у протоколі не фіксуються, а відображаються в ньому шляхом такого опису ознак (тип, вид візерунка), що дозволяє прийти до даних висновків. Обґрунтованість відомостей, встановлених слідчим у процесі дослідження об'єктів, визначається судом. Якщо ж у суду виникає сумнів у їхній достовірності, то він може призначити відповідну експертизу.

Слідчий перетворює об'єктивно існуючі зв'язки і явища, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, у кримінально-процесуальну форму шляхом протоколювання та інших засобів фіксації. Цілком очевидно, що процес перетворення фактичних даних (об'єктивно існуючих явищ) можна простежити при огляді місця події, слідчому експерименті та інших слідчих (розшукових) діях: сприйняття фізичних ознак і стану матеріальних об'єктів формує у свідомості слідчого пізнавальний образ, що трансформується потім у протокольний опис. Оскільки слідчий не тільки збирає, а й перевіряє та оцінює докази, варто позначити його діяльність, як формування доказів – кінцевого результату доказування.

З урахуванням вищевказаного, можна зазначити, що в остаточному підсумку головним суб'єктом, що здійснює формування та використання доказів, є слідчий (дознавач). Причому у випадку виникнення необхідності в застосуванні спеціальних знань і науково-технічних засобів, зазначене вище формування здійснюються ним за допомогою знань інших фахівців. На думку Г. С. Бідняк та І. В. Пирога, відповідно до форм використання спеціальних знань та чинного законодавства, суб'єктами, які ними володіють є експерт (ст. 69 КПК) і спеціаліст (ст. 71 КПК) [2, с. 14]. Свої власні спеціальні знання слідчий може застосовувати в ході розслідування в тій мірі, в якій це не носить характер висновку і не відображається в доказах у матеріалах провадження. Тобто у підсумку можемо зазначити, що слідчий (дознавач) не є суб'єктом застосування спеціальних знань.

Список використаних джерел:

1. Кузьмічов В.С., Пиріг І.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: монограф. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. С. 165.

2. Бідняк Г.С., Пиріг І.В. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 134 с.

Вольтобрісов А. В.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Черненко А.П.,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Питання забезпечення міжнародної та національної безпеки на сьогоднішній день є без перебільшення актуальними. Особливої актуальності набувають питання забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. Серед складових національної безпеки певне місце займає безпека людини, яка охоплює доволі чисельні аспекти. Одним з таких аспектів є безпека в сфері кримінальної процесуальної діяльності, де законодавством передбачені певні засоби забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Захист підозрюваного, можна віднести до засобів забезпечення безпеки підозрюваного, бо захист покликаний захистити підозрюваного від необґрунтованого та безпідставного його обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, що є небезпечним для підозрюваного. Захист пов'язаний з необхідністю оперування інформацією, що за певних обставин трансформується у докази. Робота з доказами потребує певної підготовки, тому захист із залученням захисника-адвоката є бажаним. Але захисник сам без інформації, отриманої від підозрюваного не здатен ефективно здійснювати свою діяльність. У зв'язку з цим адвокатська таємниця, що становить важливу умову довіри підозрюваного до адвоката, є дуже потужним механізмом у захисті підозрюваного та й у забезпеченні його

безпеки. Саме на цій проблемі, на проблемі адвокатської таємниці й хотілось би зосередити увагу.

Але спочатку слід з'ясувати, що є адвокатською таємницею. Відповідно ч. 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [1].

Адвокатська таємниця в кримінальному процесі, і не тільки, забезпечується різноманітними засобами, серед яких у першу чергу виступає професійна етика адвоката. У першу чергу саме адвокат повинен дбати про таємницю того, що йому довірено підозрюваним, на чому наголошено адвокатською спільнотою на своєму з'їзді. Дотримання принципу конфіденційності є необхідною та щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом – захисником та його клієнтом – підозрюваним [2].

В ч. 2, ст. 21 Закону України «Про інформацію» зазначено, що конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [3].

Отже, адвокатська таємниця – це повне гарантування та забезпечення безпеки будь-якої інформації з першого моменту зустрічі адвоката з клієнтом. Інформація не може бути передана третій особі яка не має відношення до справи, чи використовувати інформацію задля його власних бажань, інтересів, тощо. Також, якщо, на підставі договору про надання правової допомоги, інформація отримана під час представництва клієнта, є конфіденційною інформацією, розголошення якої заборонено за будь-яких обставин, навіть якщо після складання документа, на адвоката чи на його клієнта почався моральний тиск з боку державних органів України (згідно з пунктом 3 статті 10 Правил адвокатської етики, розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів дізнання, слідства і суду допитати адвоката про обставини, що складають адвокатську таємницю) [2]. Із наведеного простежується, що адвокатська таємниця повинна бути забезпечена у першу чергу обов'язками адвоката і гарантована його відповідальністю. Саме на таку обставину вказують науковці.

Так, Руслан Луценко, досліджуючи питання охорони адвокатської

таємниці в кримінальному судочинстві, зауважує: «З точки зору права це питання врегульовано нормами законодавства про адвокатуру і кримінально-процесуальним законом. Зрозуміло, що етичні норми носять більш загальний характер, а тому вимагають додаткового регулювання корпоративними правилами, зокрема правилами професійної етики» [4, с. 25].

Щодо відповідальності адвоката у розголошенні адвокатської таємниці та її підстав висловився Верховний Суд через встановлення підстав та видів такої відповідальності. Верховний Суд називає такі підстави щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності: 1) порушення вимог несумісності; 2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом [5].

Стосовно видів відповідальності адвоката за розголошення адвокатської таємниці, Верховний Суд вказав, що за вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України. Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку [5].

Окрім того, у висновку Верховного Суду передбачено, що адвокат зобов'язаний утриматися від обслуговування нового клієнта, якщо це здатне викликати виникнення загрози порушення конфіденційності відомостей, що довірені йому попереднім клієнтом, або якщо інформація, що є у розпорядженні адвоката, про стан справ попереднього клієнта здатна стати джерелом переваг для нового клієнта [6]. Із даного висновку видно, що Верховний Суд застерігає адвокатів не тільки від розголошення адвокатської таємниці, але й від використання даних, що становлять адвокатську таємницю на шкоду особи, яка довірила ці дані адвокату. На наш погляд, таке застереження є цілком виправданим і сприяє підвищенню іміджу адвокатської діяльності та й робить її надійною допомогою тим, кому вона потрібна.

Хочемо звернути увагу ще на одну обставину висловлену Русланом Луценком. Автор зазначає, що питання адвокатської таємниці стоять не лише адвоката, але й інших осіб, які допомагають адвокату у його роботі тощо. Науковець називає їх суб'єктами адвокатської таємниці. На його думку, «...суб'єктами адвокатської таємниці виступають: 1) адвокати; 2) помічники адвокатів; 3) посадові особи адвокатських об'єднань; 4) технічні

працівники адвокатських об'єднань» [4, с. 26]. На наш погляд, таке визначення автора є слушним і названі особи так само як і адвокати повинні зберігати адвокатську таємницю, що стала їм відома при спілкуванні з адвокатом чи при вирішенні технічних питань адвокатської діяльності. Дійсно вони повинні також нести певну відповідальність за розголошення адвокатської таємниці, але при цьому на них так само як і на адвоката повинна поширюватись дія адвокатського імунітету від допиту у кримінальному провадженні як свідків щодо адвокатської таємниці. У зв'язку з цим, на нашу думку, заборона допиту адвоката як свідка, повинна бути доповнена заборонаю допиту як свідка й помічників адвоката, посадових осіб адвокатських об'єднань та технічних працівників адвокатських об'єднань, яким стали відомі відомості, що належать до адвокатської таємниці. Це може бути досягнуто відповідними змінами до ч. 2 ст. 65 Кримінального процесуального кодексу України [7].

Підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що адвокатська таємниця є одним із важливих засобів забезпечення прав та безпеки підозрюваного і певною мірою засобом забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст.282) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17?find=1&text#Text>
2. З'їзд адвокатів України «Правила адвокатської етики» (зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 2019 року 15 лютого 2019 року) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
3. Закон України «Про інформацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст.650) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Луценко Р. Охорона адвокатської таємниці в кримінальному судочинстві, її об'єкт та суб'єкти / Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. 2009. № 2 (19). С. 24–29. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/9697/3/08.pdf>
5. Правові наслідки порушення адвокатської таємниці. Платформа правових консультацій – WikiLegalAid. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Правові_наслідки_порушення_адвокатської_таємниці (дата звернення: 03.11.2022).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 26.11.2020 р. № N 818/1718/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93119334?fbclid=IwAR26EXyPm7U-TdzOf4QlgFOEdARhDVepYuO5mV9qUfrTrlpKep_dRNMzqY#
7. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n465>

Гарбузова Є.О.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Корогод С.В.,

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМІНУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Як відомо, базовими міжнародними нормативно-правовими актами, які регулюють питання кримінально-правового забезпечення обміну військовополонених є Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року та ін.

Аналіз норм міжнародного права не дозволив виявити процедуру обміну військово-полонених, хоча слід констатувати й відсутність перешкод щодо його здійснення. Втім, міжнародне право війни включає і норми звичайного права, в яких містяться такі формули, як «все на всіх», «принцип рівності» та «диференційований обмін» [1].

З початком повномасштабної агресії з боку РФ проти України, держава намагається усунути певні прогалини в нормативно-правовому забезпеченні військовополонених. У цьому контексті слід згадати Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період» від 24 березня 2022 р., розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ) від 17 березня 2022 № 228-р «Про виконання функцій Національного інформаційного бюро», яким визначено, що державне підприємство «Український національний центр розбудови миру», яке належить до сфери управління Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, виконує функції Національного інформаційного бюро відповідно до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, тощо.

Однак, указані нормативно-правові акти не можуть вирішити усі питання, які пов'язані з легалізацією обміну військовополоненими. Слід

зауважити, що парламент не зупиняється на досягнутому. Тому, на підставі вивчення результатів законотворчої діяльності, спробуємо визначити перспективи їх реалізації.

У 2021 році народними депутатами було підготовлено два законопроекти, що намагалися вирішити цю проблему.

Перший проект пропонує: «внесення змін до КК України, а саме: доповнити ст. 49 частиною шостою: «Давність не застосовується у разі вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину на тимчасово окупованій території України»; доповнити Загальну частину КК України розділом XV-1 «Політико-правове рішення», що передбачатиме статтю 108-1 з аналогічною назвою...» [2]. Другий проект пропонує доповнити Загальну частину КК України розділом XV-1 «Правильне рішення», що передбачатиме статтю 108-1 з аналогічною назвою; Особливу частину – новою статтею 344-1, що встановлює відповідальність за невиконання Правильного рішення; зміни до статті 216 КПК, якими встановлюється підслідність НАБУ щодо розслідування кримінальних правопорушень за новою статтею 344-1 КК України [3].

У цілому слід підтримати саму ідею захисту прав людини та, нарешті врахування парламентарями пропозицій науковців щодо удосконалення закону про кримінальну відповідальність. Однак, на нашу думку, окремі положення таких пропозицій, потребують як уточнення, так і відповідних змін.

Зростання інтенсивності агресії з боку РФ відновило сьогодні інтерес народних депутатів України до вказаної проблематики. Так 6 червня 2022 року у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України щодо врегулювання процедури обміну засуджених як військовополонених» (реєстр. № 7436) [4].

Вивчення положень цього законопроекту дозволяє говорити про два можливих перспективних варіантів його застосування.

Перший варіант полягає в тому, що Порядок визначає лише обмін військовополоненими, які не вчиняли воєнні злочини, а другий варіант полягає в тому, що Порядок й законопроект № 7436 визначають обмін будь-якими військовополоненими.

На підставі викладеного, слід зробити наступні висновки:

1) проблема повернення військовослужбовців України та інших громадян України через процедуру обміну є складною політико-правовою проблемою, яка не отримала достатньої прозорості нормативної процедури вирішення;

2) наявні законопроекти мають певні вади та потребують доопрацювання;

3) на законодавчому рівні повинні бути передбачені дві процедури обміну військовополонених країни-агресора: одна з них повинна стосуватися військовополонених, які не вчиняли воєнних злочинів, інша –

військовополонених, які вчиняли воєнні злочини.

Список використаних джерел:

1. СІЗО і концтабори: де Росія утримує українських військовополонених. Радіо Свобода : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viskovopoloneni-utrymannya-obmin/31887835.html> (дата звернення: 28.11.2022)

2. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України : Пояснювальна записка на проект Закону України № 5672 від 18.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72284 (дата звернення: 28.11.2022)

3. Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України : Пояснювальна записка на проект Закону України № 5672-1 від 24.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72348 (дата звернення: 28.11.2022)

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України щодо врегулювання процедури обміну обвинувачених, засуджених як військовополонених) : Пояснювальна записка на проект Закону України № 7436 від 06.06.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1342379> (дата звернення: 28.11.2022).

Гаркуша А.Г.,

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У ст. 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Із запровадженням в Україні 24 лютого 2022 року воєнного стану у зв'язку із військовою агресією російської федерації було внесено низку суттєвих змін до Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України). Дослідження інституту слідчих розшукових дій, зокрема, освідування особи, має виняткове значення для кримінального процесуального законодавства. Деякі процесуальні аспекти проведення освідування особи в умовах воєнного стану є складним та суперечливим, оскільки відсутній механізм практичного застосування.

Розгортання військової агресії російською федерацією проти України у правовому полі стало детермінантою численних змін до чинних нормативно-

правових актів, зокрема КПК України. Слід зауважити, що гібридна війна з 2014 року, а після 24 лютого 2022 року повномасштабне воєнне вторгнення на територію суверенної держави стало каталізатором значних змін у всіх, без винятку, сфер життєдіяльності. Сьогодні практичним працівникам слід звернути увагу на аналіз і врахування змін до кримінального процесуального законодавства з метою реалізації завдань кримінального процесу. Варто підкреслити, що будь-які трансформації до досліджуваної нами галузі права здійснюються із врахуванням можливості реалізації завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України [1].

Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 р. № 2462-IX внесені зміни до статті 241 Кримінального процесуального кодексу України «Освідування особи» (далі КПК України) [2]. Аналіз даної статті, показав, що доповнивши текст статті деякими особливостями, законодавець не передбачив повну інформацію щодо деяких процесуальних особливостей її проведення. Розглянемо деякі з них.

На відміну від попередньої редакції розглядуваної нами статті, КПК України доповнено ще одним суб'єктом сторони обвинувачення уповноваженим на здійснення освідування особи, а саме дізнавачем, що на нашу думку є доречним і нагальним на часі.

Так, ч. 1 ст. 241 КПК України передбачає, що дізнавач, слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на його тілі, одязі, в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. [1].

Отже, новелою є те, що зазначені суб'єкти здійснюючи освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого мають право освідувати не лише тіло а й одяг, в якому вони перебувають. Однак, не зрозумілим залишається питання щодо одягу. Освідуванню підлягає одяг, в якому останні перебували в момент скоєння кримінального правопорушення чи на момент здійснення даної СРД? На нашу думку законодавцю необхідно було б конкретизувати дане питання, задля подальшого уникнення непорозумінь, та в подальшому визнання результатом проведеної СРД недопустимим доказом.

Метою проведення освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого є виявлення/невиявлення на тілі, одязі, в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет. Зокрема, умовою проведення освідування залишається відсутність потреби у проведенні судово-медичної експертизи. Отже, новелою є можливість вилучення слідів кримінального правопорушення, чого раніше не було. Постає питання щодо вилучених речей під час проведення освідування особи. Чи набувають вони статус тимчасово вилучених чи ні, і чи потрібно в подальшому вирішувати питання щодо накладення арешту?

Так, відповідно до ч. 2 ст. 141 КПК України, перед початком освідування особі пропонується добровільно пройти освідування на підставі постанови дізнавача, слідчого, прокурора, а в разі її відмови освідування здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора. Порівнюючи з попередньою редакцією аналізованої норми, слід зазначити про декларування добровільного проходження освідування на підставі постанови дізнавача, слідчого, прокурора, а також примусового, лише на підставі постанови прокурора. За необхідності, дізнавач, слідчий, прокурор під час проведення освідування дозволено залучати судово-медичного експерта, лікаря спеціалістів. Для провадження СРД освідування, що проводиться слідчим чи дізнавачем не вимагається спеціальних медичних знань. В свою чергу при проведенні ж медичного освідування необхідні спеціальні знання в галузі медицини, оскільки вирішенню підлягають спеціальні питання [3, с. 44].

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я. Застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідування. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, одязі, в якому вона перебуває, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи застосування інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

Наостанок слід зазначити той факт, що законодавець зобов'язав особу, яка здійснила освідування надати копію протоколу особі, відносно якої проводилася зазначена СРД.

Підсумовуючи вищезазначене, слід зробити висновок, що на сьогоднішній день, зміни які відбулися стосовно проведення освідування особи в умовах воєнного стану не в повній мірі відображають процесуальний порядок проведення в частині вилучення слідів кримінального правопорушення та подальшого вирішення питання щодо арешту. Також, не зрозумілим залишається питання щодо проведення освідування одягу. Освідуванню підлягає одяг, в якому останні перебували в момент скоєння кримінального правопорушення чи на момент проведення даної СРД? На нашу думку законодавцю необхідно було б конкретизувати дане питання, задля подальшого уникнення неправильного застосування аналізованої норми кримінального процесуального законодавства практичними працівниками.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 20.05.2022 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.11.2022)
2. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо

удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» Закон України від 27.07.2022 р. № 2462-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text> (дата звернення: 14.11.2022)

3. Початок досудового розслідування: підстави, порядок та особливості здійснення : метод. рекомендації / кол. авт. ; за ред. к.ю.н., доц. А. Г. Гаркуші. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 180 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/10072>

Гога А. М.,
аспірант кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКІ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Злочинність проти життя та здоров'я особи залишається однією з суттєвих проблем сучасної України. При цьому, проблемою є не лише вчинення тяжких, особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, а й кримінальних проступків, адже саме їх вчинення можна вважати своєрідним каталізатором до зростання тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я. Слід зазначити, що у випадку непокараності за вчинення кримінальних проступків, суб'єкт розуміє неефективність механізму кримінально-правової відповідальності, що у майбутньому може призвести до вчинення ним більш тяжких кримінальних правопорушень у вказаній сфері суспільних відносин.

У контексті викладеного, зазначимо, що протягом останніх двох років (2020–2021 рр., ті статистичні дані, які містяться у відкритому доступі) на території України спостерігається досить високий рівень кримінальних проступків проти життя та здоров'я. Так, згідно статистики Генеральної прокуратури України, частка кримінальних проступків проти життя та здоров'я серед всієї кількості вчинених кримінальних проступків складає 19%, що є 1/5, а частка кримінальних проступків проти життя та здоров'я серед всіх кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я складає 56%, тобто більше половини [1].

Тож, враховуючи викладене, слід зазначити, що з вказаними завданнями покликаний боротись інститут призначення покарання у кримінальному праві України. Однак, проблеми покарання, зокрема його сутність, зміст, мета, функції, система, особливості окремих видів покарань, особливості призначення покарання тощо вважаються історично одними з

найважливіших та найскладніших у кримінально-правовій доктрині. Повною мірою це стосується і питань особливостей призначення покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я. Неправильне призначення покарання може звести нанівець усі зусилля органів досудового розслідування і суду з кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення, зокрема і кримінального проступку, дискредитувати систему правосуддя в цілому.

Крім цього, вибір напряму дослідження інституту призначення покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я обумовлений процесами глобалізації, яка більшою або меншою мірою торкнулася кожної держави, необхідністю приведення національного законодавства до міжнародних стандартів.

У ч. 1 ст. 50 КК України закріплено легальне визначення покарання: «Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» [2]. Покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я повинне бути співрозмірним та справедливим з точки зору пропорційності. У зв'язку з чим, вважаємо за доцільне дослідити та зазначити які ж види покарання законодавець визначив доцільними для застосування до суб'єктів кримінальних проступків проти життя та здоров'я.

Системний аналіз КК України, дозволяє зробити такий висновок, що такими покараннями є: штраф; громадські роботи; виправні роботи; арешт; обмеження волі; позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. При цьому, слід зазначити, що громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі призначають як основні покарання, а штраф та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю можуть застосовуватись до них як додаткові, а можуть і як основні.

Крім цього, слід зазначити правову норму ч. 4 ст. 52 КК України, відповідно до якої, за одне кримінальне правопорушення може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу. До основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом [2].

Враховуючи викладену вище позицію про співрозмірність та справедливість призначення покарання, а також види призначення покарання, на нашу думку, законодавець закріпив види покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я досить справедливо, адже, не дивлячись на те, що кримінальні проступки проти життя та здоров'я особи посягають на найцінніше, шкода охоронюваним законом цінностям, а саме здоров'ю завдається саме така, за яку слід призначати покарання, не пов'язане з позбавленням волі, найтяжчим покаранням за вчинення досліджуваних

кримінальних проступків є обмеження волі. При цьому, суди повинні досліджувати кожне кримінальне провадження окремо, враховувати обставини, передбачені ст.ст. 65-67, 103 КК України.

Однак, слід зазначити, що К.В. Катеринчук зазначає про необхідність вироблення уніфікованої процедури призначення покарання в Україні, що сприятиме запобіганню імовірним зловживанням із боку суддів, впливатиме на те, щоб покарання призначалося в більш-менш єдиних межах, без широких амплітуд коливання щодо видів і міри [5, с. 168]. У цьому контексті, на нашу думку, доречним буде дослідження окремих вироків суду стосовно призначення покарання за такі найрозповсюдженіші кримінальні проступки проти життя та здоров'я особи, як ст. 125 КК України «Умисне легке тілесне ушкодження» та ч. 1 ст. 126 КК України «Побої і мордування». [6].

Зокрема, для аналізу нами було обрано перші 5 вироків суду першої інстанції за ч. 1 ст. 125 КК України (справи №№ 708/837/22, 541/2827/22, 484/3547/22, 537/1840/22, 761/22600/22), відповідно до яких, найчастіше суди застосовують до винних осіб покарання у вигляді штрафу (3 вироків з 5), а також громадські роботи (2 вироків з 5). Що ж до побоїв та мордування (справи №№ 949/902/20, 947/34062/20, 463/8199/20, 292/746/19, 280/1456/19), за аналізованих нами останніх 5 вироків, 100% суди обирають покарання у вигляді штрафу. При цьому, слід зауважити, що аналізуючи дані рішення суду, ми можемо дійти висновку, що суд призначає покарання, яке узгоджене сторонами кримінального провадження, тобто враховується та «співрозмірність» та «справедливість».

Таким чином, підсумовуючи викладені вище напрацювання, можна дійти висновку, що, наразі, питання покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я, його зміст, мета, особливості та призначення займають провідне місце у кримінально-правовій системі України. Зазначене пояснюється тим, що покарання є одним із правових інститутів, які покликані захищати права та свободи людини і громадянина, та, в свою чергу, обмежувати їх, оскільки будь-яке покарання включає в себе обмеження прав та свобод. А беручи до уваги, що частка кримінальних проступків проти життя та здоров'я є значною, досліджуване питання набирає своєї актуальності. У такій ситуації важливо, щоб суди, признаючи покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я враховували співрозмірність та справедливість призначення покарання, беручи до уваги пропорційність завданої шкоди охоронюваним законом невід'ємним правам – життя та здоров'я та обраним до суб'єкта відповідного кримінального проступку обмеженням у вигляді того чи іншого покарання.

Список використаних джерел:

1. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокуросько-слідчої діяльності. *Генеральна прокуратура України*. 2019-2021. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (Дата звернення 21.11.2022).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.* Дата оновлення 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n303> (Дата звернення 21.11.2022).

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.* Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 21.11.2022).

4. Бережнюк В.М. Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Львів, 2021. 22 с.

5. Катеринчук К.В. Проблеми призначення покарання за злочини проти здоров'я особи. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. *Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.* Том 30 (69) № 4, 2019. С. 166-174.

6. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Судова влада України.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (Дата звернення 21.11.2022).

Голобородько В.В.,

аспірантка кафедри кримінального
права та криминології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Гаркуша А.Г.,

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ
НАЛЕЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТ. 161 КК УКРАЇНИ**

У березні 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» № 2110-IX від 03.03.2022 року, яким було внесені зміни до Кримінального кодексу України (далі КК України), а саме вперше встановлено у практиці українського кримінального законодавства відповідальність за порушення рівноправності громадян за регіональною належністю [4, с. 1].

Ця новація в законодавстві має вже відповідне віддзеркалення у дослідженнях правників, що звертають увагу, наприклад, на неочікуваність, але необхідність криміналізації згаданого діяння, яке містить загрозу для

надання відсічі ворогові [2, с. 1123-1129]. А також, розглядалися як складові динамічної зміни кримінального права внаслідок необхідності активної відсічі агресору та внесення змін до кримінального законодавства для протидії поширенню злочинів проти національної безпеки [1, с. 15].

Примітка до статті пояснює, що таке є регіональна ознака, вказуючи, що це є «належність особи за народженням чи проживанням до регіону». Регіон у цій же примітці позначено як територію України або території компактного розселення українців за межами території України. Характерна ознака такого регіону – наявність того, що він «відрізняється від інших територій». Відрізнити його можна за історичними, географічними, мовними ознаками, які не є вичерпними.

Під час визначення об'єктивної сторони складу злочину, як відомо слід оперувати дуже точними і конкретними формулюваннями фактів, подій, явищ, спираючись на експертну позицію. Ключовим фактором для визначення здійснення кримінального злочину є визначення того, що є регіональною ознакою громадянина в Україні. Закон, який чітко формулює це поняття, визначає засади регіональної політики. Закон України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII від 05.02.2015 року визнає регіоном Автономну Республіку Крим, області, міста Київ та Севастополь [5, с. 1].

Цей же закон дає цікаві визначення, які можуть стати у нагоді під час детального аналізу наявності порушення рівноправності громадян за регіональною належністю. Такі дії можуть визначатись як порушення саме принципів регіональної політики в Україні, зокрема принципу згуртованості – забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної єдності України. А також принципів: етнокультурного розвитку – відродження етнічної самосвідомості та збереження духовної і матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності і інтегрованого розвитку – поєднання галузевого та територіального підходів для розвитку територіальної громади та/або регіону, що забезпечує соціально-економічний та культурний розвиток територій.

Однак визначені межі регіонів все ж, на нашу думку не мають обмежуватись існуючими адміністративно-територіальними одиницями, закріпленими у Конституції України. Поняття регіон тлумачиться у практичному житті та за висновками експертів більш широко. А саме як велика територія, що характеризується комплексом притаманних їй ознак. Класифікація регіону дещо інша:

- область або район;
- частина країни, що відрізняється від інших економіко-географічними умовами чи національним складом [6, с. 952].

Саме виборчий процес, політична структуризація суспільства та його

фрагментація можуть виконувати роль мотиватора виникнення посягання на злочин щодо регіональної належності. Тому такий регіональний поділ є важливими і необхідним для оцінки події.

В цілому, поділ на регіони є різноманітним і до кінця не з'ясованим проблемним питанням. Оскільки ознаки поділу на міждисциплінарному рівні мало досліджені. Щодо конкретних наук, то, наприклад, соціологи та політологи напередодні активної фази війни Росії з Україною 2014-2022 року, виокремлювали такі межі регіонального поділу за електоральними уподобаннями:

- Донбас з Кримом; південно-східні області; Північний Схід та Кіровоградська область; Центральна Україна; Західна Україна (О.Вишняк);
- Галичина, Волинь, Закарпаття, Центр-Захід, Центр-Схід, експериментальні області Сходу та півдня, євразійський полюс країни - Донбас і Крим. (К.Черкашин).

Розподіл за різними історичними традиціями, типами політичної культури та електоральною свідомістю може формувати саме такі великі регіональні поділи, які є визначальними для створення соціальних, ціннісних конфліктів, що і стають предметом складу злочину. Зокрема, можна говорити про три великі умовні регіони, як згадані вище частини держави: Захід, Схід та умовний центр із специфічними субрегіональними локаціями у кожному з регіонів. Наприклад закарпатський регіон та західний регіон, що представлений Львівською, Тернопільською, Рівненською, Чернівецькою та деякими іншими областями [3, с. 50-59].

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що наразі є проблемним питанням визначення конкретної дефініції «регіон» у контексті застосування кримінальної відповідальності за порушення рівноправності громадян за статтею 161 КК України. Імовірно перспективним напрямком є опрацювання та чітке визначенні критеріїв за якими необхідно визначати поняття «регіон», з врахуванням комплексної оцінки цього терміну та його застосування у практичній діяльності слідчих підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Балобанова Д. Новели кримінального законодавства України в умовах агресії з боку Російської Федерації. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року) : збірник, м. Львів, 23 верес. 2022 р. Львів, 2022. С. 15.
2. Гловюк І. Тенденції змін кримінальної юстиції в умовах війни та права людини. The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. 2022. С. 1123–1129. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-139>. (дата звернення: 25.11.2022).
3. Ключкович А. Електоральне структурування території України : основні регіони, фактори та етапи. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. 2014. № 17. С. 50–59.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України від 03.03.2022 р. № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n7> (дата звернення: 25.11.2022).

5. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 25.11.2022). С. 1.

6. Словник української мови В. Білоноженко та ін. Київ : Вид. центр "Просвіта", 2016. С. 952.

Голубєва Д. В.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Корогод С. В.,

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні в Україні цілком актуальним постає дослідження питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану через збройну агресію Російської Федерації проти України. Порушення громадського порядку і законності в особливих умовах, зокрема в умовах війни, може спричинити складні наслідки та негативно вплинути на національну безпеку України та її територіальну цілісність. З огляду на це, глибоке вивчення і детальне дослідження правових особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану є на порядку денному.

Поняття правового режиму воєнного стану визначає Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року № 389-VIII [1]. Указ Президента від 26.11.2018 року № 390/2018 в п. 3 передбачав можливість обмеження на період дії правового режиму воєнного стану конституційних прав і свобод людини і громадянина, що передбачені статтями 30-32, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, із одночасним зазначенням про можливість здійснення такого обмеження лише у випадку ескалації війни між Україною та Російською Федерацією [2].

Станом на теперішній час виникає потреба в ефективному регулюванні

кримінально-правових відносин у сфері охорони основ національної безпеки, забезпечення захисту встановленого порядку несення військової служби від можливих кримінально-караних посягань в умовах воєнного стану. Правова регламентація цих відносин закріплена нормами Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України (далі – КК). Отже, п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України передбачає наступне: вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, є обставинами, які обтяжують покарання [3].

Існують випадки, коли діяння, що за зовнішніми ознаками містить ознаки складу будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого КК України, не може визнаватися кримінальним правопорушенням завдяки обставинам, які виключають кримінальну протиправність такого діяння і має ознаки крайньої необхідності. Щоправда це не означає, що всі діяння, вчинені в умовах воєнного стану, доцільно розглядати як крайню необхідність. Розділ VIII «Обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння» не має обставини, яка виключає кримінальну протиправність діяння, вчиненого в умовах воєнного стану. Отже, правомірне обмеження конституційних прав і свобод людини відповідно до законодавства воєнного стану є обставиною, що виключає кримінальну відповідальність, яка не передбачена КК України [4].

Своєю чергою Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015 року передбачає вчинення протиправного діяння в умовах воєнного стану як кваліфікуючу ознаку у частинах: ч. 3 ст. ст. 403, 413, 418, 419, 420, 421 та 428; ч. 4 ст. ст. 404, 408-411, 425 та 426; ч. 5 ст. ст. 405, 407 та 426-1 КК України [5].

Від початку повномасштабної війни на території нашої держави Верховна Рада України ухвалила в першому читанні законопроект «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 25.06.2021 № 5708, що легалізував право на вільне придбання вогнепальної зброї для українців [6]. Окрім того КК України також був доповнений двома новими обставинами, що виключають кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди ворогові. Так, було доповнено Прикінцеві та перехідні положення (далі – ППП) у п. 22: «цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України»»; ст. 43-1 КК України передбачала нову обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння – виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [3].

Внесені законодавцем новели щодо обставин, що виключають кримінальну відповідальність в умовах правового режиму воєнного стану співвідносяться між собою як загальний (ст. 43-1 КК України) і спеціальний

(п. 22 ППП) приписи. Деякі науковці вважають, що окремого дослідження потребує складне питання щодо співвідношення положень ст. 43-1 КК України як спеціальних із ще більш загальними положеннями ст. 36 КК України [7].

Отже, від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України законодавцем було здійснено низку термінових та важливих нововведень в українське кримінальне законодавство. Здебільшого змін зазнали Розділ VIII «Обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння» та Прикінцеві та перехідні положення, що були доповнені ст. 43-1 КК України і п. 22 відповідно. Крім новелізації Кримінального закону, було ухвалено законопроект «Про право на цивільну вогнепальну зброю» № 5708, який дозволяє цивільним особам володіти вогнепальною зброєю з метою захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Справедливо зазначити, що більшість з них потребують подальшого вдосконалення – більш чіткого правового регулювання та державного контролю.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print> (дата звернення: 16.11.2022 р.).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 листопада 2018 року «Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні»: Указ Президента України від 26.11.2018 року № 390/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390/2018> (дата звернення: 16.11.2022 р.).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.11.2022 р.).
4. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. Вісник асоціації кримінального права України. 2021. Т. 1. №. 15. С. 191-206.
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини: Закон України від 12.02.2015 року № 194-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-19> (дата звернення: 16.11.2022 р.).
6. Про право на цивільну вогнепальну зброю: проект Закону України від 25.06.2021 року № 5708. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219896.html> (дата звернення: 16.11.2021 р.).
7. Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. Вісник асоціації кримінального права України. 2022. Т. 1. №. 17. С. 1-23.

Дорошко О. М.,

старший судовий експерт відділу
трасологічних досліджень лабораторії
криміналістичних видів досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗМІРУ ВЗУТТЯ, ЯКИМ ЗАЛИШЕНО СЛІДИ НИЗУ ВЗУТТЯ НА МІСЦІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ.

Однією з цілей діагностичних досліджень судової трасологічної експертизи слідів ніг і взуття є встановлення розміру взуття злочинця, яким було залишено сліди на місці події.

Згідно статистичних даних, з загальної кількості трасологічних експертиз, які проводяться у Дніпропетровському НДЕКЦ МВС, близько 33% складають експертизи, об'єктами дослідження в яких є сліди ніг та взуття, по яким у 20% випадків ініціатори досліджень ставлять запитання щодо встановлення розміру взуття особи, яка залишила сліди на місці вчинення злочину.

Розмір взуття позначають його номером. У системі нумерації, що застосовувалася в СНД та існувала в багатьох країнах, за номер взуття приймається виражена в штихах довжина сліду колодки (устілки), на якій вона виготовлена. Один штих дорівнює $\frac{2}{3}$ см або 6,67 мм. Взуття двох суміжних номерів у цій системі відрізняється на один штих. У новій системі нумерації, запровадженій в СНД, за номер приймається довжина стопи, виражена сантиметрах. Наприклад, взуття, що має номер 27, незалежно від його типу та моделі призначається для людини, у якої довжина стопи 27 см. Взуття двох суміжних номерів у новій системі відрізняється на 0,5 см.

При визначенні номера взуття слідами взутих ніг враховується взаємозв'язок між його внутрішнім розміром, зовнішнім розміром підошви, що відображається в слідах, а також розміром стопи.

Зовнішній розмір (довжина) підошви D_p практично завжди трохи більше внутрішнього розміру (довжини устілки) D_{us} взуття, причому їх різниця обумовлюється деякою мірою способом кріплення підошви: при рантовому вона становить 1-1,5, а при клейовому - 0,7- 1 см. Довжина стопи D_c , у свою чергу, пов'язана з довжиною устілки:

$$D_c = D_{us} + a - b.$$

Величина a - відстань між початком устілки і найбільш опуклою точкою стопи - зазвичай невелика (не більше кількох міліметрів), і тому нею можна

знехтувати. Величина b – зазор між пальцями та кінцем устілки – має великі значення, які залежать від моделі (фасону) взуття. Зокрема, державним стандартом передбачається, що у чоловічого взуття цей зазор повинен бути в межах від 1 см (при тупому широкому носінні) до 3 см (при подовженому вузькому носінні), а у жіночому взутті - приблизно вдвічі менше.

Номер взуття за слідом його підошви може бути визначений відповідно до будь-якої з названих систем нумерації. Спочатку встановлюють модель (фасон) взуття за формою носка, відображеного в сліді: чи тупий він, закруглений або вузький, загострений. Потім вимірюють довжину відбитка підошви з точністю до 0,1 см. Якщо межі цього відбитка по поздовжній осі підошви виражені нечітко (наприклад, у поверхневому сліді через піднесеність носка і скошеність заднього краю каблука), подумки або по фото «відновлюють» недостатню частину та враховують її при вимірі. Після цього провадять відповідний розрахунок.

При визначенні номера взуття у старій системі довжину сліду підошви зменшують величину різниці між довжиною підошви і довжиною устілки, тобто на 0,7-1,5 см залежно від способу кріплення підошви (а якщо він не встановлений, то на середню величину 1 см). Отриманий результат виражають у штихах, розділивши його на $2/3$ і округливши до одиниці.

Аналогічно визначають і номер взуття нової системи, але довжину сліду зменшують двічі: на величину різниці між довжиною підошви і довжиною устілки (як і попередньому разі) і величину припуску до довжини устілки щодо стопи, тобто на 1-3 см залежно від фасону взуття. Отриманий результат заокруглюють до 0,5 см.

Визначаючи розмір взуття у будь-якій системі, важливо завжди пам'ятати, що вихідні величини не є абсолютно точними. Отже, і отриманим результатом розмір взуття може характеризуватись лише орієнтовно.

Також, як відомо з практики, не всі виробники взуття дотримуються стандартів з виготовлення продукції та технічних умов при виробництві, в результаті чого взуття різних виробників, під одним і тим же номерним позначенням, може мати різні розмірні характеристики (так зване повномірне та маломірне взуття), що призводить до різних остаточних показників.

Певних ускладнень у вирішенні цього питання додає і той факт, що на сьогоднішній день під впливом моди та зміни споживчого попиту асортимент взуття постійно оновлюється. З появою нових видів, конструкцій, матеріалів і технологій, випускаються нові фасони та моделі взуття. Останнім часом, на ринку з'являється все більше взуття, конструкція підошовної частини якого, використовується при виготовленні як чоловічого так і жіночого взуття, як зимового так і літнього, як чобіт так і черевиків. Зустрічаються випадки, коли підошовна частина набагато більша чи навпаки менша від верху взуття, що значно ускладнює визначення довжини стопи по сліду взуття (рис. 1-8).

Рис. 1-8. Зразки сучасного взуття з нетиповою підошовною частиною.

Крім того, умови утворення слідів можуть викликати різні спотворення в слідах, особливо у вдавнених, що залишаються при ходьбі. Необхідно зазначити, що на відображення ознак та розмірів взуття в слідах, суттєвий вплив мають властивості ґрунтів, які виконують роль слідосприймаючих поверхонь (пластичність, адгезійна здатність, усадка та ін.) та умові слідоутворення. В залежності від виду ґрунтів (піщані, супіщані, глинисті, суглинні та ін.), їх стану та властивостей в кожному конкретному випадку; часу, який пройшов між моментом утворення сліду і копіюванням його на гіпсовий зліпок; погодних умов (температура і вологість повітря, наявність та інтенсивність сонячного випромінювання та ін.) об'ємні сліди можуть бути як менше, так і більше розмірів взуття. Тому, за відсутності відомостей про властивості ґрунту, оточуюче середовище, умови слідоутворення неможливо встановити їх вплив на відображення ознак в сліді, а також з точністю визначити розмір взуття, яким залишено слід.

Таким чином, не дотримання виробниками стандартів, при виробництві взуття, відсутність каталогів продукції та даних щодо умов слідоутворення і оточуючого середовища, дає сумніви щодо можливості встановлення реального розміру взуття, яким залишені сліди на місці події.

Всі ці фактори призводять до того, що вирішення задачі стосовно визначення розміру взуття за залишеними ним слідами, при проведенні трасологічних досліджень, носять досить приблизний характер, а отримана величина при розрахунках не має конкретики і означає лише певний діапазон величин, при цьому межі допустимих відхилень можуть мати як негативну так і позитивну величину, що може спричинити введення в оману слідчого чи суду та призвести до негативних наслідків при розслідуванні злочинів.

Отже, способи встановлення розміру взуття, яким залишені сліди на місці злочину, що описані в криміналістичній літературі недосконалі, тому вирішення даного запитання не є доцільним.

Єфімов В. В.,

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ АПК УКРАЇНИ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Нестабільна динаміка функціонування вітчизняного агропромислового комплексу (АПК), коливання у підтриманні внутрішнього продовольчого ринку та споживання населенням основних продуктів харчування свідчить про наявність численних суперечностей, які потребують якомога швидшого усунення. На теперішній час, від рівня мобільності й ефективності перетворень залежить здатність держави підтримувати одну з найважливіших складових національної безпеки в умовах війни продовольче забезпечення держави. Що вказує на важливу роль суб'єктів правоохоронної діяльності, спрямованої на виявлення та припинення протиправних схем в АПК, фактів розкрадання бюджетних коштів, призначених стимулювати розвиток базових галузей аграрного сектору економіки, забезпечення продовольством збройних сил України, сталого функціонування вітчизняного агропродовольчого ринку, профілактики кримінальних правопорушень в аграрній сфері не тільки від внутрішніх кримінальних загроз, а й з боку злочинних дій в результаті агресії російської федерації [1].

За словами Сергія Кубаха, керівника напряму земельної реформи Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) під час презентації інтерактивної мапи руйнувань агросектору України, за різними оцінками прями втрати аграрного сектору України внаслідок війни складають більше \$6 млрд, а загальні втрати становлять понад 30 млрд дол. США. Тобто п'ята частина завданої шкоди припадає на аграрний сектор економіки [2].

Крім того, пошкоджень зазнало більше 5% земельного фонду України, а це більше 2 млн га.

Як повідомляє Укрінформ, про це йдеться у звіті Київської школи економіки (KSE Institute). Зазначається, що найбільше збитків спричинили знищення та пошкодження сільськогосподарської техніки, внаслідок чого оціночні втрати сільгоспвиробників перевищують 2,89 млрд дол. [3].

Другою за розміром категорією є втрати через знищення та крадіжки виробленої продукції; сукупна вартість знищеної та вкраденої продукції оцінюється в 1,87 млрд дол. Аналітики KSE підраховали, що суттєвих втрат

зазнала інфраструктура для зберігання виробленої сільгосппродукції. Сумарна ємність зруйнованих зерносховищ сягає 6,5 млн т виробленої продукції, а ємність пошкоджених зерносховищ перевищує 2,9 млн т потужностей одночасного зберігання. Вартість відновлення зруйнованих потужностей оцінюється в 1,06 млрд дол.

Також у публікації вказується на те, що дослідниками уточнюється оцінка прямих втрат агропромислового комплексу та сільськогосподарської інфраструктури включає: втрати сільськогосподарської техніки; втрати елеваторів та інших зерносховищ; втрати тваринництва від загибелі тварин; втрати виробників багаторічних культур через пошкодження насаджень; втрати бджільництва; втрати факторів виробництва та готової продукції через їх пошкодження та крадіжки. Втрати оцінюються непрямими методами, поєднанням відповідної державної, регіональної статистики, а також - даних з опитувань сільськогосподарських виробників.

Для обрахунку втрат сільгоспвиробників у інтернетвиданнях на які робляться посилання вказується, що були використані дані опитування, проведеного на замовлення команди Світового банку в Україні зі швидкої оцінки завданої шкоди та потреб у відновленні.

Як підсумок необхідно підкреслити важливість перерахованих вище окремих аспектів, що характеризують фактори, які впливають на стан забезпечення безпеки АПК України від кримінальних правопорушень під час воєнного стану. Також необхідно звернути увагу на рівень завданих збитків, так за повідомленням Укрінформ, за оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства, для компенсації збитків, завданих Українському агропромислового комплексу, знадобиться понад 30 млрд доларів.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк М. В. Загрозливі тенденції в агропромислового комплексу в контексті забезпечення продовольчої безпеки держави та протидії злочинам економічної спрямованості URL: <https://ojs.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/776/781>;
2. Загальні втрати агросектору в наслідок агресії рф URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3606069-zagalni-vtrati-agrosektoru-ukraini-vnaslidok-agresii-rf-perevisuut-30-milardiv-ekspert.html>;
3. У KSE порахували суму, завданих збитків російської агресії АПК та земельному фонду URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3602280-u-kse-porahovali-sumu-zbitkiv-zavdanih-rosijskou-agresieiu-apk-ta-zemelnomu-fondu.html>.

Єфімов М. М.,
доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану виникають проблеми на усіх стадіях досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Не є виключенням і кримінальні провадження за фактом вчинення протиправних діянь проти моральності. З огляду на вказане, розглянемо окремі питання використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності в умовах воєнного стану.

Загалом, процес розслідування протиправних діянь вимагає від працівників правоохоронних органів застосування максимального набору можливих засобів і методів. Одним з найбільш розповсюджених засобів, що застосовується в будь-якому кримінальному провадженні, є використання спеціальних знань. Даний аспект має свої характеристики як стосовно суб'єкта його можливого використання, так і відносно його форм. Крім того, в науковій літературі донині йде полеміка з приводу інформаційного наповнення терміна «спеціальні знання». Також необхідно наголосити на тому, що використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності має певні відмінності, які потребують висвітлення [1, с. 268].

На основі аналізу анкетування респондентів зробимо висновок, що використання спеціальних знань є ефективним засобом виявлення нової, а також перевірки існуючої доказової інформації. Зокрема, 96 % опитаних працівників правоохоронних органів вказали на обов'язковість використання зазначеного методу перевірки й отримання доказів.

Розглядаючи питання щодо використання спеціальних знань при розслідуванні досліджуваної категорії протиправних діянь, вважаємо за необхідне визначити, що саме розуміється під терміном «спеціальні знання». Так, В. К. Лисиченка та В. В. Циркаля зазначили, що це незагальновідомі в судочинстві наукові, технічні та практичні знання, набуті в результаті професійного навчання чи роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст чи експерт з метою допомоги слідчому чи суду у з'ясуванні обставин справи або надання висновків із питань, для вирішення

яких потрібне їх використання [2, с. 22].

На наш погляд, найбільш вдало відображає юридичний характер поняття спеціальних знань, яке надав В. М. Ревака, визначивши спеціальні знання як сукупність будь-яких пізнань на сучасному етапі їхнього розвитку в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, отриманих у результаті професійної підготовки та фахової освіти, за винятком професійних правових пізнань суб'єкта доказування (органу дізнання, слідчого, прокурора, суду), використовуваних з метою виявлення та розслідування злочинів у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законом [4, с. 177].

Ми підтримуємо позицію К. О. Чаплинського, який серед головних цілей використання спеціальних знань під час експертизи визначає сприяння повному швидкому розкриттю та розслідуванню злочинів, встановлення істини у кримінальній справі, дослідження певних об'єктів і явищ, отримання необхідних відомостей для встановлення обставин, що мають значення для правильних і обґрунтованих рішень по справі; сприяння виявленню, фіксації та вилученню доказів і з'ясуванню спеціальних питань, що виникають при проведенні слідчих дій [7, с. 236].

Звичайно, використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності потрібно розглядати крізь призму їх оперування ними тими чи іншими суб'єктами при проведенні відповідних слідчих (розшукових) дій. Так, у кримінально-процесуальному законодавстві України як суб'єкти використання спеціальних знань, про що наголошує І. В. Пиріг, чітко визначені їх безпосередні носії – слідчий, спеціаліст, експерт [3, с. 37].

Так, 15.04.2019 о 10 год. 35 хв. до Катеринопільського ВП Звенигородського ВП ГУНП в Черкаській області надійшло повідомлення зі служби 102 про те, що 15.04.2019 на кладовищі в с. Вербовець пошкоджено двадцять могил. Виїздом СОГ на місце події встановлено, що на місцевому кладовищі пошкоджено 16 бетонних надгробних плит та металевих хрестів – повалені на землю. З місця події вилучено один слід низу взуття шляхом заливки гіпсового зліпку. Встановлено, що до вказаного кримінального правопорушення причетні малолітній гр. Д. та неповнолітній гр. Ж., жителі с. Вербовець Катеринопільського району Черкаської області. Подія мала місце 14.04.2019 у період часу з 16 по 17 годину. 15.04.2019 заявою гр. У. (мати гр. Д.) до матеріалів кримінального провадження долучено лівий кросівок «new dual» у якому її син був взутий 14.04.2019. Після призначення та проведення трасологічної експертизи було встановлено, що слід на місці події залишений взуттям, наданим для дослідження [5].

Ми підтримуємо позицію В. В. Тіщенка, який доречно поділяє використання спеціальних знань на наступні категорії:

– безпосередні, тобто такі, що прямо спрямовані на збирання й отримання доказів

– опосередковані, тобто ті, що сприяють збиранню й оцінці

доказів [6, с. 351-352].

Підсумовуючи, зазначимо, що спеціальні знання можуть використовуватися уповноваженою особою як безпосередньо, так і опосередковано. Основними формами використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності в умовах воєнного стану будуть наступні: безпосередня (використання уповноваженою особою (дознавачем, слідчим, прокурором) спеціальних знань під час проведення окремих процесуальних дій) та опосередкована (призначення судових експертиз; залучення відповідних фахівців у якості спеціалістів до проведення окремих процесуальних дій, консультації).

Список використаних джерел:

1. Єфімов М. М. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : Науковий журнал. 2020. № 2. С. 268–274.

2. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Використання спеціальних знань слідчої та судовій практиці: навч. посібн / К. : КГУ, 1987. 100 с.

3. Пиріг І. В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2006. 205 с.

4. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2006. 206 с.

5. Справа № 698/318/19. Архів Катеринопільського районного суду Черкаської обл., 2019 р.

6. Тіщенко В. В. Щодо використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). Одеса : «Юридична Список використаних джерел», 2013. С. 349–353.

7. Чаплинський К. О. Тактика використання спеціальних знань у системі тактичного забезпечення досудового розслідування. *Науковий вісник ДДУВС*. Спец. випуск. № 57. 2011. С. 232–238.

Захарко А. В.

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ ПРИСЯЖНИХ: СТАН ТЕОРЕТИЧНОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ

В умовах воєнного стану особливої актуальності набула регламентація кримінального процесуального порядку притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які допустили протиправні вчинки, відповідальність за котрі передбачається Кримінальним кодексом України у вигляді довічного позбавлення волі. Особливі правила притягнення винуватих осіб до такого виду покарання за вчинення злочинів, передбачених, зокрема, ч.2 ст.111 КК України (Державна зрада в умовах воєнного стану), ч.8 ст.111-1 КК України (Кваліфікований вид колабораційної діяльності, що призвів до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків) тощо, проявляються, зокрема, в правилах визначення повноважного складу суду. Згідно з ч.3 ст.31 КПК України, кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого - судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд.

Дослідженню питань провадження в суді присяжних в Україні на рівні дисертацій, зокрема, докладають зусиль Ляховченко І.А. (наук. кер-к Аленін Ю.П.) за темою «Підтримання публічного обвинувачення в суді присяжних», затв. у 2021 році [1, с.131], Мірзабекова К.С. (наук. кер. Слінько Д.С.) за темою «Суд присяжних як особливий порядок провадження в Україні», заявл. у 2020 році [2, с.227], Білостоцький Б.О. (наук. кер. Шилін Д.В.) за темою «Участь прокурора у суді присяжних в кримінальному процесі України», затв. у 2019 році [3, с.223], Гончаренко В.М. (наук. кер. Сачко О.В.) за темою «Мирова юстиція та суд присяжних в кримінальному процесі України», затв. у 2019 році [3, с.235], Мельничук Т.І. (наук. кер. Тагієв С.Р.) за темою «Кримінальні процесуальні особливості функціонування правової моделі суду присяжних в Україні», затв. у 2018 році [4, с.225], Моргун С.О. за темою «Суд присяжних в Україні», затв. у 2018 році [4, с.228], свого часу зазначені питання досліджував Солодков А.А. (наук. кер. Шило О.Г.) за темою «Теоретичні основи та практика здійснення

провадження в суді присяжних в Україні», затв. у 2012 році [5, с.259] тощо.

Волоско І.Р., дослідивши особливості формування та діяльності суду присяжних в Україні, прийшла до висновку про доцільність запровадити в КПК України право сторін кримінального провадження заявляти по три невмотивованих відводи кандидатам у присяжні. Така процедура розширить змагальність сторін в ході судового розгляду, надасть можливість сформувати об'єктивну та неупереджену колегію присяжних. Звичайно запровадження права на невмотивовані відводи, призведе до внесення змін в процесуальне законодавство в частині кількості осіб, які викликаються в судові засідання. В зв'язку з цим, нею пропонується ч. 1 ст. 385 КПК України викласти у наступній редакції: «Після призначення судового розгляду судом присяжних головуєчий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості п'ятнадцяти осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних». Статтю 387 ч. 4 КПК України доповнити абзацом другим наступного змісту: «Кожна з сторін кримінального провадження має право заявити по три невмотивованих відводи кандидатам у присяжні» [6, с.209].

Дослідивши також на дисертаційному рівні кримінальне провадження в суді присяжних за темою «Кримінальне провадження в суді присяжних: порівняльно-правове дослідження», Щерба В.М. прийшла до висновку, що суд присяжних – це конституційно закріплена форма безпосередньої участі громадян у здійсненні правосуддя, незалежна від професійних суддів. Інститут суду присяжних в Україні вважається комплексним правовим інститутом народовладдя, що регламентує суспільні відносини, що виникають у зв'язку з особливим порядком провадження в суді першої інстанції за клопотанням обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі, з метою найбільш повного забезпечення прав підсудного. До переваг запровадження суду присяжних, які визначають перспективи поступового розширення застосування цього інституту, належать такі: втілення ідей правової держави та громадянського суспільства у сфері правосуддя; багатовікова історія існування його на теренах України та в інших країнах; підвищення авторитету суду та довіри до нього населення; гарантування справедливості правосуддя; зменшення впливу можливих слідчих і судових помилок на прийняття рішення у справі, а також корупційних ризиків [7, с.194]. Як зазначає Крістіна д'Аньєлло, запровадження суду присяжних засновано на ідеї про те, що повноваження приймати рішення належить громадянам, які можуть безпосередньо впроваджувати суспільні цінності в судовий процес і таким чином протидіяти свавільному здійсненню державної влади [8, с.4].

Порядок наради і голосування в суді присяжних визначається ст. 391 КПК. Нарадою суду присяжних керує головуєчий, який послідовно ставить на обговорення питання, передбачені ст.368 КПК, проводить

відкрите голосування і веде підрахунок голосів. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Головуючий голосує останнім.

У ст.368 КПК визначено питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку:

- 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;
- 2) чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;
- 3) чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення;
- 4) чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення;
- 5) чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме;
- 6) яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати, які обов'язки слід покласти на особу в разі її звільнення від відбування покарання з випробуванням;
- 7) чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чю користь, в якому розмірі та в якому порядку;
- 7¹) чи є підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру;
- 7²) чи є підстави для виплати винагороди викривачу і, якщо так, у якому розмірі та в якому порядку;
- 8) чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності;
- 9) чи є підстави для застосування до обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, примусового заходу медичного характеру, передбаченого частиною другою статті 94 КК;
- 10) чи слід у випадках, передбачених статтею 96 КК, застосувати до обвинуваченого примусове лікування;
- 11) чи необхідно призначити неповнолітньому громадського вихователя;
- 12) що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами;
- 13) на кого мають бути покладені процесуальні витрати і в якому розмірі;
- 14) як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження.

Аналізуючи проблеми функціонування суду присяжних в Україні, А.О. Логвиненко приходять до висновку про важливість, втім, певну ілюзорність чинного формату функціонування цього інституту в Україні [9, с.179], посилаючись, зокрема, на випадки необ'єктивності присяжних, емоційності їх рішень та недоліки фінансування цього інституту.

Таким чином, є підстави вважати, що до дискусійних питань теоретичних розробок суду присяжних в Україні належать:

- особливості відбору присяжних, доцільність існування права підсудного заявляти невмотивовані відводи кандидатам у присяжні, кількість присяжних у складі суду;
- спроможність присяжних приймати рішення згідно ст.368 КПК (що вирішуються судом при ухваленні вироку);
- закріплення в окремому законі системних положень щодо правового статусу присяжного.

Список використаних джерел:

1. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2021 році). Національна академія правових наук України. Харків: «Право». 2022. 161 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/naukova-diyalnist/specjalizovani-vcheni-radu/perelik-tem-disertacijnih-doslidzen-z-problem-derzhavi-i-prava/> (дата звернення: 12.11.2022).
2. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2020 році). Національна академія правових наук України. Харків: «Право». 2021. 248 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/naukova-diyalnist/specjalizovani-vcheni-radu/perelik-tem-disertacijnih-doslidzen-z-problem-derzhavi-i-prava/> (дата звернення: 12.11.2022).
3. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2019 році). Національна академія правових наук України. Харків: «Право». 2020. 264 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/naukova-diyalnist/specjalizovani-vcheni-radu/perelik-tem-disertacijnih-doslidzen-z-problem-derzhavi-i-prava/> (дата звернення: 12.11.2022).
4. Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (затверджених у 2018 році). Національна академія правових наук України. Харків: «Право». 2019. 290 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/naukova-diyalnist/specjalizovani-vcheni-radu/perelik-tem-disertacijnih-doslidzen-z-problem-derzhavi-i-prava/> (дата звернення: 12.11.2022).
5. Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (затверджених у 2012 році). Національна академія правових наук України. Харків: «Право». 2013. 308 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/naukova-diyalnist/specjalizovani-vcheni-radu/perelik-tem-disertacijnih-doslidzen-z-problem-derzhavi-i-prava/> (дата звернення: 12.11.2022).
6. Волоско І.Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 244 с.
7. Щерба В.М. Кримінальне провадження в суді присяжних: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 292 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1389> (дата звернення: 12.11.2022).
8. Cristina d'Aniello. The jury on trial. Challenges in Criminal Justice, June 2022, (pp.47-64) https://www.researchgate.net/publication/361340405_The_jury_on_trial (дата звернення: 29.10.2022)
9. Логвиненко А.О. Суд присяжних в Україні: проблеми теорії та практики // Юридичний вісник, 2018. №1 (46). С.177-180

Заяць К.Д.,
старший слідчий СУ ГУНП
в Харківській області
доктор філософії у галузі права

Заяць Д.Д.,
доцент кафедри кримінального
процесу, криміналістики та
експертології факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПИТАННЯ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ ШАХРАЙСТВ І ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ ЇХ ДОКАЗУВАННЯ У ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Криміналістична інформаційна модель шахрайства, як основа розробки методики розслідування, повинна ґрунтуватися на кримінально-правовій характеристиці цього правопорушення. Висвітлюватись вона повинна у тісному зв'язку з окремими елементами механізму вчинення шахрайств, особливостями процесу доказування, а також порядком відображення у матеріалах кримінального провадження елементів складу кримінального правопорушення.

Одними з ключових у характеристиці шахрайств є такі елементи як суб'єкт та суб'єктивна сторона шахрайства.

Суб'єкт шахрайства згідно законодавства України про кримінальну відповідальність загальний, тобто ним є фізична особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16 років, і є осудною [1].

Вказані ознаки суб'єкта шахрайства обов'язково повинні бути встановлені і відображені в матеріалах кримінального провадження під час досудового розслідування. Зокрема, відображенню підлягають такі дані:

- підозрюваний є людиною, особистість і дата народження якої встановлені під час досудового розслідування. Для цього до матеріалів провадження приєднуються завірені у встановленому порядку копії документів, що посвідчують особу;

- підозрюваний не страждає на психічні захворювання і не має психічних розладів, що заважали б йому свідомо відноситись до своїх дій та їх наслідків. З цією метою до матеріалів кримінального провадження додається довідка з психоневрологічного диспансеру про те, що підозрюваний не знаходився на обліку вказаної установи. У разі виявлення під час досудового розслідування у підозрюваного ознак психічних розладів

або захворювань (неадекватна поведінка, неконтрольовані реакції, покази щодо отриманих травм голови чи хребта, чи інше), слідчий, прокурор повинні клопотатися про призначення психіатричної експертизи, висновок якої долучити до матеріалів кримінального провадження.

Якщо під час вчинення шахрайства використовувався статус юридичної особи, притягненню до кримінальної відповідальності підлягають фізичні особи, які діяли від її імені. До юридичної ж особи (установи, підприємства, організації), діяльність якої була прикриттям злочинних дій, застосовуються засоби адміністративного впливу – заборона здійснення діяльності, штрафні санкції тощо.

Особливу увагу слід звернути на особливості кваліфікації дій службових, посадових і матеріально-відповідальних осіб, які вчиняють шахрайства шляхом заволодіння чужим майном або придбання права на нього. Під час відкриття кримінального провадження за фактами таких злочинів на початковому етапі розслідування слідчому, прокурору необхідно встановити спосіб, яким такі особи діяли. Зокрема, необхідно встановити такі факти:

- чи було ввірено майно, яким заволоділа особа, останній для виконання її функцій та обов'язків за договором. Якщо так, то її дії слід кваліфікувати за статтею 191 Кримінального кодексу України (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем);

- чи використовував підозрюваний свої службові або посадові повноваження для спонукання потерпілого передати майно або право на нього. Для цього дослідженню і додаванню до матеріалів кримінального провадження підлягають посадові інструкції та функціональні обов'язки підозрюваного. Під час допиту потерпілого встановлюється, які саме повноваження озвучував та пред'являв підозрюваний для заволодіння майном.

Якщо для незаконного заволодіння майном використовувались дійсні повноваження підозрюваного, то його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтею 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) та статтею 364 (Зловживання владою та службовим становищем) Кримінального кодексу України.

Також, якщо в основі злочину лежало спонукання потерпілого до передачі хабара, то його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтею 364 (Зловживання владою та службовим становищем), статтею 386 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди) Кримінального кодексу України.

Зазначені вище дії кваліфікуються як шахрайство, якщо під час досудового розслідування встановлено, що підозрюваний отримав в якості хабара гроші, використовуючи обман щодо своїх дійсних посадових

повноважень та службових можливостей.

Так, наприклад, практиці відомі випадки, коли дільничні інспектори превентивної служби або співробітники уповноважених оперативних підрозділів отримували від громадян гроші за прийняття рішення у кримінальних провадженнях на користь останніх (визнання потерпілими, призначення судових експертиз, закриття провадження, тощо). Фактично підозрювані не мали повноважень щодо здійснення обіцяного. Відповідно, їх дії кваліфікувались як заволодіння майном шляхом обману.

Щодо суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, то слід зазначити, що шахрайство відноситься до злочинів, обов'язковою ознакою якого є вчинення дій з прямим умислом і з корисливою метою.

У ході вчинення шахрайства підозрюваний прагне обернути майно на свою користь, отримати вигоду шляхом заволодіння чужим майном, використовуючи обман або зловживаючи довірою своєї жертви. Відповідно, даний елемент складу злочину встановлюється і відображається в матеріалах кримінального провадження разом із встановленням ознак обману та зловживання довірою потерпілого.

Слід зауважити на тому, що оскільки шахрайство, почасти, вчиняється під оболонкою угод або домовленостей, умови яких потім не виконуються, то слідчому, прокурору доцільно концентрувати зусилля на встановленні ознак злочинного умислу на момент укладання такої угоди. Про це зазначено й у постанові Пленуму Верховного Суду України у «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25 грудня 1992 року (з наступними змінами). Так, у п. 19 Постанови вказано, що правоохоронним органам і судам слід мати на увазі, що отримання майна під умовою виконання якого-небудь зобов'язання може кваліфікуватися як шахрайство лише в тому разі, якщо винна особа ще в момент заволодіння цим майном мала мету його присвоїти, а зобов'язання – не виконувати [2, с. 47]. Особливого значення це завдання набуває під час розслідування шахрайств, що мали оболонку господарських відносин між суб'єктами підприємницької діяльності [3, с. 37-40].

На нашу думку, зазначені вище положення повинні враховуватись при розробці відповідних рекомендацій щодо розслідування шахрайств.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992 року. Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду. С. 46-51.
3. Заяць К.Д. Методика розслідування шахрайств : дис... д-ра філософії : 081 Право / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 195 с.

Зибіна А.С.,

студентка магістратури ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шиян А.Г.,

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сутність людської цивілізації полягає в прагненні до миру та зменшенні насильства. Ідея не нападати на осіб, які не беруть участь у війні – поранених, мирних жителів тощо, народилася не відразу, однак певна повага до ворога, дотримання встановлених правил ведення війни з'являються вже на зорі існування людства.

Проте імперські амбіції певних країн, зокрема, Російської Федерації, ставлять такі ідеї під загрозу знищення та порушують встановлені у всьому світі правила безпеки.

Починаючи з 2014 року і після 24 лютого 2022 року військові РФ вчинили безмежну кількість злочинів: вбивства мирних громадян, гвалтування, крадіжки буквально від пральних машин до витворів художнього мистецтва, знищення житлових та інфраструктурних об'єктів тощо. У зв'язку з цим правоохоронна система України відчула суттєве збільшення кількості вчинених кримінальних правопорушень на своїй території, розслідування яких потребують значних зусиль та застосування відповідних знань міжнародних стандартів для належної правової кваліфікації таких діянь. В сукупності це призвело до певних викликів, які пов'язані зі здійсненням кримінального судочинства.

Ведення активних бойових дій та відсутність у правоохоронних органів України доступу до територій, де було вчинено злочини, найперше створюють проблеми для слідчих, дізнавачів, прокурорів, зокрема щодо проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, прийняття і оформлення процесуальних рішень за відсутності підозрюваного, відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, зміни строків досудового розслідування та ін. Всі ці проблеми були нам відомими ще з 2014 року, але зараз значно розширилась географія територій, у межах яких

вони виникають.

З метою забезпечення оперативного та ефективного розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану (особливо в районах проведення активних бойових дій або максимально наближених до них територіях), 27 липня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» [1]. Ним внесено відповідні зміни до статей 238, 241, 615 КПК України щодо визначення порядку видачі трупа, освідчування особи, затримання осіб, обрання або продовження строку тримання під вартою [2].

Проаналізувавши даний закон, можна виділити, окрім вищевказаного, також й інші нововведення, зокрема, які стосуються: підстав закриття кримінального провадження, повноважень керівника органу прокуратури під час досудового розслідування, вручення письмового повідомлення про підозру особі, затриманій в умовах воєнного стану, тощо.

При цьому є однозначним те, що для розслідування таких масштабних кримінальних правопорушень, вчинених російським агресором на території України (як окупованих, та і не окупованих її частинах) і які містять ознаки воєнних злочинів та злочинів проти людяності, потребується залучення великої кількості судових експертів і спеціалістів, у тому числі з іноземних держав. З цією метою 26 березня 2022 року Генеральними прокурорами України, Польщі та Литви було підписано Угоду про створення спільної слідчої групи для розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України. У подальшому до неї приєднались Естонія, Латвія та Словаччина та деякі інші країни. За повідомленням Офісу Генерального прокурора, діяльність групи буде зосереджуватись на зборі, безпечному зберіганні та швидкому обміні інформацією та доказами довоєнних злочинів, зібраними в ході розслідувань на території держав-сторін, а також оперативно-розшукових заходах. Важливим чинником у застосуванні спеціальних знань під час досудового розслідування є створення в Україні представництва офісу прокурора Міжнародного кримінального суду, який також приєднався до роботи спільної слідчої групи.

У цьому питанні важливою є думка Авдєєвої Г.К., яка вважає, що для розширення можливостей використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів в умовах воєнного стану в Україні було б доцільним виключити з ч. 1 ст. 69 КПК України обмеження щодо набуття статусу судового експерта лише тим особам, які мають право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи. Це надало б можливість, як і в країнах членах Ради Європи, залучати як експертів осіб, які мають необхідні знання і навички [1, с. 568].

Війна на території України стала важким випробуванням для всього українського народу. Поряд із цим здійснюється перевірка стійкості кримінального процесуального законодавства та його практичного

застосування. Порівняно з 2014 роком, коли українська система правосуддя вперше була змушена розслідувати наслідки війни на власній території, події після 24 лютого 2022 року показали багато незасвоєних уроків. Ці уроки вказують на те, що кримінальне процесуальне законодавство України потребує негайних суттєвих змін, які мають комплексно вирішити проблему забезпечення ефективного розслідування численних порушень законів та звичаїв ведення війни, а також подолання її наслідків. Важливе значення в цих процесах буде мати належне застосування спеціальних знань під час кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Авдєєва Г.К. Проблеми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів в умовах воєнного стану. *Том 1 № 43 (2022): Питання боротьби зі злочинністю*. С. 566-569.
2. Павлюк А. Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213263_dosudove-rozsliduvannya-v-umovakh-vonnogo-stanu-yak-zmni-vneseno-v-kpk
3. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О.О», 2018. 208 с.

Казбекова А. Б.,

докторант Академії правоохоронних органів при Генеральній прокуратурі Республіки Казахстан

**ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ ЗНИЖЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ
У СИСТЕМІ ЗАКУПІВЕЛЬ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН**

Стійкий поступальний розвиток економіки будь-якої країни залежить від системи закупівель, оскільки саме в державному та квазідержавному прок'юріменті сконцентровано увагу бізнесу, який є драйвером національної економічної системи (розвиток людського капіталу, робочі місця, конкуренції, інновації, диверсифікація економіки), зниження бідності. [1, с. 249].

Боф і Превітали розглядають кілька складових, що сприяють розвитку системи державних закупівель, як стратегічної діяльності уряду, а саме: економічний вплив, вплив на конкурентоспроможність країни, вплив на добробут громадян, забезпечення необхідним державних органів, розвиток економіки [2, с. 25].

Разом з цим закупівлі характеризуються високою економічною активністю, через державні закупівлі для потреб державних органів прокуратури та бюджетних організацій витрачаються колосальні суми. Так, щорічно, на державні закупівлі видатки республіканського бюджету

становлять 8,5% та 70% місцевого бюджету.

Як показує практика, сфера, пов'язана з розподілом бюджетних коштів завжди схильна до високих корупційних ризиків.

Розкрадання бюджетних коштів, особливо за допомогою закупівель, є однією з найбільш наболілих та гострих проблем багатьох держав, оскільки відображається на формуванні соціально-економічного благополуччя, що забезпечує економічну та національну безпеку.

Основний удар такої злочинної діяльності припадає на функціонування та розвиток охорони здоров'я, просвітницької діяльності, освіти та науки, суспільної та національної безпеки, оборони, транспортних та комунікаційних сфер, що становлять фундамент культурного, економічного та політичного будівництва держави [3, 90].

Однак, незважаючи на модернізацію законодавства про державні закупівлі (4 етапи), проблема правової захищеності бюджетних коштів від розкрадань була і залишається вразливою як на законодавчому, так і на правозастосовчому рівні.

Саме тому на початку поточного року Глава держави К.К. Токаєв доручив Уряду спільно з агентствами з протидії корупції та фінансовому моніторингу кардинально змінити підходи до регулювання закупівель держави та квазідержавного сектору, включаючи систему державного контролю у цій сфері. Оскільки заходи, що вживаються, не змінили ситуацію з проблемою корупції. Замість викорінення корупції спостерігається бюрократизація процесу закупівель, відсутня якість та добросовісність. Тендери виграють компанії із явними ознаками афілірованості [4, 4].

«Треба вибудувати якісно нову систему державних закупівель. У пріоритеті має бути якість товарів і послуг, що закуповуються, а не мінімальна ціна. Закупівлі державних та квазідержавних організацій необхідно перевести на єдину платформу. Для реалізації цих підходів потрібно буде прийняти новий закон про державні закупівлі» [5, 4].

У зв'язку з цим основною метою нового Закону «Про державні закупівлі» має стати виключення можливостей для корупції через зниження умов корупційних ризиків.

До основних корупційних ризиків у системі закупівель відносяться:

- завищення ціни (відмова від проведення моніторингу цін на товари та послуги та прийняття цінових пропозицій від «своїх» потенційних постачальників, коригування у річному плані державних закупівель для збільшення суми закупівлі);

- афілірованість замовника та постачальника (складання технічної специфікації для одного, вже відомого постачальника, вказівка певного виробника, встановлення заздалегідь нездійсненних вимог до кваліфікації, встановлення стислих термінів поставки, передача доступу до оголошення певним постачальникам (застосування іншого шрифту тощо));

- Картельна змова (штучна цінова змова постачальників, щоб вплинути

на ціну, ділять ринок штучним програшем: певні постачальники спеціально підвищують цінову пропозицію, подають некоректні документи або зовсім не подають пропозиції для забезпечення виграшу іншого);

- підписання фіктивних актів про виконання робіт та послуг (присвоєння коштів за фактично невиконані роботи або послуги, підписання актів наприкінці звітного періоду щодо фактично невиконаних робіт (під гарантійне зобов'язання)).

У контексті цієї статті пропонуємо розглянути деякі пропозиції щодо зниження корупційних ризиків.

I. Впровадження відповідальності за завищення планових цін закупівель.

Одним із факторів, що зумовлюють корупцію, є штучне завищення вартості товарів, робіт та послуг на стадії планування закупівель.

Причинами виникнення цієї обставини є неефективне планування закупівель. Незважаючи на поширеність даного корупційного ризику, у законодавстві відсутня юридична відповідальність за неефективне планування, яке виражається у завищенні ціни.

Водночас за неефективне планування передбачено відповідальність Бюджетним кодексом (стаття 104-1) [6, 225] та Кодексом про адміністративні правопорушення (стаття 234-1) [7, 184].

Проте редакція цих норм вимагає доопрацювання, оскільки поняття «неефективне планування» не передбачає підвищення ціни.

II. Впровадження нового підходу при плануванні цін закупівель, заснованого на базі даних цін на товари, роботи, послуги, встановлена законодавством Республіки Казахстан про державні закупівлі

Відповідно до підпункту 1 пункту 2 статті 68 Бюджетного кодексу Республіки Казахстан від 4 грудня 2008 року № 95 IV, центральний уповноважений орган з бюджетного планування розглядає бюджетні заявки адміністраторів бюджетних програм (далі – АБП) на предмет їх відповідності бюджетному та іншому законодавству, прогнозу соціально-економічного розвитку, чинним нормам та проектам бюджетних програм, при цьому при розгляді бюджетних заявок також використовується база даних цін на товари, роботи, послуги, встановлена законодавством Республіки Казахстан про державні закупівлі (далі - База даних), як орієнтир при розрахунку за видами видатків за кожною бюджетною програмою [6, 157].

У зв'язку з чим пропонуємо на етапі формування бюджетних заявок АБП зобов'язати використовувати базу даних, також як орієнтир при розрахунку за видами видатків за кожною бюджетною програмою, підпрограмою та відмовитися від підтвердження вартості товарів, робіт і послуг шляхом надання не менше трьох прайс-листів по кожному виду товарів, послуг і робіт, що купуються.

При цьому, база даних повинна бути інтегрована з інформаційною системою Державного планування.

III. Розширення ознак поняття «афілійованості»

Обмеження, пов'язані з участю у державних закупівлях, розкрито у статті 6 Закону «Про державні закупівлі» [8, 14].

Однак, ця норма не поширюється на керівника потенційного постачальника, який претендує на участь у державних закупівлях, пов'язаного з управлінням, установою, участю у статутному капіталі юридичних осіб, афілійованих із замовником.

Як показала практика, незважаючи на очевидні ознаки конфлікту інтересів, ці дії не є процедурним порушенням, оскільки не підпадають під ознаки афілійованості.

У зв'язку з цим пропонується розширити поняття афілійованості, щоб виключити укладення договорів про закупівлю між близькими родичами, підпорядкованими працівниками (у разі, коли керівник квазісектора має власний бізнес і укладає договір з головною компанією як приватна особа), з особою, яка раніше займала керівні позиції в організації – замовнику чи центральному державному органі, координуючому цей напрям.

IV. Публікація детальної звітної інформації щодо договорів, укладених у рамках державних закупівель на відомчих сайтах держорганів або на іншому спеціалізованому майданчику

Відкритість та прозорість фінансово-операційної діяльності державних органів є запорукою в успішній протидії корупції. Водночас документи, що містяться на порталі держзакупівель, не дають повних відомостей про добропорядність постачальника та процес освоєння ним бюджетних коштів.

Враховуючи масштаби державних закупівель (щорічно обсяги держзакупівель у загальній сумі бюджетних видатків становлять у середньому від 30 до 40%), контрольні органи фізично не можуть виявити всі ризикові закупівлі.

З метою підвищення прозорості закупівель та залучення громадськості до процесу моніторингу пересічних громадян, на веб-порталі державних закупівель разом з електронним актом має розміщуватися розшифровка та деталізація цін вартості за кожною позицією послуг або робіт, зазначених у технічних специфікаціях, а також окремими файлами фото та /або відеозйомка товарів та робіт, що підтверджують факт постачання товарів чи виконання робіт.

Поряд з цим, розміщення замовниками на відомчих сайтах актів приймання виконаних робіт за кожним укладеним договором про державні закупівлі та публікація постачальниками розгорнутих звітів про освоєння бюджетних коштів, аж до відображення відомостей про кожного контрагента та субпідрядника, знизить корупційні ризики, пов'язані з підписанням.

V. Виключення умов для картельної змови

Змова постачальників виявляється в тому, що стійкі пари контрагентів, що багаторазово беруть спільну участь у закупівлях, створюючи штучну конкуренцію, при цьому показують одну і ту ж суму закупівель (цінову

змову). А в ході закупівлі поступаються один одному у кваліфікаційних вимогах.

Так, наприклад, одна компанія на користь іншої горизонтально афілійованої:

- не підтверджує правоздатність потенційного постачальника на здійснення певного виду діяльності (не вкладають на портал дозволу, повідомлення, у тому числі нотаріально засвідчені копії тощо);

- не підтверджують володіння матеріальними та трудовими ресурсами для закупівель у сфері будівництва, розробки техніко-економічного обґрунтування, проектно-кошторисної документації, будівельно-монтажних робіт, інжинірингових послуг (не вкладають на портал дозволу, повідомлення, ліцензії, засобами вимірювання та контролю, електронні копії договори оренди, акредитовані лабораторії тощо);

- не підтверджують володіння трудовими ресурсами (не вкладають на портал документи виписки з Єдиного накопичувального пенсійного фонду, документи, що підтверджують трудову діяльність працівника тощо);

- не підтверджують наявності досвіду роботи потенційного постачальника.

Внаслідок чого афілійована компанія отримує умовну знижку та пріоритет у виборі закупівлі. Компанія, що виграла закупівлю, віддає «відкат» компанії, що поступилася.

У межах розширення поняття “афілійованості” виникає необхідність розширення поняття (ст. 6 Закону про державні закупівлі) у частині картельної змови (афілійованості постачальників) [8, 14].

У зв'язку з цим пропонується автоматизувати процеси підтвердження правоздатності, наявності досвіду роботи, матеріальних та трудових ресурсів через портал E-gov:

- наявність правоздатності на здійснення певного виду діяльності та наявність матеріальних ресурсів потенційного постачальника через інформаційну систему «Державна база «Е-ліцензування»»;

- наявність трудових ресурсів та досвіду роботи через Єдиний накопичувальний пенсійний фонд (пенсійні відрахування працівників, при цьому можна автоматизувати процес виявлення, коли одного і того ж сертифікованого працівника вказують у кількох компаніях, для підвищення кваліфікаційних вимог та отримання умовної знижки).

Іншою схемою є, коли у вертикальну картельну змову вступають материнські компанії та їх субпідрядники. При цьому материнські компанії поступаються субпідрядникам, які закуповуються у материнських компаній за заниженими цінами та постачають замовнику за завищеною.

У зв'язку з цим пропонується включити поняття «картельна змова» до ст. 6 «Обмеження, пов'язані з участю у державних закупівлях» Закону про державні закупівлі та розглянути правові наслідки через Правила камерального контролю.

Список використаних джерел:

1. Казбекова А.Б. Про особливості предмета вдосконалення адміністративного законодавства з метою запобігання корупції у сфері закупівель // Вчені праці Алматинської Академії МВС Республіки Казахстан. - 2022. - №3 (72). - С. 248-257.
2. Bof, F. and Previtali, P. Національні моделі громадського (e)-procurement in Europe // Journal of e-Government Studies and Best Practices. – Vol. 2010 [Електронний ресурс] // URL: <https://www.ibimapublishing.com/journals/JEGSBP/jegsbp.html> DOI: 10.5171/2010.315295 (Дата звернення: 6 грудня 2022 року).
3. А.Б. Казбекова, В.В. Хан Кримінологічний аналіз розкрадань, зокрема за допомогою закупівель // Вчені праці Алматинської Академії МВС Республіки Казахстан. - 2022. - №3 (72). - С. 90-103.
4. Виступ Глави держави Касим-Жомарта Токаєва на нараді з питань протидії корупції від 1 лютого 2022 року [Електронний ресурс] // URL: <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-na-soveshchani-ro-voprosam-protivodeystviya-korrupcii-11339> (Дата звернення: 28 листопада 2022 року).
5. Справедлива держава. Єдина нація. Благополучне товариство: Послання Глави держави народу Казахстану від 1 вересня 2022 року [Електронний ресурс] // URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana (Дата звернення: 28 листопада 2022 року).
6. Бюджетний кодекс Республіки Казахстан від 4 грудня 2008 року № 95-IV [Електронний ресурс] // URL: https://adilet.zan.kz/ukr/docs/K080000095_ (Дата звернення: 28 листопада 2022 року).
7. Кодекс Республіки Казахстан від 5 липня 2014 року № 235-V ЗПК Про адміністративні правопорушення. URL: <https://adilet.zan.kz/ukr/docs/K1400000235> (Дата звернення: 28 листопада 2022 року).
8. Закон Республіки Казахстан від 4 грудня 2015 року №434 – V ЗПК Про державні закупівлі. URL: <https://adilet.zan.kz/ukr/docs/Z1500000434> (Дата звернення: 28 листопада 2022 року).

Калюга О. Д.

аспірант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ОСНОВНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМ
ФІНАНСУВАННЯМ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

В умовах інтегрування України до країн Європейського співтовариства та НАТО відбувається продовження реформування її соціально-економічної та політичної сфер. Втім, під час збройної агресії з

боку рф значно збільшилася кількість бойових дій. Втім, військовослужбовці ЗСУ дедалі продовжують докуповувати захоплені росією території. За такої ситуації спостерігається зростання злочинності.

Цілком можна погодитися з С. В. Обшаловим, що кількісні й якісні зміни у структурі злочинності характеризуються удосконаленням існуючих, застосуванням новітніх способів учинення кримінальних правопорушень, форм та способів протидії досудовому розслідуванню. Дедалі спостерігається входження до злочинних угруповань як колишніх, так і діючих працівників правоохоронних органів, представників органів влади й управління. На сьогодні технологія злочинної діяльності значно ускладнилася, що зумовлено використанням новітніх технічних засобів, складними й витонченими способами підготовки й приховування кримінальних правопорушень, які традиційними методами виявляти досить складно. Дії злочинців набувають усе більш зухвалого й жорстокого характеру [1].

Незважаючи на поширення кримінальних правопорушень загальнокримінальної спрямованості, спостерігається збільшення злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів у сфері охорони здоров'я.

Переважно такі протиправні діяння вчинюються високоосвіченими особами (посадовими, службовими). Зважаючи на це, їх розслідування має певну специфіку, внаслідок чого виникає необхідність використання додаткових знань, насамперед в галузі економіки, медицини, будівництва тощо.

Під час виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я, важливе значення має використання спеціальних знань у формі призначення та проведення судово-економічних експертиз. Враховуючи, що більшість злочинів здійснюються шляхом перерахування бюджетних коштів, їх переведення в готівку та привласнення, то переважна більшість таких операцій відображається в певних документах, дослідження змісту яких необхідно для набуття статусу доказів.

Предметом судово-економічної експертизи є фактичні дані, які містяться в об'єктах дослідження, та інформація про господарські операції (стан і результати економічної діяльності суб'єктів економічних відносин), що мають істотне значення для органу, який призначив експертизу, та встановлюються й одержуються в результаті дослідження документів із застосуванням спеціальних знань у галузі економіки. В межах економічної експертизи проводяться наступні види експертизи: експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій; експертиза документів фінансово-кредитних операцій. [2, с. 555; 3, с. 136-137].

Під час викриття злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів у сфері охорони здоров'я, загальним для всіх різновидів економічних експертиз є встановлення розміру збитків і ким вони були

спричинені. При цьому об'єктами дослідження виступають: договір між постачальником та закладом охорони здоров'я, накладна, специфікація, рахунок, акт приймання-передачі товару або виконаних послуг, податкова звітність, проектно-кошторисна документація (проект, кошторис, висновок), план закупівель, рахунок коштів підприємства-постачальника, документи щодо походження товарів (дезінфікуючі засоби, лікарські засоби, медичного устаткування, вироби медичного призначення). На сьогодні бухгалтерія ведеться в електронному вигляді, тож документи, які зберігаються в комп'ютерах варто роздрукувати та обов'язково завірити підписами та відбитками печаток установи, пронумерувати, дотримуючись хронології, та правильно запакувати, не порушуючи їх цілісності. При неможливості надати матеріали на експертне дослідження у повному обсязі, проведення експертизи буде призупинено клопотанням судового експерта із зазначенням про необхідність таких. Проте такий запит може слугувати обґрунтуванням для суду про необхідність проведення обшуку чи тимчасового доступу до речей та документів. При розслідуванні факту нецільового використання бюджетних коштів бажано надати акт ревізії з зазначенням які саме положення суперечать матеріалам кримінального провадження та стосовно яких виникають питання. Але деякі вчені наголошують на тому, що необхідність у призначенні судово-економічної експертизи обумовлена неякісно проведеною ревізією, або, якщо виникають сумніви щодо повноти та якості її проведення, або заявлене обґрунтоване клопотання сторони захисту [3, с. 138-139].

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я, доцільно призначати комплексні експертизи, до складу яких можуть входити: економічна, будівельна, товарознавча. При цьому важливо правильно встановити послідовність дослідження одних і тих саме об'єктів, бажано за попередньою порадою фахівців.

Отже, для всебічного, ефективного та неупередженого досудового розслідування правоохоронні органи повинні використовувати всі існуючі законні засоби, способи та методи. Галузь охорони здоров'я дуже різноманітна і має специфічний характер, тому і необхідне використання спеціальних знань у різних галузях.

Список використаних джерел:

1. Обшалов С.В. Концептуальні засади оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства в Україні : Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Обшалов Сергій Володимирович. Одеса – Одеський державний університет внутрішніх справ, 2021. 40 с.

2. Фрідман І.Я. Методичні питання проведення судово-почеркознавчих досліджень. *Криміналістика і судова експертиза: межвідомчий науково-методич. збірник*. Вип. 45. К., 1992. С. 43-47.

3. Бідняк В.А. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів,

пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я : дисер. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом». К., 2020. 265 с.

Каркоцький І.О.,
директор Запорізького
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС

ЩОДО ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

При здійсненні всіх видів судочинства, передбачених Конституцією України, виникає необхідність в розгляді тих чи інших питань, що потребують спеціальних знань в різних галузях науки, техніки, мистецтва, ремесла а, отже, призначення експертизи.

Під правовою основою судово-експертної діяльності слід розуміти сукупність законодавчих та інших нормативних актів, що регламентують відносини, що виникають у сфері цієї діяльності.

До правової основи судово-експертної діяльності насамперед слід віднести Конституцію України, Закон України «Про судову експертизу», галузеве процесуальне законодавство, а також інші закони і прийняті відповідно до них інші нормативні акти органів виконавчої влади.

Конституція України як Основний Закон держави визначає державний устрій країни, структуру судової влади, закладає найважливіші принципи відносин між державними органами і громадянами в сфері здійснення правосуддя, на службі якого знаходиться судово-експертна діяльність.

Конституція України проголосила право кожної людини на повагу до її гідності (ст. 28 Конституції України) [1], тобто, визнання і захист державою громадянина, в тому числі і залученого до сфери кримінального судочинства.

Відповідно до зазначеного принципу, проведення судової експертизи щодо живих осіб може бути здійснено лише стосовно конкретних учасників кримінального процесу - підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, процесуальний статус яких передбачає перелік конкретних прав, безпосередньо пов'язаних з їх участю в даній слідчій (розшуковій) дії.

Наприклад, сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений, їхні захисники й законні представники), а також потерпілий можуть звернутися до слідчого чи прокурора з клопотанням щодо проведення конкретної

експертизи.

Сторона захисту має право самостійно звернутися до експерта (експертної установи) та замовити проведення певної експертизи, у тому числі обов'язкової, на договірних умовах.

Це означає, що підозрюваному, обвинуваченому та їх захисникам надано право самостійно вирішувати питання про необхідність проведення експертизи і надається можливість реалізувати це право незалежно від позиції слідчого, прокурора або суду. Сторона захисту може самостійно обрати того чи іншого експерта або експертну установу, бути присутнім при проведенні експертизи.

Конституція України зобов'язала органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи і організації забезпечити можливість кожному громадянину право знайомитися з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ст. 32 Конституції України).

Після Конституції основна роль в правовому регулюванні судово-експертної діяльності належить Закону України «Про судову експертизу» [2], який визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Даний нормативний документ визначає і принципи, на яких базується вся судово-експертна діяльність, а саме: законність, незалежність, об'єктивність і повнота дослідження.

Об'єктивність дослідження полягає в неупередженості та незалежності в проведенні дослідження і передбачає, що при здійсненні експертизи експерт повинен враховувати всі фактори, що мають значення при проведенні дослідження, а також використовувати рекомендовані сучасною наукою і експертною практикою методики.

Щодо повноти експертного дослідження, то вона полягає в дослідженні всіх якостей і властивостей матеріалів, представлених на експертизу, що здійснюється глибоко і повно.

Окрім цього, до законодавчих актів, що встановлюють базові положення судово-експертної діяльності, відноситься галузеве процесуальне законодавство, яке регламентує призначення і проведення експертизи в різних видах судочинства: кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському.

У змісті норм галузевого процесуального законодавства, що регулюють призначення та проведення експертизи, багато спільних концептуальних положень, які в кожному з кодексів конкретизовані з урахуванням специфіки виду судочинства.

Так, відповідно до ст. 42 Кримінального процесуального кодексу України [3] (далі – КПК України), підозрюваному надано право знайомитися

з процесуальними документами, пов'язаними з проведенням судової експертизи. Так, право на ознайомлення з постановою про призначення судової експертизи означає можливість знати: підставу призначення судової експертизи, найменування експертної установи, прізвище експерта, його освіту, спеціальність, стаж роботи і т.д. Крім того, це дозволяє учасникам кримінального процесу ознайомитися з питаннями, поставленими перед експертом, матеріалами, наданими в його розпорядження; висновком експерта або повідомленням про неможливість надати висновок, а також протоколом допиту експерта.

Крім того, в КПК України визначені: правовий статус експерта (ст. 69 КПК України), підстави проведення експертизи (ст. 242 КПК України), порядок залучення експерта (ст. 243 КПК України), допит експерта в суді для роз'яснення висновку (ст. 356 КПК України).

В Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) [4], визначені: поняття, права та обов'язки експерта (ст. 72 ЦПК України), порядок призначення експертизи (ст. 103 ЦПК України), ухвала суду про призначення експертизи (ст. 104 ЦПК України), обов'язкове призначення експертизи судом (ст. 155 ЦПК України), дослідження висновку експерта (ст. 239 ЦПК України).

Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [5], містить зокрема такі положення, спрямовані на регламентацію діяльності експерта: правовий статус експерта (ст. 68 КАС України), визначення понять комісійної, комплексної, додаткової та повторної експертиз роз'яснення прав і обов'язків експерта (ст. 207 КАС України), дослідження висновку експерта (ст. 221 КАС України).

У Господарському процесуальному кодексі України [6], (далі – ГПК України) мають місце положення, спрямовані на детальну регламентацію участі судового експерта в судовому процесі (ст. 69 ГПК України).

Кримінальний кодекс України [7], (далі – КК України), містить норми, що встановлюють відповідальність експерта за завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК України), а також за відмову від виконання покладених на нього обов'язків (ст. 385 КК України).

Організація проведення судових експертиз, а також переліки родів (видів) судових експертиз визначено в нормативних правових актах відомств, в яких є державні судово-експертні установи, котрі безпосередньо здійснюють проведення експертних досліджень. Це Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 [8]; Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена Наказом МВС України від 17 липня 2017 р. № 591 [9] і т.д.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що законодавство, що регулює питання проведення та організації судової

експертизи в цілому сприяє реалізації принципу об'єктивності та повноти дослідження в судово-експертній діяльності. Будучи складовою частиною системи принципів судово-експертної діяльності, принцип об'єктивності та повноти дослідження має вагоме значення, оскільки саме він визначає вимоги, що пред'являються законодавцем до якості основного напрямку судово-експертної діяльності – проведення експертизи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Текст]: від 28 черв. 1996 р. (зі змінами і допов.) //Відом. Верхов. Ради України. –1996. – № 30. – Ст.141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар - Х.: Одіссей, 2013. - 1104 с.
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змінами та доповненнями) Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2004 р. – № 40. – Ст. 492.
5. Кодекс адміністративного судочинства України : від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–37. – Ст. 446. – Електрон. версія ред. 11.08.2013 р.
6. Господарський процесуальний кодекс України : від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56. – Електрон. версія ред. 11.08.2013 р.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 25-26, ст. 131.
8. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
9. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 17 липня 2017 р. № 591 [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>.

Каторкін Р.А.,

т.в.о. завідувача наукової лабораторії
соціологічних та кримінально-правових
досліджень

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

До 2014 року конституційні обов'язки громадян по захисту Вітчизни, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості [1] майже не сприймалися в суспільстві реально (скоріше як доктринальні положення). Вбачалося, що Україна має вигідне політико-географічне положення та добросусідські відносини з країнами, що її оточують. Певної безпечності додавав і факт укладення нашою державою у грудні 1994 року з РФ, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії і США «Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» (так званого «Будапештського меморандуму»), який фактично гарантував нашій державі повну безпеку.

Ситуація докорінно змінилася після підступної окупації Російською Федерацією АР Крим, частини Донецької та Луганської областей та проведення проти України так званої «гібридної війни» [2, с. 285]. Дані події супроводжувались не тільки розмаїттям злочинів з боку російських військових, найманців та терористів, але і численними випадками колабораціонізму. Останні кваліфікувалися органами досудового розслідування в якості частини тих чи інших кримінальних правопорушень (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України) тощо), адже до 15.03.2022 р. в КК України не існувало окремої норми, яка передбачала б кримінальну відповідальність саме за колабораційну діяльність.

24 лютого 2022 р. Російська Федерація розгорнула підступну повномасштабну війну проти України. Акт варварської агресії з боку сусідньої держави став новим потужним імпульсом для поширення колабораційної діяльності на теренах нашої Батьківщини.

З огляду на той факт, що колабораційна діяльність несе підвищену суспільну небезпеку, має негативну динаміку поширення, є типовою та достатньо розповсюдженою, законодавець вирішив виокремити дане діяння в

окремих склад кримінального правопорушення. Для цього було прийнято Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», на підставі якого до КК України було включено ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» [3].

Без сумніву, таке рішення з боку законодавця було необхідним та своєчасним, адже відповідно до статистичних даних, наданих Офісом Генерального прокурора України, лише за період з 15 березня по 31 жовтня 2022 року (включно) на території України зареєстровано 3169 кримінальних правопорушень у виді колабораційної діяльності, в яких 846 громадянам України вручено повідомлення про підозру [4].

Враховуючи масштабність даної проблеми та високий ступінь суспільної небезпеки колабораційної діяльності, важливо забезпечити якісне законодавче підґрунтя, необхідне для притягнення колаборантів до кримінальної відповідальності. Втім, на сьогоднішній день запропонована законодавцем редакція ст. 111-1 КК України містить певні суперечливі положення, які породжують палкі дискусії у наукових колах. Розглянемо окремі з них.

1. Чинна редакція ст. 111-1 КК України не розкриває зміст дефініції «колабораційна діяльність».

У чинній редакції закону про кримінальну відповідальність не розкривається зміст категорії «колабораціонізм» або «колабораційна діяльність». Ба більше, дефініції цих категорій загалом відсутні на законодавчому рівні.

Відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови», колабораціонізм – співробітництво з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час Другої світової війни. Колабораціоніст, у свою чергу, – людина, що співпрацювала з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час Другої світової війни [5, с. 553].

В умовах сьогодення під колабораціонізмом (в Україні) доречно розуміти співробітництво громадян України з державою-окупантом (сприяння у тій чи іншій формі окупаційній діяльності Російської Федерації). Форми та обов'язкові ознаки такого співробітництва (сприяння) прямо передбачені законодавцем у диспозиції ст. 111-1 закону про кримінальну відповідальність.

Думається, для правильної та швидкої кваліфікації суспільно небезпечного діяння за ст. 111-1 КК України доречно розкрити зміст поняття «колабораційна діяльність» або «колабораціонізм» у примітці до вказаної норми.

2. Невідповідність положень ст. 111-1 КК України назві розділу I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України» до якого вона включена. Як вдало зауважує В.В. Шаблистий, назва розділу I передбачає, що до його складу мають бути віднесені норми, які

встановлюють кримінальну відповідальність виключно за вчинення злочинів, тоді як кримінальні правопорушення, передбачені ч.ч. 1-2 ст. 111-1 КК України, віднесені законодавцем до числа кримінальних проступків [6, с. 19].

Для виправлення вказаної деривації необхідно або викласти назву розділу I Особливої частини КК України у наступній редакції: «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України», або ж включити до санкцій ч.ч. 1-2 ст. 111-1 закону про кримінальну відповідальність основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

3. *Диспозиція ч. 4 ст. 111-1 КК України не охоплює випадки передачі збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора нематеріальних активів, у тому числі криптовалют (популярність яких, як відомо, постійно зростає).* Натомість зазначенні дії несуть високий рівень суспільної небезпеки та дозволяють ворогові акумулювати ресурси та спрямовувати їх проти нашої держави.

Через це вважаємо, що ч. 4 ст. 111-1 КК України після слів «матеріальних ресурсів» було б доречно доповнити словосполученням «...нематеріальних активів, у тому числі криптовалют...».

4. *Чинна редакція ст. 111-1 КК України створює складнощі у розмежуванні колабораційної діяльності від суміжних кримінальних правопорушень.* Так, наприклад, положення диспозиції ч. 4 ст. 111-1 закону про кримінальну відповідальність майже повністю збігаються зі змістом диспозиції ч. 1 ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору». Через це, на нашу думку, доречно внести зміни до вказаних норм, які дозволять чітко розмежувати колабораційну діяльність від пособництва державі-агресору.

Отже, з викладеного вище слідує, що чинна редакція ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» містить окремі дискусійні положення, які доречно виправити шляхом внесення відповідних змін до закону про кримінальну відповідальність.

Перспективним напрямком подальших наукових пошуків вважаємо дослідження зарубіжного досвіду встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

2. Каторкін Р.А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу в Україні у XX столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2016. № 4 (84). С. 285-291.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>.

4. Єдиний звіт про осіб які вчинили кримінальні правопорушення за жовтень 2022 року // Офіс Генерального прокурора: офіційний вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=223336.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. Ред. В.Т. Бусел. К; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

6. Шаблистий В., Уваров В. Про неріцидивний кримінальний проступок в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 16-21.

7. Юнін О.С. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3-2. С. 214-219.

Кириченко С. І.,
адвокат
(м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

*Закони, створені під час миру, скасовує війна;
закони, створені під час війни, скасовує мир.*

Тит Лівій

Законодавство з-посеред інших важливих завдань має виконувати регулювання суспільних відносин відповідно до викликів глобальних, регіональних і локальних обставин з урахуванням їх часової невизначеності. Встановлені законом положення, достатні у мирний час, можуть набувати цілковитої потреби їх зміни з метою пристосування до умов, що створює воєнний час. Беззаперечно, в умовах воєнного стану виникає ряд питань юридичного характеру, вирішення яких потребує впровадження йому адекватного механізму правового регулювання окремих суспільних сфер, зокрема у кримінальному провадженні. Будучи важливим правовим інструментом збереження правопорядку, воно для подолання перешкод у здійсненні кримінально-процесуальної діяльності вимагає як наділення його відповідними засобами, так і встановлення оптимальних строків, що сприятиме досягненню поставлених перед ним мети та цілей.

Одним із проблемних питань кримінального провадження, на нашу

думку, є пошук оптимальної моделі кримінального провадження відносно особи з інвалідністю, необхідність в якій в принципі назріла вже давно, а точніше з моменту спрямування КПЗ у русло демократизації та гуманізації, позаяк це раніше було взагалі не можливо за характером режиму політичного стану суспільства. Але в умовах становлення України демократичною, правовою і соціальною державою напрацювання кримінально-процесуальної форми у вигляді особливого кримінального провадження щодо осіб з інвалідністю - це вимога сучасної гуманізації права і правових (юридичних) процедур (процесів). До того ж це питання актуалізується конвенційними зобов'язаннями держави стосовно прав і свобод людини та громадянина з інвалідністю, і водночас правозахисною функцією держави. Адже державі й належить законодавчо домагатись запобігання як притягнення до кримінальної відповідальності невинної особи та порушенням її справедливості, що передбачає й повноту реалізації прав людини з інвалідністю у юридичних процедурах кримінального характеру, застосовуваних у зв'язку з пред'явленим звинуваченням у скоєнні кримінального правопорушення, так і виконанню провадження з урахуванням процесуальної спроможності такого суб'єкта театру кримінального процесу.

Утім, вказаної моделі ще й досі не існує, а в чинному кримінально-процесуальному законодавстві дотепер зберігаються застарілі означення таких осіб, а саме: сліпі, глухі, інші особи з фізичними або психічними вадами. У зв'язку з таким архаїчним підходом до бачення інвалідизованого підслідного на практиці виникає дуже багато проблем і суперечностей. З огляду на зазначене виникає необхідність розгляду вказаної тематики також через призму її розв'язання в умовах воєнного стану.

Так, Європейська конвенція з прав людини та Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю чітко спрямовують національного законодавця на нормотворчість щодо захисту прав і свобод осіб з інвалідністю з урахуванням особливостей їх фізичних, розумових і психічних можливостей. Право соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні в цьому напрямі розвивається впевнено. Цього не можна сказати про кримінально-процесуальне законодавство, адже в чинному КПК 2012 року термін «особа з інвалідністю» стосовно інвалідизованого підозрюваного, обвинуваченого не застосовується і тому його права у кримінальному процесі не забезпечуються відповідно до міжнародних стандартів захисту прав осіб з інвалідністю [3, с. 324].

Критерієм «стійке обмеження життєдіяльності» охоплюються дефекти здатності особи не лише до трудової діяльності, але й до життєдіяльності загалом, нерідко навіть до самостійної. Не може бути інакше й у кримінальному провадженні, в якому права підлягають не тільки захисту, але й своєчасності та повноті їх здійснення, що має значні труднощі у разі наявності в особи значних обмежень життєдіяльності. Положенням про

порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, затвердженим постановою КМ України від 3 грудня 2009 року № 1317 встановлено, що особі, яка визнана особою з інвалідністю, залежно від ступеня розладу функцій органів і систем організму та обмеження її життєдіяльності встановлюється I, II чи III група інвалідності. До того ж, внаслідок найбільшої визначеності втрат функціональних можливостей організму I група інвалідності поділяється на підгрупи А і Б залежно від ступеня втрати здоров'я особи з інвалідністю та обсягу потреби в постійному сторонньому догляді, допомозі або нагляді [1]. Тож у цьому сенсі вбачається неабияка актуальність питання щодо наявності в особи з інвалідністю, відносно якої висувається підозра, обвинувачення, спроможності самостійно здійснювати права та виконувати обов'язки, нести відповідальність за порушення прав інших осіб та невиконання покладених на неї обов'язків як учасника кримінально-процесуальних відносин.

Раніше ми вже звертали увагу на необхідність розрізняти недієздатність та неосудність особи від стану фізичної неспроможності особи самостійно здійснювати свої процесуальні права і обов'язки при повному збереженні дієздатності та пропонували увести у кримінально-процесуальне право термін «процесоспроможність» як більше адаптований до кримінального провадження, аніж дієздатність [2, с. 245-246]. У нашому розумінні терміном «процесоспроможність» охоплюється наявність внутрішньо стійких характеристик власної дієвості інвалідизованої особи у поєднанні з фізичною і психічною здатністю та розумовою (інтелектуальною) здібністю задовольняти у житті і зокрема кримінальному провадженні дозволені законом і ним необмежені інтереси, здійснювати незаборонені та надані законом права, використовувати встановлені ним привілеї та пільги, а також виконувати покладені КПК на особу підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, що потребує урахування стану його фізичного і психічного здоров'я, нести відповідальність за допущені правопорушення у встановленому законом порядку. *Саме рівень життєспроможності викарбовує рівні процесоспроможності у кримінальному провадженні, тому треба виділяти повну процесоспроможність, обмежену процесоспроможність та процесонеспроможність.*

Процесонеспроможна та обмежено процесоспроможна особа, безумовно, через обмеженість своїх фізичних можливостей потребує нормативно встановлених додаткових гарантій здійснення нею прав і обов'язків у кримінальному провадженні. До таких кримінальних процесуальних гарантій відносять у тому числі й процесуальну форму реалізації кримінального провадження та засади (принципи), на яких воно здійснюється [3, с. 139].

Інвалідність як специфічний статус особи у суспільстві визначається у поєднанні медичних, психологічних, соціальних та правових аспектів.

Медичний (біологічний) аспект інвалідності вказує на ступінь обмеження життєдіяльності особи, рівня залежності від сторонніх осіб. *Психологічний аспект інвалідності* виявляється у більшій схильності особи до подразнень, характеризується вразливістю, емоційністю самосприйняття та сприйняття оточуючого світу. *Соціальний (компенсаторно-інтегративний) аспект* інвалідності, будучи пов'язаним також й з медичним аспектом, зобов'язує державу і суспільство створювати особі умови максимальної незалежності у вчиненні активних дій та самостійної життєдіяльності. *Правовий аспект інвалідності* спрямований на забезпечення особи з інвалідністю юридичними (правовими) можливостями набувати, здійснювати та у скрутних обставинах свого фізичного стану не втратити рівності у правах та у їх здійсненні [4, с. 324].

Окрема група науковців (І. В. Гловюк, Г. К. Тетерятник, В. В. Рогальська, В. А. Завтур), обґрунтовано аргументуючи віднесення до надзвичайних правових режимів антитерористичну операцію та район її проведення, надзвичайний та воєнний стани, зазначають, що вони також впливають на дію кримінально-процесуального законодавства у просторі та часі [5, с. 6]. Ми додамо, що такі режими ще й є й особливо скрутними соціально-правовими явищами, негативний вплив яких на хід кримінального провадження та реалізацію прав суб'єктів сторони захисту, окрім складностей у процесуально-правовій комунікації та взаємодії з опонуючою стороною в силу обмежень підзахисного його інвалідністю, загострюється факторами, що викликали зазначений стан в країні.

Ураховуючи такі обставини, вважаємо, що у період надзвичайних правових режимів особам з інвалідністю, зумовленою значним ураженням функцій організму, насамперед зі слабким зором чи його тотальною втратою, відносно яких виконується кримінальне провадження, процесуальні повідомлення та виклики, а також вручення повідомлення про підозру чи обвинувального акту не може здійснюватись в електронному режимі.

Підсумовуючи, зазначимо: здійснення кримінального провадження відносно особи з інвалідністю, яка має значну ступінь обмеження життєдіяльності, а, відтак, й процесуальної спроможності, в особливій процесуальній формі сприятиме забезпеченню особі з інвалідністю компенсаторних можливостей задля реалізації прав, свобод та обов'язків під час кримінального переслідування, а також досягненню завдань кримінального провадження, що особливого значення набуває в умовах воєнного стану, оголошеного на усій території нашої Батьківщини у зв'язку з повномасштабним збройним нападом РФ на Україну. Тож за умов дії надзвичайного правового режиму зростає також й ризик порушення законних прав та інтересів підслідних з інвалідністю у кримінальному провадженні. Необхідність розробки та впровадження особливого кримінального провадження щодо осіб з інвалідністю викликана, окрім правового і соціального значення, також політичною та економічною складовою

кримінально-процесуального права. Викладене підкреслює істотну суспільну значимість включення до кримінально-процесуального законодавства зазначеного кримінально-процесуального інституту як особливого засобу захисту прав людини і громадянина з інвалідністю, залученого до участі у кримінальному процесі у статусі затриманого, підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), ув'язненого та й засудженого чи спрямованого до медико-правового закладу застосування примусових заходів медичного характеру.

Список використаних джерел:

1. Питання медико-соціальної експертизи: постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 р. № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF#top>.
2. Кириченко С. І. Кримінально-процесуальна спроможність підслідних з інвалідністю. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. С. 245–249.
3. Велика українська юридична енциклопедія / редкол.: В. А. Тацій та ін. Харків : Право, 2020. Т. 19. 960 с.
4. Кириченко С. І. Пошук оптимальної моделі кримінального провадження стосовно особи з інвалідністю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2022. № 1. С. 324–328.
5. Глов'юк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 25 березня 2022 року). Львів-Одеса-Дніпро, 2022. 48 с.

Кишинська І.О.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Обитоцька М.В.,

старший інспектор відділу
аналітичної роботи управління
кримінального аналізу ГУНП
в Дніпропетровській області,
старший лейтенант поліції

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

В останні роки у вітчизняній науковій літературі з'являється все більше публікацій, присвячених якісним змінам у світовій економіці, перетворення її в цифрову. Вчені та фінансисти практики все більшу увагу приділяють загальнонародським, макроекономічним та регіональним проблемам життєдіяльності, включаючи функціонування реального сектору економіки та її інфраструктури.

Важливе місце у цьому різноманітному процесі належить запозиченню передового зарубіжного та вітчизняного досвіду, порівняльному аналізу відповідних кількісно-якісних вимірювань та вимірювань соціально-економічних та фінансових показників, спираючись на які можна забезпечити необхідний прогрес у задоволенні суспільних та особистих потреб [1, с. 8].

Щодо цього Україна, володіючи значними матеріальними, географічними та людськими ресурсами, на жаль, не може поки що претендувати на роль абсолютного, або відносного лідера за ключовими параметрами соціально-економічного розвитку [2, с. 3-7].

У зв'язку з цим торкнемося лише деяких конкретних проблем та оцінок функціонування нашої соціально-економічної та фінансової середовища із опорою на міжнародний, передовий досвід.

На етапі економічного розвитку Україна стикається з такими проблемами, як сировинна спрямованість економіки, загальна технічна та технологічна відсталість підприємств, відсутність дієвого зв'язку науки з виробництвом, низькі витрати на наукові дослідження та розробки.

Для інвесторів важливим моментом залишається інвестиційний клімат нашої країни, який сьогодні не може цілком задовольнити їхні вимоги. Основним змістом інвестиційного розвитку сільських територій є їх

інвестиційна привабливість, яка залежить від сукупності ресурсів і заходів, та умов, які необхідні для ефективного використання інвестицій для рівномірного розвитку [3, с. 9].

Серед негативних тенденцій інвестиційного клімату – повільні темпи реформування економіки, недосконалий механізм використання бюджетних коштів, повільні темпи боротьби з корупцією, недосконала законодавча база, яка пишеться під конкретні політичні течії, заполітизованість економіки та нерациональний розподіл внутрішніх інвестицій, несприятливі умови для розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях, низька ліквідність ресурсів та недостатнє фінансування соціальної сфери села [3].

На сьогодні згідно зі статистичними даними основними товаровиробниками сільськогосподарської продукції є великі агрохолдинги та індивідуальні господарства (фермерські господарства, малі та середні приватні підприємства, особисті селянські господарства).

Вказані вище товаровиробники зайняли на ринку свої ніші, й не конкурують між собою, оскільки великі агрохолдинги зорієнтовані на найбільш комерційно привабливі та експортно орієнтовані види продукції, тимчасом як середні, малі та індивідуальні підприємства зорієнтовані на продовольче самозабезпечення та наповнення місцевого та внутрішнього товарного ринку.

Тому вони можуть бути і є виробниками м'яса, риби, молока, овочів, фруктів, ягід. З одного боку це є позитивним явищем, проте не враховуються такі негативи для економіки, як хижацька експлуатація природних ресурсів, особливо сільськогосподарських угідь, занепад соціальної інфраструктури, депопуляція сільських територій.

По-перше, сільські території, що мають суттєвий потенціал розвитку та виконують найважливіші загальнонаціональні функції, відіграють значну роль успішному соціально-економічному розвитку країни.

По-друге, потенціал сільських територій використовується вкрай неефективно, в результаті присутня низка проблем і негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку сільських територій, набувають все більшої стійкості.

По-третє, перспективи розвитку сільських територій визначальною мірою залежать від активізації регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування у розширенні методів управління соціально-економічними процесами, розвитку взаємодії з місцевим населенням та підприємницькими структурами, удосконаленні регіональної політики, що проводиться органами влади та суб'єктами федерації щодо муніципальних утворень, а також коригування законодавства, що регулює розвиток інституту місцевого самоврядування

Використання цих та інших методів управління дозволить успішно вирішувати проблеми сільських територій, що, безумовно, сприятиме підвищенню якості життя селян.

Список використаних джерел:

1. Панькова О.В., Касперович О.Ю. Диспропорції соціально-економічного розвитку в умовах цифровізації: проблеми та ризики для ринку праці України. *Економіка промисловості*. 2021, № 4 (96). С. 21-34.
2. Мовчанюк А.В. Особливості соціально-економічного розвитку сільських територій Черкаської області. *Економіка та суспільство*. 2017. №2(46). С.67-82.
3. Качний О.С. Напрями удосконалення механізму розроблення та реалізації програм соціально-економічного розвитку регіону. *Вісник Національного університету цивільного захисту України* № 1(8). С. 377-383.

Кіяниця В.М.,
старший викладач кафедри
кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ПІДСТАВІ
УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ**

Насамперед, зазначимо, що порядок проведення слідчих (розшукових) дій на підставі ухвали слідчого судді регулюється низкою нормативно-правових актів, перш за все, це Конституція України та Кримінальний процесуальний кодекс України (ділі КПК України).

Процесуальні дії, незалежно від їх безпосереднього завдання, спрямовані на повне, всебічне та неупереджене дослідження кримінального провадження. У такому значенні всі процесуальні дії дізнавача, слідчого, прокурора у кримінальному провадженні, здавалося б, повинні називатися слідчими. Однак в юридичній літературі прийнято називати слідчими лише ті процесуальні дії слідчого або дізнавача які на відміну від інших (обрання запобіжних заходів, роз'яснення прав учасникам процесу тощо), спрямовані на виявлення, перевірку і закріплення доказів [3].

Так, в частині 1 статті 223 КПК України визначено, що: «Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні».

Відповідно до КПК України слідчі (розшукові) дії поділяються на дві групи [2]:

1) Слідчі (розшукові) дії (investigative (research) actions), тобто дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих

доказів у конкретному кримінальному провадженні.

2) Негласні слідчі (розшукові) дії (*unspoken search (search) actions*)- це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню.

Послідовність та кількість слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести у кримінальному провадженні на підставі ухвали слідчого судді, залежить від конкретних обставин і повинні визначатись особою, яка провадить досудове розслідування або дізнання. У необхідних випадках це також можуть вирішувати прокурор, керівник органу досудового розслідування та керівник органу дізнання [4].

Не обов'язково у кожному кримінальному провадженні проводити всі слідчі (розшукові) дії, передбачені законом.

Закон передбачає проведення слідчих (розшукових) дій на підставі ухвали слідчого судді таких як **огляд** (*приміщення чи іншого володіння особи*) та **обшук**, а також всіх негласних слідчих (розшукових дій) [3].

Розглянемо на прикладі слідчу (розшукову) дію – обшук, яка проводиться як правило тільки на підставі ухвали слідчого судді.

Обшук (*search*) ст. 234 КПК України - це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Підставами для проведення обшуку (*grounds for the search*) є наявність достатніх відомостей вважати, що зняряддя кримінального правопорушення або майно, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також розшукувана особа знаходяться в певному приміщенні або місці чи в якої не будь особи. Як правило ці фактичні дані отримуються, наприклад, під час допиту свідків, підозрюваних або проведення інших слідчих чи процесуальних дій [3].

Метою проведення обшуку (*for the purpose of the search*) є виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування зняряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [3].

Відповідно до ст. 30 Конституції України кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку[1].

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого-судді (ч. 2 ст.234 КПК України). У разі відмови у задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того самого житла чи іншого володіння особи, якщо у клопотанні не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею.

Клопотання про надання дозволу на проведення обшуку повинно бути розглянуто у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора (ч. 4 ст.234 КПК України).

Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку не може перевищувати *одного місяця з дня постановлення ухвали* (ч. 2 ст.235 КПК України).

Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз (ч.1 ст. 235 КПК України).

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку (ч.5 ст.236 КПК України).

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважає, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку (ч.2 ст. 236 КПК України).

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії (ч.7 ст.223 КПК України).

Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, спеціаліст, представник та інші учасники кримінального провадження (ч.1 ст. 236 КПК України), які мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку (ч.8 ст. 236 КПК України).

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія (ч.3 ст. 236 КПК України).

Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб (ч.6 ст. 236 КПК України).

За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі (ч.5 ст. 236 КПК України).

При обшуку можуть бути вилучені речі, документи й затримана особа, для виявлення яких проводився обшук (п.6 ч.2 ст.236 КПК України).

При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

За результатами проведення обшуку складається протокол (ст. 104 КПК України), де всі вилучені предмети, документи або цінності повинні бути перераховані і описані з точним зазначенням їх кількості, міри ваги, індивідуальних ознак і по можливості вартості. До протоколу в разі необхідності долучаються додатки (ст. 105 КПК України).

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.11.2022).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 року №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.11.2022).

3. Дізнання в Національній поліції : навч. посіб. / кол. авт. за загальною редакцією доктора юридичних наук, доцента, заслуженого юриста України М.С. Цуцкірідзе. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Київ: Гол.слідч.управл. Нац. пол. України; ТОВ «7БЦ», 2022.

4. Солдатенко О.А., Матвієнко Є.І. Процесуальний порядок та підстави проведення обшуку за новими змінами до кримінального процесуального кодексу // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: матер. XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції. ДЮІ МВС України. м. Кривий ріг. 2019. С. 69-72.

Коваленко А. В.,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

**ОКРЕМІ ОСОБИЛВОСТІ ОБМІНУ ОСІБ
ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО
РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Механізми захисту прав і свобод людини і громадянина, наразі функціонують не без складнощів. Проте, в системі координат, де права і свободи є визначальним і єдиним індикатором демократичності держави й її

придатності до цивілізованого проживання, важливим є їх забезпечення в будь-яких життєвих і геополітичних обставинах. Наразі тривають дії з відбиття збройного нападу російською федерацією на незалежні та суверенні території України, що в свою чергу супроводжуються низкою процесів, пов'язаних із обміном полонених сторонами комбатантів.

Кримінальний кодекс України визначає засади та умови за яких осіб може бути обміняно як військовополонених, з єдиною метою – повернення на українські землі оборонців України та відновлення, в межах можливого, порушених прав і свобод. Кримінальним кодексом України, визначається що звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбування, заміна більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання, крім звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію чи акта про помилування, може застосовуватися тільки судом у випадках, передбачених цим Кодексом [1].

Водночас, Перелигіна Р.В. та Семенюк І.М. підкреслюють, що звільнення від покарання як кримінально-правовий інститут – це зовнішньо оформлений структурний елемент галузі кримінального права (її Загальної частини), що становить систему кримінально-правових норм, покликаних цілісно регулювати певні суспільні відносини на різних етапах реалізації кримінальної відповідальності засудженої особи [2]. Водночас, законодавство України та низка дослідників, що є фахівцями в указаній тематиці, неодноразово звертали увагу на тому, що звільнення від покарання осіб з метою їх подальшого обміну як військовополонених (що в свою чергу, регулюється здебільшого нормами міжнародного гуманітарного права), є досить конструктивно складним юридичним інститутом.

Так, особливості інституту звільнення від покарання засуджених як військовополонених має певну специфіку, оскільки при обміні полонених, особа, яка підлягає такому обміну, фактично звільняється від відбуття покарання за вчинені кримінальні правопорушення. Це зумовлює настання суспільно-корисних результатів і зменшення суспільної небезпеки від засудженої та взятої в полон особи, завдяки її фактичному обміну [3]. Такий інструмент передбачає можливість створення таких соціально-правових умов, за яких злочинець притягнутий до відповідальності позбавляється низки соціальних благ, що перспективно міг би отримати на території України (а після винесення вироків Міжнародним кримінальним судом – на території всіх країн цивілізованого світу), а держава не витрачає коштів на утримання особи, що засуджено до відбування певного виду покарання.

Інструкцією про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (затверджена наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164) [4], як і в Женевській конвенції надається чітке та нормативне визначення поняття «військовополонений» [5], що дозволяє при цьому в комплексі застосовувати норми і положення як Кримінального кодексу України так і Кримінального процесуального кодексу

України.

Випадки, коли вказані особи на момент вирішення питання про їх обмін вже засуджені до позбавлення волі та відбувають покарання є досить протирічними та взаємно суперечними, оскільки за таких обставин порушується принцип обов'язковості судових рішень, а по друге, порушуються міжнародно-правові зобов'язання щодо покарання таких осіб [6, с. 444]. З метою врегулювання відповідної правової колізії, законодавцем було внесено зміни до положень Кримінального кодексу України та деякі інші законодавчі акти.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 року № 441 «Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора» [7] було передбачено затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора та внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 257 «Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими» [8]. Проте, наведений порівняльний аналіз положень і норм законодавства України свідчить про те, що потребують врегулювання питання подальшого тримання та здійснення заходів щодо поводження з особами, які не підпадають під дію Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, проте стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополонених.

Таким чином, ураховуючи важливість належного забезпечення безперешкодного й результативного процесу повернення захисників України, яких взято в полон країною-агресором, відповідний юридичний інститут, а також практика його правозастосування потребує вдосконалення за допомогою проведення низки додаткових досліджень, у тому числі з залученням міжнародного досвіду в указаній сфері.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Перелигіна Р.В., Семенюк І.М. Гармонізація законодавства України з правом ЄС у контексті звільнення від покарання. URL: https://pravo.khmnpu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/26/2021/06/ZBIRNYK_Garmonizatsiya-z-YES.pdf#page=151
3. Малетов Д.В. Обмін військовополоненими як підстава звільнення від відбуття покарання. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу : зб. тез доповідей III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 60-річчю Хмельницького національного університету, 17 квітня 2022 р. Хмельницький : ХНУ, 2022. 271 с.
4. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17?find=1&text=військовополонен#w1_1
5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

6. Пашковський М.І. Про колізію інституту обміну військовополонених та інших осіб під час збройного конфлікту з зобов'язаннями кримінального переслідування і покарання осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2022 року). Харків, 2022. С. 443-447

7. Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора: постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 року № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-п#Text>

8. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-п#Text>

Колеснік Н.В.

судовий експерт відділу
дактилоскопічних досліджень
лабораторії криміналістичних видів
досліджень Дніпропетровського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру
МВС України

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Важливу роль під час досудового розслідування відіграє криміналістичне забезпечення що являє собою систему методів, засобів, прийомів з різних напрямів криміналістики, що базуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовані на виконання завдань розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Сучасні науковці вважають що сучасна система науки криміналістики складається з чотирьох частин: - криміналістична методика, криміналістична тактика, криміналістична техніка та криміналістична експертиза.

Отож розглянемо кожен окремо їх ефективність та роль для досудового розслідування:

- криміналістична методика - це система наукових положень і сформованих на їх основі практичних рекомендацій, що забезпечують ефективність діяльності слідчого та інших компетентних суб'єктів з розслідування та попередження окремих видів кримінальних правопорушень. Вивчення слідчої практики показує, що традиційні видові і підвидові методики не завжди забезпечують належну ефективність розслідування. Пояснюється це, зокрема, тим, що такі методики орієнтовані або на конкретний кримінально -

правовий вид злочинів (вбивство, крадіжка і т.п.) або на його різновид, виділений за кримінально-правовим і (або) криміналістичним ознаками (наприклад, вбивство за замовленням; вбивства, замасковані інсценуванням; крадіжки, пов'язані з проникненням в приміщення і т.п.). На початку кримінального провадження далеко не завжди можливо визначити точну і однозначну кримінально-правову оцінку розслідуваної події, а, то ж, правильно вибрати виду (підвиду) методику розслідування. На підставі загального завдання, у криміналістичній методиці формуються власні завдання, а саме: систематичне узагальнення слідчої, експертної та судової практики; вивчення стану, структури та динаміки злочинності; аналіз кримінального, кримінального процесуального та іншого галузевого законодавства, пов'язаного з встановленням юридичної відповідальності за правопорушення в різних сферах діяльності (господарській, фінансовій, банківській, податковій, екологічній та ін.) [1, с 3].

Криміналістична тактика являє собою систему наукових положень і рекомендацій щодо організації та планування досудового і судового слідства, які розробляються на основі визначення оптимальної лінії поведінки осіб, прийомів провадження слідчих і судових дій, спрямованих на збирання і дослідження доказів та встановлення обставин, що сприяли вивченню злочину.

Зміст криміналістичної тактики складається з загальних положень: тобто теорії, та з спеціальних - до таких відноситься тактичний прийом, криміналістична рекомендація, тактика слідчої дії, тактична комбінація та тактична операція.

Тактичний прийом - це раціональний спосіб дії або раціональна лінія поведінки слідчого процесі збирання, дослідження та використання доказової інформації. Тактичний прийом виконує свої функції тільки при дотриманні безумовно таким вимогам як: законність, етичність, вибірковість, пізнавальна цінність.

Одною із важливих проблем криміналістичної тактики є визначення характеру взаємозв'язку і розмежування тактичних прийомів та процесуального порядку провадження слідчих і судових дій. З цього приводу висловлено дві різні думки, так Р.С. Белкін вважав, що у кримінально - процесуальному законі можуть міститися тактичні прийоми, тактичний прийом, який став нормою закону не втрачає свого криміналістичного змісту. В.О. Коновалова стверджувала, що у кримінально-процесуальному законі не можуть міститися ніякі тактичні рекомендації чи прийоми.

Питання тактичних прийомів у сучасній криміналістиці так і не склалося єдиної думки. Доцільніше встановлення єдиного розуміння суті даної категорії, адже із її визначенням можна буде вирішити і ряд інших проблем, зокрема, питання щодо класифікації тактичних прийомів та питання їх

законодавчого закріплення. Лише розуміючи природу будь-якого явища можна говорити про віднесення його до якоїсь конкретної групи, утворюючи цілісну систему. Отже, вказуючи на беззаперечну важливість тактичного прийому для провадження діяльності слідчого, вважаємо необхідним проведення подальших ґрунтовних досліджень стосовно окресленої проблематики [2, с 5].

Криміналістична техніка - це сукупність (система) спеціальних засобів і методів (у тому числі суспільно-наукових), які використовуються для виявлення, фіксації, дослідження, оцінки та використання доказів при розслідуванні злочинів. В історичному аспекті технічні засоби спочатку застосовувалися як спеціальні знаряддя, що розширювали пізнавальні можливості слідчого, працівника карного розшуку, експерта. Пізніше вони набули функцій дослідження матеріальних джерел, а потім – оцінки і подання доказів у кримінальному судочинстві. Таким чином, сформувалися задачі криміналістичної техніки та її предмет. Техніко - криміналістичні засоби, прийоми та методи застосовуються, як правило, особами які безпосередньо задіяні у процесі розслідування та попередження кримінальних правопорушень. До таких суб'єктів можливо віднести: слідчих, інспекторів-криміналістів, судових експертів, оперативних працівників, оскільки саме вони використовують криміналістичну техніку та спеціальні знання під час роботи з доказами. Крім того, криміналістичну техніку також використовують працівники Національної поліції, службова діяльність яких прямо не пов'язана з процесом розслідування кримінальних правопорушень, а саме, працівники патрульної поліції, спеціальної поліції, поліції превенції тощо. Криміналістична техніка розвивається в трьох основних напрямках: оперативно-слідча, науково-дослідна, профілактична. Кожний з напрямів передбачає розробку не лише відповідних приладів, пристосувань, інструментів, матеріалів, а й найефективніших прийомів, методів використання науково-технічних засобів [3, с.6].

Виключно державними установами здійснюється судово-експертна діяльність пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних та психіатричних експертиз. ст.7. Закону України «Про судову експертизу».

Незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються законом України та іншими нормативно правовими актами, які передбачають – відповідні знання у судового експерта; заборонаю втручатися будь-кому в проведення судової експертизи; існуванням окремих незалежних судово-експертних установ; забезпеченням умов праці судового експерта; кримінальною відповідальністю судового експерта; можливістю проведення повторної експертизи.

Під час експертизи, на відміну від інших процесуальних дій, істотні у справі факти можуть встановлюватися за відсутності слідчого (або суду). Ця особливість дозволяє пояснити чому законодавець встановив систему

додаткових процесуальних гарантій, дотримання яких покликано сприяти достовірному, повному й об'єктивному встановленню фактів експертом та всебічний перевірці його висновків слідчим і судом. Експертизу слід призначати тільки тоді, коли в цьому дійсно є необхідність, коли без відповіді експерта на певні питання неможливо розслідування кримінального правопорушення. Недопустимо призначати експертизу для вирішення питань, що потребують таких спеціальних знань, які не виходять за межі професійної підготовки слідчого, прокурора або судді, тобто на вирішення експерта не виносяться питання правового характеру [4, с.58].

Підсумовуючи можемо зазначити, що для досудового розслідування криміналістичне забезпечення має велике значення. Криміналістичну техніку та криміналістичну експертизу можемо як у науковому та практичному сенсі визначити як наукову основу криміналістичної тактики та криміналістичної методики. І тільки єдність теорії та практики забезпечує ефективне досягнення поставлених завдань.

Загалом діяльність криміналістичного забезпечення досудового розслідування охоплює велике коло питань та потребує більш поглибленого дослідження. Це питання є сьогодні актуальним оскільки спостерігається значний вплив науково-технічного прогресу на вдосконалення методів і засобів злочинної діяльності. Тому є необхідність в забезпеченні правоохоронних органів України належним технічним оснащенням, вдосконаленням та обміном зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Кочнева А. О. Криміналістична методика розслідування злочинів, класифікація, зміст, завдання, форма окремих криміналістичних методик розслідування. С. 3.
2. Кіян Тетяна Миколаївна. Тактичний прийом як основна категорія криміналістичної тактики. С. 5
3. Кочнева І.П. До питання про співвідношення тактичного і тактикотехнічного прийомів як основних категорій криміналістичної тактики / І.П. Кочнева // Юридичні записи. – № 1. – 2014. – С. 6
4. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні Навчальний посібник 2019 р м. Дніпро. С. 58

Корінь Д. К.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Корогод С.В.,

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Міжнародне кримінальне право з'явилося у ХІХ столітті, коли виникла потреба позначати певні норми, які регулювали надання взаємодопомоги різних держав для здійснення національного кримінального судочинства та притягнення до міжнародної відповідальності осіб, які вчинили злочини проти миру та людства, а також військові злочини протягом Другої світової війни.

Вважають, що початок формування міжнародного кримінального права тісно пов'язаний із статутом Міжнародного воєнного трибуналу у Нюрнберзі, коли відбувся суд над провідними посадовцями Німеччини у справах про воєнні злочини Другої світової війни. Внаслідок чого, Генеральна Асамблея ООН підтвердила принципи міжнародного права, що були визнані Нюрнберзьким трибуналом та визначені у його вирокі [1].

Міжнародне кримінальне право – це насамперед галузь міжнародного публічного права, яка дуже тісно пов'язана з національним кримінальним правом і система якої складається з певних принципів і норм, що регулюють взаємодопомогу та співробітництво різних держав світу у боротьбі з міжнародною злочинністю та встановлення правосуддя. Метою саме цієї сфери права є захист миру, безпеки, міжнародного правопорядку, забезпечення ефективного співробітництва між державами та інших міжнародних організацій для встановлення правосуддя та покарання правопорушників.

Міжнародне кримінальне право загалом базується на загальноприйнятих принципах міжнародного права, а саме: поважання прав людини, суверенної рівності держав, добросовісного виконання зобов'язань та ін.; загальних принципах права, основним джерелом яких є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, наприклад: всі рівні перед судом, презумпція невинуватості, та ін., а також власних принципів міжнародного

кримінального права, таких як: невідворотність покарання за вчинення діяння, яке за міжнародним правом визнається злочинним, заборона агресивної війни, незастосування строків давності до військових та злочинів проти людяності [2].

Основними джерелами міжнародного кримінального права у багатьох випадках є звичай та договір, але також існують випадки, коли джерелом права є рішення міжнародних організацій, рішення міжнародних судів, як вже було зазначено – вирок Нюрнберзького трибуналу. Також важлива роль у створенні та закріпленні норм міжнародного кримінального права припадає на договори, які вирішують проблеми екстрадиції злочинців, визначення злочинності певних діянь, надання міжнародної допомоги в розслідуванні та судовому розгляді справ. Яскравим прикладом прямого створення норм та інститутів цієї галузі права саме міжнародною організацією є створення Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії шляхом виконання резолюції Ради Безпеки ООН у 1993 році. Метою цього було судове переслідування та покарання осіб, які вчинили серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Югославії у 1991 році [3].

Варто зазначити, що міжнародні стандарти прийняті міжнародними організаціями, наприклад, ООН та прийняті Генеральною Асамблеєю, не є юридично обов'язковими для держав, але все одно використовуються останніми у міжнародній та національній практиці.

Існує два види відповідальності за порушення норм міжнародного кримінального права: для держав – міжнародно-правова, а для індивіда – кримінально-правова. Норми міжнародного кримінального права, що регулюють відповідальність за вчинення злочинів міжнародного характеру реалізується виключно через внутрішньодержавну національну систему судочинства та за допомогою національних судів, а встановлення відповідальності та подальший розгляд справи про вчинення міжнародних злочинів, може також мати місце у міжнародних судах із застосування загальноприйнятих норм міжнародного кримінального права, яскравим прикладом цього є Нюрнберзький трибунал. Взагалі, нормами міжнародного кримінального права визначається злочинність вчинених діянь, досліджується склад злочину, а ось вказівки щодо виду та строку покарання, загалом містяться у національному кримінальному законодавстві.

Отже, підводячи підсумки вищезазначеного, варто виділити наступне: міжнародне кримінальне право – є не досконалою галуззю права та потребує постійного розвитку з-боку міжнародних організацій та держав для запровадження ефективного судочинства над правопорушниками, налагодження системи комунікації та взаємної роботи між державами для досягнення справедливості і правопорядку у світі.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі. *Holocaust Encyclopedia | United States Holocaust Memorial Museum*. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/international-military-tribunal-at-nuremberg> (дата звернення: 27.11.2022).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 27.11.2022).
3. Про виконання резолюції Ради Безпеки ООН щодо Союдної Республіки Югославії (Сербії та Чорногорії). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-93-п#Text> (дата звернення: 27.11.2022).

Кочкіна Д. Д.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Солдатенко О.А.

професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ВІДМІННІСТЬ МІЖ ПОНЯТТЯМИ
«ШПИГУН» ТА «ВІЙСЬКОВИЙ РОЗВІДНИК»**

Під час військових дій актуальним питанням завжди був захист прав людини, оскільки в таких умовах є неможливим уникнення значного впливу на життя людини. Однією з категорій осіб, права яких потребують захисту, є військовополонені. Задля забезпечення захисту їх прав в необхідному об'ємі є вкрай важливим дослідити та з'ясувати характер участі певних категорій осіб в збройному конфлікті. Оскільки в останні часи виникли нові види збройних конфліктів поняття «військовополонений» значно розширилось, про що нам свідчить генеза інституту військовополонених. Таким чином, дане поняття необхідно розглянути в рамках міжнародного гуманітарного права задля належного визначення категорій осіб, стосовно яких можливе застосування такої дефініції.

Партизанська війна, на думку сучасного міжнародного права, є однією

з правомірних форм війни. Тому, наразі вкрай важливо визначити правовий статус шпигунів та військових розвідників, які беруть в ній участь. Тож, вони можуть мати статус як комбатантів, так і не комбатантів, що залежить від їх відповідності певним критеріям, зазначеним в ст. 4 III Женевської конвенції.

Комбатантами є особи, що входять до складу збройних сил сторін, котрі перебувають у стані конфлікту, та мають право брати безпосередню участь у воєнних діях відповідно до ч. 2 ст. 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій [1]. Статус комбатанта безпосередньо пов'язаний із можливістю набуття статусу військовополоненого у разі полону (ч. 1 ст. 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій). Некомбатанти можуть набути статус військовополоненого лише, якщо вони та їх дії відповідають чітко визначеним критеріям, що зазначені в ст. 4 III Женевської конвенції [2].

Різниця між поняттями «шпигун» та «військовий розвідник» полягає в тому, що перший здійснює збір інформації на території, що знаходиться під контролем супротивника, шляхом обману чи вдаючись до таємних методів, другий же здійснює це з метою виконання поставленого перед ним завданням у форменому одязі своїх збройних сил.

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, шпигуни у разі захоплення в полон не мають права набути статусу військовополоненого (ч. 1 ст. 46 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій), окрім випадків, коли така особа після здійснення шпигунства приєдналася до своїх збройних сил, що визначено ч. 4 ст. 46 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій [1].

Окрім цього, положення вищезазначеної статті, а саме ч. 2 і 3, безпосередньо вказують на існування інших форм шпигунства, здійснення яких в разі полону не буде тягти за собою неможливість отримання статусу військовополоненого. Ці дві форми полягають в наступному: 1. особа під час здійснення чи спроб здійснення збирання інформації на території, що знаходиться під контролем ворожою стороною, вдягнена у формений одяг своїх збройних сил; 2. особа під час здійснення чи спроб здійснення збирання інформації на території, що знаходиться під контролем ворожою стороною, та на якій вона проживає, не вдається до застосування обману чи до таємних методів. Таким чином, дотримання цих двох критеріїв під час здійснення збору інформації надають особам статусу військових розвідників, які надалі, як вже зазначалося раніше, мають право набути статусу військовополонених в разі полону. Проте, щодо другої форми збирання інформації на ворожих територіях є виняток, коли особа не зможе отримати статус військовополоненого: коли її було захоплено під час здійснення таких дій [1].

Таким чином, розмежування міжнародно-правових статусів шпигунів та військових розвідників здійснюється завдяки різниці характеру процедури збору таємної інформації для ворожої сторони конфлікту та відмінностями в її правових аспектах, а також використання різних методів права війни: дозволених та заборонених. Проте, на нашу думку, таких критеріїв

розмежування між цими двома поняттями є недостатньо, що унеможлиблює надання належного міжнародно-правового захисту представниками військової розвідки. Тому, вкрай необхідним є дослідження даних понять та виведення чіткіших критеріальних ознак процесуальної ідентифікації діяльності вищезазначених осіб.

Список використаних джерел:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#o273 (дата звернення: 04.10.2022).
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#o171 (дата звернення: 04.10.2022).

Крамаренко Ю. М.,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ЗЛОЧИННА ПАРАДИГМА ЯК ВИКЛИК ТА ЗАГРОЗА
МІЖНАРОДНІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ**

Сучасний світ перебуває в стадії швидких перетворень та певної дезорієнтації суспільства. Складно сказати, чим є світові кризи та конфлікти – причинами чи наслідками таких тенденцій, проте однозначно можна констатувати їх поширеність у повсякденному житті. Вказані тенденції мають свій вплив і на світоглядну модель суспільства як на національному, так і глобальному рівні. У наукових та філософських надбаннях сьогодення неодноразово порушувалась ця тема, при цьому для передачі сутності сучасного суспільства використовувались такі словосполучення як «суспільство споживання» [1] або «суспільство вражень» [2]. Так, Н. Комих, дискутуючи щодо процесів трансформації розуміння права, зазначає: «Сучасна людина знаходиться в мережах постійної спокуси, оскільки бажання того, хто їй піддається, ніколи не буде задоволено. У суспільстві вражень, в суспільстві споживання спокуса замінює смисл людського існування і одночасно вказує на його повну відсутність, відбувається заміна справжніх цінностей уявними і не існуючими» [3, с.78]. Один із засновників соціологічного факультету у Гарвардському університеті та президентів Американської соціологічної асоціації Питирим Сорокін, зазначаючи

постійне чергування трьох форм культур «ідеаціональної», «ідеалістичної» та «чуттєвої», ще понад 50 років тому вказував, на те, що ми маємо час «коли одна форма культури та суспільства (чуттєва) зникає, а інша форма лише з'являється». Чуттєве мистецтво (мистецтво чуттєвої культури) він характеризував наступним чином: «На його зрілому ступені улюблені «герої» його – повії, злочинці, вуличні хлопчачки, божевільні, лицеміри, шахраї та інші подібні до них асоціальні типи. Його мета – доставити тонку чуттєву насолоду: розслаблення, збудження втомлених нервів, розвагу, веселість. З цієї причини воно має бути сенсаційним, пристрасним, патетичним, чуттєвим, що постійно шукає щось нове. Воно відзначено збуджуючою наготою та хтивістю. Воно вільне від релігії, моралі та інших цінностей, і проголошує себе «мистецтвом для мистецтва». Так як воно має розважати і веселити, воно широко використовує карикатуру, сатиру, комедію, фарс, викриття, глузування тощо» [4].

Крім зазначеного, слід звернути увагу на те, що сучасна організована злочинність, створює суттєву загрозу як на національному, так і міжнародному рівні. Злочинні організації все більше набувають досвіду терористичних організацій, перетворюючись або асимілюючи з ними [5, с.34-35], а також стають повноцінними суб'єктами впливу на соціальні та державні процеси. Вказане створює живильне підґрунтя для формування та поширення «злочинної парадигми», тобто такої системи цінностей, що стверджує «ієрархічність, експлуатацію та експансію у своїй сукупності», і яка може «спотворити існуюче уявлення про норму поведінки, характерну для правової держави та громадянського суспільства» [6, с. 29].

Вказані тенденції вимагають консолідації органів влади, інститутів громадянського суспільства та пересічних громадян, що прагнуть жити у правовій державі. Слушними в цьому розумінні є розроблені Комітетом Ради Європи по боротьбі з тероризмом (CDCT) і прийняті 31.03.2021 року Комітетом міністрів «Керівні принципи», що містять рекомендації країнам-членам щодо попередження та протидії тероризму. Вони полягають у таких напрямках: 1) правові інструменти та основи; 2) моніторинг/розвідка; 3) розслідування; 4) матеріальне кримінальне право; 5) захист свідків, співробітників правосуддя та викривачів; 6) повернення активів; 7) корупція; 8) місця позбавлення волі (щодо попередження радикалізації та насильницького екстремізму, активізації програм реабілітації тощо); 9) потенціал (кадрове забезпечення, спеціалізація співробітників правоохоронних органів та суддів); 10) боротьба із незаконним обігом зброї; 11) співробітництво та координація на національному та міжнародному рівнях; 12) дослідження (щодо заохочення досліджень в сфері тероризму та транснаціональної організованої злочинності) [7]. Вказані принципи можуть бути взяті до уваги і в нашій країні щодо діяльності «сектору безпеки та оборони» в розумінні Закону України «Про національну безпеку України» [8].

Отже, сьогодні ми маємо суттєві виклики та загрози, що

перешкоджають формуванню та становленню правової держави та громадянського суспільства. Однією з таких загроз на світоглядному рівні є «злочинна парадигма», що з огляду поточної системи культурних цінностей та орієнтирів, має потенціал для формування та поширення. Недопущення її поширення та нейтралізація впливу суб'єктів, що транслюють такі цінності є першочерговою задачею як державних, так і громадських інститутів, що досягається лише за рахунок консолідації та співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Бодрійяр Жан. Суспільство споживання. Його міфи та структури / Пер. з фр. Е.А.Самарського, 2006. - 269 с.
2. Gerhard Schulze . (2005). Die Erlebnisgesellschaft . Kultursoziologie der Gegenwart . NY .: Campus Verlag , 612 p
3. Комих Н. «Суспільство вражень» як простір розгортання процесів трансформації розуміння права / Н. Комих // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2021. - № 4 (114). – С. 75-80
4. Офіційний сайт Фонду Питирима Сорокіна (Вінчестер, США)
URL: <https://cliffstreet.org/index.php/foundation>
5. Практичне використання іноземного досвіду в боротьбі з організованими злочинними групами, злочинними організаціями або злочинною спільнотою : метод. рек. / Ю.М. Крамаренко, О.С. Скок, Т.В. Шевченко. – Дніпро : ДДУВС, 2021. – 72 с.
6. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та за кордоном : монографія / Ю.М. Крамаренко, О.С. Скок, Т.В. Шевченко, В.Г. Хашев.). – Дніпро: ДДУВС, 2022. – 216 с.
7. Council of Europe. Council of Europe Committee on Counter-Terrorism (CDCT). URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=0900001680a19655
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n7>

Кривокурс О. Г.,

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ
МАЛОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ
ЗА ДИТИНОЮ**

Допит потерпілого є однією з першочергових та найбільш поширених слідчих (розшукових) дій під час проведення досудового розслідування. Погоджуючись з твердженням М.В. Салтевського, який визначає допит як

досудову, слідчу і судову дію, в процесі якої орган розслідування або суд одержують інформацію від допитуваного про обставини, що мають значення для встановлення істини в справі [1, с. 358].

Необхідно зазначити, що дана слідча дія характеризується високим рівнем складності її проведення, особливо під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Це зумовлено тим, що в переважній більшості, потерпілим в даній категорії проваджень виступає малолітня особа, якій було завдано моральної або фізичної шкоди.

Кримінально-процесуальне законодавство в ст. 226 КПК України встановлює обов'язкові вимоги, щодо проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи, до яких законодавець відносить: обов'язкову участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря; встановлюються обмеження в часі проведення слідчої дії (не можна проводити допит без перерви понад одну годину, а загалом понад дві години на день); заборона попередження особи, яка не досягла шістнадцяти років попереджати про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання [2].

Окрім особливостей проведення допиту малолітньої особи закріплених КПК України існують також криміналістичні особливості проведення даної слідчої дії.

Враховуючи, що в більшості випадків потерпілими від злочину, передбаченого ст. 166 КК України виступають малолітні, тобто особи, які не досягли чотирнадцять років, перед посадовими особами органів досудового розслідування постає низка завдань, які необхідно вирішувати на всіх стадіях проведення слідчої дії [3].

На підготовчому етапі слід ретельно вивчити особу потерпілого, його взаємовідносини з батьками та іншими членами родини. Доцільно приділити увагу вибору місця проведення допиту. Не рекомендується проводити допит малолітнього потерпілого в службовому кабінеті слідчого, оскільки обстановка даного приміщення може здійснити негативний вплив на потерпілого. Доречно проводити допит з застосуванням методики «Зелена кімната», яка передбачає проведення слідчої дії в спеціально обладнаному приміщенні, обстановка якого «дружня» до потерпілого та візуально являє собою обстановку звичайної дитячої кімнати. Оскільки психіка дитини досить вразлива, проведення допиту за даною методикою дозволить мінімізувати негативний вплив на емоційний стан потерпілого, що в свою чергу забезпечить отримання правдивих свідчень від допитуваної особи.

Проведення допиту потерпілого на місці події, або за місцем його проживання буде тактичною помилкою, оскільки оточуюча дитину обстановка може негативно вплинути на психоемоційний стан допитуваної дитини.

Окрім вибору місця проведення допиту, важливе значення відіграє час

його проведення. Вибір часу відбувається в залежності від віку потерпілого, його психоемоційного стану та інших чинників. Вибору проміжку часу проведення допиту повинно передувати вивчення фізіологічних та психологічних особливостей допитуваної особи. Допит доцільно проводити в момент, коли задоволені всі, або більшість фізіологічних потреб потерпілого (особа не повинна мати відчуття голоду, спраги, втоми тощо). В такому випадку допитуваний буде більш зосереджений та відкритий до спілкування. Таким чином, пропонується проводити допит в проміжках часу з десятої до дванадцятої години, або в післяобідню пору доби з чотирнадцятої до шістнадцятої годин.

Перед початком проведення слідчої дії доцільно визначити коло осіб, які будуть залучені до її проведення. Окрім учасників, обов'язковість присутності яких закріплена нормами КПК, особа, яка проводить допит може за необхідності запросити інших учасників, наприклад представника служби у справах дітей, який особисто знає потерпілого та з яким у дитини склались довірливі стосунки. Тактичною помилкою під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною буде проведення допиту в присутності батьків, або інших членів родини, оскільки дитина може надати не правдиву інформацію стосовно подій, які відбулись намагаючись таким чином применшити роль протиправних дій винної особи.

Під час підготовки переліку питань, які необхідно поставити потерпілому, особі, яка проводить слідчу (розшукову) дію, доцільно погодити їх кількість, послідовність і формулювання із психологом, якого запрошено для проведення допиту. З огляду на законодавчо закріплені в КПК обмеження в часі проведення даної слідчої дії не доречно ставити велику кількість питань, а формулювання питань повинні бути лаконічними, та простими для сприйняття допитуваного. Зміст і побудова питання не повинні бути обтяжені термінологією або складним понятійним апаратом, який дитина в силу свого віку не в змозі зрозуміти.

Окрім перелічених вище тактичних прийомів, на підготовчому етапі приймається рішення про використання технічних засобів фіксації слідчої (розшукової) дії. Процес допиту малолітнього рекомендовано фіксувати за допомогою відеозапису. Така рекомендація дозволяє визнати носій інформації із записом проведення слідчої дії речовим доказом у кримінальному провадженні, що в подальшому дозволить використати такий запис для проведення інших процесуальних дій, наприклад проведення судово – психіатричної експертизи, під час проведення якої експерту необхідно ознайомитись з матеріалами кримінального провадження, а відеозапис проведення слідчої (розшукової) дії, дасть змогу експерту точно оцінити стан допитуваної особи, зробити висновок стосовно правдивості наданих відомостей, тим самим забезпечить в короткий проміжок часу надання результатів експертизи ініціатору її проведення. Також фіксація дозволить слідчому, прокурору або суду в подальшому переглядати запис

допиту для відповіді на питання, які можуть виникнути в ході розслідування, без повторного виклику для допиту малолітнього потерпілого.

У зв'язку з викладеним, слід наголосити, що підготовка до проведення допиту потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною відіграє важливу роль та вимагає від суб'єкта проведення слідчої дії максимальної концентрації та виконання досить великої кількості як процесуальних, так і тактичних дій з підготовки до її проведення.

Список використаних джерел:

1. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ: Кондор, 2006. 588 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 18.09.2022);
3. Сімейний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 20.10.2022).

Лаврієнко М.М.,

здобувач вищої освіти на
бакалаврському рівні юридичного
факультету Хмельницького
університету управління та права імені
Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

Захарчук В.М.

доцент кафедри кримінального права та
процесу Хмельницького університету
та права імені Леоніда Юзькова,
доцент, кандидат юридичних наук

ДЕЗЕРТИРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію суверенної, незалежної України. Цього ж дня в нашій державі було введено воєнний стан, який діє дотепер. Саме тому доцільно дати визначення поняттю «воєнний стан».

Згідно з статтею 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, який вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях у разі збройної агресії або ж загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності й передбачає

надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, які необхідні для відвернення загрози, відсічі збройної агресії, для забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності нашої держави, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини й громадянина прав та законних інтересів юридичних осіб із зазначенням терміну дії цих обмежень [1].

Важливо зазначити, що воєнний стан тягне за собою певні обмеження та посилення юридичної відповідальності за деякі категорії правопорушень. Це стосується не тільки цивільних громадян, а й військовослужбовців, на яких покладено обов'язок оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності[2].

Під час збройної військової агресії рф проти нашої держави важливо, щоб кожний армієць ніс військову службу належним чином та самовіддано боронив територію від ворога, тобто гідно та чесно виконав свій обов'язок перед Батьківщиною, наскільки б складно не було.

Проте існують неодноразові випадки вчинення військових кримінальних правопорушень. До останніх потрібно віднести самовільне залишення військової частини й дезертирство. Ці кримінальні правопорушення, котрі військовослужбовці вчиняють під час дії воєнного стану, посягають на порядок несення чи проходження військової служби. Суб'єктом дезертирства є військовослужбовець будь-якого виду служби.

Окрім того, важливо відрізнити дезертирство від такого кримінального правопорушення як самовільне залишення військової частини. З суб'єктивної сторони самовільне залишення військової частини характеризується умисною формою вини. Умисел може бути прямим, а також непрямым. Мета, а також мотиви вчинення самовільного залишення військової частини можуть бути різні. Натомість дезертирство є кримінальним правопорушенням, котре завжди вчиняється з прямим умислом. Також необхідно підкреслити, що під час вчинення дезертирства військовослужбовець самоправно залишає місце служби, але нена певний термін (тобто тимчасово), а назавжди з ціллю ніколи не повертатися й ухилитися від проходження військової служби без будь-якого законного на це дозволу чи права.

Також необхідно зазначити обставини, які є властивими тільки для такого кримінального правопорушення як дезертирство: знищення або ж викидання військовослужбовцем військової форми й військового квитка, підrobка документів або ж перебування та проживання на незаконному, таємному становищі; працевлаштування в місцях, котрі не є пов'язаними з військовою службою; постійна зміна місця проживання; злочинна діяльність під час вчинення дезертирства; намагання виїхати за межі країни, невжиття будь-яких заходів для того щоб повернутися у військову частину на місце

служби [4].

Випадки вчинення дезертирства зустрічалися також і до початку повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави. До прикладу, у 2021 році за словами керівника Спеціалізованої прокуратури у військовій й оборонній сфері, у підрозділах Збройних Сил України та інших військових формуваннях зустрічалися випадки самовільного залишення місця служби, що безпосередньо впливало на їх боєздатність та боєготовність, а також, відповідно, здійснювалось розслідування великої кількості кримінальних правопорушень за фактами ухилення військовослужбовців від проходження військової служби [5].

З 24 лютого 2022 року кількість випадків дезертирства не зменшилася, а навпаки лише збільшилася. Саме тому органам державної влади необхідно звернути увагу на посилення заходів щодо вираження ознак складу цього кримінального правопорушення, здійснення заходів щодо його розслідування а також притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 берез. 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Науковопрактичний коментар до ст. 408 КК України. URL: <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/2062-№aukovo-praktichnyiukomehtar-do-st-408-kriminalnogo-kodeksu-ukrayini.html>.
5. Дезертирство під час агресії РФ: в Офісі генпрокурора розповіли про активізацію розслідувань: стаття від 19.05.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3248762-dezertirstvo-pid-cas-agresiirf-v-ofisi-genprokurora-rozpovili-pro-aktivizaciu-rozsliduvannya.html>.

Лазарєв В.О.,

директор Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ПОТЕРПІЛОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для побудови дієвої криміналістичної характеристики повинні виокремлюватись елементи, які мають чітку розшукову спрямованість та можуть сприяти визначенню подальших напрямків розслідування. Тому беззаперечним є виокремлення в структурі криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства такої складової як особа злочинця. Завдяки визначенню її характерних ознак стає можливим побудова версій на початковому етапі розслідування, використання певних тактичних прийомів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій тощо.

Загалом, криміналістичне вивчення особистості складається зі встановлення криміналістично значимої інформації про злочинця, жертву злочину, про обвинуваченого, про потерпілого та інших учасників процесу розслідування. Ми підтримуємо позицію науковців, які серед подібної інформації визначають такі обов'язкові складові як притаманні їм анатомічні, біологічні, психологічні та соціальні якості, які необхідні для ідентифікації особистості, вирішення тактичних задач та з'ясування фактичних обставин картини злочину у процесі його розкриття та розслідування, а також для використання отриманої інформації у криміналістичній профілактиці.

Стосовно визначення поняття особи злочинця, то, наприклад, деякі автори визначають її як сукупність соціальних властивостей, ознак, зв'язків і відносин, що характеризують особу, яка порушує кримінальний закон, і в поєднанні з іншими (не особистісними) умовами й обставинами спонукають особу до антисуспільної поведінки

Відомості про особу злочинця входять в коло обставин, що підлягають доведенню у будь-якій кримінальній справі, а тому включаються в орбіту кримінального процесу. Чи не вивчивши глибоко особистість яка притягається до кримінальної відповідальності, не можна правильно вирішити такі кримінально-процесуальні питання, як обрання відносно підозрюваного (обвинуваченого) запобіжного заходу, дотримання прав і законних інтересів його як учасника слідчих дій, забезпечення повноти і об'єктивності розслідування. Дані про особу обвинуваченого можуть мати

важливе значення при оцінці доказів. У разі недостатньо повного, всебічного і об'єктивного вивчення особистості обвинуваченого прокурор і суд вправі повернути справу на додаткове розслідування. Ми погоджуємося з позицією автора в розрізі того, що дані про особу злочинця можуть мати важливе значення при оцінці доказів. Але одразу відмітимо, що зазначений елемент є важливою складовою криміналістичної характеристики злочину, а не лише обставиною, що підлягає доведенню по кримінальному провадженню.

Особа злочинця відіграє виключно важливу роль інструмента наукового пізнання тих, хто скоїв злочин. Адже це галузь кримінологічних знань, об'єкт кримінологічного дослідження, без якого існування кримінології неможливе, оскільки за його допомоги може бути вирішено головне завдання кримінології – пояснення злочинності. Не менш важливе значення відіграє зазначена категорія і для криміналістики.

Досліджуючи проблему особистості злочинця, психологи вказують на те, що злочинна поведінка зумовлена взаємодією особистості з соціальним середовищем. Політичні, соціально-економічні, духовні сторони суспільства здійснюють зовнішній вплив на формування механізму злочину, а психічні особливості формують механізм злочину з середини. Крім того, вони зазначають, що психологія організованої злочинності відрізняється спільністю злочинних цілей та інтересів. Адже злочинна група створюється з метою здійснення не одного єдиного злочину, а для постійної і довготривалої злочинної діяльності. Тому у разі вчинення сутенерства організованою групою зазначена характеристика буде недостатньою, оскільки в зазначеній системі всі учасники виконують відповідні функції.

Особа злочинця включає низку елементів, тобто певну кількість різних ознак, властивостей, рис, особливостей, які об'єднує так:

- соціально-демографічні ознаки (відомості про стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання, інші дані про соціальний статус особи). Соціально-демографічні ознаки дають істотну інформацію про особу злочинців, що може бути використана як із науковою, так і прикладною метою, зокрема під час розробки та реалізації заходів запобігання злочинам;

- особистісно-рольові властивості (соціальні позиції, рольові особливості тощо);

- соціально-психологічні якості (особливості особи, які сформувалися на базі її психічних станів і процесів у ході власного соціального досвіду; спрямованість особистості, мотиваційна сфера, потреби, установки, інтереси тощо);

- риси правової й моральної свідомості;

- кримінально-правові ознаки (спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, узяті під охорону законом; ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався суб'єкт

злочину; ставлення винного до вчиненого).

Фізичні та біологічні властивості особи злочинця, що втягує неповнолітнього в заняття проституцією, має значення на початковому етапі розслідування у слідчій ситуації, коли особа зникла з місця події. Саме в даний момент на перший план виходять такі відомості: ознаки зовнішності та одягу злочинця; його функціональні ознаки (хода, міміка, жести тощо); тембр голосу та ін. Однак не завжди можна визначити залежність між певними фізичними (наприклад, статурою) або біологічними (наприклад, голосом) властивостями та особою, яка вчинює злочини зазначеної категорії.

Злочинці можуть класифікуватися за будь-якою демографічною ознакою (стать, вік), ознакою їх формування, соціального розвитку (освіта, спеціальність, зайнятість працею, іншими справами), соціального статусу, ролі (рід занять, сімейний стан, житлові умови, належність до соціальних груп), за безпосередніми ознаками спрямованості (потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, діяльнісні вияви). Підставою класифікації осіб, які вчинили злочини, можуть бути психофізіологічні особливості, показники фізичного або психічного здоров'я, переважання індивідуальних психологічних рис (характеру, елементів вольової та емоційної сфер). Безперечно, класифікацію особи злочинця кожна проводити за будь-якою кримінально-правовою ознакою, у тому числі за об'єктом і способом посягання, мотивом учинення тощо. За кожною з названих ознак, що є підставою класифікації, осіб, які вчинили злочини, можна поділити на відповідні групи (класи).

Вік, з досягненням якого можлива кримінальна відповідальність за досліджуване правопорушення, чітко визначено в законі. Вікова характеристика особи злочинця має важливе значення і в криміналістичному аспекті. Це пояснюється тим, що різні вікові групи осіб, що вчиняють досліджуваний злочин, не є однаковими. Такий висновок підтверджено результатами нашого дослідження.

Встановлено, на підставі аналізу кримінальних проваджень, що на момент здійснення сутенерства злочинці перебували у віці 14-20 років (7 %), 20-30 років (23 %), 30-40 (42 %), 40 років і старше (28 %). Як бачимо, втягнення неповнолітнього в заняття проституцією здійснюється особами різного віку, але співвідношення вікових груп є досить різним. Тобто найбільш криміногенну групу складають особи віком 30-40 років.

Важливою є також така характеристика особи злочинця як рівень освіченості. Залежно від рівня освіти злочинців базову середню освіту мають 1 %, середню – 7 %, середню спеціальну - 13 %, базову вищу – 52 %, вищу – 24 %, іншу – 3 %.

Взаємозв'язок зовнішньої і внутрішньої сторін злочинної поведінки передбачає багатоаспектність характеристики суб'єктивної сторони злочину. Насамперед її визначають як психічне відображення у свідомості суб'єкта об'єктивних ознак вчиненого діяння, підкреслюючи тим самим її обумовленість об'єктивними ознаками. Однак її характеризують і з позиції

притаманній їй відносній самостійності, яка полягає в тому, що суб'єктивна сторона породжує, спрямовує і регулює об'єктивну сторону злочину.

З огляду на зазначене, не можна оминати увагою і вид діяльності злочинця. Адже його зайнятість, професійна надійність, графік роботи може впливати на вчинення даної категорії кримінальних правопорушень. Наявність певних сімейних відносин також впливає на особу злочинця, тому нами було здійснено аналіз і за цією категорією. За результатами проведеного дослідження, розподіл кількості вчинених злочинів залежно від роду діяльності та сімейного стану має такий вигляд: більшість з них перебувають у шлюбі (65 %), не мають постійного місця роботи (51 %).

Тому ще однією обставиною, яку потрібно з'ясувати при вивченні особи злочинця, є наявність попередньої судимості. Наявність попередньої судимості є також важливою обставиною в розрізі вчинення особою втягнення неповнолітнього в заняття проституцією. Адже судимість суспільством сприймається як негативний критерій моральності особи, яка, у свою чергу, також негативно оцінюється як її носій. Судимість позицій може розглядатися і як соціальний критерій кримінальної схильності особи, що викликає деякі, а часом і повністю обґрунтовані побоювання у свідомості людей.

В розрізі вчинення особою досліджуваного виду правопорушення факт попередньої судимості є важливою обставиною. Визнання рецидиву обставиною, що обтяжує відповідальність, об'єктивно переносить акцент із діяння на діяча. Теоретичне обґрунтування цього було запропоновано соціологічною школою кримінального права у вигляді розробленої концепції «небезпечного стану особистості», яка полягає в тому, що існують певні категорії людей, чия особистість під впливом різноманітних факторів злочинності опинилася у такому стані, а оскільки ці особи становлять загрозу для суспільства, то їх слід виявити до того, як вони вчинять злочин, і завчасно знешкодити.

В той же час, характеристика особи хоча й враховується під час призначення покарання, однак у деяких випадках вона має використовуватися при кваліфікації злочину, посилюючи відповідальність раніше судимих осіб, причому в цьому випадку особа, яка вперше вчинила злочин, не може бути засуджена за частиною статті, в якій передбачається підвищена відповідальність судимої особи. Рецидивіст долучає до злочинної діяльності в середньому три-вісім осіб, достатньо часто – неповнолітніх. До того ж вони активно пропагують традиції кримінального середовища і є організаторами злочинних угруповань, нерідко їх діяльність набуває ознак професійної.

Підводячи підсумок, зазначимо, що потерпілий від злочину нерідко повідомляє перші, вихідні, інколи дуже важливі відомості про подію, що відбулась, для організації і проведення подальшого розслідування злочину. Система ознак, що його характеризує, включає демографічні показники;

відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, нахили, зв'язки; ознаки віктимності. Серед них можна виділити біологічні – стать, вік, фізичний розвиток (дівчата, які мають привабливу зовнішність, добре розвинені на свій вік); соціальні – соціальні ролі і статус (студенти та учні коледжів, які проживають далеко від сім'ї); економічні (малозабезпечені); морально-психологічні – схильність до вживання спиртних напоїв і наркотичних речовин, аморальний спосіб життя. Дослідження зазначених відомостей дає змогу планувати процес розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією.

Список використаних джерел:

1. Бахін В. П. Криміналістика: курс лекцій (ч. 1) / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. 432 с.
2. Кримінологія : Курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. К: МАУП, 2002. 296 с.
3. Спіріна І. Д. Судово-психіатрична експертиза : навчальний посібник / 2-е вид., перероб. та доп. Дніпропетровськ : ДЮІ МВС України, Арт-Пресс, 2000. 148 с.
4. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : моногр. / Одеса: Одеська національна юридична академія; Фенікс, 2007. 260 с.
5. Туляков В. А. Віктимологія: соціальні і кримінологічні проблеми : моногр. / Одеса: Юридична нака, 2000. 335 с.
6. Пиріг І. В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / К., 2006. 205 с.
7. Назаренко К. Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н. / Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 218 с.

Легеза Є.О.,

професор кафедри публічного

та приватного права,

Університету митної справи та фінансів

доктор юридичних наук, професор

**ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ
СТАНДАРТІВ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ПІД ЧАС
ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ У 2022 Р.**

Адекватне розуміння вторгнення Російської Федерації в Україну, що відбулося з 24 лютого 2022 року, вимагає визначення головних причин та чинників, текстів і контекстів, які діалектично збіглися в усвідомленні

драматичних подій для українського суспільства, які представляють війну оборони з характеристиками рисами гібридної війни з боку Російської Федерації та вчинення військами-окупантами військових злочинів, злочинів проти людства, про що свідчить безжалісні вбивства тисяч мирних жителів у містах Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь, Бузова та інші.

Причини та чинники початку війни між Російською федерацією та Україною є: а) підписання без гарантій захисту Будапештського меморандуму 5 грудня 1994 р. Відмова від ядерної зброї [3]; б) прихід проросійського президента України Віктора Федоровича Януковича, який правив у 2010-2014 роках, руйнуючи національну економіку та військовий істеблішмент; в) анексія Кримського півострова у 2014 році Російською Федерацією та слабка позиція Європи у вигляді санкцій; г) Неконтрольована динаміка корупції в Україні за 30 років (з 1990-2021). По суті, закупівлі зброї, особливо військових планів, не було; д) безкарність Президента Російської Федерації Володимира Путіна у військових конфліктах у Чечні 1999-2009 рр., Сирія, Україна. Ситуація, яка лежить в основі «правління» Путіна з 1999 року по теперішній час; ж) російська інформаційна війна в ЗМІ, яка розпалює росіян проти українців. Систематична брехня про те, що на території України живуть нацисти та фашисти, знаходяться бази НАТО тощо; з) вихід України з російських нафти і газу, зниження комерційного обороту, тобто зменшення прибутків для Росії. Україні вигідно продавати продукцію в Європу, країни Азії. Росія не в захваті від цього.

Мета тези – коротко пояснити причини та геополітичні наслідки російського вторгнення в Україну. На ідеологічному рівні автори тексту відкрито і недвозначно підтримують необмежене дотримання міжнародного гуманітарного права та міжнародного публічного права як гарантії порядку в міжнародних відносинах!

У той же час, кожного дня на території України страждають люди внаслідок війни, яка проявляється у вбивствах мирних людей, постійних повітряних тривог, безглузлого руйнування цивільної інфраструктури, яка за прогнозами вже сягає біля 600 мільярдів доларів США.

Згідно з Міжнародним історичним проектом ядерного розповсюдження Центру Вілсона, глобальною мережею дослідників та установ, що вивчають міжнародну ядерну історію, Будапештський меморандум був підписаний у 1994 році і став ключовою угодою у забезпеченні суверенітету та територіальної цілісності України з боку Росії.

Меморандумом Сполучені Штати, Велика Британія та Росія зобов'язалися "поважати незалежність і суверенітет і існуючі кордони України" і "утримуватися від погроз силою або її застосування" проти країни.

У лютому та березні 2014 року Росія вторглася, а потім анексувала Кримський півострів від України. Ця подія сталася після Революції Гідності та є частиною ширшої російсько-української війни.

22–23 лютого 2014 року президент Росії Володимир Путін скликав цілу

ніч нараду з керівниками служб безпеки, щоб обговорити допомогу скинутому президенту України Віктору Януковичу у виїзді з країни. Наприкінці зустрічі Путін зазначив, що «ми повинні почати працювати над поверненням Криму Росії». 23 лютого у кримському місті Севастополь відбулися проросійські демонстрації. 27 лютого російські війська в масках без знаків розрізнення захопили Верховну Раду (парламент) Криму та захопили стратегічні об'єкти по всьому Криму. Це призвело до встановлення в Криму проросійського уряду Сергія Аксьонова, референдуму про статус Криму та проголошення незалежності Криму 16 березня 2014 року. 18 березня 2014 року Росія офіційно включила Крим як два суб'єкти Російської Федерації — Республіку Крим і місто федерального значення Севастополь. Після анексії Росія посилила свою військову присутність на півострові. і зробив ядерні загрози, щоб зміцнити новий статус-кво на місцях [1].

Крім того почавши повномасштабну війну Російська федерація в односторонньому порядку порушила Мінські домовленості 2014 та 2015 років.

Мінські угоди були серією міжнародних угод, які мали на меті припинення війни на Донбасі в Україні. Перший, відомий як Мінський протокол, був розроблений у 2014 році Тристоронньою контактною групою по Україні, до складу якої входять Україна, Росія та Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) за посередництва лідерів Франції та Німеччина в так званому Нормандському форматі. Після тривалих переговорів у Мінську, Білорусь, угоду підписали 5 вересня 2014 року представники Тристоронньої контактної групи та, без визнання їх статусу, тодішні лідери самопроголошеної Донецької Народної Республіки (ДНР) та Луганської народної республіки. Республіка (ЛНР). Ця угода сталася після кількох попередніх спроб зупинити бойові дії в регіоні та була спрямована на негайне припинення вогню.

За угодою не вдалося зупинити бойові дії, тому за нею послідувала переглянута та оновлена угода Мінськ II, яка була підписана 12 лютого 2015 року. Ця угода складалася з пакету заходів, включаючи припинення вогню, відведення важкого озброєння від лінії фронту, звільнення військовополонених, конституційна реформа в Україні з наданням самоврядування окремим районам Донбасу та відновлення контролю над державним кордоном українському уряду. Хоча після підписання угоди бої вщухли, вони ніколи не припинялися повністю, а положення угоди так і не були повністю реалізовані. Сторони «нормандського формату» погодилися, що Мінськ-II залишається основою для будь-якого майбутнього врегулювання конфлікту [2].

На тлі зростання напруженості між Росією та Україною на початку 2022 року Росія офіційно визнала Луганську та Донецьку народні республіки 21 лютого 2022 року. Після цього рішення 22 лютого 2022 року президент Росії Володимир Путін заявив, що Мінські домовленості «більше не

існують», і що в їх краху винна Україна, а не Росія. 24 лютого 2022 року Росія вторглася в Україну.

Отже, почавши повномасштабну війну Російська федерація в односторонньому порядку порушила Мінські домовленості 2014 та 2015 років, Будапештський меморандум 1994 року тощо.

Список використаних джерел:

1. Анексія Криму Росією. 2015. URL.: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83_\(2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83_(2014))
2. Мінські угоди. 2015. URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8
3. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. 1994. URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%88%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC

Лукомська А. А.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Савенко В. П.,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЩОДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І
НОРМ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ ТА
МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Вранці 24 лютого Російська Федерація розпочала війну проти України. І ця війна є зараз найбільшим випробуванням здатності українців захищати свою незалежність. Однак, поряд з бойовими діями не менш важливою проблемою є і досі залишається розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Кримінальний кодекс України – це нормативно-правовий акт, що

врегулює суспільні правовідносини між особою та державою, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, за допомогою законодавчого закріплення, а також визначення того, які саме суспільно небезпечні діяння виступають кримінальними правопорушеннями та які кримінально-правові наслідки тягне за собою їх безпосереднє вчинення. В той же час, варто зауважити, що Конституція України гарантує право кожного громадянина держави на охорону здоров'я (ст. 49 КУ) [1]. З вищевикладеного випливає логічна необхідність кримінально-правового захисту здоров'я населення від впливу інфекційних захворювань, а також виокремлення відповідної норми щодо відповідальності за порушення санітарних правил та норм, які стосуються запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням (ст. 325 ККУ), яку містить розділ XIII Особливої частини Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення». Саме це і показує охоронну функцію кримінального права, а наука кримінального права, в свою чергу, є рушійною забезпечувальною ланкою між правозастосовною та законотворчою діяльністю.

Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 325 Кримінального кодексу України «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням», передбачає порушення норм та правил, які установлені з метою запобігання епідемічним, а також іншим інфекційним хворобам, масовим неінфекційним захворюванням та боротьби з ними, в тому разі, коли ці дії спричинили або завідомо могли спричинити поширенню такого захворювання. Частина 2 відповідної норми передбачає кримінальну відповідальність у разі вчинення тих самих дій, при умові, якщо вони призвели до загибелі людей або інші тяжкі наслідки.

Особливістю регламентації кримінальної відповідальності за вищезгаданий злочин є те, що диспозиція даної норми – бланкетна, іншими словами, обов'язковою умовою щодо ефективності застосування її головних положень виступає потреба їх безпосереднього тлумачення шляхом використання норм інших нормативно-правових актів, які не вважаються кримінально-правовими. Окрім цього, першочергово до них слід відносити закони України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про протидію захворюванню на туберкульоз», а також інші нормативні акти, які деталізують головні поняття та розкривають зміст певних діянь.

До 2020 року відповідна норма взагалі не потребувала змін в законодавстві, проте у березні 2020 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [2, с. 32-33]. Даний закон посилив кримінальну

відповідальність за вчинення вище згаданого злочину, що безпосередньо спрямовано на запобігання поширення й виникнення коронавірусної хвороби COVID-19.

Таким чином, санкцією ч. 1 ст. 325 Кримінального кодексу України передбачено покарання, що становить штраф до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, а редакція ст. 325 відповідно до закону № 530-IX від 17.03.2020, яка діє протягом 3 місяців з дня опублікування Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» містить покарання, що становить штраф від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 3 років.

Проаналізувавши зарубіжний досвід щодо вирішення відповідного питання, можемо зробити висновок про те, що якими б гуманними чи демократичними не позиціонували себе країни, у разі потреби ефективного вирішення конкретного питання й у необхідності отримати максимальне дотримання людьми встановленої законом заборони влада в цих державах дійсно демонструє, що посилення примусових заходів впливу на суспільство, іншими словами, страх перед покаранням, є одним з головних, якщо взагалі не основним, знаряддям становлення суспільних відносин у країні. Саме так і використовують істотні можливості кримінального права та кримінального законодавства [2, с. 34-35].

Кримінальне законодавство завжди продукується потребами реального сьогодення суспільства в кримінально-правовій забороні й більшою чи меншою мірою адекватно відображає їх у нормах закону. Деформація економічних чи соціально-політичних умов суспільного життя та життя держави визначають потребу у необхідності подальшого проведення реформи кримінального законодавства в Україні у напрямку гуманізації, демократизації, посилення захисту прав і свобод громадян у відповідності до вимог міжнародних нормативно-правових актів та зобов'язань держави перед світовим, а також європейським співтовариством [3, с. 105].

Тому узагальнюючи, варто зауважити, що українське законодавство відповідні зміни зумовлює новими викликами сьогодення, що постають перед Україною, і виступають намаганнями законодавців сприяти охороні здоров'я українського суспільства, а у випадку пандемії – і людські життя, які виступають найвищою соціальною цінністю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (редакція від 01.01.2020) (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата

звернення 12.11.2022).

2. Тацій В. Я. Десять років чинності Кримінального кодексу України: здобутки та шляхи вдосконалення // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 жовт. 2011 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків : Право, 2011. С. 32–35.

3. Демидова Л. М. Глобальна криза та кримінальне право: питання взаємозв'язку // Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації : матеріали міжнар. наук.-практ. Круглого столу (м. Харків, 15 трав. 2020 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), Л. М. Демидова (заст. гол. ред.), А. П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2020. С. 104–109.

Макаренко Д.А.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Носова В.С.

слідчий відділу розслідування

особливо тяжких злочинів СУ ГУНП

в Дніпропетровській області,

старший лейтенант поліції

СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ СЛУЖБОВІЙ НЕДБАЛОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Запобігання кримінальним правопорушенням передбаченим ст. 367 ККУ слід розглядати у комплексі з іншими кримінальними правопорушеннями у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаних надання публічних послуг. До загальних заходів з протидії злочинам у бюджетній сфері необхідно віднести:

- загальні заходи соціально-політичного характеру. У цій області першочерговими завданнями мають бути: а) стабілізація соціальнополітичної ситуації в країні, а також зміцнення і підвищення авторитету політичної влади; б) визначення стратегії і тактики економічної і кримінальної політики; в) припинення і викорінення активних спроб проникнення криміналітету у владу; г) недопущення корупції державних і місцевих структур; д) створення ефективних засобів захисту бюджетних коштів від злочинних посягань;

- загальнодержавні заходи з оздоровлення духовно-етичної сфери можуть бути здійснені шляхом вирішення наступних завдань: а) формування нової економічної культури, етичних і моральних норм, без яких неможливе

існування сучасного суспільства, заснованого на загальнолюдських цінностях, ідеологічному і економічному плюралізмі; б) створення державної виховної програми, спрямованої на формування здорових економічних і бюджетних стосунків;

- вдосконалення законодавства, що забезпечує ефективне функціонування сфери бюджетних стосунків, повинно розвиватися за наступними напрямками: а) активізація та інтенсифікація наукового і законодавчого забезпечення створення ефективної системи комплексної протидії нецільовому витрачання бюджетних коштів; б) проведення спеціальної експертизи чинних нормативно-правових актів, що передбачають процедуру здійснення бюджетної діяльності та ефективної реалізації бюджетних стосунків, на предмет виявлення протиріч і невідповідностей їх один одному; в) заборона практики прийняття законодавчих й інших нормативно-правових актів без врахування їх негативного впливу на бюджетну систему; г) вдосконалення норм кримінального, адміністративного, фінансового і бюджетного законодавства, що передбачають заходи відповідальності за правопорушення, що здійснюються у сфері службової діяльності пов'язаної з наданням публічних послуг;

- підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, що здійснюють протидію кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та професійної пов'язаної з наданням публічних послуг. Цьому сприятимуть: а) узагальнення судово-слідчої практики у справах цієї категорії і дача конкретних рекомендацій оперативно-слідчим підрозділам; б) впровадження в практику роботи інформаційно-аналітичних підрозділів МВС методик виміру рівня латентності злочинності; в) вдосконалення форм звітності і статистичного обліку кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної з наданням публічних послуг.; г) спеціальна підготовка і навчання оперативний працівників щодо запобігання та викриття даних кримінальних правопорушень; д) використання позитивного досвіду зарубіжних правоохоронних органів з протидії даним діянням.

До заходів спеціального запобігання слід віднести:

1. Заходи економічного характеру: а) забезпечення відкритого конкурсного обслуговування рахунків бюджету; б) вироблення методів оцінки раціональності бюджетних витрат і впровадження індикаторів результативності витрат державних коштів; в) впровадження практики «прозорості» фінансових потоків і публічної звітності витрачання бюджетних коштів; г) посилення адресності та контролю бюджетних витрат;

2. Заходи організаційно-правового характеру: а) створення програмних інструментів з єдиною базою і повною «прозорістю» руху бюджетних коштів; б) розробка і ухвалення закону «Про профілактику кримінальних правопорушень» з конкретизацією діяльності щодо запобігання кримінальним правопорушенням, які здійснюються в бюджетній сфері; в)

вдосконалення кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за нецільове витрачання бюджетних коштів; г) побудова ефективнішої організаційної структури правоохоронних органів, що протидіють економічній злочинності; д) поліпшення роботи щодо взаємодії різних служб і підрозділів у діяльності з виявлення і розкриття кримінальних правопорушень, що вчиняються в бюджетній сфері; ж) відмова від особливого лібералізму законодавця по відношенню до покарань, передбачених за скоєння бюджетних кримінальних правопорушень; з) розробка правових норм, що дають ширшу можливість використання результатів оперативнорозшукової діяльності;

3. Заходи виховної дії: а) формування етичних основ службово-економічної діяльності (у тому числі у сфері бюджетних стосунків); б) підвищення ролі заходів суспільної дії; у) забезпечення соціального і відомчого контролю за всіма суб'єктами кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної з наданням публічних послуг; г) підвищення ефективності роботи кадрового апарату з підбору кандидатів на заміщення посад, пов'язаних із здійсненням повноважень щодо надання публічних послуг, а також працівників правоохоронних органів, які протидіють даним кримінальним правопорушенням шляхом використання можливостей психологічної перевірки осіб, які приходять на роботу, а також результатів тестування, у тому числі на детекторі брехні – «Поліграфі» та ін.; д) використання потенціалу виховно-профілактичних заходів віктимологічного характеру.

Список використаних джерел:

1. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: Лекційний матеріал, 2017. м. Харків.
2. Худякова Н.Ю. Сутність суб'єктивної сторони службової недбалості. І Міжн. наук. конф. «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку»: матеріали наук. конф (м. Київ, 24 лют. 2018 р.). К. : Нац. авіац. ун-т., 2018. С. 257-258.

Мар'ян М.М.,
головний судовий експерт сектору
дактилоскопічних досліджень
Черкаського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ СЛІДІВ ПАЛЬЦІВ РУК

Ситуація з криміналом поки що не є головною темою інформаційного порядку денного, однак вона неодмінно займе значущу нішу в післявоєнний період. Тисячі залишених будинків і автомобілів, проблеми з продовольством, величезна кількість незареєстрованої зброї, безвладдя в окремо взятих населених пунктах — усе це зрештою позначиться на криміногенній обстановці [1, с. 1].

Однак злочинна діяльність не повинна залишатися осторонь і треба розуміти, що вона була, є і буде. Тоді як одна частина населення перебуває у стані війни, друга всіляко намагається від цього відмежуватися і живе в іншій реальності. Коли йдуть такі дисбаланси, це провокує скоєння злочинів на побутовому ґрунті і сліди злочину залишатимуться на місці події, які неодмінно треба буде досліджувати.

Сліди злочинної діяльності можна охарактеризувати як зміни в природному середовищі або суспільстві, внесені суб'єктом злочинної діяльності. Вони являють собою матеріальні та ідеальні продукти соціальної діяльності взагалі та злочинної зокрема. Розділ криміналістики, який займається саме слідами, називається трасологією, яка досліджує механізм їх утворення та особливості відбиття взаємодіючих об'єктів з метою криміналістичної ідентифікації [2, с. 36].

В криміналістиці сліди злочину мають свою класифікацію. Найперше те, що вони є результатом взаємодії живої та неживої природи, які опинилися у сфері злочинної діяльності. Найпростіший акт взаємодії містить два об'єкти відображуваний (слідоутворюючий) та відображуючий (слідосприймаючий). Під час вчинення злочину об'єкти рухаються, контактують (стикаються) і відображають один одного внаслідок зміни їх ознак та властивостей.

Сліди, які утворюються на місці контакту внаслідок зміни субстанції взаємодіючих об'єктів, називаються локальними. Якщо слід утворюється за межами контактної зони, він є периферійними. Локальні сліди можуть бути об'ємними, поверхневими (площинними), забарвленими та незабарвленими.

За механізмом утворення сліди поділяють на статичні та динамічні, об'ємні та поверхневі, локальні та периферійні, забарвлені та безбарвні, маловидимі і невидимі, точкові та лінійні.

У свою чергу можна виділити те, що поверхневі сліди поділяються на позитивні та негативні, саме про останні і йтиметься у подальшій доповіді.

На основі аналізу криміналістичної літератури та результатів експериментів запропоновано низку рекомендацій щодо дослідження негативних слідів пальців рук, вилучених з місця події та виявлених в лабораторних умовах.

В експертній практиці поверхневі сліди пальців рук поділяються на позитивні та негативні. У позитивних слідах потожирова речовина нашаровується на деталі рельєфу папілярного візерунка, що виступають, тобто папілярні лінії, в негативних — на поглиблені ділянки рельєфу, або міжпапілярні борозенки.

Слід зауважити, що поняття «негативний слід» має в криміналістиці і ширше тлумачення. Ним характеризуються сліди, контраст яких зворотний контрасту відбитків папілярних візерунків на дактилокарті. В цьому випадку відображення папілярних ліній світліші, ніж проміжки між ними. Подібне виникає, зокрема, при виявленні та перетворенні потожирових слідів методом термічного вакуумного напилення за допомогою рідких барвників.

Незалежно від способу виявлення потожирових слідів пальців рук необхідно встановити механізм відображення ознак папілярного візерунка, тобто диференціювати сліди для вибору методики дослідження. Вирішення цього завдання дозволить експерту надалі об'єктивно оцінити збіги та розбіжності ідентифікаційних ознак, виключити можливість помилкового висновку про тотожність особи, яка залишила сліди.

Обов'язковою умовою утворення негативного сліду при контакті нігтьової фаланги пальця з поверхнею слідосприймаючого об'єкта є наявність слідоутворюючої речовини в міжпапілярних борозенках та відсутність її (або незначна кількість) на поверхні папілярних ліній.

Під час проведення експерименту встановлено, що для утворення негативного сліду нігтьової фаланги пальця руки необхідно зусилля 3—8 кг/см² (для порівняння відмічу, що для отримання якісних відбитків у дактилокарті достатньо зусилля 0,1—0,2 кг/см²). З цієї причини виявлення негативних слідів при оглядах місць пригод найімовірніше на громіздких, важких предметах (наприклад, холодильниках, телевізорах, шафах), щодо яких може виникнути припущення про їхнє переміщення злочинцями.

Особливості механізму утворення негативних слідів, зокрема наявність потожирової речовини на всій поверхні сліду, зумовлюють додаткові вимоги до системи методів пошуку, виявлення та фіксації дактилоскопічних слідів, запропонованої саме Ю. Ю. Ярославом. На його думку, необхідна така послідовність застосування різних методів: візуальні, пар йоду і вологи дихання, вакуумного напилення, радіоактивного формальдегіду. Використання порошків, розчинів нінгідрину (алоксану) і азотнокислого срібла не забезпечує якісного виявлення негативних слідів [2, с. 137].

Посилити контраст між речовиною сліду та слідосприймаючою

поверхнею можуть збільшувальні прилади, різноманітні за конструкцією, силою та спрямованістю джерел освітлення. Встановлено, що при різному співвідношенні основних компонентів потожирових слідів промені світла розсіюються не однаково. При підвищеному вмісті поту краще розсіюються промені з малою довжиною хвилі (сині), а при переважанні жирового компонента - з більшою довжиною (жовті). Синьо-блакитні, фіолетові та жовті світлофільтри дозволяють посилити контраст, не вдаючись до фізичних методів виявлення таких слідів.

За допомогою візуальних методів дослідження слабовидимих потожирових слідів визначаються лише локалізація та характер нашарування слідоутворюючої речовини.

Зазначені вище особливості механізму утворення негативних слідів пальців рук позначаються на відображенні деталей папілярного візерунка та папілярних ліній, тому негативні сліди характеризуються такими ознаками: дещо збільшені розміри слідів однойменних пальців; в тому самому сліді можливе як негативне, так і позитивне відображення на його периферії; хибні міжпапілярні лінії, так звані "гребінці", відображаються вкрай рідко; зменшується контраст між відображенням папілярних ліній і міжпапілярних борозенок, що пояснюється розташуванням на папілярних лініях гирла вивідних протоків потових залоз, а отже, наявністю деякої кількості поту, що нашаровується на поверхню слідовосприймаючого об'єкта, підвищуючи її адгезійні властивості; збільшується ширина відображення папілярних ліній і, відповідно, зменшується ширина відображення міжпапілярних борозенок, тобто в негативних слідах ширина ділянок з підвищеними адгезійними властивостями, як правило, менше ширини ділянок з низькими адгезійними властивостями; можливе відображення пір у вигляді точок, що утворюють ланцюжки центру ділянок, відповідних розташування папілярних ліній [2, с 71].

Методика ідентифікації особи за негативними слідами рук визначається загальними положеннями дактилоскопічної експертизи. Разом з тим, існує ряд специфічних прийомів та способів проведення останньої та оформлення її результатів.

Вивчення об'єктів дактилоскопічного дослідження починається з їх огляду.

Візуальне дослідження безпосередньо слідів або відбитків на дактилокарті не завжди дозволяє однозначно вирішити питання про характер відображення (позитивне або негативне). У складних випадках доцільно проводити дослідження по фотознімках, виготовлених у масштабі 3:1 або 4:1. Враховуючи вищеперераховане, вже на даній стадії можна визначити механізм слідоутворення і характер відображення.

Придатність слідів для ідентифікації визначається методикою дактилоскопічної експертизи, розробленої для слідів папілярних візерунків із позитивним відображенням.

Порівняльне дослідження первинно проводиться шляхом візуального співставлення слідів і відбитків на дактилокарті. Відображення загальних ознак папілярного узору (типу, виду, кількості та розташування дельт, кількості та крутизни потоків папілярних ліній) не залежить від механізму утворення слідів.

Для порівняльного дослідження виготовляють фотознімки слідів, на яких папілярні лінії більш темні, що відповідає їх відтискам на дактилокарті. З цією метою проводиться контратипування негативних слідів. Якщо ж сліди виявлено на об'єктах із світлим (білим) фоном, то доцільно фотографувати їх безпосередньо на фотопапір за допомогою спеціальної дзеркальної системи.

Іноді кількість потожирової речовини не достатня для заповнення міжпапілярних борозенок на всю глибину і вона локалізується тільки на схилах. У подібних випадках можливе відображення хибних папілярних ліній, так званих «гребінців».

Кількість, локалізація потожирової речовини на поверхні папілярного узору та ступінь натиску нігтьової фаланги пальця обумовлюють значну варіабельність відображення мікрорельєфу папілярних ліній, що виключає можливість проведення пороеджеоскопічного дослідження.

Для ілюстрації порівняльного дослідження у фототаблицю вміщують фотознімки з однаковими за контрастом відображеннями папілярних ліній, які відповідають відтискам на дактилокарті.

Список використаних джерел:

1. «Війна в Україні: яка ситуація зі злочинністю?» URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vijna-v-ukrajini-jaka-situatsija-zi-zlochinnistju.html/> (дата звернення: 24.11.2022).
2. Ярослав Ю. Ю., Руднев А. М., Левін Е. М. Про виявлення та фіксацію маловидими та латентних слідів рук методом вакуумної металізації // Криміналістика та судова експертиза. Київ, 1975. Вип. 11. С. 230-236.

Мельник А. М.

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Березняк В. С.

завідувач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

У сучасному світі, враховуючі події останніх років, дуже гостро стоїть питання колабораціонізму та колабораційної діяльності. Не дивлячись, на те, що наразі Україна веде найактивнішу боротьбу з колаборантами, дане явище пішло з Європи часів Другої Світової війни, а саме часів окупації Франції.

Відповідно до інформаційної довідки, наданої Інформаційно-дослідницьким центром при Верховній Раді України, колабораціонізм – «співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант» [1].

Особливу групу опублікованих праць складають дослідження зарубіжних фахівців з питань колабораціонізму та участі європейців у війні проти Росії, серед науковців, що розглядали дане питання можна виділити Кріса Бішопа, Робіна Ламсдена, С.М. Папір Мітчама, Марка Еделя та інших.

До загострення українсько-російського конфлікту у лютому 2022 року, робилися спроби буквально реабілітувати політику колабораціонізму, принаймні для окремих країн, наприклад в Данії [2].

Можна припустити, що неприйняття колабораціонізму слабшає в історичній пам'яті менш постраждалих у Другій світовій війні народів, такого висновку дійшла група американських дослідників [3].

Наразі питання колабораційної діяльності у Європейських країнах регулюється рядом загальних для країн Європи нормативно-правових актів, а також більш вузькими законодавчими актами, що притаманні окремо для кожної країни.

До загальних нормативно-правових актів, що мають юридичну силу на території Європейського союзу належать:

– Європейська конвенція щодо захисту прав людини та основоположні свободи, а також судова практика Європейського суду з прав людини;

– Резолюції ПАРЄ від 1996 містить посилання на «Керівні рекомендації щодо забезпечення відповідності законів про люстрацію та адміністративних заходів вимогам держави, заснованої на принципі верховенства права»;

– Женевська Конвенція;

– Гаазька конвенція.

Окрім даних актів кожна європейська країна містить ряд власних нормативно-правових положень щодо відповідальності за співпрацю з ворогом. У даних положення також закріплені висновки з судової практики певної країни.

Таким чином, колабораційна діяльність вперше була зафіксована у Європі за часів Другої Світової війни. З того часу, відповідальність за співробітництво з окупаційною владою була зафіксована у ряді нормативно-правових актив. Проте станом на сьогодні, історичне минуле поступово забувається, що загрожує розвитку та свідомості європейського населення у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Інформаційна довідка Інформаційно-дослідницького центру при Верховній раді України. 2021 р. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XD9Z.pdf.

2. P. Giltner, Success of Collaboration: Denmark's Self-Assessment of its Economic Position after Five Years of Nazi Occupation, *Journal of Contemporary History* 36 (3), 485–506 (2001) doi: 10.1177 / 002200940103600305.

3. C.B. Stone, A. van der Haegen, O. Luminet, W. Hirst, Personally relevant vs. nationally relevant memories: An intergenerational examination of World War II memories across and within Belgian French-speaking families, *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 3(4), 280–286 (2014) doi: 10.1016/j.jarmac.2014.08.08.002.

Мельниченко І.Д.,
ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Руфанова В.М.,
слідчий слідчого відділення відділення
поліції № 3 Дніпровського районного
управління поліції ГУНП в
Дніпропетровській області,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ

Міжнародні стандарти у сфері запобігання сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом, можна розглядати як загальновизнані положення міжнародних актів обов'язкового та рекомендаційного характеру, а також принципи міжнародного права, що закріплюють фундаментальні права, гарантії особистої безпеки людини щодо неприпустимості сексуального насильства під час та після збройного конфлікту; обов'язок посадових осіб та держав в недопущенні таких дій та необхідності притягнення винних до відповідальності. Міжнародні стандарти відіграють ключову роль в захисті людини від незаконних і необґрунтованих дій з боку держави, посадових та інших осіб. Поряд з цим, положення міжнародних актів виступають орієнтиром для всіх держав в аспекті регламентації та фундаментальних засад захисту своїх громадян від сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом.

У 1945 р. в Статуті Організації Об'єднаних Націй міжнародною спільнотою було заборонено війну. Поряд з цим, на мапі світу відчутного затихання збройних конфліктів не відбулося [1, с. 221]. Навпаки, паралельно активізувався процес кодифікації міжнародного гуманітарного права, яке визначало закони та звичаї війни, захист жертв війни (Гаазькі конвенції та декларації 1899 і 1907 років; Женевські конвенції 1949 року і Додаткові протоколи до них). Гаазькі конвенції та декларації захищали «честь та права сімейні» населення окупованих територій [2].

В міжнародних актах щодо збройних конфліктів, жінкам приділялася особлива увага щодо підвищених гарантій захисту, з огляду на насильницький характер конфліктів та уразливий стан жінок. Так, в

Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 р. м. Женева) в ст. 27 зазначається, що жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність [3]. При цьому важливо усвідомлювати, що положення цієї Конвенції застосовуються до випадків як оголошеної війни, так і у випадках, якщо одна зі сторін не визнає стану війни. Під захист Конвенції підпадають всі особи, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є (ст. 4).

У ч. 2 ст. 51 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій вказується, що цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи, не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення. Заборонені такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів, як: 1) насильство над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб (вбивство, катування, тілесні покарання, каліцтво); 2) знущання над людською гідністю (принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі); 3) взяття заручників; 4) колективне покарання; та 5) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій [4].

Згаданим протоколом жінкам надається особливий статус. Так, у ст. 76 визначено, що жінки користуються особливою повагою і їм забезпечується захист, зокрема, від зґвалтування, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань [4].

У Додатковому протоколі II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. закріплені основні гарантії гуманного поводження з особами. Так, відповідно до ст. 4 усі особи, які не беруть безпосередньої участі або припинили брати участь у воєнних діях, незалежно від того, обмежена їх свобода чи ні, мають право на повагу до своєї особистості, своєї честі, своїх переконань та своїх релігійних обрядів. За всіх обставин з ними поводяться гуманно й без будь-якої несприятливої різниці.

Протокол II Женевських конвенцій закріплює такі заборонені форми поводження, як: 1) посягання на життя, здоров'я, фізичний і психічний стан осіб, (вбивство, жорстоке поводження, катування, каліцтво чи будь-які форми тілесних покарань); 2) колективні покарання; 3) взяття заручників; 4) акти тероризму; 5) знущання над людською гідністю (образливе поводження, зґвалтування, примус до проституції або непристойне посягання у будь-якій формі); 6) рабство й работоргівля в усіх їх формах; 7) грабіж; 8) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій [5].

Принагідно відмітити, що насильство, над цивільним населенням під час збройного конфлікту, у тому числі зґвалтування, було заборонено ще в Кодексі Лібера (1863 р.). За такі діяння передбачалося покарання у вигляді

смертної кари [6]. Можемо припустити, що така заборона пов'язана з поширеною практикою застосування сексуального насильства під час збройних конфліктів та необхідністю покарати за подібного роду знущання.

Вищезгадані міжнародні акти визначають правила поведінки з військовополоненими, цивільним населенням, містять перелік заборонених видів поведінки. Поряд з цим, першим міжнародним документом, який визнає сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом у формі згвалтування, сексуальне рабства, примусової проституції, примусової вагітності, примусової стерилізації та інших подібних за тяжкістю форм сексуального насильства, як окремі види воєнних злочинів (ст.ст. 6, 7, 8) є Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду (17 липня 1998 р.) Цей міжнародний акт поряд з іншими питаннями, регламентує діяльність Міжнародного кримінального суду, який наділений повноваженнями здійснювати юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства, та доповнює національні системи кримінального правосуддя [7].

У відповідності до ст. 25 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду, військові командири або невійськові начальники, можуть нести відповідальність за сексуальне насильство, яке вони вчиняють особисто, або спільно з іншою особою чи через неї, або якщо вони наказують, вимагають, спонукають, підтримують, іншим чином допомагають будь-яким чином сприяти вчиненню або замаху на вчинення цих злочинів.

Поряд з цим, військові командири або невійськові начальники також можуть бути притягнені до відповідальності за сексуальне насильство, пов'язане з військовим конфліктом, на підставі положень ст. 28 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду. Так, підлягає відповідальності за сексуальне насильство військовий командир або особа, яка фактично діє як військовий командир, вчинене силами, які перебувають під його чи її фактичним командуванням і контролем або, залежно від обставин, під його чи її фактичною владою і контролем, в результаті нездійснення ним або нею належного контролю над такими силами у випадках, коли: такий військовий командир знав або за існуючих обставин на той момент повинен був знати, що ці сили вчиняли чи мали намір вчинити сексуальне насильство та військовий командир не вжив усіх необхідних і розумних заходів у межах його або її повноважень для недопущення чи припинення його вчинення

Начальник підлягає кримінальній відповідальності за сексуальне насильство, вчинене підлеглими, які перебувають під його чи її фактичною владою і контролем, у результаті нездійснення ним чи нею належного контролю над такими підлеглими у випадках, коли: 1) начальник або знав, або свідомо проігнорував інформацію, яка явно вказувала на те, що підлеглі вчиняли чи мали намір вчинити такі злочини; 2) злочини стосувалися діяльності, що підпадає під фактичну відповідальність і контроль начальника; та 3) начальник не вжив усіх необхідних і розумних заходів у

межах його чи її повноважень для недопущення чи припинення їх учинення або для передачі цього питання до компетентних органів для розслідування та кримінального переслідування.

Обов'язковою умовою притягнення до відповідальності відповідно до ст. 30 Статуту є встановлення факту того, що особа, вчинила злочин навмисно і свідомо. В контексті цієї статті «свідомо» означає з усвідомленням того, що обставина існує або що наслідок настане за звичайного перебігу подій.

Дослідження міжнародної судової практики свідчить, що досить складно довести та надати докази віддання наказів про вчинення сексуального насильства. У зв'язку з цим, в якості доказів можуть бути використані такі докази, як: моделі попередньої чи подальшої поведінки, або конкретне повідомлення, що підтверджує усвідомлення обвинуваченим того, що такі злочини відбуватимуться в звичайному ході подій. Важливе процесуальне значення мають такі докази як: показання свідків та публічні заяви про злочини від представників влади країни-агресорки та/або військових командирів та невійськових начальників, що допомагає встановити умисел обвинувачених [8].

Таким чином, резюмуючи, зазначимо, що основні міжнародні стандарти запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, містяться в досить значному переліку актів міжнародного права, та спрямовані на максимальну гуманізацію поведінки військових по відношенню до цивільного населення та військовополонених. Ключові міжнародні стандарти запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом передбачені в Гаазьких та Женевських конвенціях та Додаткових протоколах до них, а також Римському Статуті Міжнародного Кримінального Суду. Поряд з цим, актуальним питанням сьогодення залишається імплементація положень міжнародного кримінального права в національну доктрину права для забезпечення справедливого та невідворотного покарання за посягання на честь та гідність осіб у формі сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом. Цей напрямок наукових пошуків буде нами висвітлений в наступних публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Rufanova Viktoriia, Shablysty Volodymyr, Spilnyk Serhiy, Sydorenko Nataliia, Mozol Stanislav. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. Volume 11 - Issue 53: May, 2022. Page 220-226. URL : <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2021>.
2. Конвенція про закони та звичаї сухопутної війни Додаток: Положення про закони та звичаї сухопутної війни. Гаага, 1899.; Конвенція про відкриття воєнних дій (III). Гаага. 1907.
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949. Женева. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

6. Lieber Code: Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field, General Order No. 100, 24 April 1863, Art. 44, URL : www.icrc.org/ihl/INTRO/110.

7. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998, набр. чинності з 01.07.2002 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

8. Збірник оглядів рішень Міжнародного кримінального суду щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Юрфем. 2022. URL : <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%96%D0%B2-%D0%9C%D0%9A%D0%A1-1.pdf>

Мітченко К.В.,

старший викладач кафедри

гуманітарних дисциплін

та психології поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

УСВІДОМЛЕННЯ РОЛЬОВОГО РЕПЕРТУАРУ АТЕСТОВАНИХ ВИКЛАДАЧІВ ВУЗ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ

Воєнний стан в Україні та воєнні дії, які відбуваються на всій території держави, активно призвели до атрофії структурно-особистісних характеристик кожного українців. Слід відмітити, безпосередньо вплив воєнних подій та безпосередньо участь поліцейських, як осіб служби борони України, на усвідомлення власної позиції, ролей та особистісних характеристик у цей час. В нашій доповіді прагнемо розкрити безпосередньо усвідомленість таких змін поліцейськими, які згідно ст. 71 Відрядження поліцейських до державних (міждержавних) органів, установ та організацій із залишенням на службі в поліції Закону України «Про Національну поліцію» [4], відкомандировані до вищих учбових закладів із специфічними умовами навчання. Зазначене питання розглянемо з позиції саме усвідомлення соціальних та життєвих ролей під час війни та їх аналіз з довоєними.

Питання ролі як статусної характеристики члена групи розглядалися в роботах Д. Мід, Т. Парсонс, Р. Лінтон, а ролі як моделі поведінки в Г. М. Андрєєва, Т. Шибутані. Дж. Мід зазначає, що роль – соціально-нормований

спосіб поведінки людини залежно від її статусу або позиції в суспільстві. Р. Лінтон роль розглядає як динамічний аспект статусу (сукупності прав і обов'язків людини). І. С. Кон акцентує увагу на тому, що роль – це не тільки положення в системі стосунків, але й зразок поведінки, функція. Л. П. Буєва наголошує, що роль – це спосіб поведінки особистості. Г. М. Андрєєва вважає, що роль – шаблон поведінки з діапазоном можливостей, так званим стилем виконання. Т. Шибутані визначає ролі як стійкі фази повторюваних суспільних дій, що очікуються й вимагаються від різних учасників взаємодії [2, с. 119]. Роль науковець розглядає як модель поведінки, а людину (особистість) як носія значної кількості моделей поведінки, зміст яких зумовлений її досвідом, набутим у процесі онтогенезу та в різноманітних системах стосунків, до яких вона включена, то не викликає сумнівів те, що моделі поведінки (ролі), будучи інтеріорізованими, мають зв'язки між собою. Виходячи з вищесказаного, варто зазначити, що фактично моделі поведінки особистості становлять не простий набір, а цілісну систему, яка має свою структуру та яку визначають як рольовий репертуар особистості.

За визначенням П.П. Горностая рольовий репертуар це сукупність життєвих ролей особистості, виконуваних в різних життєвих ситуаціях, що дають можливість взаємодіяти, проявляти себе у відповідній рольовій активності. Автор зазначає, що в ролі в їх сукупності та визначенні виконуються з метою: здійснення будь-якої діяльності (для якої властива саме ця роль); захисту від чогось; психологічного «виграшу» від ігрових; реалізації потреби у владі та всього, що вона дає людині, у формі соціальних та статусних ролей; самореалізації особистості [3, с. 27].

Слід відмітити, що питання рольового репертуару поліцейських, а відкомандированих тим паче, недостатньо розкрито науковою спільнотою. Тому розкриваючи тему нашого дослідження будемо ґрунтуватись на базових працях закордонних науковців особистісно-рольового підходу (П.П. Горностай, З.М. Мірошник, О.Ю. Михайленко) та на роботи науковців, які досліджують особистість сучасного поліцейського, його ідентичність та в широкому розумінні ролі Національної поліції як соціального інституту (В.Г. Андросюк, В.І. Барко, Д.О. Александров, А.І. Черкашин, Сокурєнко В.В. та ін).

З метою дослідження власного рольового репертуару атестованими викладачами було проведено дослідження шляхом анкетування 20 працівників Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Вивчення здійснювалось за авторською анкетую, розробленою згідно наявних наукових публікацій, а саме теорію рольової компетентності П.П. Горностая та практичного досвіду психологічного консультування поліцейських.

Досліджуючи дані потрібно відмітити, що аналізанти відмічають, як найчастіше виконують під час воєнного часу наступні ролі:

- викладач / наставник (87%),
- партнер (чоловік/дружина, хлопець/дівчина) (78%),

- поліцейський (67%),
- виконувач домашньої роботи (56%),
- син/донька (46%),
- особа, що турбується за власне здоров'я (42%),
- здобувач фінансів (42%),
- особа, що допомагає іншим, волонтер до війни – (39%),
- мати/батько (35%),
- віруючий (15%).

Слід відмітити, що роль наставника, яким сприймають себе атестовані працівники є однією з пріоритетних (87%). Можемо допустити, що це пов'язано з наявністю великої відповідальності за навчання та професійне становлення курсантів, яке через проведення занять попри військові дії в дистанційному та очному форматі відбувалось протягом всього календарного року, безперервно. Так викладачі, які є поліцейськими, відмічають, що прагнуть не просто передати академічні знання, а і бути гідним зразком для курсантів. В даному аспекті також розкриємо роль поліцейського, які відмічають респонденти (67%), яка проявляється в здійсненні охорони публічного порядку, несення служби в добових нарядах, перебування та готовності до постійного ношення табельної вогнепальної зброї.

Зазначимо, що для переважної більшості опитаних поліцейських є пріоритетними не усвідомлені загальні соціальні ролі (батьки, партнери, здобувачі), при цьому професійні (викладач, поліцейський), які практично є не менш важливими є усвідомленими. Атестовані викладачі відмічають, що роль поліцейського, який не несе службу в територіальних підрозділах звісно відрізняється від ролі поліцейського-викладача, але має певний відбиток на самосприйняття себе, власної ідентичності та соціальних позицій.

Список використаних джерел:

1. Александров Д. О. Загальна психологічна характеристика професійної діяльності працівника Національної поліції. - Юридична психологія, No 1 (18), 2016. С. 129-138
2. Горностай П. П. Рольова компетентність і адаптивність особистості. – Київ: Гімназія на зламі століть: Практико-зорієнтов. посібн. К., 1999. - С.116-123.
3. Горностай П. П. Особистісті і роль: Рольовой підхід в соціальній психології особистості / П. П. Горностай. – Київ : Інтерпрес ЛТД, 2007. – 312с.
4. ЗУ «Про Національну поліцію України». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JH26E00A>
5. Мірошник З. М. Структура особистості вчителя початкових класів : рольовий підхід: монографія / Зоя Михайлівна Мірошник. – Харків : ФЛП Шейнина Е.В.; ХНПУ, 2011. – 306 с

Моргунов В. О.,

курсант взводу 20-01 факультету № 2
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

Арланов О. Д.,

курсант взводу 20-01 факультету № 2
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

Науковий керівник:

Коваленко А. В.

доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету № 2
Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІГРОВОГО РУШІЯ UNREAL ENGINE 5 ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ОБСТАНОВКИ МІСЦЯ ПОДІЇ

Завдяки високому темпу свого розвитку, комп'ютерні технології проникають в усі сфери людського життя. Не є виключенням і діяльність із розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, перспективним є використання комп'ютерної техніки та спеціалізованого програмного забезпечення для відтворення тривимірних моделей обстановки місць події.

3D-моделювання обстановки місця події полягає у створенні цифрової тривимірної схеми-моделі оглядуваного місця події, що може у подальшому бути відтворена на екрані комп'ютера та додаткового досліджена.

Переваги даного методу полягають у: 1) зменшені часу, що витрачається на відтворення місця події 2) можливості детального дослідження обстановки місця події у будь-який час та на значній відстані від нього; 3) високому рівні візуалізації та наочності змодельованої обстановки; 4) можливості з використанням VR-технологій «опинитися» на віртуальному місці події.

Одним із безкоштовних програмних засобів, що можуть використовуватися з такою метою, є Unreal Engine 5. Це ігровий рушій, що розробляється та підтримується компанією Epic Games, написаний мовою програмування C++ та дає змогу створювати комп'ютерні ігри, архітектурні та інженерні візуалізації тощо. Але можливості рушія можуть використовуватися і для візуалізації обстановки місця події.

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

У бібліотеці Epic Games є низка безкоштовних 3D моделей різноманітних об'єктів. Крім того, у проект можуть бути імпортовані 3D моделі, завантажені з інших сайтів, відскановані або змодельовані у спеціалізованих програмах. Ці моделі можуть використовуватися для побудови віртуальної версії обстановки місця події, де реальним об'єктам відповідатимуть їх цифрові аналоги. Наприклад, засобами Unreal Engine 5 можна відтворити обстановку квартири, будинку, відкритої місцевості; заповнити їх моделями меблів, побутової техніки, рослин тощо; розмістити моделі живих людей та трупів у відповідності до реальної обстановки місця події.

Для створеної моделі можуть бути налаштовані розміри «світу», освітлення, туман, закони фізики. Крім того, у Unreal Engine 5 є можливість відтворити (анімувати) дії та процеси, що відбувалися під час вчинення кримінального правопорушення: проникнення зловмисника в приміщення, постріл та політ кулі, зіткнення транспортних засобів тощо.

У експериментальному проекті з використанням Unreal Engine 5 нами було змодельовано обстановку умисного вбивства у невеликому містечку (рис. 1). Зокрема було відтворено приватні будинки, будівельний майданчик, будівлю супермаркета, дорожнє покриття й перехрестя. На території будівельного майданчика розміщено модель трупа, сліди крові й модель зброї, кинуті злочинцем.

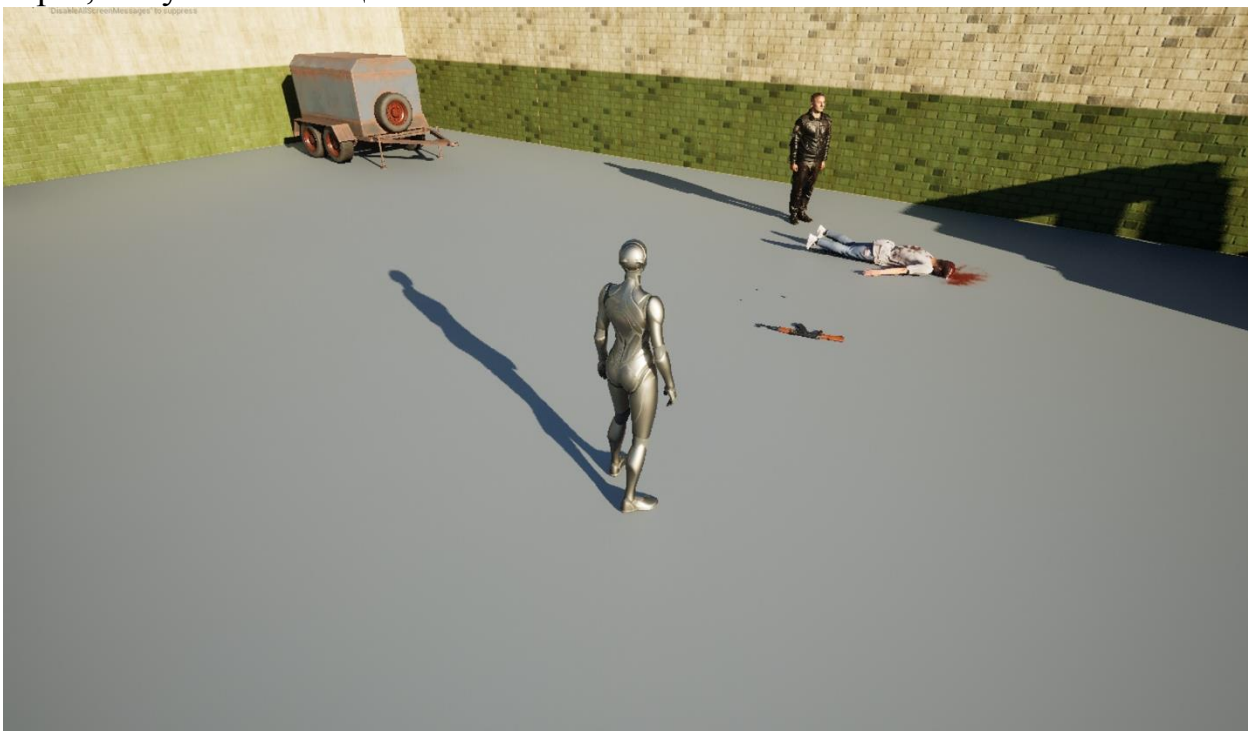

Рис. 1

Крім того, на віртуальному місці події було розміщено відскановані за допомогою 3D-сканера моделі реальних людей (курсантів університету) (рис. 2).

Рис. 2

Таким чином, Unreal Engine 5 є універсальним інструментом для візуалізації обстановки місця події. З його використанням користувач може додавати об'єкти та деталі, змінювати їх розташування, що дозволить комплексно сприймати цифрову картину як аналог середовища чи події, що мала місце в реальному житті. Працівники правоохоронних органів вже сьогодні можуть використовувати Unreal Engine 5 для підвищення ефективності процесу розкриття й розслідування кримінальних правопорушень. Даний інструмент дозволяє схематично відтворювати обстановку місця події; є альтернативним способом фіксації обстановки місця події (замість малювання схем); може використовуватися для проведення слідчих експериментів тощо.

Також Unreal Engine 5 буде корисним для проведення навчальних занять, як дистанційних, так і очних. З його використанням викладач може демонструвати курсантам та студентам змодельовану обстановку місця будь-якої події. В свою чергу здобувачі освіти зможуть відпрацьовувати навички проведення огляду місця події, використовуючи функцію вільного пересування у середовищі, змінювати розташування об'єктів, що дозволить зробити взаємодію максимально реалістичною.

Мороз В.П.,
завідувач навчально-наукової
лабораторії з дослідження проблем
протидії організованій злочинності
та корупції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕПАРТАМЕНТУ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відкрите військове вторгнення російської федерації в Україну 24.02.2022 року внесло значні корективи в діяльність усіх правоохоронних органів держави. Підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань НП України не залишились осторонь і крім покладених законом на данні підрозділи функції, вони стали виконувати нові, не притаманні даній службі завдання. З метою оцінки діяльності ДСР НП України в умовах воєнного стану, визначення проблемних питань по протидії організованій злочинності, виявлення нових, не притаманних для даних підрозділів функцій було проведено аналітичне дослідження в ході якого були вивчені основні показники діяльності ДСР НП України в період з 01.01.2022 по 01.09.2022 та проведено опитування безпосередньо 781 працівника Департаменту. Значний блок питань стосувався безпосередньо діяльності підрозділів в умовах воєнного стану, а також стану півня організованої злочинності в державі в цей час.

За вказаний період за матеріалами підрозділів стратегічних розслідувань направлено до суду 160 кримінальних проваджень стосовно ОЗГ, у тому числі 25 – злочинних організацій.

Серед викритих ОГ і ЗО 26 з міжрегіональними зв'язками, 33 з корумпованими зв'язками, 23 причетні до розкрадання бюджетних коштів, 24 сформовані на етнічній основі та 7 з транснаціональними зв'язками. Установлено 641 особу, причетну до вчинення злочинів у складі цих груп, зокрема 174 організаторів та 445 безпосередніх виконавців.

Доведено причетність цих осіб до вчинення 913 кримінальних правопорушень, з яких 704 тяжкі та особливо тяжкі та 132 з ознаками корупції.

За 8 місяців цього року повідомлено про підозру 38 суб'єктам підвищеного злочинного впливу за нововведеними статтями Кримінального кодексу України, серед яких 20 «смотрящих», 5 «кримінальних авторитетів», 3 «бродяг», 1 «положенець», а саме:

за ч. 5 ст. 255 (Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній) Кримінального кодексу України повідомлено про підозру 1 особі;

за ст. 255⁻¹ (Встановлення або поширення злочинного впливу) Кримінального кодексу України – 25 особам;

за ст. 255⁻² (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці) Кримінального кодексу України – 7 особам;

за ст. 255⁻³ (Звернення за застосуванням злочинного впливу) Кримінального кодексу України – 5 особам.[2, с.1]

При опитування працівників ДСР щодо впливу воєнного стану на зростання рівня організованої злочинності 35,9% зазначають, що рівень організованої злочинності збільшився, але трохи більший сегмент – 45,3% говорять, що рівень організованої злочинності зменшився. 18,8% опитаних свідчать, що воєнний стан не вплинув на рівень організованої злочинності в Україні

В умовах воєнного стану Департамент, насамперед, має виявляти, попереджати та розкривати кримінальні правопорушення загальнокримінальної спрямованості – так бачать роботу 95,5% експертів. Зазначимо, що більшість опитаних вважає діяльність Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України ефективною майже по усіх напрямках (*респонденти могли обрати декілька варіантів відповідей*):

– по виявленню «колаборантів», підприємств, які належать громадянам Російської Федерації – 89,7%;

- по протидії загальнокримінальним організованим групам та злочинним організаціям – 96,0%;

- у напрямку протидії транснаціональним та етнічним організованим групам та злочинним організаціям – 91,3%;

- по протидії екстремістським організованим групам та злочинним організаціям – 89,6%;

- по протидії організованим групам та злочинним організаціям в органах державної влади – 81,8%;

- по протидії корупції – 89,3%;

- у сфері публічних закупівель – 87,1%.

Що стосується факторів, які впливають на недосконалість притягнення до кримінальної відповідальності окремих учасників ОГ та ЗО, то до них респонденти віднесли недосконалу судову систему – 47,6% та законодавство, яке не відповідає умовам воєнного стану – 45,5%, тобто саме ті фактори, які і у мирний час було оцінено досить низько, а війна лише додала проблем.

Слід звернути увагу і на проблеми у економічній, політичній та інших сферах суспільного життя, спричинені воєнним станом і це відображено у нових видах злочинної діяльності, наприклад:

1. у діях по заволодінню коштами, які збираються волонтерами, громадянами для допомоги ЗСУ, органам тероборони (шахрайство,

«фіктивні» рахунки) – 78,9%;

2. корупційний вплив для отримання коштів на відновлення зруйнованого майна, привласнення гуманітарної допомоги тощо – 40,7%;

3. вступ учасників організованих груп та злочинних організацій до лав територіальної оборони, в регіонах де не ведуться активні бойові дії з метою отримання зброї або трофейної зброї на звільнених територіях – 40,6%.

Але, незважаючи на досить високу ефективність ДСР, 79,2% учасників опитування мають думку, що оптимізація діяльності не буде зайвою, адже нові виклики потребують нових шляхів вирішення. Серед висловлених пропозицій домінують ті, що пов'язані з необхідністю покращення грошового утримання працівників Департаменту та матеріально-ресурсного забезпечення, розширенням повноважень ДСР, оптимізацією діяльності за різними деталізованими напрямками, тощо. Також є потреба у розширенні завдань і повноважень Департаменту – на цьому наголошують 82,2% респондентів.

Блок запитань, який відповідав за протидію ДСР НП України корупційним правопорушенням, виявив, що експерти згодні з тим що утворення ДСР НП України має позитивний вплив на зниження рівня корупції – 95,8%. Вразливими для корупційних проявів сферами діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування є отримання та подальший розподіл гуманітарної допомоги, волонтерська діяльність – 97,3%, розподіл коштів, які виділяються на відновлення зруйнованої інфраструктури, помешкань громадян, підприємств та організацій, що постраждали в результаті бойових дій – 93,5%, закупівля засобів захисту, авто транспорту, медичних препаратів для передачі їх ЗСУ – 92,7%.*(респонденти могли обрати декілька варіантів відповідей)*[1, с.10]

На теперішній час співробітники Національної поліції України, та зокрема Департаменту стратегічних розслідувань, приймають активну участь в бойових діях та цілодобово прикладають свої зусилля щодо протидії російській агресії на території нашої держави. Щодня поліцейські під час війни не тільки продовжують протидіяти злочинності та приймають безпосередню участь в бойових діях, а й надають допомогу в доставці гуманітарної допомоги, евакуації місцевих мешканців, що знаходяться на лінії зіткнення.

За результатами дослідження можна зробити висновки, що на теперішній час підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України на належному рівні виконують покладені на них завдання, їх діяльність відповідає вимогам чинного законодавства та є досить прозорою для населення країни.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний огляд «Оцінка рівня стану організованої злочинності в Україні та протидії підрозділами Департаменту стратегічних розслідувань НПУ в умовах воєнного стану»; кол. авт. Дніпро: ДДУВС, 2022, 58 с.
2. Статистичні дані щодо діяльності Департаменту стратегічних розслідувань за період з 01.01.2022 по 01.09.2022; Київ: Лист Департаменту стратегічних розслідувань, 2022, 2 с.

Nabeelah Auwal Muhammad,
applicant for higher education (2nd year of study)
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Nana Faezah Auwal Muhammad,
applicant for higher education (2nd year of study)
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Scientific mentor:

Yuliia Halenko
lecturer of the Department of Ukrainian
Linguistics and Foreign Languages
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

UKRAINE-RUSSIA WAR AND HOW TO GET IT OVER

The actions taken by putin and his goons will have humanitarian consequences on an unimaginable scale. Thousands of people will die. Millions will flee. There is no excuse for inflicting that kind of disaster on entire population. This is a war of aggression, and it's wrong in every point.

I also fear that this war will have destabilizing effect on the entire region for decades to come. And that it will seriously harm the sense of peace and security everyone has enjoyed in Europe for a long time. However, Ukraine will never stop fighting, no matter what.

In many places, Ukrainian forces are conducting fighting withdrawals, staying in contact with the enemy and continuing to keep them under fire while retreating.

This has several advantages: it prevents casualties on the Ukrainian side while maximizing russian casualties while they are on offense. You always have a higher rate of casualties on offense. Warfare always favours the defender, after all. Another advantage is the land lease for Ukraine. Numerous new systems are being sent to Ukraine.

As it stands now, Ukraine cannot compete with russia's huge artillery advantage, so land lease gives Ukraine time to receive the influx of the variety of

artillery systems from the West. Even though the systems are coming, crews still need to be trained. Normally, this takes months, but for the Ukrainian artillerymen that training period is getting pared down to a week or so. Those trainees in turn will need time to train more artillery units with the new guns [2].

So, all Ukraine needs is time, and the hard-pressed ground units on the front lines can provide it. The russian propaganda machine may scream with elation, saying they're gaining ground every day, but what they don't realize is they are running hard, without a helmet, straight at a brick wall.

I really thought we had progressed past this. What putin is doing now is trying to bring the world back to the Cold War. I feel bad for the Ukrainian people, I feel bad for the Russian people and I fear for all of us. But I am glad Ukrainians are fighting back.

My hope now is that the international response will be so severe that the economy fuelling this war will cripple abruptly and immediately. I pray that the Russian people stand up against it's own leader and overthrow the mad despot. And I hope that Ukrainians will show indomitable spirit and hold their ground. Russia cannot stand the war in the streets of Ukraine in the long run. As long as the Ukrainian people stand strong and have the support of the international community, I am confident justice will prevail in the end.

It shall be admitted that russia has substantial massive artillery advantage over Ukraine. However, Ukrainian troops have demonstrated superior tactical acumen and an indomitable will.

Ukraine can reasonably call it a "win" if it stays together as an independent nation. That is not only reasonable in the long run, it is virtually certain, no matter what happens. Their stated objective is to reclaim all areas that russia is illegally occupying. This looks feasible, but not yet certain. For instance, the Crimea is going to be a tough nut. So, from that perspective the Ukrainian government might at some point have to accept something short of the stated objectives.

Russia went in with the obvious objective of destroying Ukraine as an independent nation. They have already lost, from that perspective. Ukrainians will never again accept russian rule. This looks extremely doubtful in the short to mid-term. It is obvious that russian terroristic regime has annexed the Crimea by force, which is illegal and violates international law. However, they have now started to evacuate their political criminals from that territory. They obviously anticipate having to give it up.

Russia has no magic bullet left. They have started to mobilise troops, but they will be badly trained, poorly equipped, have abysmal morale, and might desert or even revolt. They are running out of equipment, and they are incapable of manufacturing more. Countries that were initially sympathetic are starting to desert them. If they play the WMD card, they will likely get invaded or nuked.

In my opinion russia's best option at this point would be to negotiate a full withdrawal. At least, they will found themselves in a situation where they will not be shot at as they run away.

Russia already is paying a huge, perhaps unbearable price: ostracism from the rest of the world, a huge drain on their resources of money and people, steady degradation of their military and the exposure of their weakness. This all is the result of just a disastrous decision made by Putin.

One of the greatest concerns to the world is massive famine. Due to the threat to Ukrainian cargo ships transporting grain to Africa and India millions of people in affected countries might die from hunger [3]. This can be treated as a war on the people as well.

Humanitarian crisis and dangerous perspective to stay without electricity, gas, fuel and water, including central or individual heating as well as internet and mobile connection, threatens the whole Europe, which is the point for the EU to consider such scenario and take urgent preventive actions not to combat consequences when it is too late.

Unfortunately, education as a complex sphere suffers substantially. Teachers, children and students have limited options to continue teaching or studying at a full scale due to electricity and internet connection interruptions and the quality of studies is heavily shrinking.

Despite the situation seems to be catastrophic, I sincerely hope that Ukrainian nation will win and build a new up-to-date state respecting European values and democracy.

Modern challenges and current problems

First and foremost, on the different challenges faced by the world along with its mankind today as a result of industrialisation, modernisation, and globalisation. If neglected, these problems might escalate and become much more serious. Let's examine the encounters faced by the global world and its inhabitants in the present scenario.

An example is the war taking place in Ukraine. Russia's war against Ukraine has really affected not only Ukraine itself, but the whole world. The Russian invasion in Ukraine in February 2022 may have been the straw that broke the camel's back. While the main focus remains as it should on the tragedy of human losses and the destruction of Ukrainian territory, Russian invasion has triggered sanctions and other obstacles that have hampered critical logistics and trade route operations [1].

Furthermore, after over nine months of fighting, there is no end in sight for the war in Ukraine. Millions of civilians are unable to return to their homes. Many people who are still in the country are forced to live without access to food, water, health care, and other essential supplies. In addition, there has been catastrophic damage to civilian infrastructure, including hospitals, schools and lot of homes.

Moreover, even as international efforts helped to stop the invasion and war, the situation remains dire. The continued conflict in Ukraine is causing extreme civilian harm. Innocent civilians have been cruelly caught up in the conflict, with over 17,000 casualties since 24th February, including over 6,500 killed. Over 6.5 millions of people have been internally displaced.

Furthermore, with Ukraine's cold winter months approaching, families are seeking shelter in damaged buildings not suited to deal with sudden drops of temperature or heavy snowfall. Even though a lot of neighbouring countries have granted protection to over 1,2 millions of Ukrainian refugees, while other nearby countries, like Hungary, Romania, Slovakia and Moldova, have each given safety to tens of thousands of Ukrainian refugees, having granted protection to almost half a million people. War adversely affects combatants and non-combatants alike, both physically and emotionally. Death, injury, sexual violence, malnutrition, illness and disability are some of the most threatening physical consequences of war, while post-traumatic stress disorder (PTSD), depression and anxiety are some of the emotional effects. Terror and horror spread by violence of the war disrupt lives and sever relationships and families, leaving individuals and communities emotionally distressed [4].

Lastly, truth never damages a cause that is just. It is in justice that the ordering of society is centred. Love is not a weak, nor is spineless emotion, true freedom is nothing else, but justice.

References:

1. Al Jazeera Live "Russia-Ukraine war: List of key events, day 293": <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/13/russia-ukraine-war-list-of-key-events-day-292-2>
2. BBC News "Ukraine weapons: What military equipment is the world giving?": <https://www.bbc.com/news/world-europe-62002218>
3. China Daily "China, Arab nations hold high the banner of noninterference": <https://www.chinadaily.com.cn/a/202212/13/WS6397d575a31057c47eba4153.html>
4. The Washington Post "They survived Russian occupation, then got hit by explosives left behind": <https://www.washingtonpost.com/world/2022/12/13/ukraine-mines-ordnance-injured-russia/>

Наточій А.Д.,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІДКРИТІСТЬ І ПРОЗОРИСТЬ У РОБОТІ СУЧАСНОЇ ПОЛІЦІЇ

Відкритість і прозорість – принципи роботи поліції. Завдяки цим принципам налагоджується зворотній зв'язок із населенням, підвищується довіра та повага до поліції. Ключові слова: відкритість, прозорість, взаємодія з населенням, довіра. В Україні відбуваються масштабні реформи в різних сферах життя суспільства і держави, в тому числі і в правоохоронних

органах. Створюється та формується законодавча база реформування, послідовно зміцнюються та вдосконалюються правові основи суспільно-політичного життя.

Поступове впровадження реформи правоохоронних органів є ще одним важливим кроком у модернізації країни та її державного управління, основною метою якого є створення сучасної та ефективної правоохоронної системи в Україні. Реформування органів внутрішніх справ передбачає глибокі перетворення щодо сутності та діяльності поліції, оновлення змісту її роботи. Центральне місце посідають права і свободи громадян. Їх охорона та дотримання мають бути головною метою поліції, а населення саме оцінить надійність та ефективність її діяльності. Одним із головних принципів роботи поліції є відкритість та прозорість її діяльності.

Довгий час прийняття важливих для суспільства державних рішень було закритим для громадськості. Важлива для суспільства інформація часто надавалася державними органами із запізненням або взагалі була недоступна. При цьому практично будь-яка інформація може вважатися конфіденційною і не підлягає розголошенню. Гласність діяльності поліції розглядається як демократична форма взаємодії держави та суспільства, сутність якої викладено у ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію» та полягає в постійному інформуванні органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про їх діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, боротьби з злочинністю, забезпечення громадської безпеки і порядку. Поліція повинна забезпечити доступ до публічної інформації, якою вона володіє, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом. Поліція може оприлюднювати (поширювати) інформацію з обмеженим доступом лише у випадках та в порядку, визначених законом. Проекти нормативно-правових актів з питань прав і свобод людини підлягають громадському обговоренню в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України [1].

Слід зазначити, що поняття «відкритість» і «прозорість» не є повними синонімами. Відкритість – це явище комунікативного характеру, суть якого полягає у взаємодії поліції та населення. Прозорість характеризується максимально можливою, законодавчо встановленою та гарантованою доступністю для громадян різного роду достовірної інформації про діяльність правоохоронних органів. Зазначені принципи роботи є новими для правоохоронної системи. Не кожен співробітник психологічно готовий повною мірою використовувати відкритість і прозорість у своїй повсякденній діяльності.

Але потрібно розуміти важливість відкритої та ефективної взаємодії з населенням для забезпечення довірливих відносин. Відкритість і прозорість діяльності поліції необхідні не лише для підвищення поваги та довіри населення, а й для забезпечення стабільного функціонування як системи державного управління, так і політичної системи в цілому. Відкритість і

прозорість є основою механізмів зворотного зв'язку, постійних стосунків і взаємодії суспільства і правоохоронних органів. Громадська думка є реальним суспільним явищем, найбільш динамічним станом суспільної свідомості, але загальноприйнятого визначення цього явища досі немає.

У соціології, предметом теоретичного вивчення якої вона є, достатнього поширення набуло визначення громадської думки як думки, способу поведінки, який необхідно публічно висловлювати або проявляти, щоб не бути ізольованим від суспільства [2]. Підвищення рівня поваги та довіри до правоохоронних органів може здійснюватися лише в умовах налагодження постійних стосунків і партнерських взаємодій між громадянами та поліцією, у забезпеченні зворотного зв'язку. Для практичної реалізації такого зворотного зв'язку визначальними «зовнішніми» параметрами роботи поліції мають стати відкритість і прозорість. Одним із важливих досягнень реформи вважають підвищення ступеня відкритості та прозорості роботи правоохоронних органів.

Поліція, яка підтримується громадою і здатна протидіяти правопорушенням, може відігравати важливу роль у забезпеченні сталого економічного, соціального та політичного розвитку. Реформа поліції також може доповнити та посилити інші заходи у сфері реформи безпеки, верховенства права та належного управління.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Відкритість та прозорість органів державної влади в контексті законодавства про доступ до публічної інформації / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. - Івано-Франківськ, 2012. - с. 115.
3. Кормілецький О.М. Доступ громадян до інформації про діяльність органів державної влади в Україні / О.М. Кормілецький // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління: зб. наук. пр. - 2010.- №4.-С. 320-327.

Наточій А. Д.,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ВОЛОДІННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Національна поліція має бути готова брати на себе додаткові спеціальні завдання, працювати в складних умовах, з великим моральним і фізичним навантаженням. Слід зазначити, що особливі умови можуть бути спричинені як соціальними явищами суто криміногенного характеру, якими, зокрема, можуть бути дії озброєних злочинців, так і соціальними явищами некриміногенного характеру, зокрема політичними, спортивними, культурними або дестабілізація публічних масових заходів[1].

Особливі умови, у свою чергу, разом утворюють надзвичайний чи воєнний стан. У юридичній літературі надзвичайною ситуацією вважається порушення нормальних умов життя і праці людей, викликане аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, пожежею або іншою небезпечною подією, що призвело до загибелі людей (може призвести). Або щодо воєнного стану, який наразі впроваджено у нашій країні, що пов'язаний з військовою агресією Російської Федерації. Поліцейські часто працюють у складних конфліктних, а часом і надзвичайних ситуаціях. При цьому цілком природно, що вони страждають від високого нервового напруження та психічного стресу. До поліцейських та їх професійної підготовки пред'являються високі вимоги. Актуальною проблемою сьогодення є пошук шляхів реалізації нових підходів у техніко-психологічній підготовці працівників МВС. У цьому напрямку оперативна тактика поліції відіграє вирішальну роль у виконанні функціональних завдань у складних ситуаціях. Таким чином, в поліцейських діях використовуються різні способи, але найбільш поширеним і важливим є застосування та використання вогнепальної зброї.

Нагадаємо, відповідно до чинного законодавства під поліцейською операцією слід розуміти сукупність узгоджених і взаємопов'язаних цілей, завдань, місця і часу проведення дій, обшуків, профілактичних і примусових заходів поліції, які здійснюються органами (підрозділами) поліції самостійно або за взаємодією з військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України, а в разі потреби – залучення інших військових формувань та правоохоронних органів для встановлення місцезнаходження осіб, які втекли з-під варти, конвоїв, а також озброєних осіб з погрозами зброї, а також інших осіб, які своїми діями створюють загрозу життю і здоров'ю людей або

поліцейського, військовослужбовця Національної гвардії України. Слід зазначити, що проведення цих операцій завжди передбачає застосування вогнепальної зброї та потребує відповідної професійної та психологічної підготовки поліцейських[2,с.65].

Водночас є випадки, коли поліція не була готова реагувати на застосування та використання вогнепальної зброї в надзвичайних ситуаціях. Як показує практика, це часто призводить до летальних наслідків.

Незаперечним фактом є те, що людська психіка зазнає численні зміни в реальній ситуації, але мало хто усвідомлює, наскільки глибокі та руйнівні такі прояви. Слід зазначити, що лише незначна частина поліцейських використовує технічні навички володіння вогнепальною зброєю, набуті в результаті попередньої підготовки в реальних бойових умовах.

Звісно психіка особистості при виконанні бойових завдань зі зброєю суттєво змінюється, тому необхідно використовувати психологічну, техніко-тактичну підготовку до швидкісної стрільби в умовах, наближених до бойових, і доводити їх до автоматичного виконання при використанні мультимедійних тирів зі звуковими ефектами, де в надзвичайних ситуаціях можна змодельовати певні ситуації стрільби[3,с.610].

Вважаємо, що необхідно відпрацювати практичні ситуації з бойовою зброєю та бойовими патронами, які дозволять звикнути до гучного звуку та чіткого враження від цілі. Влучний постріл і техніка його виконання безпосередньо пов'язані з етапами підготовки, до яких відносяться: психологія підготовки і психологія пострілу, техніка утримання прицілу в районі пострілу і техніка натискання на курок. Як показує досвід, точне володіння прицілом є одним з головних факторів точного пострілу. Поліцейський повинен розвивати навички, щоб вказівний палець рухався абсолютно незалежно, без найменшого руху або зміни напруги м'язів у кистці руки, що тримає пістолет, і в той же час бути психологічно впевненим у правильному виконанні своїх технічних завдань.

Переходячи до психологічних аспектів, можна виділити кілька основних причин неготовності до стрільби з вогнепальної зброї - так звані: «боязнь пострілу», «очікування пострілу», «прицілювання», це призводить до того, що працюють м'язи неконтрольовано в момент натискання курка спускового гачка. На психологічному рівні поліцейський повинен спочатку усвідомити, що для деяких людей людське життя не має цінності, і вони застосовують вогнепальну зброю проти когось, не замислюючись про це. При цьому другою передумовою досягнення правильного настрою і відмови від психології потенційної жертви є готовність до захисту та захисту від спрямованої агресії[4,с.113]. Отже, виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що готовність працівників поліції до негайних, рішучих і високоефективних дій характеризується повним самовладанням, мобілізованістю волі і зусиль, помірним почуттям бойового азарту і відповідальності за нейтралізацію злочинних елементів, готовність

протистояти можливому правомірному використовувати та застосовувати вогнепальну зброю.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII, № 40–41. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Андріяш Є.В. Особливості навчання методам ефективного застосування вогнепальної зброї та культури поведінки з нею. 2019. 65с.
3. Професійно-стрілецька підготовка особового складу ОВС України у швидкісних стрілецьких вправах. 2017. 610 с.
4. Фактори підвищення ефективності процесу формування професійної підготовленості у курсантів вузу системи МВС. 1998. 113с.

Нечаєва К.С.,

головний судовий експерт відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського НДЕКЦ МВС

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

24 лютого 2022 року після тривалого нарощування кількості російських військ та визнання країною-агресором терористичних квазідержав «ДНР» та «ЛНР» як державних утворень, розпочалась повномасштабна російська інтервенція в Україну. Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64, надалі затвердженого Верховною Радою України, в державі був введений воєнний стан [1]. У відповідності до останнього уся діяльність в нашій країні спрямована на вжиття заходів, необхідних для відвернення збройної агресії та забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності й незалежності України.

У лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського НДЕКЦ МВС з моменту початку повномасштабного вторгнення російської армії на територію України суттєво збільшилось надходження матеріалів для проведення експертиз. Так, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, кількість наданих експертиз збільшилась на 2028 штук, в тому числі 650 з них надійшли з Донецької та Луганської областей.

Правові та організаційні засади функціонування і розвитку НДЕКЦ визначаються Законами України «Про судову експертизу» [2] та «Про професійний розвиток працівників» [3]. У своїй діяльності НДЕКЦ керується Конституцією України, законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України, нормативними документами у сфері стандартизації, наказами Міністерства внутрішніх справ України, Експертної служби МВС [4]. Організаційно-управлінські засади діяльності Експертної служби МВС (Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру та науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів з приймання, реєстрації, обліку, зберігання, дослідження та повернення ініціатору матеріалів, що надходять для проведення судової експертизи, експертних досліджень, та оформлення їх результатів встановлюються Інструкцією з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України [5].

На швидкість та якість виконання експертного дослідження впливає ряд факторів, що стосуються питань взаємодії між підрозділами Експертної служби та органів досудового розслідування. В першу чергу, це неналежний підхід до підготовки речових доказів, які направляються на конкретний вид дослідження. Це стосується діяльності співробітників слідчих підрозділів, які проводять виявлення, вилучення, фіксацію і пакування речових доказів під час огляду місця події, а саме вилучаються об'єкти, які заздалегідь не мають ознак, характерних для об'єктів, що досліджуються у межах компетенції за обраною експертною спеціальністю.

Правила пакування зразків

1. Пакування повинне забезпечувати зберігання об'єкту і унеможливити його пошкодження, заміну чи знищення (втрату).

2. Кожна упаковка повинна мати пояснювальні написи.

3. Рідини, що направляють на дослідження, необхідно герметично закупорювати. Тверді речовини поміщають в скляні або пластикові ємкості, полімерні пакети чи акуратно завертають в папір, таким чином, щоб речовина не просипалася. При вилученні кислот відбір зразків потрібно проводити у скляну тару.

4. При вилученні шприців з ін'єкційними голками, ін'єкційні голки повинні знаходитися в захисних ковпачках (для виключення ймовірності поранення ними) та упаковані в щільну тару. Шприці без ін'єкційних голок повинні бути герметично запаєними термічним способом або будь-яким іншим так, щоб попередити витікання рідини зі шприца.

5. При вилученні змивів з долоней рук, об'єкти дослідження упаковують в окремі упаковки для запобігання контамінації.

6. До упаковки потрібно поміщати лише ті об'єкти, стосовно яких будуть поставлені запитання при призначенні експертизи.

7. Рослини роду Коноплі чи рослини виду Мак снотворний повинні бути упаковані в паперові конверти, тканинні мішки, або поліпропіленові мішки (мішки для цукру), опечатані паперовими бирками. Бирки повинні закріплювати нитку таким чином, щоб її неможливо було розв'язати. При вилученні рослин на дослідження потрібно надавати всю рослину від верхівки до кореня. У разі відсутності кореня, об'єкти досліджуються з визначенням маси речовини в перерахунку на суху масу.

Другим етапом є правильне та коректне оформлення супровідних документів та постанови про призначення експертизи.

Умови прийому об'єктів дослідження

1. Наявність супровідних документів зі стаціонарним або мобільним телефоном ініціатора.

2. Відповідність представлених об'єктів дослідження з переліком об'єктів в супровідних документах.

3. Наявність коректно поставлених питань в постанові ініціатора, які виключають двояку трактовку.

4. Наявність дозволу ініціатора на повне або часткове використання об'єктів дослідження.

Якщо за характером дослідження зберегти об'єкт неможливо, на його пошкодження або знищення повинна бути отримана письмова згода органу чи особи, які призначили експертизу, окрім випадків, коли таке знищення або пошкодження передбачене загальноприйнятими методиками досліджень. В поняття «пошкодження» входить будь-яке використання речового доказу або видозміна речового доказу чи об'єкта дослідження. Таким чином, при виконанні досліджень, в ході яких витрачається частина речового доказу або є факт його видозміни, повинен бути дозвіл на часткове пошкодження речового доказу. У постанові про призначення експертизи обов'язково слід зазначати: «Згідно статті 5 Закону України «Про судову експертизу» пошкодження або знищення речових доказів у тій чи іншій мірі, яка необхідна для проведення експертизи згідно методики, дозволяю» [3].

5. При вилученні наркотичних засобів та психотропних речовин імовірно у великих розмірах, слід у постанові надати письмовий дозвіл на відбір зразків речовин, зазначаючи наступне: «У разі встановлення великих та особливо великих розмірів напівсинтетичних та синтетичних наркотичних засобів і психотропних речовин надаю дозвіл на проведення відбору зразків цих речовин і перевірки їх за Каталогом, відповідно до наказу МВС від 15 листопада 2017 року № 926 «Про затвердження Інструкції із забезпечення порядку формування і використання Каталогу відомостей про напівсинтетичні та синтетичні наркотичні засоби та психотропні речовини, які вилучені на території України»» [6].

У разі ненадання заздалегідь такого дозволу, при встановленні великих або особливо великих розмірів наркотичних засобів та психотропних речовин, експертом буде направлено клопотання ініціатору, виконання

експертизи призупиняється на час надання відповіді або терміном 45 днів, що значно подовжує час виконання таких експертиз.

В даній статті наведена лише частина особливостей, котра є найбільш значущою, всі ж інші – є ситуативними. В кожному з випадків призначення судової експертизи при виникненні ускладнень або наявності спірних питань, ініціатору бажано проконсультуватися з експертом за відповідною експертною спеціальністю.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

3. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12 січня 2012 року № 4312-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>

4. Положення про Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України : Наказ МВС України від 31 січня 2017 №77 URL: https://ndekc.dp.ua/wp-content/uploads/2019/07/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_2019.pdf

5. Про затвердження Інструкції з організації, проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС України : Наказ МВС України від 17 липня 2017 № 591 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>

6. Про затвердження Інструкції із забезпечення порядку формування і використання Каталогу відомостей про напівсинтетичні та синтетичні наркотичні засоби та психотропні речовини, які вилучені на території України : Наказ МВС України від 15 листопада 2017 № 926 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1476-17#Text>

Огурченко В. Г.,

докторант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИБОРЧИМ
ПРОЦЕСОМ В УКРАЇНІ**

Швидке і якісне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із виборчим процесом в Україні, напряму залежить від якісного й вчасного планування та організації розслідування. Ефективність проведення першочергових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, і

досудового розслідування в цілому, напряму залежить від наведених складових.

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із виборчим процесом в Україні, потребує швидкого та ефективного реагування на повідомлення про їх вчинення працівниками правоохоронних органів, оскільки своєчасний аналіз первинної інформації, послідовні дії на початковому етапі розслідування забезпечать максимально якісну доказову базу в кримінальному провадженні для направлення його до суду з обвинувальним актом.

На думку Є.Г. Коваленка і В.Т. Маляренко, до основних завдань стадії початкового етапу розслідування можна віднести: а) швидке встановлення наявності або відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки кримінального правопорушення; б) виявлення обставин, які виключають кримінальне провадження, у зв'язку з чим вся робота на цій стадії спрямовується на збирання фактичних даних, які у подальшому мають бути визнані цілком достатніми для прийняття рішення у кримінальному провадженні [1, с. 225].

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із виборчим процесом в Україні, вимагає від працівників слідчих підрозділів Національної поліції ретельного планування та визначення основних напрямів подальшого розслідування. В цілому процес планування складається з наступних елементів:

- а) аналіз вихідної інформації;
- б) висунення початкових версій;
- в) окреслення основних завдань розслідування відповідно до слідчої ситуації;
- г) визначення способів виконання окреслених завдань;
- д) складання плану розслідування (нерідко планування у кримінальному провадженні підлягає корегуванню відповідно до ситуацій, що утворюються на певному етапі розслідування).

Цілком можна погодитися з Р.С. Белкіним, який зазначає, що організація розслідування – це збірне поняття, що характеризує різні рівні організації діяльності з розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. У цьому контексті А.С. Шевченко визначає чотири основні рівні організації розслідування: І рівень – це система заходів, що забезпечують ефективність функціонування елементів системи і досягнення цілей. Єдність системи обумовлена єдністю цілей, процесуальних і криміналістичних основ функціонування її елементів. Об'єктом цього рівня організації розслідування є розслідування злочинів, як специфічна форма діяльності всіх компетентних органів держави, тобто органів дізнання і досудового слідства. II рівень – управлінський. Це комплекс заходів, що забезпечують оптимальну структуру органів розслідування, рівень управління ними, ефективність їхньої діяльності й удосконалювання її

засобів і методів. Організація розслідування в цьому випадку виступає як основна функція одного відомства. III рівень – методичний. Це організація розслідування конкретного злочину, комплекс заходів з метою створення оптимальних умов для визначення і застосування найбільш ефективних і доцільних у певній слідчій ситуації рекомендацій криміналістичної методики. IV рівень – тактичний. Це організація проведення окремих слідчих (розшукових) дій в межах конкретного акту розслідування; комплекс заходів, що забезпечують вибір і застосування у певній слідчій ситуації найбільш ефективних і доцільних техніко-криміналістичних засобів і тактичних прийомів для досягнення цілей процесуальної дії [2, с. 92-93].

Відповідно до п. 1.2 Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії визначено, що «Джерелом інформації про вчинення кримінальних правопорушень та інших подій, що надходить до органу внутрішніх справ, уповноваженого розпочати досудове розслідування, є: повідомлення будь-яких осіб та самостійно виявлені слідчих або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень; повідомлення будь-яких осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення правопорушення» [3].

На основі узагальнення судово-слідчої практики можна визначити джерела, які були підставою для внесення відомостей до ЄРДР за фактами вчинення кримінальних правопорушень, вчинених під час виборчого процесу в Україні, зокрема:

- заяви, листи і повідомлення, що надійшли від громадян (55 %);
- повідомлення (рапорти) працівників правоохоронних органів після припинення протиправних дій (32 %);
- повідомлення працівників інших установ й організацій (6 %);
- матеріали розслідування, виділені з інших кримінальних проваджень (3 %);
- матеріали, отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та розшукових заходів (1 %).

Під час вирішення конкретних практичних завдань кримінального провадження вказана діяльність полягає у:

- а) фіксації ходу і результатів проведення процесуальних, слідчих (розшукових) та інших процеціальних дій, негласних слідчих (розшукових) дій;
- б) виявленні, фіксації, збиранні, дослідженні слідів кримінального правопорушення;
- в) веденні систем кримінальної реєстрації та криміналістичних обліків;
- г) залученні спеціальних знань до проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;
- д) залученні експертів та проведенні судових експертиз тощо [2, с. 94].

Цілком підтримуємо вчених, які визначають початковий етап розслідування через сукупність наступних ознак: він характеризується невизначеністю, пов'язаною з недотатнім обсягом доказової інформації та її неповнотою. Зважаючи на це, домінуючим напрямом діяльності слідчого на цьому етапі є «виявлення необхідної доказової і тактичної інформації та її носіїв (джерел). Це завдання вирішується з урахуванням слідчої ситуації, що складається на певному етапі розслідування, шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових), інших процесуальних та організаційних дій.

Аналіз первинної інформації зумовлює відповідне планування розслідування кримінального правопорушення. Важливим є визначення обставин, що підлягають встановленню якраз на початку розслідування. Це допомагає уповноваженій особі організувати процес розслідування з огляду на кінцеву мету: доказування конкретних фактів, що мали місце під час вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із виборчим процесом в Україні.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: підручник / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2008. 712 с.
2. Шевченко А.С. Розслідування хуліганства, вчиненого під час виборчого процесу в Україні : дисер. на здоб. наук. ступеня кандидата юрид. наук за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом», Київ, 2019. 232 с.
3. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії : Наказ МВС України від 19.11.2012 № 1050.

Онопко Є.І.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Шиян А.Г.,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України в нашій державі був уведений воєнний стан. Запровадження такого правового режиму потягло за собою низку особливостей, які торкнулися, зокрема, часткового тимчасового обмеження конституційних прав громадян. Такі обмеження проявилися у встановленні особливого режиму в'їзду та виїзду, перевірці документів, запровадженні комендантської години, відчуженні та вилученні майна усіх форм власності для забезпечення потреб оборони та ін. Враховуючи загрозу національній безпеці України на сучасному етапі і ведення бойових дій на окремих територіях нашої країни, питання, що стосуються особливостей функціонування державного апарату в умовах воєнного стану, є надважливими.

Ситуація часткової правової невизначеності, що виникла у зв'язку з агресією Російської Федерації, потребувала змін до чинного кримінального законодавства, які б передбачали відповідальність за співпрацю з окупантом, відповідальність осіб, які вчиняють дії, спрямовані на власне збагачення в умовах воєнного стану, дії, спрямовані на послаблення держави в цей же час, тощо. Частина таких необхідних змін була внесена в Кримінальний кодекс України (далі – КК України) в березні цього року. На деякі їх особливості є потреба звернути певну увагу.

Застосовуючи внесені зміни, варто враховувати час набрання чинності такими змінами, а також те, що певні діяння, вчиненні в умовах воєнного стану, зовнішньо схожі на кримінальні правопорушення, насправді можуть бути обставинами, що виключають кримінальну протиправність діяння (наприклад, крайня необхідність). Окремі норми підлягатимуть коригуванню за умови більш сприятливих обставин [1, с. 286].

Нині потребує системного підходу визначення відповідальності КК

України за військові кримінальні правопорушення. Велику кількість військових злочинів зареєстровано саме в зоні воєнного конфлікту на сході держави, а тому важливим як теоретично, так і в практиці є правильне тлумачення та застосування таких кваліфікуючих ознак військових кримінальних правопорушень, як вчинення їх в умовах особливого періоду, воєнного стану або в бойовій обстановці. Від їх правильного тлумачення під час кримінально-правової кваліфікації за статтями розділу XIX Кримінального кодексу України залежатиме дотримання принципу законності, а також однакове застосування норм права судами всіх інстанцій у пов'язаних із цим правовідносинах. Вирішення досліджуваної проблеми набуває актуальності насамперед у зв'язку з продовженням довготривалої збройної агресії РФ проти України та участі її як рівноправного члена світової спільноти в міжнародних миротворчих місіях (військових операціях) [2, с. 232].

У чинному КК України (ст. 401) закріплено, що військовими злочинами визнаються передбачені цим розділом злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [3]. Злочини як такі, що були вчинені за умов дії воєнного стану, можна кваліфікувати лише в разі дотримання відповідної процедури його введення, встановленої законом.

Розглядаючи воєнний стан як кваліфікуючу ознаку злочину, доцільно звернути увагу на такі аспекти його тлумачення:

1. Воєнний стан як ознака злочинного діяння повинен бути чітко зазначеним у тексті кримінального закону. Здебільшого такі ознаки зазначаються у диспозиціях статей. Тільки у випадку нормативного закріплення дана умова впливає на кваліфікацію.

2. Воєнний стан як кваліфікуюча ознака має імперативний характер. У разі встановлення відповідним органом факту того, що злочин було вчинено саме за умов правового режиму воєнного стану, застосування норми, що встановлює санкцію за дане злочинне діяння, є обов'язковим.

3. Здійснення злочину за умов воєнного стану значно впливає на суспільну небезпечність злочину. У більшості випадків це тягне за собою більш суворе покарання.

Правильно зазначається, що воєнний стан як кваліфікуючу ознаку слід розглядати як указану в законі і характерну для частини злочинів певного виду суттєву обставину, що відображає типовий, значно змінений у порівнянні з основним складом злочину ступінь суспільної небезпеки вчиненого та особи винного, і яка впливає на законодавчу оцінку (кваліфікацію) вчиненого і міру відповідальності за нього [4, с. 297].

Окрім цього, слід мати на увазі, що в КК України фігурує не лише поняття «воєнний стан» як кваліфікуюча ознака, а ще й поняття «бойова обстановка». Законом України від 12 лютого 2015 року «Про внесення змін до

Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» ст. 402 КК України було доповнено приміткою-дефініцією, в якій роз'яснюється поняття «бойова обстановка». Так, під бойовою обстановкою необхідно розуміти обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником.

Законодавець запропонував універсальну дефініцію цього кримінально-правового поняття, вказавши, що воно поширюється на всі статті розділу XIX Особливої частини КК України. Правильне визначення та застосування поняття «воєнний стан» та «бойова обстановка» є дуже важливим при кваліфікації злочинних діянь, вчинених військовослужбовцями під час несення або проходження військової служби, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. Отже, оптимальним шляхом вирішення цієї проблеми є чітке встановлення та узгодження даних понять в окремому нормативно-правовому акті, який роз'яснював би правникам ці особливості [5, с. 115].

Слід зауважити, що у березні 2022 р. суттєвих змін та доповнень зазнало не тільки кримінальне (частину з них ми розглянули), а й кримінальне процесуальне законодавство. Прийняті зміни направлені виключно на регулювання кримінального процесу в умовах воєнного стану. При цьому є однозначним те, що тільки за допомогою якісного законодавчого регулювання військових правовідносин та чіткого визначення основних дефініцій у сфері оборони, встановлення чіткого порядку досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень в умовах воєнного стану вдасться забезпечити надійний захист суверенітету і територіальної цілісності України, прав і законних інтересів військовослужбовців та інших осіб. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей кримінальної відповідальності в умовах правового режиму воєнного стану має підвищену актуальність і потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Острогляд О.В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 5. С. 286-290.
2. Топольницький В.В. Особливості регулювання військових правовідносин в умовах особливого періоду, воєнного стану та в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 231-235.
3. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Мармура О.З. Поняття ознак, що кваліфікують злочин. Львів, 2011. 297 с.
5. Байда А.О., Склезь О.А. Основні проблеми кваліфікації злочинів, вчинених в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (68). С. 112-116.

Орел Ю. В.,
Investigador del
«US-Ukraine Assistance Program»
Instituto Clavero Arévalo,
Universidad de Sevilla,
доктор юридичних наук, доцент

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Існування воєнного стану у нашій країні, яке виникло внаслідок військової агресії з боку Російської Федерації проти України, обумовило необхідність створення відповідного законодавства, якого досі не існувало, зокрема, щодо правого регулювання статусу та порядку поводження з військовополоненими.

Важливу роль у цьому відіграла Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. (надалі – Конвенція), яка набрала чинності для України 03.01.1955 р., і була покладена в основу прийняття Порядку тримання військовополонених (надалі – Порядок), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413 та Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (надалі – Інструкція), затвердженої наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 [1–3].

Цими нормативно-правовими актами було врегульовано правові аспекти здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими та їх тримання відповідно до норм міжнародного права, зокрема, визначено види дисциплінарних стягнень та порядок і умови їх застосування.

Так, згідно ч. 1 ст. 89 Конвенції, абз. 1 п. 62 Порядку та абз. 1 п. 22 глави 14 розділу II Інструкції, на військовополонених можуть бути накладені такі дисциплінарні стягнення:

- штраф у розмірі не більш як 50 відсотків авансу в рахунок грошового забезпечення та оплати за виконання робіт на строк не більше ніж 30 діб;
- позбавлення пільг, які надані додатково до тих, які передбачені Женевською конвенцією;
- позачергові наряди тривалістю не більше ніж дві години на день;
- арешт.

Позачергові наряди тривалістю не більше ніж дві години на день до офіцерів не застосовуються.

Військовополонені, які відбувають стягнення у виді арешту, залучаються до праці в межах дільниці посиленого контролю.

Жодний військовополонений не може бути покараний більше одного

разу за одне і те саме діяння або за одним і тим самим обвинуваченням. Тривалість одного стягнення не повинна перевищувати 30 днів [2].

Відповідно до п. 61 Порядку дисциплінарні стягнення на військовополонених накладаються начальником табору (особою, яка виконує його обов'язки) або особою, якій начальник табору делегував такі свої повноваження.

На відміну від цього законодавчого положення, у абз. 2 п. 22 глави 14 розділу II Інструкції вказано, що право накладати стягнення мають начальники табору військовополонених оперативного командування та бригадних пунктів прийому військовополонених або їх заступники [3]. За такого визначення складається враження, що таких начальників у таборі військовополонених є багато, хоча очевидно, що він лише один.

На підставі ч. 3 ст. 90 Конвенції можна дійти висновку, що строк звернення будь-якого стягнення до виконання складає один місяць. Коли на військовополоненого накладають нове дисциплінарне стягнення, тоді між виконанням будь-яких двох стягнень повинно минути, принаймні, три доби, якщо тривалість одного з них становить десять чи більше днів (ч. 4 ст. 90) [1].

На жаль, норми Конвенції та національного законодавства нічого не говорять про те, на підставі чого будуть визначатися розміри та строки стягнень, хоча очевидним є те, що при призначенні заходів стягнення повинні враховуватися тяжкість і характер проступку, причини, обставини і мотиви його вчинення, поведінка військовополоненого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень.

Аналізуючи види дисциплінарних стягнень, вказаних вище, слід зауважити, що на нашу думку, із застосуванням штрафу, у тому виді, в якому його визначив законодавець, і в якому він існує на сьогодні, можуть виникнути певні проблеми, оскільки вживані у ньому терміни відсутні у національному законодавстві. Так, чинне законодавство України не містить визначення поняття авансу, яке використовується і покладено в основу вирахування розміру штрафу.

Відповідні норми Конвенції (ч. ст. 89) на відміну від Порядку і Інструкції при визначенні розміру штрафу відсилають до ст. 60 Конвенції, яка в свою чергу виділяє п'ять категорій військовополонених і встановлює для кожної з них відповідний розмір авансу у швейцарських франках. При цьому норми Конвенції також не розкривають зміст поняття авансу, у зв'язку з чим стає незрозумілим, чи ототожнюється він із заробітною платою військовополонених, або є її частиною, якою самою тощо.

У зв'язку з цим виникає питання, чи будуть застосовуватися розміри авансу, зазначені у ст. 60 Конвенції, при визначенні розміру штрафу, якщо аванс, який військовополонений буде отримувати в рахунок грошового забезпечення та оплати за виконання робіт на підставі угод (контрактами) між сторонами буде більший або менший за них?

На підставі викладеного вище, можна зробити висновок, що

нормативно-правові акти, що регулюють правовий статус військовополонених, зокрема притягнення їх до дисциплінарної відповідальності є недосконалими та потребують внесення до них відповідних змін та доповнень.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. // Офіційний вісник України. 2010. № 22. Ст. 2179.
2. Порядок тримання військовополонених : затв. постановою Кабінету Міністрів України № 413 від 05.04.2022 р. // Офіційний вісник України. 2022. № 31. Ст. 1649.
3. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : затв. наказом Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 // Офіційний вісник України. 2017. № 61. Ст. 1886.

Орлов В.А.,

заступник начальника відділу
розслідування злочинів, учинених
в умовах збройного конфлікту слідчого
управління Головного управління
Національної поліції
в Донецькій області,
кандидат юридичних наук

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІКСАЦІЇ ТА ОЦІНКИ ЗБИТКІВ,
ЗАВДАНИХ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

Війна розпочата російською федерацією у 2014 року та повномасштабне вторгнення, яке послідувало за ним, призвели до значних втрат для економіки держави. «Широкомасштабне знищення майна, що не викликано військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо» [1], захоплення промислово-комплексу та руйнування цивільної інфраструктури, згідно останнього звіту підготовленого Київським інститутом економіки, призвело до збитків понад 127 млрд доларів США [2]. Тому, забезпечення фіксації та оцінка збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії росії є передумовою відновлення економічної безпеки України та притягнення до відповідальності вищого воєнно-політичного керівництва росії.

Зрозуміло, що повна оцінка збитків можлива тільки після повного звільнення тимчасово окупованих територій, проте фіксувати збитки необхідно вже сьогодні. Це в першу чергу «надасть можливість уряду апелювати цифрами під час зверненням до наших закордонних донорів для отримання фінансової та військової допомоги. Також необхідно для розробки

стратегії відновлення втраченого та пошкодженого майна» [3]. Окрім цього встановлення збитків надасть можливість задіяти компенсаційні механізми та накладення арешту на майнові цінності та заморожені активи загарбника.

Якщо казати про великі об'єкти (аеропорти, великі промислові підприємства, судна, літаки тощо), то їх можна оцінити індивідуально, використовуючи фінансові звіти чи інші доступні дані. У разі підприємств використовується сума валового основного капіталу, незавершених капітальних вкладень та запасів. Як приклад, збитки активам ПАО ММК «Азовсталь» оцінюються приблизно у 1 млрд 444 млн доларів США.

Об'єкти середнього розміру (школи, лікарні, магазини, заклади культури тощо) оцінюються за середньою вартістю одиниці (за фінансовими звітами, тендерами Prozorro тощо).

Типові об'єкти (нерухомість, транспортні засоби, малий бізнес) та мережі (автомобільні та залізничні, розподіл електроенергії та газу, телекомунікації) оцінюються непрямими методами шляхом об'єднання відповідної регіональної статистики та частки збитків за окремими областями або містами [4, с.7].

Найбільша частка у загальному обсязі збитків належить житловому фонду приблизно 40 % або 51 млрд доларів США. За останніми даними загалом пошкоджено та зруйновано 136 тис. приватних та багатоквартирних будинків, загальна площа пошкоджених або зруйнованих об'єктів становить 75 млн. кв. м., що складає 8 % від загальної площі житлового фонду країни.

Задля забезпечення фіксації та оцінка збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії росії, є необхідним врегулювання механізму оцінки збитків як на окупованих так і на деокупованих територіях.

Звернемось до прикладу Донецької області, де на сьогоднішній день звільнено від окупації 43 населених пункти, в яких проживає 6,5 тис. мешканців. Під час проведення стабілізаційних заходів з відновлення життєдіяльності та правопорядку Національною поліцією проводяться процесуальні дії з документування воєнних злочинів, в ході яких слідчими поліції проводиться документування (фіксація) пошкоджень об'єктів цивільної інфраструктури, інших об'єктів життєдіяльності, рухомого та нерухомого пошкодженого та знищеного майна. Відповідно до Алгоритму дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів, розробленого ГСУ НПУ, мета слідчо-оперативної групи з огляду пошкоджень й руйнувань об'єктів інфраструктури це: 1) за участю спеціалістів-оцінювачів забезпечити максимальну фіксацію наслідків руйнувань рухомих та нерухомих об'єктів, місцевості тощо задля подальшого встановлення завданих збитків; 2) виявлення та вилучення предметів (залишків зброї та боєприпасів), які призвели до руйнувань.

Проте, на практиці залучення спеціалістів-оцінювачів, наприклад на території Лиманської територіальної громади об'єктивно не можливе,

зокрема це пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. Тому фіксація відбувається шляхом проведення огляду місця події із застосуванням доступних технічних засобів шляхом здійснення безперервного відеозапису. У ході проведення слідчих (розшукових) дій у разі знаходження на місці огляду власника, то також до протоколів долучаються фотокопії технічної документації на будівлю та на право власності, що в подальшому надасть можливість провести комплексні будівельно-технічні експертизи для встановлення збитків. Станом на 10.11.2022 слідчими ГУНП в Донецькій області біло оглянуто біля 11 тис. будівель та споруд на звільнених від окупації територіях Донецької області.

До фіксації збитків долучилось і громадянське суспільство, аналітичним центром при Київській школі економіки спільно с державними органами було створено проєкт «Росія заплатить» [5], метою якого є: зафіксувати, перевірити та проаналізувати інформацію про пошкодження та руйнування інфраструктури; оцінити втрати інфраструктури України, завдані війною; створити реєстр пошкоджень та агреговану базу даних про матеріальні втрати.

Розроблений КМУ «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації» передбачає, що результати визначення шкоди та збитків будуть використовуватись з метою здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ та/або заяв, пов'язаних з відшкодуванням збитків, завданих внаслідок збройної агресії інших держав на території України [6].

Задля відновлення економічної безпеки нашої держави необхідно ефективно задіяти міжнародні і національні компенсаційні механізми.

До міжнародних відносимо звернення до міжнародних судів, міжнародного інвестиційного арбітражу та до Європейського суду з прав людини.

Також до цього механізму віднесемо й рішення Міжнародного кримінального суду. Відповідно до ч. 2 ст. 75 Римського статуту, суд може винести постанову безпосередньо стосовно особи, визнаної винною у вчиненні воєнного злочину, про відшкодування шкоди потерпілим або стосовно потерпілих у належній формі, включаючи реституцію, компенсацію та реабілітацію [1].

14.11.2022 на сесії Генеральної асамблеї ООН було прийнято резолюцію ES-11/L.6 «Сприяння здійсненню правового захисту та забезпечення відшкодування збитків у зв'язку з агресією проти України», яка містить визнання державами ООН необхідності створення компенсаційного механізму та міжнародного реєстру збитків для реєстрації в документальній формі доказів та відомостей, що містяться в заявах шкоди, втрат або шкоди, завданих всім зацікавленим фізичним та юридичним особам, а також державі України внаслідок міжнародного-протиправних діянь Російської Федерації в Україні, а

також для сприяння збору доказів та координації такої діяльності [7].

До національних механізмів відносимо звернення до національних судів та розробка національних механізмів відшкодування майнової шкоди. Як приклад, прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації агресії Російської Федерації» [8].

Підсумовуючи викладено, можна зазначити, що за для забезпечення фіксації та оцінки збитків, завданих збройною агресією проти України необхідно: 1) розробити єдиний концептуальний підхід та уніфіковану методологію визначення збитків, а також фіксації та зберігання інформації і доказів спричинення вказаних збитків російською федерацією; 2) створити інтерактивну карту руйнувань із зазначенням завданих збитків.

Відшкодування збитків, завданих збройною агресією є одним з чинників нашої Перемоги та відновлення національної безпеки нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 12.11.2022).

2. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, складає понад \$127 млрд — звіт KSE Institute станом на вересень 2022 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-ponad-127-mlrd-zvit-kse-institute-stanom-na-veresen-2022-roku/> (дата звернення: 16.11.2022).

3. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf> (дата звернення: 18.11.2022).

4. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. Аналітична записка. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Економіка-України-під-час-війни.pdf (дата звернення: 20.11.2022).

5. Росія заплатить. URL: <https://damaged.in.ua/> (дата звернення: 21.11.2022).

6. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.11.2022).

7. Сприяння здійсненню правового захисту та забезпечення відшкодування збитків у зв'язку з агресією проти України: резолюція ГА ООН ES-11/L.6 від 14.11.2022. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FES-11%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (дата звернення: 23.11.2022)

8. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації агресії Російської Федерації: проєкт Закону України № 7198 від 24.03.2022 . URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7198&skl=10 (дата звернення: 23.11.2022)

Павлова Н.В.,

доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ УНІФІКАЦІ ДЕЯКИХ ТЕРМІНІВ ПРИ ОПИСАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ШАХРАЙСТВА

Держава гарантує громадянам захист їх законних прав та інтересів, передбачених Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. Водночас, права і законні інтереси громадян часто порушуються, внаслідок чого вони стають потерпілими. Не виключенням є злочинні дії, вчинені шляхом обману (шахрайства), що з кожним роком стають більш витонченими та зухваліми, і набувають вигляду цивільно-правових відносин, що ускладнює процес розслідування та доведення вини особи, яка має до цього причетність.

Разом з тим, законодавець обман, як спосіб вчинення злочину, прямо передбачив у низці статей Особливої частини КК України. Втім, не дивлячись на визначеність терміну «обман» Пленумом Верховного Суду України, дотепер немає консенсусу у єдності поглядів щодо етимологічного та змістовного наповнення обману. До того ж, у кримінальному кодексі як термін «обман», так і термін «шахрайство», в основі якого міститься обман, зустрічаються численну кількість разів. При цьому, протиправні дії, вчинені шляхом обману (шахрайства), згадуються не тільки у розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності», а й охоплюються іншими складами.

Однак законодавець, моделюючи схожі прояви суспільно небезпечної поведінки певних суб'єктів, при конструюванні правової норми, в одних випадках використовує термін «обман» (ст. ст. 142, 143, 144, 149, 157, 161, 173, 192, 303, 409 КК України), а в інших – термін «шахрайство» (ст. ст. 190, 222, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України). При цьому, законодавче тлумачення «обману» та «шахрайства», як способів дій у складі вищевказаних кримінальних правопорушень завжди має бланкетний характер і відсилає до ст. 190 КК, що містить описання шахрайства.

Тобто, деякі статті Кримінального кодексу України в ньому коригуються не досить чітко.

Слід зауважити, що обман при шахрайстві (в контексті статті 190 КК України) відрізняється від будь-якого іншого обману тільки тим, що він використовується для заволодіння майном або набуття права на майно. Разом

з тим, у інших складах кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства (обману), обманні дії застосовуються для заволодіння біоматеріалами людини, сексуальними, робітничими та іншими послугами, предметами спеціального призначення (зброєю, боєприпасами, наркотичними засобами тощо), документами, печатками та штампами тощо. Тобто, йдеться про обманне заволодіння матеріальними об'єктами або обманне отримання послуг від однієї особи до іншої. Як виявилось, при одних і тих самих характеристиках, такі дії заявляються по-різному – як вчинені шляхом обману, або вчинені шляхом шахрайства.

Виходячи з цього, вважаємо, що дії, спрямовані на обманне заволодіння майном (правом на майно), іншими матеріальними об'єктами чи послугами від особи слід розглядати як такі, що вчинені шляхом шахрайства. Тобто, ми акцентуємо на необхідності уніфікації деяких складів, в основі яких міститься обман, який є синонімічний терміну «шахрайство».

З метою врегулювання вказаних ситуацій слід внести зміни до КК України, зокрема до ч. 2 ст. 142 КК України, ч. 2 ст. 143 КК України, ч. 1 ст. 144 КК України, ч. 1 ст. 149 КК України, ч. 1 ст. 173 КК України, ч. 1 ст. 303 КК України.

Вказані зміни внесуть відповідну раціональність до вказаних статей КК України.

Tetiana PAKULOVA

Associate Professor of Ukrainian Studies
and Foreign Languages Department
Aid Department at Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs

Hanna BIDNIAK

Associate Professor of Criminalistics
and Pre-Medical
Aid Department at Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs,
PhD in Law, Docent, Police Major

**PECULIARITIES OF PROVIDING FIRST AID AFTER MISSILE
ATTACKS ON CIVILIAN INFRASTRUCTURE**

We would like to start speaking about the relevance of the raised topic with several examples from the period of the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of our independent state.

July 14, 2022 – three missile strikes on the office center and the parking lot

near the local household of Vinnytsia. 23 perished and 64 hospitalized.

October 9, 2022 – targeted shelling was directed at residential buildings in Zaporizhzhia. In this attack, the Russians killed 13 people (including a child) and injured 89 people (including eleven children). In total, Russians damaged about 40 houses that day.

October 10, 2022 – there were damages of various degrees in Kyiv that day: residential buildings — 45; objects of critical infrastructure and housing and communal services — 5, educational institutions — 6 (3 schools, 1 kindergarten, 2 out-of-school education buildings), social sphere institutions — 2, cultural institutions — 6, health care institutions — 5, administrative buildings — 2. 11 people perished and almost 90 were wounded.

November 17, 2022 – an attack on an industrial enterprise in the city of Dnipro, 14 high-storied buildings were damaged. 23 people were injured, including a 15-year-old girl (passers-by, local residents, and employees of the object hit by the enemy). In fact, all of them have been cut with glass, there are concussions and contusions. An 83-year-old woman had a heart attack. November 26, 2022 – Russian missiles hit the private sector in Amur-Nizhnyodniprovsky district. Seven houses were destroyed, one person died, 13 were injured [6].

Unfortunately, this list can be continued for a long time, but as we can see, many people who were injured could have been saved. We tried to draw attention to the first aid for victims of rocket attacks on civilian infrastructure, which can be provided both by ordinary caring citizens and by rescue workers, state fire brigade employees, police officers and other people, who do not have medical education, but in the course of their official duties must have practical skills in providing pre-medical care in accordance with current legislation to the Law of Ukraine «On Emergency Medical Aid» [3].

Of course, such an assistance cannot replace medical assistance, however, sometimes it requires immediate intervention before emergency (ambulance) medical assistance teams arrive at the scene.

Recently, many trainings have been held by Ukrainian instructors and foreign partners on providing pre-medical care during critical bleeding, pre-hospital trauma, breathing disorders, etc. By gaining knowledge and practicing skills on simulator dummies, you can really achieve high results, having a large number of wounded, and not get confused, being in the zone of missile attacks.

The legislative basis for providing first aid to victims of hostilities or martial law is the Order of the Ministry of Health of Ukraine dated March 9, 2022 No. 441, which contains the Procedures for providing first aid, including to victims of hostilities / martial law, by persons who do not have a medical education, but according to their official duties must provide pre-medical care.

Therefore, during rocket attacks, it is conditionally necessary to determine zones for providing assistance:

zone of direct threat is a place where combat operations are carried out and there is a high threat to the rescuer's life, which is caused by external factors, or

when the action of external factors is more threatening to the victim than the damage received;

an indirect threat zone is a place that is close to the combat zone and there is a possibility of being injured for people providing paramedic assistance;

an evacuation zone is a place that is far from the place of hostilities, safe from the point of view of receiving injuries, and from which the victims are evacuated [2].

Actions, sequence and scope of providing pre-medical care to victims will be slightly different in each zone. In addition to the lifeguard's safety, which always comes first.

Therefore, in the red zone or direct threat (it is also called «under fire»), it is necessary to find shelter and provide self-help. When a rocket hits a building, a lot of smoke is possible, which requires the use of a respirator, mask, scarf, etc. Limited visual control does not exclude the possibility of providing pre-medical care, although it significantly complicates it.

In the scientific literature, as well as in the Procedures, it is recommended to remove the injured person from a burning car or building and move them to a relatively safe place, after which do everything possible to stop the burning of the injured person [1, 2]. Then, if possible, use special anti-burn blankets.

The most dangerous are critical bleedings, which, if possible, must be stopped even in this zone with the help of a tourniquet at the level of the shoulder or thigh as high as possible, while the time of application, checking of other affected places and further examination of the victim is carried out in the shelter zone.

It should be noted that in some literature the recommended time for applying the tourniquet is specified, the legislation prohibits attempts to loosen or remove the tourniquet until the victim is examined by a doctor. If consciousness is disturbed and it is impossible to move the victim to a shelter or a zone of indirect threat, the victim should be turned on his stomach or in a stable lateral position. When trying to evacuate the victim to a shelter or the next zone, it is necessary to assess the safety of its implementation, taking into account the path of movement of the victim, his body weight, the threat of external factors, including combat operations.

In the zone of indirect threat or shelter, all actions are performed according to the generally accepted MARHE algorithm:

assess the presence of massive external bleeding and, if it is present, apply a tourniquet, tampon the wound or use direct pressure on the wound;

assess the patency of the respiratory tract, having previously assessed the victim's level of consciousness, by simply asking: «Can you hear me?». If the victim does not respond, ensure the patency of the respiratory tract and assess breathing for up to 10 seconds. In the absence of breathing, cardiopulmonary resuscitation should be started if possible;

in the presence of breathing and unconsciousness: maintain the patency of the respiratory tract – manually (with hands) or by ensuring a stable lateral

position.

With massive facial injuries, the victim is conscious:

provide a comfortable (forced) position – sitting with the body bent forward;

inspect the chest for penetrating wounds, if there are any, apply bandages made of waterproof material, if after applying them the state of the victim has deteriorated sharply, remove them and do not make any further attempts to apply them;

examine the victim from head to toe, pay special attention to the effectiveness of stopping external bleeding, if it was done at the previous stage. In case of continuous bleeding, direct pressure should be applied to the wound and tamponade the wound and/or apply an additional hemostatic tourniquet, be sure to specify the time of applying the tourniquet;

stop any bleeding that was detected during the examination - put bandages on the wounds. Also put bandages on any other wounds, including burns;

do not tampon or apply excessive pressure to head wounds, do not tampon chest or abdominal wounds;

do not put pressure bandages on the eye;

if possible, call for emergency medical assistance and follow the instructions of the call dispatcher [2].

The analysis of cases of rocket attacks on populated areas indicates the fact that most of the people received shrapnel wounds when they continued to move to the safest place in their opinion. Therefore, it is important to wait in the place where the attacks were initially located.

Summing up, let us note that during missile attacks on civil infrastructure objects, the provision of first aid depends on the zone of the victim and the rescuer. In the Zone of direct threat, in addition to moving the victim to shelter, it is only possible to apply a tourniquet to stop critical bleeding. In the zone of indirect threat, the actions of the rescuer must strictly comply with the MARHE algorithm.

Список використаних джерел:

1. Крилюк В.О., Сурков Д.М., Гур'єв С.О. та ін. Домедична допомога в умовах бойових дій (видання друге, перероблене). Видавничий дім ОЛІВА, 74 с.

2. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах. Наказ МОЗ України від 09.03.2022 № 441
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text>

3. Про екстрену медичну допомогу. Закон України
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>

4. Про схвалення Концепції розвитку системи екстреної медичної допомоги. Розпорядження КМУ від 22 травня 2019 р. № 383-р
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2019-%D1%80#n8>

5. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 27.10.20222801-ХІІ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19

6. Офіс Президента України URL: <https://www.president.gov.ua/ru/news/last>

Перлін С.І.,
помічник Голови
Національної поліції України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ ЯК ЧАСТИНИ НАУКИ КРИМІНАЛІСТИКИ

У навчальній літературі криміналістичну техніку як складову частину науки криміналістики традиційно розуміють як систему теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розроблення та застосування техніко-криміналістичних засобів і методів у діяльності, пов'язаній із розкриттям, розслідуванням, судовим розглядом і попередженням кримінальних правопорушень [1, с. 41]. Таке визначення тривалий час в цілому досить вдало відображало сутність цього розділу криміналістики, проте в сучасних умовах потребує вдосконалення у зв'язку з подальшим розвитком природничо-технічної частини криміналістичної науки.

Зараз у науковій літературі домінують два основні підходи до визначення поняття криміналістичної техніки:

1) загальний (універсальний), що передбачає її розуміння як системи відповідних наукових положень і безпосередньо сукупності науково-технічних засобів та правил їх застосування;

2) диференційований, який полягає у розрізненні даного поняття як назви розділу криміналістичної науки та найменування відповідних науково-технічних засобів, що застосовуються у практичній діяльності.

Наведені обставини свідчать про те, що у будь-якому разі криміналістична техніка включає дві основні складові: сукупність технічних (науково-технічних; техніко-криміналістичних) засобів; сукупність наукових положень, методів, рекомендацій з виявлення, фіксації, вилучення, дослідження інформації про злочин (подію злочину) з використанням техніко-криміналістичних засобів і розробки таких засобів. З наведеного випливає, що основне призначення, мета криміналістичної техніки – виявлення, фіксація, вилучення і дослідження інформації про подію, що розслідується. Також варто відзначити, що реалізація зазначених цілей криміналістичної техніки здійснюється шляхом застосування технічних засобів виявлення, фіксації, вилучення та дослідження носіїв інформації, яке ґрунтується на наукових концепціях, положеннях, методах і рекомендаціях.

В.Н. Терехович і Е.В. Ниманде обґрунтували дещо інше розуміння криміналістичної техніки як системи знання, визначивши її як розділ особливої частини теорії криміналістики, в якому описуються та пояснюються закономірності утворення матеріально-фіксованих слідів у процесі розслідування злочинних діянь [2, с. 37]. Погоджуючись із тим, що

дослідження закономірностей утворення слідів кримінального правопорушення є вагомим завданням криміналістичної техніки, зазначимо, що, крім нього, можна виділити принаймні ще одне, не менш важливе, завдання – розроблення технічних засобів, методів і технологій їх застосування з метою виявлення, фіксації та дослідження таких слідів. Крім того, засоби криміналістичної техніки застосовуються не тільки для дослідження матеріальних слідів злочину, а і в процесі фіксації ходу і результатів слідчих (розшукових) дій (наприклад, відеозапис слідчого експерименту або застосування поліграфа), де здійснюється дослідження інформації щодо діяння, яке розслідується.

Вагомим аспектом дослідження сутності криміналістичної техніки як розділу науки видається визначення його природи, що, на нашу думку, також повинно знайти відображення у визначенні цієї частини криміналістики.

Як відомо, в Україні з радянських часів переважало розуміння криміналістики як науки, що має виключно правову (юридичну) природу. Лише в останні роки активізувалась дискусія, спрямована на удосконалення такої концепції у напрямі визначення синтетичної (комплексної) природи, мультидисциплінарності цієї науки. У зв'язку з цим ми погоджуємось із зауваженням Р.Л. Степанюка та С.П. Лапти, що «домінування в радянській науці уявлення про суто юридичну природу криміналістики призвело до занедбання розділу криміналістичної техніки» [3, с. 219]. Тому видається доцільним відмовитися від подальших спроб обстоювати правовий характер криміналістичної техніки як розділу науки, а саму криміналістику варто визнати наукою подвійної природи, значно розширивши одну з її складових – криміналістичну техніку, що включає досягнень природничих і технічних наук у вирішенні завдань судочинства (у польових і лабораторних умовах) [4, с. 12]. Вказані обставини, на наш погляд, дають підстави для включення до визначення дефініції криміналістичної техніки уявлень про її природу.

Крім того певної термінологічної плутанини додають подвійні розуміння багатьох криміналістичних категорій, у тому числі і криміналістичної техніки, яка традиційно розглядається не тільки як розділ науки, а і як сукупність відповідних техніко-криміналістичних засобів. У зв'язку з цим здійснюються наукові пошуки шляхів вдосконалення назви досліджуваної складової криміналістики, наприклад, науково-природничо-технічна криміналістика, криміналістичне слідознавство тощо. Проте ці підходи потребують додаткових обґрунтувань та апробації, а поки що саме термін «криміналістична техніка» залишається традиційним.

У підсумку зазначимо, що, на нашу думку, криміналістичну техніку варто розуміти як природничо-технічний розділ науки криміналістики, який вміщує сукупність наукових положень і практичних рекомендацій щодо використання в криміналістичній діяльності технічних засобів і методів дослідження слідів кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: підруч. / В. Ю.Шепітько, В. О.Коновалова, В. А.Журавель та ін.: за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. К.: Ін Юре, 2016. 640 с.
2. Терехович В. Н., Німанде Е. В. Сутність криміналістичної техніки // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2017. Вип. 17. С. 29-39.
3. Степанюк Р. Л., Лапта С. П. Щодо природи криміналістичної науки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 211–223.
4. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Напрями розвитку структури і змісту криміналістичної техніки в Україні. *Криміналістичний вісник*. 32, 2 (Лют. 2020), 6-14. DOI:<https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-32-2-6>.

Петриченко К.С.,

студентка ННІ права

та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Фіалка М. І.,

професор кафедри кримінально-

правових дисциплін ННІ права т

а інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Забезпечення права і свободи людини є справою всього міжнародного співтовариства. З цією метою в міжнародних актах та інших документах закріплено універсальні стандарти прав людини, положення яких є обов'язковими для держав, які їх ратифікували. Одним із таких документів є Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, ратифікована Україною у 1997 р. Імплементация положень цієї Конвенції сприяє дотриманню державою стандартів прав людини, а також подальшої інтеграції до європейської спільноти. Юридична заборона на застосування катувань та інших форм поганого поводження в рамках внутрішнього та міжнародного законодавства з'явилася у ХІХ столітті. Тоді виникли правові норми прямо чи опосередковано забороняють застосування катувань. Прийняття конвенції 1984 року стало кульмінацією законотворчого процесу

на національному та міжнародному рівні.

Катування застосовуються з метою придушення людської особистості та зневажання притаманного людині почуття власної гідності. Організація Об'єднаних Націй завжди засуджувала катування. Катування є злочином відповідно до принципів міжнародного права. У всіх відповідних документах катування суворо забороняються і не можуть бути виправдані за жодних обставин.

Право на гідне життя відноситься до реалізації інших основних прав і свобод людини, таких як право на охорону здоров'я, соціальне забезпечення, свободу від жорстоких видів покарань, та його гарантіями є захист прав та свобод людини та громадянина.

Конституційні права та свободи людини і громадянина – це невід'ємні права фізичної особи, які належать йому від народження та захищаються державою. Конституційні права, свободи та обов'язки мають верховенство. Всі інші юридичні права, свободи та обов'язки мають відповідати основним. Жоден державний орган, жодна посадова особа не можуть ухвалити правовий акт або рішення, що суперечить конституційним правам, свободам та обов'язкам. У разі колізії завжди діє конституційна норма.

В основі концепції прав людини лежать дві основні цінності: перша – це людська гідність, а друга – рівність. Конституційні права та свободи людини життєво важливі і соціально значущі як для конкретної людини так і для всього суспільства, ці права закріплюються за кожною людиною та громадянином. Громадянин має «право» на те, щоб до нього ставилися певним чином урядом. Уряд має відповідний «обов'язок» поводитися зі своїми громадянами належним чином.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання ратифіковано із застереженнями Указом Президії ВР від 26.01.87, в якій зазначено: “Для цілей цієї Конвенції термін "катування" означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково” [1].

Конвенція в цілому спрямована на підвищення ефективності боротьби проти катувань та посягань на гідність, життя або інших жорстоких, нелюдських дій против будь-якої особи у всьому світі.

Якщо Комітет вважає, що отримана інформація є достовірною і містить

цілком обґрунтовані дані про систематичне застосування катувань на території будь-якої держави, він пропонує цій державі співпрацювати у розгляді цієї інформації щодо представлення своїх зауважень з цього приводу. Запит до Комітету проти катувань може бути представлено будь-якою особою, яка стверджує, що вона є жертвою порушення Конвенції, тим чи іншим державою-учасницею, Комітету за змістом статті 22 Конвенції.

У національному законодавстві заборону катувань визначає ч. 1 ст. 28 Конституції України, вона закріплює: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» [2]. Під нелюдським та жорстоким зверненням розуміється заподіяння сильної фізичної або морального болю або страждання, що виходять за рамки просто позбавлення переваги чи приниження. Посягання на людську гідність - це дії, які принижують, ображають або іншим чином зневажають гідність людини.

Крім того, Кримінальний кодекс України містить ст. 127 «Катування». Вона безпосередньо визначає таке діяння як суспільно небезпечне та встановлює покарання за його вчинення. Катування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб - карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років [3].

На жаль, ККУ не надає чіткого визначення поняттю “інші насильницькі дії”, тому можемо зробити висновок, що стаття потребує удосконалення. Також слід доповнити статтю та доти положення про відповідальність для службових осіб, а саме позбавлення обіймати певні посади як це визначено в багатьох статтях, наприклад, в статті 110 ККУ, фінансування дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, - карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна [4]. Реалізація конституційних засад побудови демократичної держави вимагає законного та обґрунтованого залучення особи до кримінальної відповідальності. У цьому контексті особливу актуальність викликає дослідження проблематики відповідальності спеціальних суб'єктів за чинним законодавством України.

К. В. Катеринчук вважає, що:

а) ч. 2 ст. 127 КК України має виглядати таким чином: «ті самі дії, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони спричинили настання інвалідності потерпілого, або щодо

військовополоненого»;

б) до цієї статті варто додати додаткові частини: ч. 3 — «Дії, передбачені частинами першою і другою цієї статті, вчинені працівником правоохоронного органу, установи виконання покарань, військовослужбовцем, медичним працівником, працівником приватної охоронної структури»; ч. 4 — «Дії, передбачені частинами першою, другою і третьою цієї статті, якщо вони призвели до загибелі людини» [5, с. 193].

Отже, можемо зробити висновок, що стаття 127 ККУ повинна деталізувати поняття “інші насильницькі дії”, надати покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, підвищити строки покарання, якщо мотивом вчинення кримінального правопорушення є соціальна, расова, національна чи релігійна нетерпимість.

Список використаних джерел:

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР).

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР).

4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР).

5. Катеринчук К. В. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання катуванню: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Катеринчук Катерина Володимирівна. — К., 2009. — 239 с.

Пиріг І. В.,
професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Садовий Р. О.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Успіх будь-якої людської діяльності, у тому числі й такої специфічної, як розкриття та розслідування кримінальних правопорушень безпосередньо залежить від рівня забезпечення необхідною інформацією. А особливо це актуально у період воєнного стану. Саме кваліфікований аналіз і синтез інформації про об'єкти, що мають відношення до події кримінального правопорушення, отриманої з різноманітних джерел, її інтерпретація, уміле використання лежать в основі ефективного та швидкого розслідування кримінальних правопорушень.

Необхідність накопичення й обрання інформації для неодноразового використання в майбутньому, свого часу ініціювала появу величезної кількості інформаційних систем у різних сферах людської діяльності. Сьогодні своєрідним підґрунтям удосконалення основ інформаційного забезпечення розслідування стала інформатизація суспільства, зростання ролі інформації в управлінні та вирішенні найрізноманітніших завдань. Указані технології надають обліковій діяльності іншого якісного витку розвитку. Завдяки інтеграції різних за змістом і формою відображення даних з інформаційних масивів створюються інформаційні системи, що включають величезну кількість розподілених баз даних з можливістю доступу до інформації з будь-якої віддаленої точки доступу через ядро інтегрованого банку даних.

Сучасні автоматизовані інформаційні системи завдяки програмному забезпеченню самостійно в автоматичному режимі здійснюють аналіз інформації всіх баз даних. Основною в діяльності Національної поліції є інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України» – сукупність технічних і програмних засобів, призначених для обробки відомостей, що утворюються у процесі діяльності

Національної поліції України та її інформаційно-аналітичного забезпечення [1]. Крім цього, в сучасних умовах, ключове значення відіграє і кримінальний аналіз, який виступає специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та найточнішому визначенні внутрішніх зв'язків між різними видами інформації (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанні в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки [2, с. 9-10].

Вся діяльність слідчого, починаючи від моменту реєстрації інформації про кримінальне правопорушення у ЄРДР, обирання організаційних заходів та шляхів їх вирішення, планування та проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюється у інформаційному просторі. Перш за все, необхідно зазначити, що за характером інформація повинна мати відношення до події злочину, тобто мова йде про криміналістично значиму інформацію. При цьому, важливого значення відіграють методи встановлення такої інформації. Як відмічав О. С. Франков, одним з ефективних методів встановлення криміналістично значущих обставин кримінальному провадженні є метод моделювання, який полягає у створенні уявної або матеріальної моделі, що має необхідну для дослідження схожість із розташованим у сфері кримінального судочинства оригіналом. У подальшому дослідженні цієї моделі породжує криміналістично значущу інформацію, необхідну для розслідування [3, с. 549].

При цьому, В. В. Тіщенко, зазначає, що джерелами або носіями інформації є об'єкти, що містять у собі криміналістично значущу інформацію, яка використовується з метою доказування й прийняття обґрунтованих процесуальних і тактичних рішень. Однак джерело інформації міститься й зберігається в її носії як у формі, що містить у собі її зміст. Зусилля слідчого спрямовані на розшук і розшифровку носіїв (потенційних джерел) інформації, одержання відомостей, що містяться в них, а також процесуальне закріплення, після чого носії інформації стають джерелами доказової інформації [4, с. 148]. Іншими словами, під криміналістично значимою інформацією слід розуміти будь-які відомості, використання яких в процесі розслідування є важливішою умовою швидкого та повного розкриття злочину.

Проблему «накопичувача інформації», що виникає в зв'язку з цим, В. В. Бірюков вирішує наступним чином. Автор розглядає в якості такого накопичувача матеріали кримінального провадження. На основі аналізу думок автора, та з врахування сучасних норм кримінального процесуального законодавства в залежності від характеру інформації можна умовно поділити матеріали кримінального провадження, що мають: 1) вичерпну первинну інформацію, що перетворена в якісні докази; 2) вичерпну первинну інформацію, що не перетворена у докази; 3) достатню інформацією, але з поганим її процесуальним оформленням; 4) недостатню інформацією: а) що

перетворена в якісні докази; б) що перетворена в неякісні докази; в) що не перетвореною у докази [5, с. 96].

Подібна систематизація матеріалів кримінального провадження визначається трьома основними компонентами: наявністю первинної інформації (вичерпною або недостатньою), «перетворюючим» моментом та отриманими в результаті трансформації доказами (якісними або неякісними). В той же час автор, на жаль, не дає яких-небудь конкретних орієнтирів для аргументації права на «існування» своєї концепції, тобто не пояснює, що розуміти під «вичерпною» та «недостатньою» інформацією, що стоїть за поняттям «якісних» та «неякісних» доказів та чому інформація повинна «перетворюватись» у докази.

Ми не можемо погодитись з такою позицією, на основі тих положень, що несе у собі змістовне навантаження понять «криміналістично значима» інформація та «докази», у зв'язку з чим вважаємо за необхідне звернутись до частини 1 статті 84 КПК України, згідно з якою доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

На основі вищевикладеного, та враховуючи вимоги КПК України приходимо до наступних висновків: 1. Поняття «криміналістично значима» інформація ширше за об'ємом поняття «доказів», причому перше «поглинає» останнє. 2. Матеріали кримінального провадження можуть розглядатись як свого роду накопичувач «криміналістично значимої» інформації, але лише тієї її частини, що має форму «доказів». 3. «Інформаційний» аспект забезпечення розслідування складається з отримання «криміналістично значимої» інформації та використання її для швидкого та повного розслідування злочину, що виражається у провадженні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій для встановлення події кримінального правопорушення, осіб, винних у їх вчиненні та їх покарання. Останнє положення торкається важливої проблеми розслідування, що стосується організації взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами для отримання та використання «криміналістично значимої» інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Використання криміналістично значимої інформації під час розслідування кримінальних правопорушень передбачає аналіз і систематизацію будь-яких фактичних даних, що мають відношення до події кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України». Наказ МВС України від 03.08.2017 р. № 676. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#Text>
2. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський

державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

3. Франков О. С. Щодо пошуку найбільш оптимальних методів розкриття та розслідування злочинів. Юридичний науковий електронний журнал. № 10. 2021. С. 548–550.

4. Тіщенко В. В. Теоретичні й практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

5. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів: Монографія. Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка Луганськ. 2009. 664 с.

Пиріг І. В.,

професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ВИДИ ТА ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ, ЩО ПРИЗНАЧАЮТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку розв'язання повномасштабної війни росії проти нашої країни значно збільшилось кількість воєнних злочинів. За даними Офісу Генерального прокурора України станом на 25.11.2022 року зареєстровано 19111 злочинів проти основ національної безпеки (пособництво державі-агресору, державна зрада, колабораційна діяльність, диверсія тощо) та 49203 злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (пропаганда війни, планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни, геноцид, порушення законів та звичаїв війни тощо) [1]. При розслідуванні зазначених злочинів експертизи відіграють значну роль серед інших засобів доказування. Судова експертиза є дослідженням на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2]. Аналізом експертної практики збільшилась кількість видів експертиз, пов'язаних з розслідуванням вказаних вище злочинів збільшилась.

Зосередимо увагу на видах та предметі дослідження експертиз, що призначаються при розслідуванні злочинів, вчинених в умовах воєнного стану.

Експертиза зброї та слідів і обставин її використання. Об'єктами дослідження є вогнепальна зброя та боєприпаси; гранатомети, ракетно-реактивна та ствольна артилерійська зброя, а також сліди зброї та її

застосування, ситуаційні обставини пострілу. Основними завданнями експертизи вогнепальної зброї та бойових припасів є: встановлення належності об'єктів до вогнепальної зброї або до боеприпасів; визначення виду, калібру, моделі, стану зброї, боеприпасів до неї та придатності їх до стрільби; приналежності об'єктів до частин вогнепальної зброї та ін. Основними завданнями дослідження слідів застосування зброї та ситуаційних обставин пострілу належать встановлення за слідами на кулях, гільзах конкретного екземпляра вогнепальної зброї; обставин, пов'язаних з використанням зброї або конструктивно схожих з нею предметів. Об'єктами дослідження експертизи гранатометів та ствольної артилерійської зброї є гранатомети реактивні та нереактивні, зенітно-ракетні комплекси, артилерійські гармати, міномети, протитанкові ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню тощо. Завданнями дослідження є встановлення їх належності до вогнепальної або ракетної чи реактивної зброї, визначення їх типу, марки, моделі, способу виготовлення та придатності для використання за призначенням [3].

Вибухотехнічна, а саме експертиза вибухових пристроїв, вибухових речовин і продуктів вибуху призначається із метою отримання відомостей щодо марки, конструкції, стану й інших фактичних даних про вибухові пристрої, вибухові речовини, бойові припаси, засоби підриву, обставини підготовки та вчинення вибуху, а також встановлення групової належності та єдиного джерела походження вибухових пристроїв у непошкодженому вигляді або за фрагментами (осколками). Основними завданнями експертизи є: визначення приналежності об'єкта до вибухових пристроїв чи боеприпасів та до якої класифікаційної групи він належить; визначення факту вибуху вибухового пристрою на місці події, виду вибуху, його потужності; визначення здатності пристрою викликати вибух та можливості здійснення вибуху цього пристрою у конкретних умовах; приналежність об'єкта до вибухових речовин або таких, що можна використати як компоненти для виготовлення порохових зарядів чи вибухових речовин, а також виявлення слідів і мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах обстановки.

Серед різновидів інженерно-технічних експертиз частіше за все призначаються такі, як інженерно-транспортна (залізнично-транспортна, автотехнічна), будівельно-технічна, дорожньо-технічна; пожежно-технічна, оціночно-будівельна, інженерно-екологічна. Будівельно-технічна та оціночно-будівельна експертизи вирішують такі основні завдання: визначення технічного стану інженерних мереж, будівель, споруд; причин руйнувань цих об'єктів або окремих їх елементів; визначення вартості ремонтно-будівельних робіт. Пожежно-технічна експертиза встановлює причини, умови та час виникнення пожежі; динаміку розповсюдження пожежі; обставин, що сприяли виникненню та розповсюдженню пожежі; умови, способи та засоби гасіння пожежі.

Товарознавча: обладнання, машин, сировини та споживчих товарів; автотоварознавча; військового майна, техніки та озброєння. Автотоварознавчою експертизою вирішуються питання ринкової вартості колісних транспортних засобів, їх складових; розміру вартості матеріальних збитків, заподіяних власнику транспортних засобів чи їх складових при їх пошкодженні. Товарознавчою експертизою військового майна, техніки та озброєння вирішуються такі завдання: визначення вартості об'єктів, що використовуються як військове майно; визначення типу, призначення, їх характеристик та властивостей; виробника, країни походження, року виготовлення досліджуваних об'єктів.

Екологічна експертиза призначається для дослідження явищ, процесів і матеріальних об'єктів, пов'язаних із впливом техногенних факторів на стан екосистем, а також виявлення обставин виникнення негативного впливу на навколишнє природне середовище, оцінки наслідків такого впливу; визначення розмірів відшкодування збитків, завданих державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства; визначення розміру збитків від забруднення навколишнього природного середовища, пошкодження або знищення об'єктів рослинного та тваринного світу, що відбулося внаслідок ведення бойових дій і застосування військової техніки та озброєння [3].

Предметом дослідження військової експертизи є встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків під час дій військових формувань, а саме втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади й інфраструктури, загибелі людей та особистого майна громадян.

Наведені нами експертизи проводяться державними науково-дослідними експертними установами Міністерства юстиції України, а саме науково-дослідними інститутами судової експертизи та Експертною службою МВС України, а саме Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром та НДЕКЦ в областях. Крім того збільшилась кількість судово-медичних експертиз, що проводяться в експертних бюро Міністерства охорони здоров'я України, що пов'язано з багаточисельними втратами життя громадян України під час війни, їх захоронення у непризначених для цього місцях на тимчасово окупованій території. Після деокупації у місцях поховань, в тому числі масових, виникає необхідність огляду трупів під час ексгумації для встановлення причини смерті, отримання відомостей щодо характеру, ступені тяжкості прижиттєвих тілесних ушкоджень, механізм і час їх утворення та ін.

Список використаних джерел:

1. Офіс Генерального прокурора України. Злочини, вчинені у період повномасштабного вторгнення РФ. URL: <https://www.gp.gov.ua/>
2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Письменний Д.В.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юзепенко М.В.

слідчий відділу розслідування

злочинів у сфері транспорту

СУ ГУНП Дніпропетровській області,
капітан поліції

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ МЕХАНІЗМУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Загальновідомим є той факт, що в 1991 році відбулася значна для нашого народу подія – відновлення Незалежності України. Уже в перші роки самостійного існування у світовому просторі правова система України почала наповнюватися провідними ідеями міжнародного юридичного співтовариства. В той же час, незважаючи на всі позитивні тенденції розвитку нашої вітчизни, вона також мала ряд недоліків, які пригальмовували її піднесення. Одним із таких пороків була корупція. Було проведено колосальну роботу, аби створити ефективний механізм боротьби з нею. Зокрема, прийнято ряд законів, таких як Закон України (далі – ЗУ) «Про запобігання корупції» [1], ЗУ «Про державну службу» [2], ЗУ «Про засади державної антикорупційної політики» [3]. Також було доповнено Кримінальний кодекс України положеннями, які стосувалися відповідальності за корупційну діяльність. Проте, не дивлячись на вказаний вище позитивний законотворчий результат, корупція нікуди не зникла, а навпаки почала все більше розростатися країною загалом та апаратом публічних службовців зокрема.

На мою думку, аби визначити загальні тенденції механізму відповідальності за корупційні правопорушення, ми маємо використати положення Кримінального кодексу України, зокрема статей 191, 210, 262, 308, 312, 313, 320, 354, 364-369, 410. Проаналізувавши їх, можемо виокремити наступні закономірності:

1) Перш за все ми можемо згадати про існування взаємозв'язку між

ступенем суспільної небезпечності корупційного діяння, його шкідливими наслідками для функціонування держави з однієї сторони та відповідальністю за дане правопорушення з іншої. Для прикладу візьмемо частини 2 та 3 статті 368 ККУ: ч. 2 - Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Ч.3 – Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди у великому розмірі карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна. Тобто ми можемо дійти того висновку, що в чинному законодавстві, яке направлено на протидію корупції, має місце наступний взаємозв'язок: чим більшим є обсяг неправомірної вигоди (тобто чим більшою є шкода від корупційного правопорушення для держави і суспільства), тим серйознішим буде покарання за нього.

2) По-друге, досліджуючи статті 368 та 369 ККУ, ми можемо побачити, що відповідальність за вчинення корупційного правопорушення не є односторонньою, тобто покарання буде нести не лише та особа, яка вчинила корупційне правопорушення (наприклад, одержала неправомірну вигоду), а ще й та, яка запропонувала, вмотивувала особу вчинити дане правопорушення (у нашому випадку запропонувала або ж уже надала неправомірну вигоду службовій особі, наприклад, бізнесмен, що дав державному чиновнику хабар, аби той закрити очі на незаконну виробку лісу тощо).

3) По-третє, введення відповідальності за вчинення корупційних правопорушень активного та пасивного характеру, що в свою чергу блокує можливість державних службовців незаконно збагатитися внаслідок знаходження певних «шпарин» у законодавстві.

Проте, незважаючи на той факт, що з першого погляду вітчизняне антикорупційне законодавство видається досконалим, воно все ж має величезну кількість недоліків, якими й користуються нечесні на руку особи. Тому сьогодні ми запропонуємо власні варіанти щодо того, яким чином можливо ліквідувати дані «шпарини» у законодавстві.

Насамперед, ми пропонуємо взамін презумпції невинуватості, яка у наш час панує в українському законодавстві, ввести саме презумпцію винуватості стосовно корупційних правопорушень. Її зміст можна розтлумачити як той факт, що особа вважається винною у вчиненні корупційного правопорушення до того часу, поки не доведе протилежне. Даний правовий інститут існує в Японії, де досить добре себе зарекомендував. На нашу думку, перевагою даної презумпції буде також те, що чиновники змушені будуть декларувати всі свої доходи, прибутки, майно і підтверджувати законність їх набуття, інакше будуть притягнуті до

кримінальної відповідальності. Це в свою чергу сприятиме збільшенню прозорості діяльності представників державного апарату.

По-друге, негативний вплив на діяльність нашої держави мають зв'язки між державними службовцями та їхніми родичами, а також інститут «кумівства». Це призводить до того, що в щорічних деклараціях, які подають наші можновладці, вони не виступають власниками якогось дуже дорогого майна, а от їхні родичі: брати, сестри, дідусі, бабусі, батьки – виступають власниками того майна, на яке вони змогли б заробити хіба що 100 років працюючи без відпустки та вихідних. Тому тут виникає питання, яким же чином можна боротися з даною проблемою? Ми пропонуємо внести зміни до Кримінального кодексу України стосовно відповідальності тих осіб, які де-юре виступають власниками майна, одержаного корупційним шляхом. Дані нововведення міститимуть більшу кримінальну відповідальність для даних осіб у порівнянні з тими, хто такі корупційні правопорушення вчиняє. Тобто до відповідальності буде притягуватися не тільки сам хабарник, а ще й особи, які йому тим чи іншим чином допомагають цей злочин приховати.

Отже, підсумовуючи все вище викладене, можна зробити такі висновки. Загальні тенденції механізму відповідальності за корупційні правопорушення відповідають європейській теорії та практиці, які в свою чергу запозичує наша держава, аби максимально ефективно сприяти розвитку та збагаченню вітчизняного права. Проте, все ж варто говорити не лише про успіхи боротьби з корупцією в нашій державі, варто ще й згадати про певні недоліки, зокрема під час впровадження закордонного юридичного наукового доробку в нашу правову систему, досить часто не враховуються особливості національного менталітету українців (наприклад, інститут «кумівства»), тому я вважаю, що аби максимально ефективно боротися з корупцією, ми маємо не лише користуватися доробками правових систем держав Європи, а ще й певним чином їх адаптувати до умов українського сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 14.11.2022).

2. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889- VIII Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 10.11.2022).

3. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text> (дата звернення: 05.11.2022).

Письменський Є.О.,
завідувач кафедри кримінально-
правових дисциплін Луганського
державного університету внутрішніх
справ імені Е.О. Дідоренка,
доктор юридичних наук, професор

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОСВІТИ

З появою явища колабораційної діяльності у сфері освіти на території, що починаючи з 2014 року була окупована та контролювалася рф (Автономна Республіка Крим, окремі райони Донецької та Луганської областей), наявні на той період (березень 2014 р. – березень 2022 р.) кримінально-правові засоби реагування на відповідну поведінку з боку громадян України фактично не використовувалися (за винятком випадків, що пов'язані з управлінням освітою).

Водночас, за переконанням дослідників [1, с. 61; 2, с. 122 – 123], можливостей норми про державну зраду (ст. 111 КК) було достатньо для надання юридичної оцінки типовим формам співпраці освітян із ворогом (принаймні в межах здійснення пропаганди, упровадження стандартів освіти держави-агресора). Хоча ця норма і не застосовувалася до відповідної категорії колаборантів через комплекс причин, однією з яких є відносно низька якість нормативного матеріалу (відсутність бажаної конкретності).

Тож загальне рішення законодавця щодо встановлення спеціальної норми про колабораційну діяльність загалом (ст. 111-1 КК) та у сфері освіти зокрема (ч. 3 ст. 111-1 КК) слід визнати правильним з огляду на появу привілейованого складу злочину державної зради. Такий підхід уможливило більш точну кваліфікацію зрадницької поведінки громадян України на окупованій території та створює підґрунтя для належної диференціації відповідальності за її вчинення.

Водночас зазначена кримінально-правова норма про колабораційну діяльність у сфері освіти не позбавлена досить істотних недоліків, наявність яких може негативно вплинути на ефективність її застосування, створюючи підґрунтя для ухвалення несправедливих судових рішень. Про одну з цих хиб пишуть В. Кузнецов і М. Сийплікі, зазначаючи, що така форма колабораціонізму як «... дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти» може надто розширено тлумачитися в судовій практиці. На погляд дослідників, це призведе або до вибіркового правосуддя, або до незастосування цієї форми. Такою невваженою криміналізацією створюються умови для несприйняття держави громадянами, які опинилися в скрутних умовах на захоплених

територіях [3, с. 385].

Видається, що редакція ч. 3 ст. 111-1 КК має бути змінена, а виявлені законодавчі помилки під час формування кримінально-правової заборони колабораційної діяльності у сфері освіти підлягають найскорішому усуненню. Перспективними напрямками для такого вдосконалення є такі: 1) відмова від здійснення пропаганди як окремої форми колабораційної діяльності у сфері освіти; 2) уточнення характеру дій щодо впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти; 3) запровадження спеціальної підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, включаючи сферу освіти.

Установлене на сьогодні здійснення громадянином України пропаганди в закладах освіти здебільшого може охоплюватися статтями Особливої частини КК про інші кримінальні правопорушення залежно від змісту такої пропаганди. Ідеться про різноманітні заклики та насамперед про передбачене ст. 436-2 КК виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікацію її учасників. Виключення з ч. 3 ст. 111-1 КК діяння у зазначеній формі не утворюватиме прогалини – натомість у такий спосіб забезпечуватиметься узгодженість з іншими нормами кримінального права та прозорість тлумачення кримінального закону, усуватимуться штучні перешкоди в належній кримінально-правовій кваліфікації вчиненого.

Щодо впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти, то відповідні дії становлять суть заборони, зміст і обсяг якої є надто неконкретизованими. Ця форма діяння сформульована в законі у спосіб, що уможливорює неоднозначність його тлумачення, на чому акцентовано увагу вище. Відсутність розуміння того, які саме дії вважаються такими, що спрямовані на впровадження стандартів освіти, може свідчити про порушення принципу правової визначеності, вимогами якого є прозорість та ясність, чітке формулювання умов, за яких здійснюється обмеження чи позбавлення свободи людини. Таким чином застосування ч. 3 ст. 111-1 КК у відповідній частині стає непередбачуваним, ускладнюється відмежування колабораційної діяльності у сфері освіти як кримінально протиправного типу поведінки від правомірних вчинків.

Одним із варіантів змін, які можуть бути внесені до ч. 3 ст. 111-1 КК з огляду на висловлені зауваження, є її викладення в такій редакції: *«Надання освітніх послуг громадянином України на окупованій її території, що здійснюється за стандартами держави-агресора з метою спричинити шкоду національним інтересам України¹»*. Пропонований підхід передбачає

---

¹ Згідно з п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» національні інтереси України – це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

наявність лише однієї форми колабораційної діяльності у сфері освіти з уточненням її змісту, зокрема в частині встановлення мети такої діяльності. При цьому дії з розроблення, затвердження освітніх програм відповідно до стандартів держави-агресора (та їм подібні) можуть в такому випадку отримувати кримінально-правову оцінку як співучасть у виді організації надання освітніх послуг.

Практичне втілення зазначеної ідеї не виключатиме можливості звернення у разі потреби до кримінально-правової норми про малозначність діяння (ч. 2 ст. 11 КК) за умов, що надання освітніх послуг не становило належного рівня суспільної небезпеки, не заподіяло і не могло заподіяти істотної шкоди національним інтересам України. Натомість ця норма утворюватиме ключовий інструмент у практиці застосування ч. 3 ст. 111-1 КК, даючи змогу реагувати на все різноманіття життєвих ситуацій в окупації.

Не слід виключати також варіант, за якого диспозиція ч. 3 ст. 111-1 КК набуватиме бланкетного характеру, а у спеціальному законі² визначатиметься категорія осіб, які не є такими, що вчиняють колабораційну діяльність у формі надання освітніх послуг (може йтися про осіб, які надають освітні послуги в галузі природничих наук, математики, охорони здоров'я тощо)³.

Вчинення колабораційної діяльності у сфері освіти помилково не передбачає спеціальної підстави для звільнення від кримінальної відповідальності. Не виникає сумніву, що уможливлення кримінально-правового компромісу з колаборантами загалом і зокрема з освітянами дало би змогу заохочувати тих з них, хто готовий свідомо припинити продовження колабораційної діяльності, а також сприяти виявленню та розслідуванню більш тяжких злочинів (насамперед воєнних та проти людяності). Відсутність подібної можливості на сьогодні слушно констатується як серйозна помилка кримінального закону [3, с. 386, 387; 4, с. 359]. Особливо на тлі обмежених можливостей для цього загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. До колаборантів у сфері освіти на сьогодні можуть бути застосовані лише звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК) та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК), проте вони не мають належного для специфічної ситуації із колабораційною діяльністю заохочувального характеру.

Отже, задля усунення виявлених недоліків чинної норми про колабораційну діяльність у сфері освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК) запропоновано визначити відповідну підставу кримінальної відповідальності як надання

---

² Це може бути, наприклад, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

³ До речі, схожий підхід планується реалізувати з ухваленням проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» (реєстр. № 7647 від 08.08.2022), що має на меті обмежити застосування ч. 4 ст. 111-1 КК.

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

освітніх послуг громадянином України на окупованій її території, що здійснюється за стандартами держави-агресора з метою спричинити шкоду національним інтересам України. Треба наголосити на важливості використання при цьому норми про малозначність діяння та встановлення у спеціальному законі тієї категорії осіб, надання освітніх послуг на окупованій території якими може вважатися правомірним.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Н. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4 (37). С. 56 – 68.

2. Газдайка-Василишин І.Б. Проблеми кваліфікації колабораційної діяльності. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред. : Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко. Харків : Право, 2022. С. 120 – 128.

3. Кузнецов В.В., Сийпловіч М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 70 (1). С. 381 – 388.

4. Письменський Є.О., Мовчан Р.О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356 – 360. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/79.pdf

Попович А. О.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Плетенець В. М.,

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, доцент

**УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПОСТРАЖДАЛИХ
ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НЕПОВНОЛІТНІХ**

Прояви сексуального насильства не зважаючи на значну увагу з боку науковців та практиків не втрачають своєї актуальності. Особливого значення це набуває у разі, коли жертвами стають особи, які не досягли повноліття. Дана категорія осіб є найменш захищеною, що обумовлено

відсутністю, життєвого досвіду, знань тощо. Це вимагає зусиль для отримання необхідної й достатньої для прийняття рішень кількості відомостей з одного боку та мінімізації можливості психологічного травмування необхідністю згадування пережитих подій постраждалим – з іншого. Робота з постраждалими, які зазнали сексуальне насилля, повинна бути продумана та проведена на найвищому рівні, тому що саме від цього, залежить подальший результат слідчих (розшукових) дій [1]. Коли потерпілим є неповнолітня особа, це вимагає від уповноважених осіб відповідних знань та навичок отримання відомостей від вказаних осіб, зокрема й з використанням різного роду фахівців.

Стаття 226 «Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи» Кримінального процесуального кодексу України, визначає необхідність проведення допиту лише в присутності законного представника, педагога або психолога, а за потреби і лікаря. [2] Зазначена норма визначає необхідність дотримання того рівня психологічного стану неповнолітнього допитуваного, що сприятиме повноцінну участь у відповідних слідчих (розшукових) діях.

Значення участі психолога в розслідуванні важко переоцінити. Це обумовлено значною кількістю чинників, зокрема: необхідність визначення у доступній для відповідного віку неповнолітнього формі питань, та послідовності їх використання, переліку тактичних прийомів, визначення моменту готовності неповнолітнього до допиту і т. ін. Це дає змогу визначити тривалість допиту та необхідність повторного допиту [3].

Важливою особливістю є визначення часу допиту. Посилаючись на ч.2 статті 226 «Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи», допит не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день [2]. Зазначене впливатиме на можливість коригування дії уповноваженої особи під час допиту неповнолітнього.

Не меншого значення в допиті неповнолітніх є місце його проведення, яке спеціально призначене для цього. Так, метою «кімнати дружньої до дитини» є запобігання повторної травматизації психіки. Такі кімнати технічно обладнані, що дозволяє записувати відеозаписи для подальшого використання в слідстві [1].

Заслуговує на увагу й позиція групи науковців Н.П. Бочкора, О.В. Даценка, К.Б. Левченка, які наголошують, що облаштування «зеленої кімнати» обумовлено необхідністю дотримання основних стандарти, до яких відносять:

- 1) наявність належної звукоізоляції приміщення;
- 2) забезпечення мікроклімату (постійна температура і свіже повітря) за рахунок наявності витяжки і кондиціонерів;
- 3) достатня кількість зручних м'яких місць для сидіння;
- 4) належне освітлення;
- 5) естетичне оформлення «зеленої кімнати» [4].

Цим забезпечуватиметься сприйняття зазначеного приміщення як дружнього, що забезпечує можливість отримання інформації без психологічного травмування.

Все зазначене дозволяє наголосити, що питання проведення допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства є актуальним в сучасних умовах протидії злочинності. Підготовка до допиту є вагомим умовою отримання необхідної й достатньої кількості відомостей про обставини вчиненого кримінального правопорушення. Це надасть підґрунтя для прийняття законних, своєчасних, виважених рішень.

Список використаних джерел:

1. Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст : кол. монограф. / Кол. авт. ; за наук. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Л. Р. Наливайко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 130 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2021. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20200317>
3. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 94–104.
4. Бочкор Н.П., Даценко О.В., Левченко К.Б. та ін. «Зелені кімнати»: рекомендації до обладнання. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 28 с

Приловський В.В.,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД) – досить нещодавнє створіння для кримінального процесуального законодавства України. І саме це майже провокує не тільки «таємничість», але й надто претензійність новели нашого кримінального законодавства. Дискусії про введення таких дій в процесуальний закон, який визначає їх як різновид слідчих дій, а також нюансів їх проведення, не припиняються досі з моменту прийняття Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 13.04.2012 р.[1].

Відповідно до положень ч. 1 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню [1, ч. 1 ст. 246.].

Безперечно, перед проведенням НСРД, як і будь-якого заходу чи будь-якої дії, існує наявна необхідність їх організації.

Організація – дія за значенням організувати, організовувати і організовуватися. Організовувати – 1) створювати, засновувати що-небудь, залучаючи до цього інших, спираючись на них; 2) здійснювати певні заходи громадського значення, розробляючи їх підготовку і проведення. // Забезпечувати, влаштовувати що-небудь, вишукуючи для цього необхідні можливості [2, с. 853].

Думається, що варто зупинитись на визначенні 2) – здійснювати певні заходи громадського значення, розробляючи їх підготовку і проведення. Особливо підкреслюючи останнє – *здійснюючи їх підготовку і проведення*.

Саме підготовка проведення НСРД, особливо в теперішній час воєнного стану, і викликає забагато проблематичних питань, та і просто проблем, поперед усім, з узгодженням всілякої документації, що дає «зелене світло» на здійснення заходів для процедури досудового слідства та істинного правосуддя.

В НСРД головним мабуть таки слід вважати перше – «негласні».

Негласний – невідомий для інших; прихований, таємний [2, с. 753]

Що це означає? Саме те, щодо проведення таких дій має бути оповіщене або про нього обізнане щонайменше коло осіб. («Якщо задумав тайну – знай її тільки сам» – давньослов'янський вислів.)

Злочини вчиняються, як правило, за короткий проміжок часу, що не може не впливати на всебічність та повноту сприйняття злочинних подій [3, с. 18].

Якісна і ефективна організація проведення НСРД якраз і спроможна сприяти правильному і недовгостроковому проведенню досудового слідства.

КПК України (глава 21) [1] практично позбавив ініціативи працівників оперативних підрозділів, вимушуючи їх до здійснення ланки процедур, які, по-перше, забирають час (що при розслідуванні варто важливо і не бажано), по-друге, інформують кількість осіб, хоч і високопосадових. Але ж при цьому Закон аж ніяк не передбачає людський фактор. І чим більше обізнаних осіб у організації негласних заходів, тим вірогідніша можливість їх витіку. І головне – витіку до осіб протиправної сторони. Яким чином такий витік відбувається – це тема, що потребує досконального аналізу не тільки науковців, але й представників заінтересованих оперативних структур (це може бути жертва шахрайства, жертва насилля, жертва шантажу, жертва особистої дурості тощо.)

Науковці у своїх дослідженнях багато обговорюють можливості спричинення правопорушень працівниками правоохоронних органів при розслідуванні протиправних діянь, при проведенні НСРД, інших заходів, як

при цьому обмежуються права «нешасних» підозрюваних. Але дуже мало хто з них при цьому розглядає інститут потерпілих, які вже отримали результат обмеження або навіть позбавлення прав від правопорушень правопорушників (злочинців). І також – інститут правоохоронців, проти яких і правопорушники (опустимо «кумівський» вплив їх впливових рідних, подільників, співкамерників тощо), і їх захисники діють надто активно, щоб знешкодити, обмовити або спростувати будь-які доказові факти.

Як відомо, протиправні діяння (злочини) вчиняються в умовах неочевидності і дуже нерідко вчиняються не одноособово. В такому разі підозрюваний у вчиненні кримінального правопорушення може не визнавати свою провину у його вчиненні, відмовлятися надавати будь-яку інформацію або надавати неправдиві свідчення, активно чи пасивно протидіяти слідству [4, с. 99]

Як раз для отримання інформації необхідно проводити пошукові та гласні і негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на розшук у тому числі й співучасників [4, с. 103].

Щодо інших учасників кримінального правопорушення, відомості про яких відомі слідчому, то потрібно проводити комплекс заходів, спрямованих на їх розшук і затримання. В цій ситуації переважають негласні слідчі (розшукові) дії: накладення арешту на кореспонденцію, а у разі її отримання – огляд та вилучення; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; аудіо-, відео контроль місця проживання підозрюваних; обстеження житла та іншого володіння особи; спостереження за місцями можливої появи підозрюваних; використання конфіденційного співробітництва [4, с. 103].

В умовах воєнного стану можуть вчинятись і вчиняються зараз поряд з кримінальними правопорушеннями терористичні акти. Оскільки вчинення терористичних актів будь-яким способом є тяжким злочином, то під час їх розслідування можуть бути проведені всі передбачені КПК України негласні слідчі (розшукові) дії, а саме: а) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); б) накладення арешту на кореспонденцію (ст.ст. 261, 262); в) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); г) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); г) обстеження: публічно недоступних місць; житла чи іншого володіння особи (ст. 267); д) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); е) спостереження: за особою, річчю або місцем (ст. 269); є) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); ж) контроль за вчиненням злочину у формах: 1) контрольована поставка, 2) контрольована та оперативна закупка, 3) спеціальний слідчий експеримент, 4) імітування обстановки злочину (ст. 271); з) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності чи злочинної організації (ст. 272); і) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274) [5, с. 130-131].

В умовах воєнного стану збір доказів та оформлення процесуальних

рішень здійснюються з дотриманням загальних норм та з обов'язковим використанням технічних засобів. Виключенням з цього правила є неможливість використання технічних засобів, яке, на наш погляд, має бути обґрунтованим у відповідних процесуальних документах [6].

Але ж знову стає питання узгодженості (дозволу) проведення вказаних дій. Своєчасність проведення будь-яких дій при досудовому розслідуванні – дуже суттєва умова, а в умовах воєнного стану – найважливіша.

Отже, незважаючи на останнє внесення змін до КПК України [1], виходячи з викладеного, спадає на думку важлива необхідність спрощення процедури організаційних дій для проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану, незалежно від громадянства правопорушників.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : Електронний ресурс : Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «ПЕРУН», 2009. 1736 с. : іл.

3. Чаплинський К.О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи : Навчально-практичний посібник. Дніпропетровськ : УМВС України в Дніпропетровській області; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Свідлер 2007. 92 с.

4. Пиріг І. В., Карпенко Р. В. Теорія і практика заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми : монограф. / І. В. Пиріг, Р. В. Карпенко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 188 с.

5. Організація й порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою. Вісник кримінального судочинства № 3/2017.

6. Електронний ресурс : Режим доступу : <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osoblivosti-zdijsnennya-kriminalnogo-provadhennya-v-umovah-voyennogo-nadzvichajno-go-stanu-ta-v-osoblivij-period/>

Прокопенко Д.В.,

здобувачка вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шиян А.Г.,

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМІНУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Військовополонений – у військовій справі та міжнародному праві - особа, що належить до Збройних сил сторони, яка перебуває в стані війни, добровольці, партизани, учасники руху Опору та інші комбатанти, а також деякі не комбатанти – військові кореспонденти, члени екіпажів торговельного флоту і цивільної авіації та інші, які під час війни опинилися у владі ворожої сторони [1].

Масштабна агресія РФ проти України виявила різні соціально-політичні та гуманітарні прогалини в чинному законодавстві, які потребують усунення шляхом внесення змін, зокрема до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Сьогодні надзвичайно актуальним є питання порушення прав людини, пов'язаних із утриманням громадян України на тимчасово окупованій території України чи території РФ (як заручники, військовополонені чи політв'язні). Вже відомі випадки численних порушень ворогом як внутрішнього законодавства, так і міжнародного [2].

Як відомо, основними міжнародно-правовими актами, які регулюють це питання, є Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, Женевська конвенція про захист цивільного населення відповідно до воєнного часу від 12 серпня 1949 р., Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. та ін. Згадане міжнародне право не перешкоджає обміну за бажанням сторін, але ніяк не регулює цю процедуру. Втім, міжнародне право війни включає і норми звичайного права, в яких містяться такі формули, як «все на всіх», «принцип рівності» та «диференційований обмін» [2].

Протягом останніх років Українська держава намагається заповнити певні прогалини у правовому захисті військовополонених. Зокрема, з цього

питання народні депутати України підготували декілька законопроектів.

Першим із них є проект Закону № 5672 від 18.06.2021 року «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України», яким пропонується: «Додати зміни до Кримінального кодексу України, а саме: 1) доповнити частину шосту статтю 49: «Давність не застосовується у разі вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину на тимчасово окупованій території України»; 2) Загальну частину доповнити розділом XV-1 такого змісту «Розділ XV-1. ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ РІШЕННЯ. «Стаття 108-1. Політико-правове рішення

1. З метою забезпечення своєчасного й ефективного захисту прав людини – прискореного вирішення питань, пов'язаних з агресією Російської Федерації проти України (щодо повернення на Батьківщину осіб, які утримуються чи притягуються до кримінальної відповідальності або засуджені на території держави-агресора; повернення таких осіб з тимчасово окупованої території України), Президент України може ухвалювати політико-правове рішення як винятковий кримінально-правовий захід.

2. Політико-правове рішення має своїм завданням правове забезпечення процедури обміну осіб, які:

1) утримуються чи притягуються до кримінальної відповідальності або засуджені на території держави-агресора;

2) утримуються чи притягуються до кримінальної відповідальності або засуджені на тимчасово окупованій території України, – на осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності на території України (зокрема осіб, яких було затримано або заарештовано), – до ухвалення українським судом вироку чи іншого остаточного рішення у справі про вчинене ними суспільно небезпечне діяння, передбачене цим Кодексом.

3. Положення цієї статті поширюються на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах захищали незалежність і територіальну цілісність України, зокрема брали участь в антитерористичній операції (АТО) або операції Об'єднаних сил (ООС).

4. Про ухвалення політико-правового рішення Президент України видає указ, яким передбачається обмін осіб, зазначених у частинах другій і третій цієї статті.

5. Політико-правове рішення є тимчасовим кримінально-правовим заходом. Норми, що його регулюють, підлягають скасуванню після відновлення територіальної цілісності України та втрати актуальності проблеми обміну зазначених осіб» [3].

Другим законопроектом № 5672-1 від 24.06.2021 року «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» пропонується доповнити Загальну частину Кримінального кодексу України розділом XV-1 «Правильне рішення», що передбачатиме статтю 108-1 з аналогічною назвою; Особливу частину доповнити новою статтею 344-1, яка встановлює відповідальність за невиконання правильного

рішення; змінами до статті 216 КПК встановлюється підслідність НАБУ щодо розслідування кримінальних правопорушень за новою статтею 344-1 Кримінального кодексу України [4].

Однак, ні перший, ні другий законопроекти не були прийняті.

Військова агресії Російської Федерації, яка 24 лютого 2022 року вторглася на територію суверенної України, поновила інтерес народних депутатів України до означеної проблеми. Так, Верховною Радою України 28 липня 2022 року був прийнятий Закон України № 2472-ІХ «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених», який набув чинності 19.08.2022 року.

Ним визначено такі основні кримінальні процесуальні положення:

1) для проведення обміну особи як військовополоненого уповноважений орган приймає рішення про його передачу для обміну;

2) прийняття такого рішення є підставою для скасування запобіжного заходу, застосованого до такої особи. У такому разі, особа негайно звільняється та передається під нагляд уповноваженого органу. Подальше тримання та заходи щодо поводження зі звільненим з-під варти підозрюваним, обвинуваченим здійснюються відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України для військовополонених;

3) прийняття рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого є підставою для зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні. Постанова про зупинення досудового розслідування з цих підстав не може бути оскаржена;

4) якщо обмін особи як військовополоненого відбувся, щодо такої особи може бути проведене спеціальне досудове розслідування;

5) у разі якщо уповноваженим органом прийнято рішення про передачу обвинуваченого для обміну як військовополоненого під час судового розгляду, та обвинуваченим надано письмову згоду на такий обмін, суд зупиняє судове провадження стосовно такого обвинуваченого. Водночас, суд продовжує судове провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється стосовно декількох осіб. Якщо обмін відбувся, судовий розгляд щодо такого обвинуваченого може здійснюватися за його відсутності (*in absentia*).

Також визначена нова підстава для звільнення засудженого від відбування покарання – прийняття рішення уповноваженим органом про передачу засудженого для обміну як військовополоненого. Однак, якщо обмін такого засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора приймає рішення про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання у зв'язку з його передачею для обміну як військовополоненого, для подальшого відбування призначеного раніше покарання.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що питання обміну

військовополоненими є складним політико-правовим питанням, для вирішення якого потрібно передбачити достатньо прозору нормативно-правову процедуру.

Список використаних джерел:

1. Полонений: Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9>.
2. СІЗО і концтабори: де Росія утримує українських військовополонених. Радіо Свобода : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viskovopoloneni-utrymannya-obmin/31887835.html>.
3. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України : Пояснювальна записка на проект Закону України № 5672 від 18.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72284.
4. Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України : Пояснювальна записка на проект Закону України № 5672-1 від 24.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72348.
5. Закон України № 2472-IX від 28 липня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>.

Прокопенко О.Ю.,

аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гусєва В.О.,

професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

**СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗАХОПЛЕННЯ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ
АБО ПРЕДСТАВНИКА ВЛАДИ, ЯК ЗАРУЧНИКА**

Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Забезпечення прав і свобод людини проголошується

головним обов'язком держави. Реалізація цього завдання покладена на правоохоронні органи, діяльність яких спрямована на попередження порушень правових приписів, цивілізоване розв'язання конфліктів, зміцнення правопорядку тощо. Результативність такої діяльності на сьогодні знижена через негативні зміни, що відбуваються в політичній, економічній, соціальній сферах життя суспільства. Істотною мірою на це впливають злочини проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності [2, с.23].

Аналіз статистичних даних свідчить, що під час воєнного стану та/або спеціальної військової операції відбувається активна реєстрації кримінальних правопорушень за ст.349 КК України, а саме захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника. Так, згідно статистичних даних Генеральної прокуратури України тільки за 10 місяців 2022 року зареєстровано 55 кримінальних проваджень. Водночас за січень – жовтень 2014 року теж зареєстровано зріст кількості кримінальних проваджень щодо захоплення працівника правоохоронного органу або представника влади як заручника в кількості – 62 провадження [3]. Виходячи з вище викладеного можна зробити висновок, що органи досудового розслідування все частіше стикаються з кримінальними провадженнями проти авторитету органів державної влади, а саме захопленням в якості заручників працівників на яких покладено певні функціональні повноваження від держави.

Суспільна небезпека зазначених кримінальних правопорушень полягає в тому, що вони посягають на авторитет правоохоронних органів, громадських формувань з охорони громадського порядку, а також на особисті права та законні інтереси працівників і членів зазначених органів. Криміналізація зазначених діянь була обумовлена потребою в забезпеченні державою реалізації правоохоронної функції [4, с.257].

Сьогодні вченими-криміналістами розроблено методики розслідування найбільш поширених видів кримінальних правопорушень. Однак, незважаючи на певну схожість кримінальних правопорушень, кожне з них має свої особливості та потребує індивідуального підходу (може виникнути необхідність уточнити обставини, що підлягають встановленню, види судових експертиз, які необхідно призначати у конкретній слідчій ситуації, питання, що необхідно поставити перед експертом та інше). Слідчий повинен адаптуватись до умов конкретного правопорушення, виділяти ті особливості в його розслідуванні, які визначаються індивідуальними ознаками та обставинами кримінальної події. Вказане обумовлює необхідність пошуку засобів та методів виконання виникаючих завдань [5, с.66].

Так, для підготовки, перепідготовки кадрів правоохоронних органів, а також для практичної роботи із протидії вчиненню кримінальним правопорушенням необхідно мати актуальні відомості про зміст злочинної діяльності, оскільки з'являються нові способи, змінюються раніше існуючі.

Зазначене вище потребує здійснення постійного моніторингу щодо змісту злочинної діяльності. Важливим напрямом, належної організації правоохоронних органів щодо розслідування захоплення працівника правоохоронного органу або представника влади як заручника, є аналіз судової та слідчої практики, який дозволяє виокремити сучасний стан поширення такого виду кримінальних правопорушень, надати характеристику змісту злочинної діяльності в цьому напрямі, а також виокремлення проблем, що виникають у роботі правоохоронних органів щодо організації розслідування кримінальних правопорушень, застосованого судом покарання, змісту процесу доказування тощо [6, с.37]. Так, для вирішення вище зазначень питань необхідним є розроблення методики розслідування захоплення працівника правоохоронного органу або представника влади як заручника. Остання може бути рекомендована для проведення подальших досліджень та використана в наступних сферах, таких як: навчальний процес, у науково – дослідній сфері; у правозастосовній; у законотворчій діяльності тощо [7, с.115-116].

Отже, актуальність дослідження полягає у розробці на основі аналізу та узагальненні слідчої практики, вивченні нормативних актів та літературних джерел науково-обґрунтованої методики розслідування захоплення працівника правоохоронного органу або представника влади як заручника. Для досягнення зазначеної мети необхідно розглянути й висвітлити формулювання можливих пропозицій щодо удосконалення законодавства та відомчих нормативних актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів, а також впровадження в практику роботи підрозділів досудового розслідування рекомендацій щодо методики розслідування захоплення працівника правоохоронного органу або представника влади як заручника.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради. № 30. Ст. 141.
2. Гусева В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.09; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2021. 538 с.
3. Офіс генерального прокурора. Статистика. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 19.11.2022)
4. Гусева В.О. Сучасні можливості психологічних експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти працівників правоохоронних органів. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2021. Вип. 3 (95). С.256-267
5. Сіра І.С., Янковий М.О., Криміналістика у світлі сучасних тенденцій злочинного світу. Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності, м. Одеса, 23 квітня 2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. с.65-68
6. Лисенко В.В . Криміналістичне забезпечення розслідування легалізації коштів

злочинного походження. Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності, м. Одеса, 23 квітня 2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. с.36-40

7. Шаповал К.А. Криміналістична класифікація вбивств із застосуванням домашнього насильства. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 1(89) 2020. С.110-120.

Прокопов С.О.,
старший викладач кафедри
економічної та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Грабовська У.М.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПІДРОБКА ДОКУМЕНТІВ, ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Актуальністю даної проблематики є те, що торгівля людьми являє собою достатню суспільну небезпеку для громадян, котрих використовують з метою залучення до незаконних видів діяльності, таких як сексуальна експлуатація, жебракування, що принижує честь та гідність людини.

Закон України “Про протидію торгівлі людьми” стверджує, що торгівля людьми - це здійснення незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а саме одержання, вербування, переміщення та передача людей без їх дозволу, у тому числі з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища [1].

Під час вчинення злочинів, що мають на меті торгівлю людьми частіше використовують підроблені документи, аніж оригінальні. Прикладом можна привести затримання у 2018 році організованої злочинної групи, що займалася підробкою документів, працівниками СБУ спільно з працівниками Національної поліції під процесуальним керівництвом прокуратури. Група займалася торгівлею людьми та перевезенням їх за кордон, вона складалася з шести осіб, які займалися виробництвом підроблених документів. Злочинна група розташовувалась у двох містах - Києві та Миколаєві. Під час обшуків, яких було проведено близько двадцяти, було знайдено та вилучено фальшиві бланки документів, підроблені посвідчення співробітників правоохоронних

органів, а також різні печатки та ювелірні вироби [2].

Слід зауважити, що повне підроблення документів зустрічається достатньо рідко, частіше підробляються вже готові документи, або ті, що не були знищені у встановленому правомірному порядку. Повне підроблення документів потребує достатньо значних навичок, знань та умінь, а також певного технічного обладнання для нанесення тексту, зображень, матеріалів та засобів, що мають відповідати справжнім. Прикладом такого злочину є затримання 5 осіб у країні Європи, причетних до діяльності міжнародних терористичних угруповань, у яких було виявлено паспорти громадян України з елементами підробки. Можна зазначити також те, що це були документи, що повинні були бути знищені. Їх знайшли у кількості 151 бланку паспорту у будівлі міграційного підрозділу [3].

У підробці документів особливу увагу потрібно звернути на сторінку з фото та іншими персональними даними. Слід оглянути чи немає пошкоджень на поверхні, відшарувань плівки від фотокартки, сторонніх подряпин, елементів та штрихів. Частіше за все заміні підлягає саме фото.

Також, слід звернути увагу на довжину стібків, лінію строчки, на підроблених документах вона може бути нерівна, також може бути невідповідність нитки оригінальній.

Для протидії зазначеним загрозам в державі створюються спеціальні системи технічного захисту інформації, яка з кожним роком все більше систематизується та вдосконалюється. Це є сукупністю організаційних структур, що поєднані відповідними цілями і завданнями захисту інформації, нормативно-правової та матеріально-технічної бази.

Отже, можна зробити висновок, що одним із основоположних напрямів боротьби зі злочинами в напрямку торгівлі людьми є виявлення та усунення джерел підробки документів, а також посилення контролю за знищенням недійсних паспортних бланків та інших документів.

Список використаних джерел:

1. Про протидію торгівлі людьми : закон України від 20.09.2011 № 3739-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 20.11.2022).
2. Правоохоронці викрили міжрегіональне ОЗГ, яка підробляла паспорти. Цензор.НЕТ. URL: https://censor.net/photo_news/3057413/pravoohorontsi_vykryly_mijregionalnu_ozg_yaka_pidroblyala_pasporty_za_68_tysyach_abroskin_fotoreportaj. (дата звернення: 20.11.2022)
3. Працівників міграційної служби викрили на підробці паспортів для терористів // УНІАН : сайт. URL: <https://www.unian.ua/society/10087601-pracivnikivmigracijnoji-sluzhbi-vikrili-na-pidrobci-pasportiv-dlyateroristiv-sbu.html> (дата звернення: 20.11.2022).

Руфанова В.М.,
слідчий слідчого відділення відділення
поліції №3 Дніпровського районного
управління поліції ГУНП
в Дніпропетровській області,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України, основним завданням Закону України про кримінальну відповідальність є правове забезпечення охорони прав та свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-правових посягань, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Завдання Кримінального кодексу України у формі забезпечення миру та безпеки людства, надзвичайно актуалізувалося після 24 лютого 2022 р., коли РФ розпочала збройну агресію та здійснила повномасштабне вторгнення на територію суверенної та незалежної України. Саме з цієї дати на території України не залишилося жодної людини, права якої не було порушено, яка б не відчула на собі негативний вплив війни. Війна за своєю суттю є запереченням прав людини.

Важливим елементом забезпечення кримінально-правової протидії порушенням прав людини є забезпечення справедливого та невідворотного покарання, в чому реалізується загальна та спеціальна превенція кримінального законодавства. Відомо, що Нюрнберзький Міжнародний військовий трибунал, свого часу констатував, що «злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними утвореннями, і лише за допомогою покарання осіб, які вчинили такі злочини, можна здійснювати положення міжнародного права» [1, с. 96].

Сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією проти України, відповідно до норм міжнародного права прав людини є порушенням прав людини. Міжнародні акти передбачають зобов'язання держави вживати всіх можливих заходів з метою проведення всебічного, неупередженого та ефективного розслідування, та притягнення до кримінальної відповідальності винних у вчиненні сексуального насильства.

У преамбулі до Римського статуту міжнародного кримінального суду зазначається, що найбільш тяжкі злочини міжнародного характеру не повинні залишатися непокараними. Необхідно покласти край безкарності осіб, які вчиняють такі злочини, і в такий спосіб сприяти запобіганню

подібним злочинам [2].

Норми міжнародного гуманітарного права передбачають настання міжнародно-правової відповідальності держав-сторін конфлікту, а також індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення сексуального насильства. Так, у ст. 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду передбачено, що «зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-яка інша форма сексуального насильства, є військовими злочинами, грубим порушенням Женевських конвенцій та серйозним порушенням законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах [2].

Оскільки Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду у 2000 р., то відповідно після початку збройної агресії РФ у 2014 р., Верховна Рада України визнала тимчасову юрисдикцію Міжнародного кримінального суду у справах щодо всіх злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних на території України. Термін дії юрисдикції почався з 20 лютого 2014 року і триває по теперішній час [3].

Офіційні джерела підтверджують інформацію про те, що сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією, вчиняється систематично, масштабно, з ознаками катувань та жорстокості. Так, станом на 14 грудня 2022 р. органами Національної поліції України розпочато 49 кримінальних проваджень, за фактами вчинення сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією проти України. Офісом Генерального прокурора встановлено 154 факти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Найбільш поширеними формами сексуального насильства є примусове оголення, зґвалтування, катування електрострумом геніталій. Повідомлено про підозру 6 військовослужбовцям РФ. Скеровано до суду обвинувальні акти щодо 2 осіб, одну особу засуджено [4].

Сьогодні є досить проблематичним отримання інформації, за якою статтею кваліфікують дії російських військових, які вчиняють сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією. Це пов'язано з тим, що в офіційних звітах прокуратури про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування міститься інформація про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 152 «Зґвалтування», ст. 153 «Сексуальне насильство», але скільки з них пов'язані зі збройною агресією не відомо. Також надається загальна кількість злочинів за ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни», однак яка кількість саме статевих злочинів важко встановити. Відмітимо, що в Єдиному реєстрі досудових розслідувань передбачено додаткову відмітку при кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 438 Кримінального кодексу України – «статевий злочин». У той же час, в офіційному реєстрі «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» не передбачено здійснення обліку та виділення ст. 438 ККУ окремим класифікатором «статевий злочин», що призводить до відсутності доступу до офіційної статистичної інформації про

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

кількість зареєстрованих кримінальних проваджень, які стосуються сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією, що унеможлиблює кримінологічне дослідження даної тематики.

Відповідно до Кримінального кодексу України, відповідальність за сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією, слід кваліфікувати за ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни». В диспозиції статті про даний вид порушення прав людини прямо не зазначається, однак воно передбачено формулюванням «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Ключові міжнародні стандарти запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом передбачені в Гаазьких та Женевських конвенціях та Додаткових протоколах до них, а також Римському Статуті Міжнародного Кримінального Суду та інших міжнародних договорах.

Так, в Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 р. м. Женева) в ст. 27 зазначається, що жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від згвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність. Під захист Конвенції підпадають всі особи, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є (ст. 4) [5].

Першим міжнародним документом, який визначив сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом у формі згвалтування, сексуальне рабства, примусової проституції, примусової вагітності, примусової стерилізації та інших подібних за тяжкістю форм сексуального насильства, як окремі акти геноциду, види злочинів проти людяності, воєнних злочинів (ст.ст. 6, 7, 8) став Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду (17 липня 1998 р.)

Варто зазначити, що Кримінальний кодекс містить військове кримінальне правопорушення, передбачене ст. 433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій», яка розміщується в Розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Відповідно безпосереднім основним об'єктом цього кримінального правопорушення є встановлений порядок несення військової служби військовослужбовцем Збройних сил України. За цією статтею насильство над населенням включає різні форми посягання на життя та здоров'я, честь та гідність громадян; тілесні ушкодження, незаконне позбавлення волі тощо. Поряд з цим, висловлюється думка, що у разі вчинення насильства у формі згвалтування відповідальність повинна наставати за сукупністю злочинів [6, с. 562]. Можемо припустити, що ця стаття не утворює конкуренцію ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни», оскільки різні об'єкти посягання, суб'єкти вчинення кримінальних правопорушень тощо. Саме тому, дана

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 02.12.2022)

стаття не може бути інкримінована військовому рф у разі вчинення ним сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією проти України.

Отже, вищевикладене дозволяє резюмувати, що з початком збройної агресії, правоохоронна та судова система України зустрілася з викликом, на подолання якого знадобиться час. Кожен, хто наразі залучений до сфери захисту прав людини під час збройних конфліктів, щодня долають складні, раніше невідомі задачі. Це пов'язано з тим, що у більшості випадків практичні працівники правоохоронних підрозділів не отримували спеціальної підготовки щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Поряд з цим, хоча щодо чинної ст. 438 Кримінального кодексу України точаться дискусії, вважаємо, що наявність статті, яка передбачає відповідальність за сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією вже є позитивним надбанням вітчизняної кримінально-правової доктрини. Тільки час та практика застосування цієї статті підтвердить її ефективність, або навпаки покаже напрямки вдосконалення кримінально-правової норми.

Список використаних джерел:

1. Сенаторова О. В.. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О. 208 с.

2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998, набр. чинності з 01.07.2002 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

3. Про Заяву Верховної Ради України "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян. Постанова Верховної Ради України від 4 лютого 2015 р. № 145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015 № 12. С.77. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>

4. Мобільна група зафіксувала факти сексуального насильства окупантів на Херсонщині. Офіс Генерального прокурора. Офіційний вебпортал. 14.12.2022. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/mobilna-grupa-zafiksuvala-fakti-seksualnogo-nasilstva-okupantiv-na-xersonshhini/>

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949. Женева. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

6. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник. Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. За ред. В.В. Сташиса , В.Я. Тація. Х. : Право. 2010. 608 с.

Санакосєв Д.Б.,
завідувач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Інтеграція України у світовий і європейський правовий простір передбачає гармонізацію та узгодження правових норм та доктрин, що є одним із основних чинників створення єдиного новітнього правового простору. Мета міжнародних правил – вплинути на перспективну стандартизацію універсальних юрисдикцій кожної держави з урахуванням їх національних реалій та правового принципу формальної рівності. Відповідно до частини 1 та 5 статті 9 КПК України, під час кримінального провадження його учасники зобов'язані неухильно дотримуватись вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1].

У частині 1 ст. 90 КПК України зазначається, що рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів [1].

За загальноновизнаним правилом особлива роль у сфері кримінального судочинства відводиться підвищенню стандартів, які застосовуються до компетентних державних органів щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

На сьогодні накопичено значний вітчизняний досвід впровадження правових механізмів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Проте узагальнення та порівняння існуючих міжнародних та національних нормативно-правових актів у цій площині свідчить про наявність у них певних відмінностей. У багатьох міжнародно-правових актах (конвенціях, деклараціях, резолюціях тощо) розглядаються конкретні питання забезпечення безпеки потерпілих, свідків та інших учасників кримінального судочинства.

Основним міжнародно-правовим документом, що створює основу для

правового захисту та безпеки учасників кримінального судочинства, є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) та протоколи до неї. Зазначимо, що в контексті кримінального судочинства, положення Конвенції однаково захищають права та безпеку і особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і особи, потерпілої від нього. Водночас універсальні правові норми щодо захисту учасників кримінального судочинства, встановлені на підставі застосування Конвенції, можуть бути розширені державою через законодавство та імplementовані у правозастосовну практику.

Виконання конвенційних положень на національному рівні контролюється рішеннями Європейського суду з прав людини. У його правозастосовній практиці особливе місце займає розробка основоположних міжнародних принципів і норм застосування національних заходів захисту учасників кримінального судочинства. Проблеми національного правового регулювання виконання рішень ЄСПЛ негативно впливають на ефективність гарантій безпеки та безпеку учасників кримінального провадження. У зв'язку з цим повторний розгляд та перегляд справ національними судами може слугувати ефективним заходом для усунення наслідків порушень норм Конвенції, спричинених несправедливою внутрішньою процедурою.

Єдині європейські позиції щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства відображені в багатьох міжнародних документах. Так, Кодекс поведінки для працівників правоохоронних органів (1979) вимагає від поліції та інших працівників правоохоронних органів поважати людську гідність і права людини під час виконання своїх обов'язків. Він вимагає від них зберігати конфіденційність особистої інформації, яка може стосуватися особистої приватності або завдавати шкоди інтересам таких осіб та їхній репутації.

Позитивною практикою правового регулювання заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства є: Конвенція Проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (1984 р.) Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1995 р.); Керівні принципи попередження злочинності та кримінального судочинства (1992 р.); Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R(85)11 Про становище потерпілих у кримінальному провадженні (1985 р.); Рекомендації щодо імplementації Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою (1989 р.).

Міжнародні правові норми та принципи застосування заходів безпеки щодо потерпілих і свідків також охоплюються Римським статутом Міжнародного кримінального суду (1998 р.) (не ратифікований Україною); Рекомендаціями № R(2003) 12 Ради Європи-КМ «Про поширення інформації про кримінальні процеси через засоби масової інформації» (2003 р.);

Рекомендаціями 9(2005) Комітету міністрів Ради Європи «Про захист свідків і співробітників правосуддя» (2005 року); Рекомендаціями Ради Європи № R(2006)8 «Про допомогу жертвам злочинів» (2006 р.), тощо.

Загалом, міжнародні правові стандарти у сфері захисту прав і свобод учасників кримінального провадження складаються із сукупності загальноновизнаних норм та принципів, до яких відносяться такі [2, с. 60]:

- визнання та запровадження прав та свобод учасників кримінального провадження;
- обов'язкове закріплення державами загальних принципів природного права учасників кримінального провадження;
- забезпечення та дотримання прав учасників кримінального провадження без будь-якої дискримінації;
- відповідальність держави за порушення прав учасників кримінального провадження;
- удосконалення та розширення захисту прав учасників кримінального провадження, запровадження ефективного контролю правового механізму відновлення порушених прав.

Узагальнення та аналіз чинного міжнародного кримінального процесуального законодавства показує, що загальноприйнятими кримінально-процесуальними та іншими заходами безпеки для осіб, які охороняються, є:

- забезпечення зброєю, засобами індивідуального захисту та сигналізації;
- тимчасове переселення в місця, що забезпечують безпеку (включаючи іноземні країни);
- зміна місця роботи, служби чи навчання;
- особиста охорона, охорона місця проживання;
- заміна водійських документів та номерних знаків транспортних засобів;
- зміна даних особи та біографічних відомостей, у т.ч. про членів сім'ї;
- зміна зовнішності та пластична хірургія;
- надання свідчень за допомогою аудіофайлів, відеозаписів або телекомунікаційних засобів (включаючи телеконференцію зі зміненим голосом) та інших альтернативних методів давання показань;
- використання відеоконференцзв'язку в судовому процесі;
- надання можливості давати показання в окремій кімнаті;
- обмеження доступу до інформації про свідків і потерпілих;
- використання доказів, отриманих під час досудового розслідування, без виклику свідків для захисту їх від небажаного розголошення інформації у суді;
- заборона або обмеження присутності представників ЗМІ та/або громадськості протягом усього судового процесу або його частини;

– використання спеціальних засобів, що перешкоджають ідентифікації свідків чи учасників кримінального провадження (наприклад, ширми чи штори, що приховують осіб, які охороняються, або змінюють їхній голос).

У окремих зарубіжних країнах існує посада спеціального Уповноваженого з прав жертв злочинів. Так, у США діяльність такого омбудсмена регулюється п. 28 Кодексу федеральних правил. У Польщі захист інтересів жертв злочинів у межах загальної компетенції забезпечують Уповноважений з прав громадянина та Уповноважений з прав дитини.

Аналізуючи світовий досвід зазначимо, що найбільш досконале правове поле з питань захисту учасників кримінального судочинства мають США з їх федеральною програмою захисту свідків (WITSEC) (1969 р.) та наступними правовими актами з її реалізації. Серед європейських країн заслуговує уваги досвід Італії з її Законом «Про захист свідків» (1991 р.), за яким рішення про допуск особи до програми захисту приймається Центральною національною комісією [3]. Щодо рішення про зміни в ідентифікації особи, то вони затверджуються Центральною службою охорони.

Впровадження вказаних стандартів не на декларативному, а на практичному рівні, зокрема із забезпеченням належного фінансування визначених законодавством заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, наблизить Україну до єдиного міжнародного правового простору та сприятиме забезпеченню прав та законних інтересів особи, людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 25.05.2012 року № 37. стор. 11, стаття 1370.
2. Ребезюк В.М. Забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження: порівняльно-правовий аналіз. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 273 с.
3. Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime. United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, UNITED NATIONS New York, 2008. 124 p.

Селецька Л. Є.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Мітченко К.В.,
старший викладач кафедри
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЛЯ ЯК СКЛАДОВА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ

Тривалий час питання домашнього насилля в нашій державі проходить червоною стрічкою вивчення та протидії серед спеціалістів психологічного та правового поля. З геометричною прогресією зростає кількість звернень до психологів жертв абюзу, гезлайтингу, подвлення, а тойчас як також можемо спостерігати динаміку збільшення звернень і до правоохоронців. Так, згідно інтерв'ю заступниці міністра внутрішніх справ України Катерини Павліченко видавництву «Українська права» у 2021 році до поліції надійшло на 56% більше звернень щодо домашнього насильства, ніж у 2020. За 2021 рік до правоохоронних органів надійшло 326 тисяч заяв, в той час, як в 2020 – лише 209 тисяч, також на 11% збільшилася кількість кривдників, які перебувають на обліку в поліції.

Минулоріч правоохоронці склали на 10% більше адміністративних протоколів та винесли на 19% більше термінових заборонних приписів стосовно кривдників [2].

Домашнє насильство, згідно визначення ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» - це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. [3]

Згідно вищезазначеного правового акту за вчинення домашнього насильства, кривдника може бути притягнуто до адміністративної,

кримінальної та цивільно-правової відповідальності.

Розрізняють такі види домашнього насильства, як фізичне насилля, психологічне насилля, сексуальне насилля, економічне насилля.

Важливо зазначити, що домашнє насилля переважно завжди має в своїй сутті та проявленні всі види. І тоді, коли практично можна дослідити та довести наявність фізичного (побиття, катування, штовхання тощо), сексуального (звалтування, примушування до сексуального контакту), економічного (утримування коштів, забирання карти, видача грошей на мінімальні домашні затрати при максимальному їх контролі) насилля можна довести в правовому аспекті, то з психологічним насиллям це значно складніше. Здебільшого це все через те, що вплив йде безпосередньо на мало підвласну експериментальному (практичному) дослідженню психіку та особистість людини.

І це при тому, що саме психологічне насилля є найбільш небезпечним видом домашнього насильства. У психологічному насиллі кривдник намагається встановити контроль над життям іншої людини та самоствердитись завдяки цьому. Слід відмітити, що психологічне насилля може проявляти не тільки чоловік, а й жінка, хоча згідно висвітленні в ЗМІ 95% жертв насилля саме жінки та діти.

Небезпека психологічного насилля полягає в тому, що помітити його зовнішні прояви дуже складно. Жертва, піддаючись погрозам, докорам та критиці не розуміє, що її контролюють. Під впливом насильника, який запевняє, що насправді все добре, а погано цій людині, тому що вона сама не знає, що хоче і як все повинно бути. В такі моменти в жертви втрачається критичне відношення до ситуації і вона опиняється в повній емоційній залежності від тирана, який так впевнено продовжує вселяти почуття вини, відчуття, що вона нікому не потрібна.

Розрізняють 4 рівня здійснення психологічного насилля:

1. Контроль поведінки (контролюється коло спілкування з родичами та друзями);
2. Контроль мислення (нав'язування цінності маніпулятора);
3. Контроль емоцій («емоційні гойдалки», коли позитивні емоції різко змінюються на негативні);
4. Інформаційний контроль (коли насильник контролює, що саме переглядає, слухає жертва).

Отже, психологічне насилля – це дія, направлена на зниження самооцінки та самоповаги людини, залякування, газлайтинг, насильницьку ізоляцію від сім'ї чи друзів, погрози заподіяння фізичної шкоди собі, партнеру, дітям, друзям та навіть родичам партнера.

Види психологічного насильства:

- Аутинг - розголошення інформації про сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність іншої людини без її згоди.
- Булінг - психологічне, фізичне, економічне, сексуальне насильство

щодо малолітньої чи неповнолітньої особи в межах освітнього процесу.

- Віктімблеймінг - звинувачення жертви й «перекладання» на неї відповідальності.
- Мобінг - тиск на одного з працівників із боку колег чи керівника.
- Сталкінг - нав'язливе, небажане й постійне переслідування однією людиною іншої.
- Газлайтинг - це форма психологічного насильства, коли він маніпулятор, він же газлайтер, змушує жертву сумніватися у адекватності. Наприклад, повідомлення жертві, що її спогади про подію неправдиві або ніколи не відбувалися.

Аналізуючи вище зазначене відмітимо, що насильник завжди жадає влади. Він хоче піднятися за рахунок приниження особистої гідності жертви, самоствердитися. Відомий психоаналітик Фрейд, визначив базові потреби, які зумовлюють активність особистості, а саме почуття голоду, секс і жадоба влади. Але у деяких людей жадоба влади переходить в патологічне прагнення домінувати. Причиною насильства може стати будь-яка дрібниця і не вгадаєш, яка саме стала переломним моментом, будь то «неправильний» колір сукні чи звичайнісінький поштовх в автобусі.

Психологічні тирані мають уміння бути гарними співрозмовниками та привертати на свій бік друзів та сторонніх осіб. У сім'ї вони переважно уникають виконання будь-яких обов'язків та намагаються контролювати сімейний бюджет. Також у людей здійснюючих психологічне насилля можна спостерігати наступні ознаки: враження партнера своєю власністю, не врахування, що у партнера є родичі, друзі та вільний час, бажати, щоб інший відповідав його бажанням.

Якщо говорити про жертву насильства, то насамперед потрібно враховувати, що саме відбувалося в її батьківській сім'ї, оскільки найперші патерни відносин формуються саме там. І якщо дитина звикла, що нікого не цікавить його думка, звикла до принижень, образ, до того, що не може розпоряджатися собою, своїми речами, то ця дитина в майбутньому обов'язково повторить звичну для нього модель взаємовідносин. Слід зазначити, що в людей навіть частково схильних до поведінки жертви через деякий час стосунків із насильником може розвинути так званий стокгольмський синдром (синдром заручника).

Окремо, описуючи особистість жертви науковці та практичні психологи виділяють поняття лімеренції – нав'язливий стан романтичного потягу до іншої людини, обсесивні думки, фантазії, прагнення взаємності. Така недоброякісна закоханість, одержимість чи навіть манія, являється однією

з детермінант виникнення абюзивних відносин, що в свою чергу, призводять до домашнього насильства. Так, особа з лемеренцією схильна вважати свого партнера над ідеальним, не помічаючи та не усвідомлюючи наявність прямих загроз своєму фізичному та психологічному, знаходячи йому суб'єктивні

виправдання.

Узагальнюючи опитаний теоритичний аспект вивчення психологічного насилля як складової домашнього насильства, можемо сміливо говорити про важливість вивчення стану зазначеного питання як проблеми сьогодення в психологічному та правовому аспекті, а також розроблення практичних програм супроводження та допомоги жертвам домашнього насилля.

Список використаних джерел:

1. ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII [електронний доступ] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Мітченко К.В. Лімеренція – синдром недоброякісної закоханості як причина схильності до залежних відносин: практичний аспект // MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS Proceedings of VIII International Scientific and Practical Conference, Stockholm, Sweden, 1-3 May 2022, С.303- 307.
3. У 2021 році українці на 56% частіше зверталися до поліції через домашнє насильство | Українська правда _Життя, [електронний доступ] <https://life.pravda.com.ua/society/2022/01/13/247140/>
4. Субота С. Припини це. Як розпізнати насильство та протистояти йому. К : Віхола, 2021. 185с.

Eleonora SKYBA,

professor of the Department of Humanities
and Psychology of Police Activity of
Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs, Doctor of Philosophy

**PROBLEMS OF MORAL ADAPTATION OF ONELINE
LEARNING IN MODERN CONDITIONS**

The modern world is a complex system that is constantly transforming, becoming increasingly dynamic, chaotic, virtual, and individualized, which requires a person constantly to adapt morally in connection with rapid changes. The relevance of the research topic is determined not only by various political, economic and cultural changes taking place in the modern world, but also by the fact that the problem of human adaptation to artificial environment of information society is essence part the issue of the human existence. Philosophers always tried to solve this problem. Nowadays researchers in Ukraine and abroad have come back again to this challenge. The information environment, which is becoming an important and integral part of the environment, makes increasingly high demands on a person's adaptation. Humanity has to adapt to the natural and artificial environment and such adaptation is the sense of our life.

As we know, the widespread of information technologies comes with the

virtualization of all spheres of human life. Within the framework of this problem, the task of identifying the features of social and socio-cultural adaptation in the conditions of the information society becomes particularly relevant. Any socio-economic and political changes of the society are resulted in a process of re-evaluation of spiritual values. These changes occur as mutually influencing ones: a change in the conditions of existence leads to changes in the highest values, a change in the spiritual paradigm has a significant impact on the very context of material existence. This is an ongoing process. A change in the socio-cultural discourse is generally a condition of human existence.

There are completely different opinions about the impact of the information society on the person's vision of the picture of the world. One argues that internet communication cuts down the living communication skills and the others prove that it is the easiest way of create the communication despite the numerous challenges of our life. Today, the social communities are literally surrounded by information. The number of communication channels is increased; the means of information transmission are constantly being simplified, becoming more and more compact and accessible. The speed of information transmission affects the speed and frequency with which the relevance of a phenomenon increases or decreases. In addition, society, thanks to the Internet, can create volumes of information every day that are incomprehensible to the mind of an individual person. Also, in modern conditions, information and communication technologies have a significant but different impact on human development.

Technological progress creates a new environment, different from the traditional conditions of human existence. Information technologies have created the conditions for the development of biotechnology, which can already change us, but not the nature of our actions. The result of such processes is the entry of humanity into a new phase of its development\$ it is called the information society. In this regard, as mentioned above, the issues of mediated communication, cybercrime, information security, correspondence of personal behavior in real and virtual spaces, creation of virtual personalities, etc., are relevant.

The crisis of traditional forms of communication naturally leads to a crisis of morality, since the latter is, in its essence, an idea of ideal relations between people. Thanks to the full availability and openness of information, you can learn languages, are acquainted with world culture and participate in interactive lectures. In other words, a person has a choice: to use the information for entertainment or to use it for his or her own learning. In addition, this choice will depend not only on the availability of access to information, but on the person's education and environment. There is the same situation with on-line education. The person should have enough abilities and capacity; to be well organized and well-motivated. In this way the online education will have a positive impact.

Undoubtedly, the tools of state influence on a person are quite diverse, but in the scientific environment, it is commonly well spread to leave a person alone with the problem of moral adaptation. Therefore, the moral adaptation of a person in the

information society depends not only on himself \ herself, but also on society and the effectiveness of state mechanisms of influence on the formation of the system of value orientations of the population.

Therefore, the information environment is a factor that requires a fundamentally new adaptation of a person. The specificity of the modern information environment determines the adjustment of the existence and development of new natural and social mechanisms of human adaptation. Information technologies, as the core of modern civilization, not only change the quality and meaning of life of modern people, they are able to change the usual way of their existence in the world. It can be argued that the basis of moral adaptation in this context is the formation of a culture of world perception, the core of which is information culture, which organically combines the culture of thinking and speech, the culture of communication, the culture of work and organization, the culture of information processing in all its manifestations.

References:

1. Скиба Е. Philosophy of postmodernism as a theoretical justification of the women social value. Scientific Journal of Polonia University. 2020, V.38. 294-303.
2. Danilyan O. G. Problems of adaptation of a man to the conditions of information society. O. G. Danilyan, A. P. Dzeban, Y. Y. Kalinovskiy, S. B. Zhdanenko, E. A. Kalnytskyi. Media, Culture and Public Relations. 2019. Vol. 10. № 1. P. 30–41.

Солдатенко О.А.,
професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дитяча злочинність в Україні в останні десятиліття є однією з серйозних проблем. Значна кількість лише офіційно зафіксованих даних дозволяє стверджувати, що неповнолітні є найбільш постраждалою частиною суспільства від кримінальних дій. Кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми, досить поширені. За статистикою Генпрокуратури, у 2021 році неповнолітніми або за участю неповнолітніх вчинено 4218 злочинів, з них неповнолітніми до 14 років – 218, 14-15-річними – 1127, 16-17-річними неповнолітніми [1].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, незалежно від ступеня їх тяжкості, періодично виникає необхідність перевірки та уточнення отриманої в ході допитів інформації, яка часто викликає певні сумніви і водночас має ключове значення для достовірного встановлення обставин. За таких умов необхідним є проведення слідчого експерименту - слідчої (розшукової) дії, яка має значення для отримання, з'ясування та перевірки доказової інформації [5, С. 224].

Слідчий експеримент - це окрема слідча (розшукова) дія, яка полягає в тому, що слідчий та/або прокурор у присутності понятих, а в необхідних випадках за участю спеціаліста, підозрюваного, потерпілого, свідка, захисника, представника провадить особливу дію з метою перевірки та уточнення відомостей, що мають значення для встановлення обставин злочину, здійснює відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проводить інші необхідні дослід чи дослідження [3, С. 431].

Аналіз слідчої практики щодо проведення слідчих експериментів дозволяє назвати наступні умови цієї слідчої дії: 1) обмежене коло учасників експерименту, тобто. у слідчому експерименті мають брати участь лише дійсно необхідні особи, коло яких має бути якомога звуженим, але щодо неповнолітніх ця умова певною мірою втрачається. Це пов'язано з тим, що в слідчому експерименті можуть брати участь також законний представник, педагог або психолог, а в окремих випадках і лікар; 2) проведення слідчого експерименту в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбулася подія чи факт, що цікавить слідчого; 3) кратність проведення однорідних дослідів (дій); 4) проведення дослідів (дій) у кілька етапів.

Слідчий експеримент з неповнолітніми підозрюваними проводиться відповідно до загальних засад його проведення. У разі необхідності слідчий експеримент може бути проведений за участю спеціаліста. Під час слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотозйомка, аудіо- чи відеозапис, плани та схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу [2].

Як відомо, слідчий експеримент вимагає від особи, яка в ньому бере участь, активних дій, що в більшості випадків пов'язане з психологічним стресом, особливо це питання загострюється при проведенні даної слідчої дії з неповнолітнім підозрюваним. Слідчий не повинен забувати, що неповнолітні, потрапляючи в ситуацію, що вимагає від них активних дій, за якою буде спостерігати велика кількість учасників, зазвичай реагують боязко, стають невпевненими і нерішучими. Це пояснюється тим, що в присутності інших осіб особа, особливо неповнолітня, може відчувати дискомфорт (так званий ефект соціального гальмування). У одних людей сором'язливість позначається на моториці, роблячи рухи нескоординованими, незграбними, в інших - на інтелектуальних функціях, що може знижувати увагу, пам'ять і мислення. Побоюючись, що не впорається із завданням, людина інколи не може зробити те, що могла зробити раніше [4, С. 191].

Тому для забезпечення ефективного проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх дуже важливим є встановлення з ними психологічного контакту, оскільки це за сприятливих умов забезпечить ефективне проведення слідчої (розшукової) дії. неконфліктність слідчої ситуації. У зв'язку з цим слідчий повинен, насамперед, зробити все можливе для нормалізації психологічного стану неповнолітнього підозрюваного, аргументовано пояснивши йому необхідність вчинення тієї чи іншої дії, її важливість, щоб неповнолітній зміг відтворити події та обставини точніше з минулого.

Безпосереднє проведення слідчого експерименту за участю неповнолітнього починається із заслуховування його коротких показань про обставини, що підлягають дослідній перевірці. Після цього слідчий пропонує неповнолітньому підозрюваному, дії якого перевіряються, оцінити відповідність обстановки проведення слідчого експерименту обстановці, в якій відбулася перевіряється подія. У разі надходження заяви про будь-яку невідповідність відтвореної ситуації, яка може вплинути на результативність слідчого експерименту, слідчий (за необхідності) виправляє ситуацію відповідно до цієї заяви.

У ході слідчого експерименту перевірка показань неповнолітніх на місці має певні особливості, оскільки необхідно враховувати їх можливості, здібності з урахуванням віку та ступеня розвитку, щоб визначити просторове або географічне розташування конкретних об'єктів, розташованих на місцевості, і їх положення по відношенню до них, а також давати пояснення в цій ситуації.

Досліджувані дії в слідчому експерименті проводяться за вказівками слідчого в послідовності, передбаченій планом. За бажанням дослідника учасники експерименту виконують задумані дії.

Протокол є основним засобом протоколювання слідчого експерименту. У протоколі детально описуються умови та результати проведення слідчого експерименту.

Як будь-який доказ у кримінальному процесі, слідчий експеримент підлягає оцінці. Тому на останньому етапі слідчого експерименту слідчий аналізує та оцінює результати, отримані від цієї слідчої дії, зокрема, отримані в результаті дослідження відомості, визначає їх місце в системі доказової інформації по даному кримінальному провадженню. Слідчий експеримент оцінюється з точки зору його допустимості, доцільності та достовірності [5, С. 228].

Таким чином, слідчий експеримент за участю неповнолітніх проводиться на загальних підставах відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, але його проведення має деякі особливості, оскільки неповнолітні злочинці в силу свого віку та розвитку сприймають явища реальної дійсності та злочинні. вчинки, які вони робили в минулому іншим способом.

Список використаних джерел:

1. Єдиний звіт Генеральної прокуратури України про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за грудень 2021 року URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 28.10.2022 року)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.10.2022 року)
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
4. Основи загальної та юридичної психології: курс лекцій : [навч. посіб.] / [Н.Р. Бобечко, В.П. Бойко, І.В. Жолнович, І.І. Когутич] ; за ред. В.Т. Нора. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 224 с.
5. Харченко С.В. Тактика слідчого експерименту за участю неповнолітніх підозрюваних / С.В. Харченко // Право і суспільство. – 2015. – № 4. Ч. 4. – с. 223-229

Степанюк Д.Р.,

аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИНИКНЕННЯ ТА ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ДНК-АНАЛІЗУ ЯК МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИКИ

Перші наукові праці, в яких було розкрито сутність нового напрямку в криміналістиці – ДНК-дактилоскопії, були опубліковані у 1985 році в авторитетному журналі «Nature». Зокрема, в першій статті А. Джеффріс, В. Уілсон і С. Тейн повідомили про те, що у ДНК кожної людини є гіперваріабельні мінісателитні ділянки, які можна виявити та порівняти [1]. В другій статті вони визначили, що за цими ділянками можна встановити генетичні «відбитки пальців» людини [2]. В наступній роботі П. Гілл разом із А. Джеффрісом і Д. Уерретом окреслили можливості використання ДНК «відбитків пальців» в судовій науці, тобто в криміналістиці [3]. Надалі відбувся справжній бум в наукових дослідженнях за напрямом судової генетики. Цьому сприяла успішна практична апробація ДНК-ідентифікації.

Першим випадком використання ДНК-аналізу з метою встановлення злочинця за залишеними біологічними слідами вважають викриття вбивці та гвалтівника К. Пітчворка у 1987 році у Великобританії за допомогою масового ДНК-тестування [4]. У тому ж 1987 році першими особами, яких було засуджено на підставі доказів ДНК, були Р. Меліас у Великобританії та Т.Л. Ендрюс у США [5].

З того часу технології криміналістичного ДНК-аналізу стрімко розвивались. Розширювалась методологічна та технічна база, виникали та

реалізовувались нові напрями, які дозволили впровадити автоматизовані бази даних ДНК, встановлювати біологічне батьківство і біологічну спорідненість людей, вирішувати ідентифікаційні завдання за незначною кількістю біологічного матеріалу, встановлювати невідомих злочинців за залишеними біологічними слідами тощо. Відповідно зараз вже можна викормити декілька основних етапів розвитку криміналістичного ДНК-аналізу й окреслити його подальші перспективи.

У вітчизняній науковій літературі з криміналістики ці питання майже не досліджувались. Закордонні автори, навпаки, неодноразово висловлювались з приводу власного бачення минулого, теперішнього та майбутнього галузі криміналістичного ДНК-аналізу. Зокрема, це праці корифеїв цього наукового напрямку А. Джеффріса, П. Гілла, Д. Батлера та багатьох інших авторів, які розвивали різні технології криміналістичного ДНК-аналізу та проводили наукові огляди з його актуальних проблем в цілому.

На підставі аналізу й узагальнення відповідних джерел можна уявити варіанти вирішення наукового завдання щодо періодизації розвитку криміналістичного ДНК-аналізу, що сприятиме створенню цілісного уявлення про його сучасний стан і подальші перспективи в Україні.

Л. Роевер виокремлює кілька періодів розвитку криміналістичного ДНК-аналізу з позиції змісту відповідних технологій. Він розглядає початкову (застарілу) технологію ДНК-дактилоскопії як минуле цієї галузі, далі описує стандартизовану технологію STR-профілювання за автосомними локусами, технології використання в судовій генетиці маркерів походження, а також застосування баз даних ДНК і надалі окреслює майбутнє криміналістичного ДНК-аналізу в напрямку заміни традиційних технологій методами секвенування наступного покоління і швидкими ДНК-тестами [6].

А. Карраседо також розглядає історію судової генетики з точки зору впровадження різних технологій ДНК-аналізу, виділивши ранню стадію (дослідження імуноглобулінів), виникнення ДНК-типуювання за мінісателітами (VNTR), а згодом короткими тандемними повторами (STR), аналізу поліморфізму в статевих хромосомах та мтДНК, розроблення технологій аналізу одонуклеотидного поліморфізму (SNP) і технологічну революцію, пов'язану з впровадженням секвенування наступного покоління (NGS) [7].

В основу вищенаведених підходів до класифікації покладено впровадження основних технік ДНК-дослідження щодо певних генетичних маркерів і відповідних платформ для проведення тестів.

Д. Батлер представив періодизацію розвитку даної галузі, виділивши чотири фази по десять років: 1) дослідження (1985-1995 pp) - перші наукові публікації, випробувані різні методи, включаючи мульти- та однолокусні VNTR з RFLP та ранні аналізи ПЛР, такі як DQ α та однолокусні маркери STR; необхідність стандартизації та контролю якості результатів шляхом формування EDNAP (European DNA profiling Group) та SWGDAM (Scientific

Working Group on DNA Analysis Methods); 2) стабілізація та стандартизація (1995-2005 pp) - створюються перші бази даних ДНК у Великобританії (1995), США (1998) та багатьох європейських країнах; вбудується стандартизація до мультиплексних систем STR і CE; випущено початкові аутосомні набори STR та Y-STR; впровадження стандартів FBI Quality Assurance Standards у США; ENFSI (European Network of Forensic Science Institutes) починає роль у Європі, допомагаючи стандартизації та забезпеченню якості ДНК аналізу; 3) розвиток (2005-2015) - швидкий розвиток баз даних ДНК; розширені основні локуси в Європі та США, що призвело до нових наборів STR; 4) удосконалення (2015-2025) - розширення набору інструментів для аналізу та використання ДНК (наприклад, можливість швидкого тестування ДНК за межами лабораторій, впровадження більш чутливих методологій); зростає необхідність вирішення питання щодо проблем конфіденційності в міру того, як покращується знання геномної інформації [8]. Кожна стадія відображає найбільш вагомий віхи становлення ДНК-аналізу, починаючи від перших наукових публікацій та випробування різних технік криміналістичного дослідження ДНК до впровадження новітніх інструментів і більш чутливих методів. У зазначеному підході спостерігається розширення і більша конкретизація підстав класифікації, до яких автором додаються характеристики стану наукового забезпечення ДНК-аналізу, впровадження стандартів криміналістичного ДНК-аналізу і частково правові й етичні аспекти цієї галузі криміналістики та судової експертизи. Відповідно більш чіткими є й часові рамки запропонованих періодів розвитку ДНК-аналізу в криміналістиці.

Здійснений нами аналіз наукової літератури надає підстави стверджувати, що у питанні періодизації розвитку сфери криміналістичного дослідження ДНК автори закладають в основу різні критерії, що і призводить до різних підходів. Такими критеріями насамперед є суто технічні аспекти, що дозволяє характеризувати основні етапи розвитку технологічних процесів ДНК-аналізу (окремі техніки дослідження, генетичні маркери, інструменти та ін.), та правозастосовні аспекти, коли враховуються строки впровадження певних методів ДНК-аналізу в практику протидії злочинності та стан їх нормативно-правового регулювання. Видається очевидним, що значущими є обидва аспекти. Причому перший є глобальним і дає можливість систематизувати процес розвитку криміналістичного ДНК-аналізу у світі в цілому, а другий має враховуватись при періодизації цієї галузі на національному рівні.

Таким чином, на глобальному рівні можна вести мову про кілька етапів становлення криміналістичного ДНК-аналізу, починаючи з формування передумов до його впровадження (до 1985 року) і безпосередньо винаходу та впровадження в практику (з 1985 року) за тими періодами, які визначили зарубіжні автори, про що вказано нами вище.

В Україні впровадження методу криміналістичного ДНК-аналізу вперше

було здійснено в 1992 році в установах судової експертизи (Н. Дяченко, Г. Кривда та ін.). Ця галузь розвивається у прикладній судово-експертній діяльності і, на жаль, досі не знайшла гідного місця у вітчизняній криміналістичній науці. Відповідні технології та інструменти впроваджуються в підрозділах Експертній службі МВС України, деяких Бюро судово-медичної експертизи та Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса». Але потребують подальших досліджень питання щодо оцінки сучасного стану та перспектив розвитку ДНК-аналізу як самостійної галузі криміналістичної техніки в системі криміналістики.

Список використаних джерел:

1. Jeffreys A. J., Wilson V, Thein S. L. Hypervariable Minisatellite Regions in Human DNA. *Nature*. 1985. V. 314. P. 67–73.
2. Jeffreys A. J., Wilson V., Thein S. L. Individual-specific «fingerprints» of human DNA. *Nature*. 1985. V. 316. P. 76–79.
3. Gill P., Jeffreys A. J., Werrett D. J. Forensic application of DNA «Fingerprints». *Nature*. 1985. V. 318. P. 577–579.
4. Криміналістичне дослідження ДНК: технології та можливості. Навчальний посібник / Р. Л. Степанюк, С. І. Перлін, В. В. Кікінчук та ін. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 144 с.
5. Panneerchelvam S., Norazmi M. N. Forensic DNA profiling and database. *The Malaysian journal of medical sciences : MJMS*. 2003. 10(2). P. 20–26. 6. Roewer L. DNA fingerprinting in forensics: past, present, future. *Investigative genetics*. 2013. 4(1). P. 1-10. 7. Carracedo A. Forensic genetics: history // *Forensic Biology, Edited by Max M. Houk*. USA, Elsevier Inc., 2016. P. 19-22. 8. Butler J. M. The future of forensic DNA analysis. *Phil. Trans. R. Soc*. 2015. B. 370: 20140252. 20140252. <http://doi.org/10.1098/rstb.2014.0252>.

Степанюк Р. Л.,
професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної
підготовки Харківського національного
університету внутрішніх справ;
провідний фахівець з організації
наукової роботи Харківського
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України,
доктор юридичних наук, професор

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДНК-АНАЛІЗУ В УКРАЇНІ

В умовах війни в Україні значно загострились проблеми техніко-криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів, в тому числі й у зв'язку з необхідністю розслідування злочинів, пов'язаних із російською агресією проти нашої держави. Одним із вагомих напрямів, що сьогодні набуває особливої актуальності, є ДНК-аналіз, який надає широких можливостей в ідентифікації людини.

За статистичними даними Харківського НДЕКЦ МВС молекулярно-генетичні дослідження є найбільш затребуваним видом у системі експертного забезпечення розслідування злочинів, вчинених у зв'язку з агресивною війною проти України. Це цілком зрозуміло, адже саме ДНК-аналіз є найбільш потужним і надійним інструментом ідентифікації жертв війни. Тому варто приділити увагу питанням оцінки сучасного стану та подальших перспектив розвитку цієї галузі криміналістичної техніки.

В Україні метод криміналістичного ДНК-аналізу почали застосовувати на початку 1990-х років у практиці Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України та Одеського обласного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України. Потім було створено низку лабораторій судової генетики в державних експертних установах. Зараз найбільш потужною є мережа таких лабораторій в системі Експертної служби МВС України. Також вони діють в деяких бюро судово-медичної експертизи. У 2022 році відповідну лабораторію створено в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Найбільш широкі можливості у застосуванні методів ДНК-аналізу мають установи Експертної служби МВС України. Вони акредитовані за міжнародними стандартами згідно вимог Європейської мережі установ судової експертизи (ENFSI), обладнані сучасними технічними засобами і мають висококваліфікований персонал, що дозволяє застосовувати майже всі

відомі сьогодні технології криміналістичного ДНК-аналізу. Експертна служба МВС України є розпорядником автоматизованого криміналістичного обліку генетичних ознак людини. Таким чином з позицій технічного оснащення стан цього напрямку в Україні можна оцінити як задовільний.

Основною вадою технічного плану, яка тривалий час заважала підвищити активність ДНК-аналізу у вирішенні завдань, пов'язаних із розкриттям і розслідуванням кримінальних правопорушень, є слабке наповнення національної бази даних ДНК. За цим напрямком найближчим часом очікується значне покращення ситуації. В поточному році було нарешті прийнято Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», набрання чинності яким у 2023 році, як сподіваємось, стане важливою умовою для забезпечення нового якісного рівня вітчизняної бази даних ДНК.

На відміну від прикладного аспекту, теоретичний рівень розвитку положень за напрямом ДНК-аналізу у вітчизняній криміналістичній науці залишається на вкрай низькому рівні. Така ситуація різко контрастує зі світовими тенденціями розвитку криміналістики (судових наук). В останні десятиліття ДНК-аналіз відносять до найбільш актуальних і перспективних напрямів криміналістики. Його надзвичайна ефективність і точність результатів перевищила початкові очікування науковців і практиків. Зараз у провідних країнах світу науковою спільнотою активно обговорюються не тільки технічні, а і юридичні й етичні аспекти цієї галузі криміналістики. Стрімко розвиваються новітні технології ДНК-аналізу й у перспективі очікується перехід до нового якісного етапу розвитку цієї сфери.

В Україні ситуація інша. Досі навіть не з'ясовано місце ДНК-аналізу у вітчизняній науковій сфері. Криміналісти взагалі не сформували відповідну галузь криміналістичної техніки. У судовій медицині було започатковано судово-медичну генетику як підгалузь. Але ДНК-аналіз застосовується лише як один із методів судово-медичної експертизи і не задовольняє всіх сучасних потреб теорії та практики протидії злочинності.

В українських підручниках з криміналістики до цього часу взагалі не представлено тематики ДНК-аналізу. Її не вивчають в юридичних закладах вищої освіти. Унаслідок цього майбутні юристи (зокрема, прокурори, слідчі, адвокати та судді) не мають навіть загального уявлення про можливість криміналістичного ДНК-аналізу, не набувають належних навичок поводження зі слідами біологічного походження та не усвідомлюють принципів оцінювання доказів ДНК на досудовому слідстві й у судовому провадженні. Очевидно, що така ситуація не відповідає ні потребам практики, ні розвитку теорії криміналістики та судової експертизи.

Основною причиною такого становища вбачаємо застарілі уявлення про винятково юридичну природу криміналістики, яке панує з радянських часів і не відповідає підходам більшості розвинутих країн світу. Останніми роками багато науковців визнали помилковість такого розуміння та

здійснюють спроби визначити криміналістику як науку синтетичну, мультидисциплінарну.

На нашу думку, ДНК-аналіз має посісти гідне місце в системі криміналістики України. Його слід розглядати як окрему галузь криміналістичної техніки, яка вивчає індивідуальні генетичні ознаки клітинних організмів з метою розв'язання завдань кримінального судочинства. Становлення цієї галузі допоможе не тільки зробити важливий крок до осучаснення вітчизняної системи криміналістичної науки, а й значно покращити стан практичної діяльності правоохоронних органів.

Тертишник В.М.,
академік Академії політико-правових
наук України, професор Університету
митної справи та фінансів,
доктор юридичних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Молекулярно-генетична експертизи на основі методу генотипоскопії (ДНК-дактилоскопії) дозволяє вирішити задачу ідентифікації зразків для порівняльного дослідження, взятих у конкретної особи, за слідами біологічного походження, знайденими на місці злочинів, або збережених в медичних установах, що може надати додаткові можливості для розкриття злочинів, розшуку осіб, зниклих безвісти, ідентифікації осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе, вирішенні інших завдань в сфері правосуддя та захисту прав і свобод людини.

Метод ґрунтується на аналізі нової категорії генетичних маркерів - поліформних ділянок дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК), що характеризуються, як з'ясувалося, достатньою індивідуальністю. Державний науково-дослідницький та експертно-криміналістичний центр (ДНДЕКЦ) МВС України вже сьогодні проводять експертизи з використанням методу ДНК-дактилоскопії.

Досвід європейських країн показує ефективність застосування даного методу для протидії злочинності. Наприклад, в Німеччині, згідно з ст. 81q кримінально-процесуального кодексу, результати досліджень із застосуванням методу генотипоскопії (встановлений ідентифікаційний код ДНК обвинуваченого в скоєнні особливо тяжких злочинів) вже заносяться до автоматичних банків даних.

Враховуючи даний досвід нами пропонувалось створення відповідних автоматичних банків даних з урахуванням можливостей методу генотипоскопії для забезпечення ефективного використання слідів крові, сперми та інших об'єктів біологічного походження в розкритті та розслідуванні злочинів. [2, с. 246-247].

Наразі в Україні, з прийняттям 9 липня 2022 року № 2391-IX Закону «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», створюється правове поле для поєднання можливостей молекулярно-генетичної експертизи з автоматизованими банками даних (інформаційно-комунікаційної системи державної реєстрації геномної інформації), що відкриває нові можливості протидії тероризму та іншій злочинності, вирішення інших питань цивільно-правового та суспільно важливого значення.

За приписами нового закону в Україні проводяться обов'язкова та добровільна державна реєстрація геномної інформації.

Обов'язкова державна реєстрація геномної інформації проводиться за рахунок коштів державного бюджету. Обов'язковій державній реєстрації підлягає геномна інформація:

1) осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні умисних тяжких чи особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, або стосовно яких обвинувальний акт у кримінальних провадженнях зазначеної категорії злочинів передано до суду;

2) осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння або злочини проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, та до яких за рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру;

3) осіб, засуджених за вчинення умисних злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

4) установлена з біологічного матеріалу, отриманого під час проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та неідентифікована;

5) невідомі про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових

розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України;

б) встановлена з раніше відібраних біологічних зразків осіб, зниклих безвісти, або біологічного матеріалу з особистих речей осіб, зниклих безвісти, відомості щодо яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України;

7) осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе (ст. 5 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини»).

Добровільна державна реєстрація геномної інформації проводиться на підставі письмової заяви особи про відбір у неї біологічного матеріалу, проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) та внесення геномної інформації до Електронного реєстру, що вважається згодою цієї особи на обробку її персональних даних відповідно до Закону України "Про захист персональних даних". Добровільна державна реєстрація геномної інформації неповнолітніх осіб проводиться на підставі письмової заяви їхніх законних представників. Отримання біологічного матеріалу в неповнолітніх осіб здійснюється у присутності їхніх законних представників. Добровільна державна реєстрація геномної інформації проводиться на платній основі, крім реєстрації геномної інформації близьких родичів осіб, зниклих безвісти (біологічні батько, мати, у разі їх відсутності - діти, а в разі відсутності дітей - брати, сестри або інші біологічні родичі по материнській чи батьківській лінії). Відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту та його зберігання здійснюються за рахунок коштів державного бюджету.

Відбір біологічного матеріалу для проведення державної реєстрації геномної інформації здійснюється уповноваженими органами досудового слідства, виконання покарань чи закладу охорони здоров'я, за необхідності з залученням спеціалістів судово-медичних установ та закладів охорони здоров'я. Проведення державної реєстрації геномної інформації не повинно становити небезпеку для життя і здоров'я людини, принижувати її честь та гідність.

Державна реєстрація та використання геномної інформації – здійснення реєстру та зберігання геномної інформації людини з використанням інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, реєстрацію, накопичення, зберігання, поновлення, пошук, використання і передачу геномної інформації людини для забезпечення відповідно до закону ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, розшуку осіб, зниклих безвісти, ідентифікації осіб, які опинились в полоні тощо.

Інформаційною основою державної реєстрації геномної інформації

людини є дані молекулярно-генетичної експертиза (дослідження) - дослідження біологічного матеріалу людини, що здійснюється з метою отримання відомостей про генетичні ознаки людини (геномної інформації).

Широке впровадження досягнень молекулярно-генетичної експертизи в поєднанні з інформаційними ресурсами створюваного банку генетичних даних з місць нерозкритих злочинів та отриманих зразків від осіб криміногенного характеру відповідно до окреслених новел законодавства, створює синергетичну можливість докорінно змінити ситуацію в боротьбі із злочинністю.

Список використаних джерел:

1 Закон України від 9 липня 2022 року № 2391-ІХ «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (вводиться в дію з 6 лютого 2022 року). Голос України від 05.11.2022 -№ 226. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#n25>;

2 Доказове право: підручник / В. М. Тертишник, О. І. Тертишник, А. Є. Фоменко, В. В. Ченцов; За заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. Київ; Алерта, 2021 448 с.

Ткач Ю. О.,

ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології ДДУВС

Гаркуша А. Г.,

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань ДДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОДАЖ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ
ЛЮДИНИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

Одним із основних завдань держави в галузі кримінально-правової охорони прав людини є захист її життя і здоров'я. Конституція України в ст. 3 проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Українці все частіше продають свої анатомічні матеріали. Це питання залишається відкритим і актуальним, яке досі не вирішене. Так, в багатьох країнах і в Україні зокрема, органи людини коштують дорого та одна із головних проблем є дефіцит донорів та анатомічних матеріалів людини.

Тому заможні особи готові платити великі кошти, щоб просто не чекати свої черги на потенційного донора та органів. Українці готові продати свої анатомічні матеріали людини, для того щоб вирішити свої побутові проблеми, оплатити кредити, борги, деякі опинились у складних життєвих ситуаціях. Одним із головних факторів розвитку чорних ринків з продажу органів людини в Україні є низький рівень життя українців.

Досліджуючи питання визначення кримінальної відповідальності за продаж анатомічних матеріалів людини: досвід українського та зарубіжного законодавства встановлено, що торгівлі анатомічними матеріалами людини заборонена не тільки національним законодавством а і нормами міжнародного права, а саме: Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) від 15.11.2000, Конвенцією Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005, Рішенням № 557 Про план дій ОБСЄ з боротьби з торгівлею людьми, статтею 143 Кримінального кодексу України (далі КК України) «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини», тощо [2,3,4,5].

Так, в інтернеті мається безліч оголошень, щодо продажу або купівля анатомічних матеріалів людини. Наприклад: «Приміське життя. Торгівля органами людини – як українців купують «чорні транспантологи»: «Сашко, 30 років, одружений. Щоб виплатити кредит, чоловік шукав додатковий заробіток, але все було марно. В Інтернеті Сашко побачив оголошення з пропозицією купити нирку за 120 000 дол. США. Не маючи іншої можливості знайти кошти для виплати кредиту і вирішення матеріальних проблем родини, він вирішив продати власну нирку» [6].

Наступний приклад: «журналіст Факти ICTV поспілкувався з посередником, який уже понад 10 років займається тим, що допомагає "подорожувати" українським органам. Він називає себе Алексом. Свого часу він закінчив медичний факультет ім. Саклера при Тель-Авівському університеті в Ізраїлі. Однак зарплатня звичайного лікаря його не влаштувала, тому вирішив зайнятися чимось більш прибутковим. Розповідає, що спочатку було важко, але з часом набув досвіду, і все почало виходити. При цьому посередник використовує мережу інтернет. У нього є свій веб-сайт, на якому можуть розмішувати свої оголошення як донори, так і реципієнти. За свої послуги Алекс отримує \$500 та 10% від гонорару» [7].

Так, на чорному ринку з продажу органів людини, якщо особа продає нелегальним **трансплантологам** свої органи орієнтовно буде коштувати: нирки (2 шт.) - до 4 500 000 гривень; печінка - до 3 300 000 гривень; жовчний міхур - до 26 000 гривень; серце - до 2 200 000 гривень; кістковий мозок – 550 000 гривень за грам; рогівка – 85 000 гривень. Це лише найпопулярніші «пропозиції», адже на чорному ринку з продажу органів людини продається абсолютно все, від крові до черепа [8].

Частиною 4 ст. 143 КК України передбачено кримінальну

відповідальність за незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини, санкція якої передбачає покарання у вигляді позбавлення волі до п'яти років. Суб'єктом незаконної торгівлі органами або тканинами людини може бути будь-яка особа, яка досягла 16 річного віку [5, 9].

Так, на думку вченої Г.В. Чеботарьової, до суб'єкта складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 143 КК України, слід відносити: по-перше, осіб, які пересадки органів або тканин не потребують, але купують їх для подальшого продажу; по-друге, осіб, які потребують донорського органу або тканини, але не хочуть стояти в черзі на трансплантацію відповідно до листа очікування; по-третє, самі донори, які погоджуються на вилучення у них органів або тканин для трансплантації за винагороду [10, с. 142]. Ми, у свою чергу, погоджуємось з позицією вченої та вважаємо, що суб'єктом складу злочину за ч. 4 ст. 143 КК України може бути як загальний так і спеціальний суб'єкт - це може бути донор, який погодився на вилучення у нього анатомічного матеріалу за грошову винагороду, лікар, представник медичного персоналу, будь-яка особа, яка досягла 16 років, яка продає свої анатомічні матеріали людини або купує їх для подальшого продажу. Загальним суб'єктом може бути і реципієнт, якщо особа не бажає чекати своєї черги на проведення трансплантації усвідомлюючи, що своїми діями порушує закон і порядок проведення трансплантації вступає в злочинну змову з продавцем чи лікарем, медичним працівником або чорними трансплантологами, які займаються незаконним продажем анатомічних матеріалів людини та купує у них для подальшої трансплантації.

Характеризуючи суб'єкта аналізованого злочину, необхідно зауважити, що теоретично під дію норми, передбаченої ч. 4 ст. 143 КК України, мають потрапляти не лише покупці, але й продавців органів. Однак у Міністерстві внутрішніх справ України зазначають, що в діях осіб, які бажають продати «частини» свого тіла, складу злочину не вбачають. Національні правоохоронні органи не переслідують громадян, котрі продали або збираються продавати власні органи [11, с. 108].

Так, дійсно в Україні відсутня норма, яка б передбачала кримінальну відповідальність за дії осіб, які продають свої анатомічні матеріали людини за грошову винагороду. В мережі інтернет безліч оголошень про продаж органів, а також і в соціальних мережах, на яких донори чи реципієнти мають можливість розміщувати свої оголошення, але законодавчо це не заборонено.

Розглянемо позитивний досвід Бельгії у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з незаконною трансплантацією. У даній країні було прийнято закон про покарання всіх сторін, що беруть участь у купівлі-продажу анатомічних матеріалів людини. Правопорушникам загрожує до 20 років позбавлення волі з штрафом в розмірі 1,2 мільйона євро. Оскільки людські органи мають економічну цінність, бельгійські закони надто суворі, щоб не допустити поширення торгівлі людьми. Це також відноситься до незаконних процедур пересадки органів і насильницького вилучення органів, коли

органи незаконно вилучаються в осіб, які не виявили свою згоду [12].

Так, в Ірані торгівля органами вважається законною, донори, які є громадянами Ірану, підпадають під контрольованій державою «Пацієнти на діалізі та трансплантації». Асоціація» та дарує орган громадянину Ірану, асоціації дає людині медичне страхування та певну винагороду [13, с. 190] (переклад з турецької мови – *наш Ткач Ю.О.* с. 190).

У турецькому законодавстві торгівля органами та розміщення реклами про отримання органів або тканин за певну вигоду заборонена відповідно до ст. 91 Турецького кримінального права. У ст. 92 ТКП - (1) Враховуючи соціальні та економічні умови особи, яка продає свої органи або тканини, призначене їй покарання може бути пом'якшене або його можна скасувати [14]. (переклад з турецької мови – *наш Ткач Ю.О.*).

Наприклад у Польщі одним із важливих заходів запобігання злочинам, пов'язаним з незаконною трансплантацією є криміналізація реклами з таким контентом, що суперечить положенням місцевого Закону про трансплантацію (платний продаж або придбання органів для трансплантації), яка розповсюджуються в Інтернеті. За розміщення такої реклами в Польщі передбачено штраф, обмеження волі або тюремне ув'язнення на рік. Законодавче положення, що відрізняє це кримінальне правопорушення не дозволяє розглядати повідомлення про намір купити чи продати органи як підготовку до вчинення акту торгівлі анатомічними матеріалами людини [15].

Проаналізувавши законодавство Бельгії, Польщі, Туреччини та Ірану, вважаємо, що з метою забезпечення конституційних прав людини, які полягають у захисті її життя та здоров'я, винні особи повинні нести кримінальну відповідальність за незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини.

Водночас, з метою запобігання незаконної торгівлі анатомічними матеріалами людини необхідно на законодавчому рівні заборонити розміщення оголошень про продаж анатомічних матеріалів людини, внести зміни до КК України щодо незаконних дій осіб, які бажають продати свій орган, посилити контроль з боку правоохоронних органів, та враховувати досвід зарубіжних країн, міжнародні документи в рамках боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, торгівлею людьми та органами.

Підсумовуючи вищезазначене, на підставі системного аналізу міжнародного законодавства, пропонуємо внести зміни до КК України, а саме доповнити статтю КК України та викласти її в такій редакції:

1. Умисне розповсюдження інформації в мережі «Інтернет» особою про продаж своїх анатомічних матеріалів людини -

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Умисні дії особи, щодо незаконної торгівлі своїми анатомічними

матеріалами людини, -

карається громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України № 254 к/96-ВР від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 07.11.2022).
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) ООН: Конвенція від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення 07.11.2022).
3. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми Рада Європи. Конвенція від 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення 07.11.2022).
4. Рішення № 557 Про план дій ОБСЄ з боротьби з торгівлею людьми. URL: <https://www.osce.org/ru/pc/15948> (дата звернення 07.11.2022).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 07.11.2022).
6. Приміське життя. Торгівля органами людини – як українців купують «чорні транспантологи»: веб-сайт. URL: <http://primiske.com.ua/2020/11/26/торгівля-органами-людини-як-українц/> (дата звернення: 07.11.2022).
7. Факти. Скільки коштує людина: веб-сайт. URL: https://fakty.com.ua/vartist_nyrky/ (дата звернення: 07.11.2022).
8. 20 хвилин? Скільки ви коштуєте на «чорному ринку»: веб-сайт. URL: <https://zt.20minut.ua/Zdorovya/skilki-vi-koshtuete-na-chornomu-rinku-11138169.html> (дата звернення: 07.11.2022).
9. Мего-Інфо-Юридичний портал №1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ТОМ 2. Стаття 143. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини: веб-сайт. URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-143-порушення-встановленого-законом-порядку-трансплантації-органів-або-тканин-людини> (дата звернення: 07.11.2022).
10. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини і донорства крові: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08; ІДП НАН України. К., 2003. 219 с.
11. Дорош Л.В., Л.В. Потапенко. Незаконна торгівля органами або тканинами людини. Питання боротьби із злочинністю. Харків: Право, 2011. Вип. 21. С. 99-111.
12. Бельгія виступає проти незаконного обігу органів Китаї. URL: <https://www.imtj.com/news/belgium-stands-against-china-organ-trafficking/> (дата звернення: 13.11.2022).
13. Organ ve Doku Naklİnİn Yasal ve Etİk Açıdan İncelenmesİ Özlem KOÇAK SÜREN. TBV Dergisi, Sayı 73, 2007. С. 174-195. URL: <http://tbvdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-73-374> (дата звернення: 08.11.2022).
14. TÜRK CEZA KANUNU. Uyarı: Görüntülemekte olduğunuz Kanun, TBMM Genel Kurulunda kabul edildiği halidir. Varsa daha sonra yapılan değişiklikleri içermemektedir. Kanun No. 5237 Kabul Tarihi: 26.9.2004. URL: <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> (дата звернення: 08.11.2022).
15. Buczyński S. M, Snopek P. Aspekty kryminologiczne nielegalnego obrotu narządami, tkankami oraz komórkami ludzkimi (Criminological aspects of illicit trafficking in human organs, tissues and cells). *Hygeia Public Health*. 2013. № 49(2). P. 229–234. URL: <http://www.h-ph.pl/pdf/hyg-2014/hyg-2014-2-229.pdf> (дата звернення: 13.11.2022).

Ткаченко П.І.,
аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
член Асоціації правників України

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ ЗЛОЧИНАМ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Установлений порядок проходження військової служби є гарантом забезпечення правового режиму в лавах Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту України, Управління державної охорони та інших військових формувань, які утворені у відповідності до Законів України. Так, вищевказаний установлений порядок закріплено на законодавчому рівні, який являє собою перш за все Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, а також типові Положення щодо регулювання установленого порядку проходження військової служби в інших військових формуваннях, Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України та інші нормативно-правові та підзаконні акти. Таким чином, установлений порядок проходження військової служби є правовою категорією, яка закріплена на законодавчому рівні з метою регулювання проходження військової служби.

В усі часи представники військової сфери, військовослужбовці, солдати були прикладом мужності, честі та відповідальності. Однак вчинення військовослужбовцями злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби підриває становлений авторитет і знижує рівень поваги, а разом з цим і довіри населення до представників армії. Крім цього, вчинення деяких окремих видів військових кримінальних правопорушень підриває обороноздатність, дисципліну та порядок в лавах військових формувань. Безумовно на значну кількість військових злочинів істотно вплинули події минулих років, а саме проведення антитерористичної операції на сході держави та нині впроваджений військовий стан. Внутрішні фактори такі як реформування, впровадження новітніх технологій, трансформація, методи командування особовим складом, матеріальне та грошове забезпечення, законодавчі зміни та зовнішні впливові фактори. До

загальних факторів можливо віднести економічні і соціально-політичні чинники, які формують обстановку в суспільному житті країни.

Слід зауважити, що злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби становлять собою загрозу національній безпеці. Відповідно до ст. ст. 15-21 Закону України «Про національну безпеку України», Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України та інші являються суб'єктами забезпечення національної безпеки.

Водночас слід наголосити, що до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки належить саме викорінення злочинності, а отже розуміється, що суб'єкт, який забезпечує національну безпеку мусить бути взірцем відповідності закону.

Таким чином з урахуванням вищевикладеного, вважаємо за необхідне здійснити дослідження актуальної проблеми запобігання військовій злочинності в контексті кримінологічної доктрини, а саме з урахуванням спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання.

Спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи мають орієнтуватися на систему детермінант військових злочинів з метою зменшення їх впливу чи повного усунення. Має йтися про:

1) поліпшення роботи правоохоронних органів з виявлення та розслідування військових злочинів;

2) підвищення морального та професійного рівня командирів з метою недопущення замовчування ними випадків учинення злочинів їх підлеглими чи колегами;

3) надання максимального розголосу фактів учинення резонансних злочинів та заходів, вжитих при їх розслідуванні й для усунення їх причин та умов;

4) розширення мережі громадських організацій, для забезпечення дотримання прав людини, полегшення процедури звернення військовослужбовців різних рівнів до таких організацій;

5) покращення системи обліку правопорушень у Збройних Силах і розроблення заходів запобігання військовим злочинам на рівні окремої структурної одиниці, усіх Збройних Сил;

6) покращення мікроклімату в колективах, недопущення проявів агресії, жорстокості тощо;

7) постійне контролювання командирами вказаного мікроклімату, підвищення їх відповідальності при вивченні та веденні особових справ підлеглих;

8) створення системи контролювання результативності реалізації вказаних та інших запобіжних заходів [1, с. 270].

На думку А.С. Лукаша, індивідуальні заходи запобігання військовим злочинам мають бути спрямовані на окрему особу з метою виявлення та

вчасного недопущення розвитку криміногенних нахилів різних категорій військовослужбовців. До заходів на індивідуальному рівні має належати: уважна, неупереджена робота психологів та лікарів щодо виявлення порушень розвитку чи схильностей до асоціальних дій, детальне вивчення особистостей військових; дотримання жорстких вимог щодо прийому до лав Збройних Сил; проведення командирами відповідної виховної роботи з підлеглими з метою формування їх ціннісних орієнтирів, якісної фізичної та психологічної підготовки.

Водночас, Н.А. Дмитренко в ході дослідження ґрунтовної характеристики заходів запобігання злочинності в Збройних Силах України вважає, що основними напрямками є поступовий, але дієвий перехід Збройних Сил України на контрактну професійну армію; організацію та проведення комплексних системних досліджень для забезпечення профілактики наркоманії й алкоголізму серед військовослужбовців Збройних Сил України; створення умов для забезпечення належної патріотично-виховної складової роботи з військовослужбовцями; зменшення обсягу покладених на командирів функціональних обов'язків; обов'язкове усунення військовослужбовця, визнаного судом винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення (як загальнокримінального, так і військового), з певної посади та від певної діяльності; з метою підвищення ефективності виконання кримінальних покарань, особливо в дисциплінарних військових частинах та на гауптвахтах та створення в межах Міністерства оборони України структури, аналогічної кримінально-виконавчій службі Міністерства юстиції України.

Таким чином, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання військовим злочинам можливо віднести до напряму забезпечення національної безпеки. Актуальна проблема військової злочинності в контексті кримінально-правової та кримінологічної доктрини являє собою підґрунтя для подальших наукових досліджень результати яких будуть втілені в практичну діяльність з метою усунення негативних явищ.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.

Туляков В.О.,

професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська
юридична академія», професор-
дослідник Інституту Європейського та
міжнародного кримінального права
університету Кастилія Ла Манча,
доктор юридичних наук, професор

КУЛЬТУРА ВІКТИМНОСТІ ТА БЕЗПЕКОВА СКЛАДОВА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ЯК ЛАМАЄТЬСЯ КРИМІНОЛОГІЧНА МАТРИЦЯ

*"Держава має обличчя Януса,
одночасно є головним захисником
прав людини як носієм обов'язків
(убезпечення безпеки),
і головним їх порушником".*

Пауль Гриди

Розвиток сучасної соціально-правової думки про злочини та зловживання владою свідчить про актуальність певної зміни формату досліджень: від індивідуальної поведінки до антисоціальної активності масових суб'єктів (міждержавних об'єднань, корпорацій, держав). Війни та військові конфлікти, репресії та зловживання владою проти власного народу приносять більше шкоди ніж кримінальні правопорушення злиднів та маргіналів. Тому кримінологія війни (М.Джеймісон, В.Др'юмін) та віктимологія міждержавної агресії стають дедалі популярнішими [1].

Читаючи цього року курс віктимології міждержавної агресії [2], довелося звернути увагу на певну зміну системи соціальних оцінок війни, деструктивної поведінки держави у студентському середовищі. Інверсія ролей держави як суб'єкта зловживання владою та жертви при оцінці системи міжнародної кримінальної юстиції та питань поширеності юрисдикційних повноважень та відповідальності держави за злочини, вчинені за її межами, стає все більш зрозумілою. Злочини геноциду та агресії розглядаються як в концепті створення ad hoc трибуналів за умов застосування національного кримінального законодавства, діяльності Міжнародного кримінального суду за правилами Римського статуту, чи загалом із застосуванням універсальної юрисдикції. Цікаво, що саме позиція держави-жертви надає більше обізнаності та єдності підходу до процесу уніфікації відповідальності.

З точки зору класичної віктимології, застосування феномену Авеля

веде к використанню потреби захисту прав невинної жертви. Але, саме тут, на жаль, існує можливість для маніпуляцій. Законодавець у прагненні захисту невинних та убезпеченні безпеки від нападу держави-агресора порушує правила юридичної визначеності та пропорційності при спробах криміналізації окремих видів колабораційної діяльності, забороненню використання наукової інформації із джерел держави-агресора, криміналізації поширення інформації про нанесення ракетних ударів, тощо.

Емоційна складова таких рішень очевидна. Жертва потребує гідного поведження та легітимації помсти поруч з заходами безпеки. Але диверсифікація заходів впливу без належного юридичного оформлення веде до свавілля. Доречи, це забезпечує підтримку електорату, але політична доцільність приводить до більшої віктимізації.

Оскільки злочин все частіше розглядається як заборонене законом порушення суспільного порядку, а не як порушення інтересів жертви, окрема жертва ігнорувалася і залишалася, по суті, в приватних правових каналах для отримання компенсації. Еволюція риторики "суспільного блага" або "суспільного добробуту" є корисним легітимізуючим інструментом. Проте констатація урахування безпеки особистості, суспільства, держави при відсутності зв'язку між колективним віктимним та індивідуальними інтересами диверсифікували культуру віктимності у бік нехтування останньою.

Зрозуміло що за заповітом Бекариа «мудрий законодавець» повинен це попередити. Саме цьому, наприклад, виходячи, що відповідно до статті 83(1) Договору про функціонування ЄС, Парламент та Рада ЄС можуть встановлювати мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій у сферах особливо тяжких злочинів, що мають транскордонний вимір, Єврокомісія уперше розширяє перелік «європейських» злочинів. Наразі сферами злочинності, переліченими у цій статті, є тероризм, торгівля людьми та сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконний обіг наркотиків, незаконний обіг зброї, відмивання грошей, корупція, підробка платіжних засобів, комп'ютерна злочинність та організована злочинність. Але наприкінці листопада 2022 р. Рада ЄС ухвалила рішення про розширення переліку зазначених сфер злочинності, включивши до нього порушення обмежувальних заходів, прийнятих ЄС. Після ухвалення цього рішення Європейська Комісія представить пропозицію щодо директиви, яка міститиме мінімальні правила стосовно визначення кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС. Цей проект директиви має бути обговорений та ухвалений Радою ЄС та Європейським Парламентом [3].

Ось у такому вигляді з урахуванням балансів законодавчої процедури відповідальності за порушення обмежувальних заходів поступово відбувається легітимація заходів, спрямованих на забезпечення реституції та репарацій за рахунок коштів РФ.

У іншому випадку матриця криміналізації (підстави, етапи, результати) ламається за умов формування тоталітарних норм (суспільство постправди по Орвеллу), деколонізації та реколонізації законодавства (позбавлення від застарілих, імплементація не відповідаючих мові закону дефініцій з іншої правової системи), маніпуляцій та формування неправа (на законодавчому та ідеологічному рівнях).

Єдине, що може протистояти цим деструктивним тенденціям розвитку процесу криміналізації є використання права прав людини у якості підґрунтя розвитку кримінально-правової ідеології та наукових основ криміналізації. Безпека держави залежить від вектору розвитку, ідеології суспільства (жертва-ягня, жертва герой), абсолютизації прав людини та гармонічної відповідальності за їх порушення. Отже безпека особистості не може бути другорядною у порівнянні із безпекою суспільства чи держави. Рівність, юридична визначеність, пропорційність, передбачуваність, субсидіарність, законність як принципи кримінального права та соціально-правові підґрунтя криміналізації повинні розглядатися виключно у векторі примата прав та безпеки жертви кримінального правопорушення компліментарності примусу та гідного поведження, компенсації, реституції та реабілітації, сатисфакції, та гарантій неповторення спричинення шкоди жертві [].

Таким чином, приведення кримінального законодавства України в умовах війни у відповідність із безпековими складовими права прав людини та документів ООН стосовно убезпечення безпеки жертв злочинів на усіх рівнях соціальної взаємодії вимагає закріплення:

- ▣ ідеології примата охорони прав та безпеки потерпілої особи у завданнях кримінального права;
- ▣ розвитку патронажного принципу дії кримінального закону та поширення універсальної юрисдикції на більш широке коло злочинів;
- ▣ відокремлення у Загальній частині КК розділу «Про потерпілого від кримінального правопорушення» (загальні ознаки, спеціальний потерпілий);
- ▣ розширення переліку кримінально-правових заходів для потерпілих (компенсація, реституція, сатисфакція, справедливе поведження);
- ▣ закріплення правил врахування позиції потерпілого при призначенні покарання та інших ікримінально-правових заходів;
- ▣ правил створення кваліфікованих складів виходячи зі статусу потенційного потерпілого.

Список використаних джерел:

1. Valeria Vegh Weis. Who can organize and exercise effective resistance? A southern criminology perspective on the victimology of state crime *Theoretical Criminology* 1–23, 2022 DOI: 10.1177/13624806221135598 journals.sagepub.com/home/tcr ; Arie-Freiberg. The State as a victim of crime *Australian-and-New-Zealand-Journal-of-Criminology*. Australian Government Publishing Service: Canberra. ISBN 0000000000000(Digital) 10.1177/000486588802100103
2. Tuliakov V. Victimology of intergovernmental aggression. Lessons of Russian war. – A syllabi for adjunct faculty. IE University, 2022. Preprint

https://blackboard.ie.edu/ultra/courses/_38343_1

3. Sanctions: Council adds the violation of restrictive measures to the list of EU crimes. *Council of the EU Press release*. 28 November 2022 URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/28/sanctions-council-adds-the-violation-of-restrictive-measures-to-the-list-of-eu-crimes/>

4. Основні принципи і керівні положення ООН, що стосуються права на правовий захист та відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в області прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. *Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 2005 року № 60/147*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/496/44/PDF/N0549644.pdf?OpenElement>

Фіалка М.І.,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК РІЗНОВИД «ФЕЙКІВ» В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Той хто володіє інформацією той володіє світом. Такий меседж набрав своєї популярності не сьогодні і не вчора. Поширення інформації в сучасному суспільстві виступає одним з управлінських процесів в соціумі. Усвідомлюючи цей аспект, будь-яке сучасне суспільство намагається, і це логічно, якщо не тотально контролювати свій інформаційний простір, то принаймні здійснювати його певне регулювання.

Не залишається осторонь в цьому питанні і Україна. Починаючи з перших років незалежності в українському суспільстві системно формувалось правове підґрунтя регулювання створення, зберігання та обігу інформації в сучасних умовах. Основу такого правового регулювання закладено в Законі України «Про інформацію» [1].

Даний нормативно-правовий акт визначає поняття певних явищ, які мають те чи інше відношення до інформаційного простору. Одним з основних термінів, що отримали правове закріплення в цьому законодавчому акті, є «документ», який визначається як матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі.

Щодо іншого поняття, яке має ключове значення в цьому питанні, а саме «інформація» Закон України «Про інформацію» наголошує на тому, що «інформація» це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [1].

Коли ми ведемо мову про фейк, то в будь-якому випадку наголошуємо на такій характерній рисі цього явища як недостовірність, тобто, іншими словами, сфальсифікованому (підробленому). Поняття фейку, не зважаючи на сучасний спектр застосування, в переважній більшості відносять до інформації. Так Велика українська енциклопедія наголошує на тому, що фейк це повністю або частково вигадана інформація про суспільні події та людей, яка містить усі ознаки правдивого повідомлення, але його фактаж умисно викривлений, поданий частково чи повністю зі спотвореним контекстом. Інструмент інформаційної війни, спосіб маніпуляції з метою створення підміненої реальності у свідомості аудиторії, що спонукатиме її до дій чи думок, які потрібні маніпулятору [2].

Тобто, іншими словами, фейк в своїй суті є викривленою або сфальсифікованою інформацією. І ось тут у нас виникає запитання: чи можемо ми вважати підроблення будь-якого документу різновидом фейку.

Для початку з'ясуємо те, що таке підроблення (фальсифікація) документу. Свого часу, ми вже звертались до цього питання і наголошували на тому, що підроблення документів це повне виготовлення сфальсифікованого документа, так і часткову фальсифікацію змісту справжнього документа [3, с. 79]. Що все таки мається на увазі, коли ми кажемо фальсифікація документа. На нашу думку, мова йде про виправлення, внесення фіктивних записів, знищення частини тексту, витравлення, підчистка, змивання, підробка підпису, переклеювання фотографій, проставлення на документі відбитка підробленої печатки тощо. Тобто, підроблюючи документ особа намагається тим чи іншим чином викривити інформацію, яка в ньому закріплена.

Як ми бачимо з викладеного вище, і фейк і документ, а разом з цим і підроблений документ, мають одне явище, яке їх поєднує, а саме – інформацію.

При цьому, як і у випадку з фейком, так і у випадку з підробленим документом суспільно небезпечне посягання спрямоване на інформацію. В обох випадках відбувається процес внесення певної недостовірності в існуючу інформацію, або взагалі перекручування інформації з метою ввести або суспільство, або окрему особу в оману. І тим самим досягнути певної власної мети.

З'ясовуючи питання, що є загальним, а що частковим з цих двох явищ, вважаємо необхідним наголосити на тому, що «фейк», як явище, має узагальнюючий характер, а «підроблення документів» є його частиною. Іншими словами підроблення документів можливо розглядати як певний різновид фейку. Зрозуміло, що це власне тільки гіпотеза, яка потребує детального розроблення та обґрунтування.

Справа полягає в тому, що фейк, як явище, має набагато ширший діапазон поширення ніж підроблений документ. Так, наприклад, М. Кіца досліджуючи проблематику фейку в українських засобах масової інформації

(далі, ЗМІ), наголошує на тому, що фейком може бути акаунт у соцмережі, сайт в Інтернеті, одяг (підробки під відомі бренди) чи аксесуари, ліки в апетці (в кращому випадку вам продадуть той самий препарат меншої концентрації, в гіршому – взагалі не той, проте з тією етикеткою), продукти в магазині (найчастіше – дорогі алкогольні напої) тощо. Проте (на думку авторки) найстрашніший і найбільш загрозливий вид фейку – новини в ЗМІ [4].

Тобто, ми спостерігаємо той факт, що фейк, як явище, має своє поширення в багатьох сферах людського життя та діяльності. В той же час, підроблення документів існує в сфері документообігу. Іншими словами, має спеціалізоване коло поширення. Іншими словами, можливо наголосити на тому, що, спираючись на логічне мислення, фейк виступає як загальне явище, а підроблення документів як частина цього загального.

Крім того, інструментом обігу інформації в суспільстві безумовно вважають документи. При цьому, такий обіг отримав в науці власне певне визначення – документообіг. Свого часу, ми зазначали те, що під документообігом розуміють певні правовідносини, які виникають між їх суб'єктами, а саме фізичними особами, об'єднаннями, соціальними спільнотами відносно офіційних документів з приводу забезпечення встановленого державою порядку їх створення, зберігання, використання та знищення в різних сферах суспільної діяльності [5]. Зрозуміло, той факт, що документообіг, як певний процес, передбачає ті чи інші дії безпосередньо з самими документами, але враховуючи те, що однією з складових частин документа, яка утворює його сутність виступає інформація, ми стверджуємо наступне: всі процеси в межах документообігу в повному обсязі стосуються в першу чергу інформації. Як наслідок цього, документ ті його обіг виступає невідомою частиною інформаційного простору суспільства. А як ми вже наголошували, фейки полем свого існування в першу чергу вважають інформаційний простір суспільства. Тому будь яке підроблення (фальсифікація) документа виступає як відповідний вплив на інформацію з подальшим її викривленням. Тобто мова йде про створення певного виду фейка.

Підводячи підсумок викладеному вище, необхідно наголосити на тому, що підроблення (фальсифікація) документів в сучасних умовах (підвищення ролі інформації в українському та міжнародному суспільстві) необхідно розуміти як один з різновидів фейку.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію: закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 18.11.2022).
2. Панчук Д. М. Фейк // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Фейк> (дата звернення: 21.11.2022).
3. Фіалка М.І. Підроблення документів як спосіб ухилення від військової служби (кримінально-правовий аналіз). *Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. пр.*

Харків, 2018. № 2 (19). С. 77-86.

4. Кіца М. Особливості та методи виявлення фейкової інформації в українських ЗМІ // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 883. С. 28–32. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16109/kitsa.pdf> (дата звернення: 24.11.2022).

5. Фіалка М. І. Кримінально-правова охорона документообігу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 24 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2780/kriminal_no_pravova_ohora_na_dokumentobi.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 24.11.2022).

Філіпп А.В.,

доцент кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 438 КК УКРАЇНИ

Згідно ч. 1 ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначається таке кримінальне правопорушення як «Порушення законів та звичаїв війни», за яке передбачена кримінальна відповідальність. Об'єктивну сторону вказаного складу кримінального правопорушення складають діяння, що полягають у: 1) жорстокому поводженні з цивільним населенням чи військовополоненими; 2) вигнанні цивільних для примусових робіт; 3) застосуванні тих засобів ведення війни, що заборонені міжнародним правом; 4) розграбуванні національних цінностей, що знаходяться на окупованій території; 5) відданні наказів про вчинення відповідних дій; 6) інших порушеннях законів і звичаїв війни, які встановлені міжнародним законодавством, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [1].

Слід зазначити, що для кваліфікації дій особи за вищевказаною статтею КК України, повинні бути наявні усі елементи: 1) у країні має бути офіційно встановлений стан війни, за якої особа порушує передбачені законом закони й звичаї її ведення; 2) на території України повинна зберігатися чинність конкретних міжнародних документів, що регламентують встановлення правил і звичаїв війни, а також забороняють використовувати незаконні засоби ведення війни. Однак, міжнародне право однозначно не визначає поняття «війни» (на відміну від терміну «агресія»). Національним законодавством також не визначене дане поняття, але охарактеризовані такі

терміни як «воєнний конфлікт» і «збройний конфлікт», що пов'язані з цим явищем [2].

Згідно п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України (далі - ЗУ) «Про національну безпеку України» воєнним конфліктом є форма, за допомогою якої розв'язуються міждержавні та внутрішньодержавні суперечності з двостороннім застосуванням воєнної сили, при чому основі воєнний конфлікт поділяють на війну чи збройний конфлікт. П. 6 ч. 1 ст. 1 цього ж нормативно-правового акту вказує на визначення збройного конфлікту – це збройне зіткнення держав (збройний конфлікт на рівні державних кордонів, міжнародний збройний конфлікт) або ворогуючий сторін у межах територій однієї з них під впливом зовнішніх суб'єктів [3].

Ст. ст. 1, 3 III-ої Гаазької конвенції про початок воєнних дій, прийнятої у 1907 році, визначено, що у разі війни між країнами заборонено переходити до воєнних дій, якщо до цього попередньо, недвозначно не попереджалось про це, оголошувати війну чи ультиматум із умовним оголошення війни [4]. Згідно п. 9 ст. 85, п. 19 ст. 106 Конституції України вводити стан війни та укладати мир між державою уповноважена Верховна Рада України за поданням Президента України [5].

Відповідно до положень ч.ч. 1, 3 ст. 4 ЗУ «Про оборону України» якщо була наявна збройна агресія чи загроза нападу на Україну, то Президент України має прийняти рішення про часткову чи загальну мобілізацію, ввести воєнний стан в Україні чи окремих її територіальних одиницях, застосувати Збройні Сили України, інші військові формування, які утворені згідно законодавства України, подати таке рішення до Верховної Ради України для свого схвалення та затвердження, внести Верховній Раді України подання про оголошення стану війни. На момент введення стану війни чи фактичного початку воєнних дій починається воєнний час, що припиняється тоді, коли закінчується війна [6].

Якщо грамотно порівнювати положення Конституції України, КК України, інших нормативних актів, передбаченим національним законодавством чи міжнародним гуманітарним правом, то можна зробити висновок, що війна у призмі ст. 438 КК України є одним із видів воєнних конфліктів, які відрізняються від всіх інших форм тим, що держава у разі виникнення такої ситуації повинна оголосити війну, процедура чого чітко передбачена національним законодавством.

Отже, можна зробити висновок, що війна – це політико-правовий стан, що характеризується певними часовими межами – з моменту оголошення війни або фактичного початку воєнних дій до моменту закінчення стану війни. Конституція України не встановлює процедуру для припинення стану війни в державі, але у той же час передбачає, що оголосити укладення миру має право лише Верховна Рада України за відповідним поданням Президента України. Не дивлячись на те, що відповідно до чинного законодавства України у разі збройної агресії Президент повинен винести подання до

Верховної Ради України про оголошення стану війни, ми можемо говорити про деяку законодавчу неврегульованість даного питання. Тож, на нашу думку, вивчення названого кола питань є дуже актуальним у сучасних умовах, потребує свого ефективного дослідження з метою вдосконалення положень чинного законодавства з питання, що досліджується.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 30.10.2022).
2. Каткова Т. Г. Відповідальність за порушення законів та звичаїв війни за міжнародним правом і законодавством України. Системи озброєння і військова техніка. 2010. № 3. С. 189-192. (дата звернення: 30.10.2022).
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 30.10.2022).
4. III Конвенція про відкриття воєнних дій від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b85#Text (дата звернення: 30.10.2022).
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.10.2022).
6. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 30.10.2022).

Ханчич В.В.,

студент навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Крамаренко Ю.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ ЯК ЗАГРОЗИ
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ**

Однією з актуальних проблем не тільки України, але й більшості країн світу виступає загроза протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій. Цей феномен більше відомий як *рейдерство*. За своєю

економічною суттю, кримінальною формою та змістом це явище отримало значний підйом та поширення за останні роки, хоча і ніколи не перебувало у занепаді. Чи не найбільший негативний вплив на розвиток економіки країни та стан захищеності національних інтересів країни створює рейдерство, оскільки, в першу чергу, ставить під сумнів існування і перспективу розвитку приватного малого та середнього бізнесу в Україні. В свою чергу без їх успішного функціонування створюється загроза позитивному і стабільному розвитку економіки всієї країни.

Передує виникненню цього феномену в господарсько-правовому полі України чимала кількість *негативних чинників*, які мають безпосередній вплив на економічну безпеку підприємства. Зокрема, високий рівень тінізації вітчизняної економіки, неконтрольована приватизація, високий рівень монополізації окремих галузей та ринків, недобросовісна конкуренція, відсутність прозорої податкової системи, непослідовність і недосконалість чинного законодавства в галузі ліцензування, патентування, захисту авторського права і комерційної таємниці, охорони інтелектуальної власності, реструктуризації, санації та банкрутства, а також відсутність кваліфікованих і досвідчених фахівців з управління економічною безпекою підприємства [1, с.74]. На цьому фоні активізація діяльності рейдерів є не випадковою, оскільки існує безліч можливостей, особливо на тлі конфліктів та соціально-політичних перетворень.

Незважаючи на актуальність та постійні заклики щодо важливості застосування новітніх механізмів у боротьбі з рейдерством задля захисту функціонування економіки та бізнесу, на практиці виникає дещо інша ситуація.

Однією з останніх змін, які торкнулись посилення відповідальності за порушення у сфері державної реєстрації та господарської діяльності є доповнення у 2014 році Кримінального кодексу України (далі – КК України) двома статтями – статтею 205-1 «*Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців*» та статтею 206-2 «*Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації*», а також кількох змін до статті 206 «*Протидія законній господарській діяльності*» [2].

Проте, досі Кримінальний кодекс України не оперує таким поняттям як «*рейдерство*», що, що на думку фахівців, викликає додаткове непорозуміння, оскільки відсутність офіційного тлумачення накладає відбиток на чіткість кваліфікації. Існуючий кримінально-правовий механізм, який пов'язаний з протидією такому суспільно-небезпечному діянню як «*рейдерство*» та який описує незаконні дії щодо захоплення юридичних осіб є неефективним, бо таке явище як рейдерська діяльність представлена різними проявами активності, що можуть являти собою різні етапи рейдерського захоплення або інші супутні рейдерству явища.

Сьогодні кваліфікація рейдерства на його різних етапах здійснюється за

різними статтями КК України, що в цілому не може бути представлено як єдиний механізм у боротьбі з рейдерством. Це створює додаткове навантаження на правоохоронну систему, оскільки відсутня єдина система протидії, яка, наприклад, може бути представлена у вигляді спеціалізованого розділу присвяченому проблемі «рейдерства» у КК України. Як висновок, недооцінка суспільної небезпечності рейдерства призводить до безкарності правопорушників та активному розповсюдженню на всіх ланках життєдіяльності країни розвитку подібних процесів.

Також, деякі науковці наголошують на потребі у перегляді кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень у сфері вчинення рейдерства, оскільки існуюча система кваліфікуючих ознак, на думку вітчизняних фахівців, є недостатньо деталізованою. Особливо дана проблематика має місце у діяннях, які вчиняються організованою групою, а також особою, уповноваженою на виконання державних функцій, або прирівняною до неї особою, якщо вони пов'язані з використанням свого службового становища. Пропонується доповнення складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 190, 205-1, 206, 356–358 КК України, новою кваліфікуючою ознакою – *«сприяння в здійсненні рейдерства»*. Це, на думку Бахуринського В.С. додатково мінімізує бажання у осіб брати активну участь та сприяти рейдерам у їх незаконній діяльності, а також сприятиме створенню умов на шляху до забезпечення захисту інтересів громадян та організацій, які вже постраждали від рейдерських дій [3, с.15].

Показник активної рейдерської діяльності в країні важливий не тільки з точки зору власних громадян та їх економічного майбутнього, але й з точки зору зовнішньої економічної політики, оскільки сторонній протиправний вплив на право власності фізичних та юридичних осіб може негативно вплинути на інвестиційні показники в державу і небажання розвитку бізнесу іноземними компаніями. Дані Міжнародного індексу прав власності (IPRI) засновані на дослідженнях Property Rights Alliance, які спрямовані на оцінку правового та політичного середовища та їх вплив на права власності, оцінюють позицію України у 2022 з індексом 3.98, що становить 105 місце з 129 серед досліджуваних країн у сфері захисту права приватної власності [4].

Неодмінно така проблема як рейдерство є актуальною та потребує нагального вирішення. Інструменти протидії рейдерству можуть бути представлені у вигляді кооперації сил на рівні уряду з керівниками підприємств, організацій, установ, оскільки руйнуючий вплив рейдерської діяльності не знає меж і використовує будь-які можливі недоліки, як-то системи державного управління, так і людські фактори керівників бізнесу на місцях. Переформатування системи економічної безпеки підприємства, в першу чергу, шляхом забезпечення надійного захисту конфіденційної інформації, на рівні внутрішнього середовища, а далі на етапі партнерів по бізнесу, дозволить зменшити можливі ризики.

Система протидії рейдерству повинна бути стабільною, комплексною

та безперервною. Постійне оновлення способів та інструментів протидії, діяльність на випередження перед майбутніми загрозами дозволить побудувати ефективний механізм по стримуванню рейдерства та в подальшому його нейтралізації та зменшенню негативного впливу на соціально-економічні процеси нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Ополінський А.О. Особливості рейдерства в Україні: інструменти запобігання і протидії протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Серія ПРАВО. Випуск 53. Том 2. – С.74-77
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Бахуринський В.С. Кримінально-правова відповідальність за вчинення рейдерства в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2021. – 20с.
4. International Property Rights Index 2022. Property Rights Alliance URL: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/> (дата звернення: 17.11.2022).

Чаплинська Ю. А.,
прокурор Лівобережної окружної
прокуратури міста Дніпра
Дніпропетровської області,
доктор юридичних наук, професор

**ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ
ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ,
СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ**

В умовах виняткової політичної обстановки в державі, військової агресії з боку росії, збільшення кількості військових дій Україна намагається пришвидшити процеси інтеграції до членства в Європейському співтоваристві. Для цього необхідно виконати низку умов, які насамперед пов'язані з реформуванням економічної, політичної та соціальної форм суспільства. Центральне місце у цій діяльності займає і реформування правоохоронних органів. Більшість з таких реформ відбуваються вже десятки років, проте на сьогодні реформування не призвело до настання необхідних результатів. Одним з проблемних питань розбудови української державності були та залишаються реальне ствердження та забезпечення панування в країні принципів верховенства права і правової законності, а також підтримка правового порядку на належному рівні. Розв'язання даних

проблем вимагає реформування основних правоохоронних інститутів в країні, насамперед органів прокуратури. На необхідності глибоких та конструктивних змін і перетворень у цій сфері неодноразово наголошували як науковці, так і представники політичних кіл та громадськості. Однак суттєвих позитивних зрушень у даному напрямку довгі роки не прослідковувалося, що врешті призвело до тотальної корупції та масових невдоволень з боку громадськості.

Оптимальна організація системи органів прокуратури є найважливішою умовою її ефективного функціонування. Як і будь-який інший орган державної влади, прокуратура являє собою певну організацію, тобто стійку систему спільно працюючих індивідів на основі ієрархії рангів та займаних посад. Органи прокуратури на сьогодні представлені розгалуженою мережею не тільки самих прокуратур різних рівнів та предметної компетенції, а й наукових і освітніх установ, інших організацій, які є юридичними особами, організаційно між собою взаємопов'язаних і взаємообумовлених єдністю вирішуваних завдань щодо забезпечення режиму законності і правопорядку в державі.

До основних напрямів державної політики національної безпеки України можна віднести необхідність завершення реформування органів прокуратури відповідно до норм і стандартів Європейського Союзу. В цілому, організаційна система органів прокуратури та її єдність неодноразово ставала «наріжним каменем» процесу проведення низки реорганізаційних дій у її межах. Досвід розвитку цієї державної інституції показує, що даний процес не втрачає своєї динаміки й сьогодні. Але, аналіз міжнародної нормотворчої практики продовжує показувати, що зобов'язань багато, а реальних результатів мало. Адже, певна річ, як зазначив Президент України, входження України до Ради Європи викликало нові бачення перспектив побудови й функціонування органів прокуратури. У Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи 1604 (2003) «Про роль прокуратури в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права», прийнятих на 870 зустрічі заступників міністрів 4 лютого 2004 р., підкреслюється її роль у забезпеченні безпеки та свободи в європейських суспільствах. У подальшому ПАРЄ у своїх резолюціях і рекомендаціях постійно нагадувала українській владі про зобов'язання перед Радою Європи змінити роль і функції прокуратури відповідно до зазначених положень Рекомендацій 1604 (2003) [1, с. 63]. Проте, як влучно зазначив І. Назаров, європейську спільноту турбує більше не наявність у прокуратури України функцій не притаманних демократичним країнам, а ті повноваження, якими наділені органи прокуратури для реалізації своїх функцій, та випадки зловживання ними [2].

Зважаючи на це, можемо говорити про ті випадки, коли матеріальна норма є, а процесуальна відсутня, тобто немає механізму реалізації та досягнення поставлених цілей. Відтак, потрібен, насамперед, науково обґрунтований організаційний системно-функціональний підхід до процесу

трансформаційних процесів в органах прокуратури, який надасть змогу вдосконалити діяльність її структурних підрозділів шляхом оптимізації їх завдань та функцій, структури й чисельності, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового та кадрового забезпечення.

На сьогодні враховуючи усі трансформаційні процеси, досліджуючи систему прокуратури України, можемо говорити про ієрархію та спеціалізацію в системі органів прокуратури. За ієрархією можемо побачити чітку субординацію та підпорядкування в діяльності, а спеціалізовані прокуратури – діють за предметно-галузевим принципом і в окремих сферах життєдіяльності. Використання вертикальних і горизонтальних зв'язків структурних елементів прокуратури визначають лінійно-функціональний тип побудови її організаційної структури. Передбачений законодавством централізм і самостійність прокурорської системи, забезпечення нею єдності й законності на всій території країни об'єктивно диктують особливий характер організації та структурування прокуратури. В основі побудови системи органів прокуратури лежать жорстка ієрархія та визначеність об'єму прокурорських повноважень, імперативний порядок взаємовідносин усіх ланок прокуратури, процесуальна та службова дисципліна, гарантом яких виступає Генеральний прокурор України, поєднання єдиноначальності з колегіальністю [3, с. 6].

Характер же взаємозв'язків органів прокуратури між собою, по вертикалі та всередині власної структури по горизонталі, дають підстави для віднесення прокурорської системи за структурною побудовою до лінійно-функціонального типу. Це означає, що в структурах цього типу ланки нижчого рівня перебувають у безпосередньому (лінійному) підпорядкуванні керівника вищого рівня. Водночас кожен працівник прокуратури підлеглий і підзвітний лише одному керівникові та, відповідно, пов'язаний із вищими за рівнем органами прокуратури лише через нього. Лінійний керівник згідно з принципом єдиноначальництва несе відповідальність за весь обсяг діяльності ввірених йому органів, підрозділів і працівників [3, с. 7]. Лінійна структура досить ефективна, оскільки ґрунтується на чітких і простих взаємозв'язках підлеглих. За таким принципом у прокуратурі будуються взаємовідносини, розподіляються повноваження, компетенція та функції.

Важливим організаційно-структурним рішенням стало утворення спеціалізованих прокуратур для забезпечення законності в специфічних сферах правових відносин, що мають особливу важливість для функціонування суспільства й держави, а також вимагають нестандартних заходів забезпечення організаційно-структурного характеру. Ними стали військові прокуратури та Спеціалізована антикорупційна прокуратура. На сьогодні важливо дійти єдиної позиції щодо процесу реформування та оптимізації системи та чисельності органів прокуратури. За своїм змістом оптимізація походить від латинського слова *optimus* та має декілька значень: а) це процес вибору найкращого варіанта з можливих; б) це процес

приведення системи до оптимального стану; в) це процес надання будь-чому найвигідніших характеристик, співвідношень.

Усі трансформаційні процеси не можуть бути реалізовані без чіткої мети та розуміння правового статусу органів прокуратури. Правове регулювання як самої структурної побудови, так і функціонування зазначених органів потребує значних змін та удосконалення, приведення їх до стандартів та вимог європейської спільноти. Президент, Уряд, Парламент, представники органів прокуратури, які є активними учасниками, тією чи іншою мірою, реорганізаційних і реформаційних процесів, повинні розробити таку концепцію інституційної, функціональної та адміністративної реформи, яка значно оптимізує роботу та структуру органів прокуратури, а також забезпечить підвищення рівня кваліфікації прокурорів та рівномірне навантаження на кожного окремого прокурора, та створить сприятливі умови для взаємодії населення з органами прокуратури.

Отже, оптимізацію системи органів прокуратури необхідно здійснювати шляхом: критичного перегляду структури та штатів органів прокуратури; дотримання тієї позиції, що процес реформування має відображати вимоги сформованих світовою практикою засад функціонування органів прокуратури та правосуддя; чіткого визначення функціональних обов'язків і повноважень усіх структурних підрозділів органів прокуратури; усунення дублювання та паралелізму в роботі окремих структурних підрозділів органів прокуратури; наукового забезпечення діяльності органів прокуратури; визначення оптимальної штатної чисельності співробітників органів прокуратури та рівня їх матеріально-фінансового забезпечення; поступового запровадження диференційованих нормативів штатної чисельності та навантаження залежно від характеру покладених завдань на співробітників органів прокуратури; запровадження механізму забезпечення реалізації норм соціального захисту співробітників органів прокуратури; вироблення та закріплення гарантій професійної діяльності органів прокуратури; підвищення рівня довіри до органів прокуратури, зниження рівня корупції в її структурних підрозділах.

Водночас не має порушуватися єдність системи прокуратури України, яка забезпечується: єдиними засадами організації та діяльності прокуратури; єдиним статусом прокурорів; єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів; фінансуванням прокуратури виключно з Державного бюджету України; вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського самоврядування [4].

Коли ми говоримо про оптимізацію системи органів прокуратури, ми маємо на увазі необхідність їх переформатування в інституційну систему з такою кількістю особового складу, яка здатна виконувати основні функції держави щодо захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Оптимізація системи органів прокуратури та більш чітка регламентація їх діяльності сприятиме подальшому розвитку правосуддя в

державі. Удосконалення ж організаційної структури полягає в перегляді штатних розкладів і укрупнення окремих прокуратур, що, на нашу думку, сприятиме поліпшенню діяльності досліджуваних.

Отже, оптимізація – це не просто бездумне та механічне скорочення особового складу та структурних елементів системи. Це, насамперед, перерозподіл обсягу повноважень між конкретними, чітко визначеними структурними елементами, а також між різними рівнями таких структур. До того ж, очевидним є той факт, що в епоху електронних технологій частина функцій, які сьогодні виконують співробітники органів прокуратури, повинна перейти у сферу електронних повноважень. Оптимізація органів прокуратури має, зокрема, виражатися через усунення термінологічних неточностей, колізій, прогалин і невизначеностей. А властивості прокуратури не повинні дублювати властивості інших правозастосовних органів, особливо в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Марочкін І. Є. Прокуратура України: проблеми становлення і розвитку. *Правоохоронна діяльність*. 2011. № 2. С. 62-68.
2. Назаров І. Прокуратура України на шляху до європейських стандартів. *Право України*. 2007. № 2. С. 85-88.
3. Організація роботи та управління в органах прокуратури: навч. посіб. у запитаннях і відповідях / За заг. ред. М. К. Якимчука і І. В. Європіної. К.: Національна академія прокуратури України. 2009. 207 с.
4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

Чаплинський К. О.,
завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖІНОК І ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Під час військової агресії з боку росії дедалі збільшується кількість бойових дій. Незважаючи на це, з боку Збройних Сил України продовжується деокупація захоплених росією територій та здійснення у цих регіонах стабілізаційних заходів. За таких умов держава прикладає не аби яких зусиль щодо пришвидшення вступу України до Європейського співтовариства та

інтегрування до НАТО. Внаслідок цього Україна потребує продовження реформування економічної, соціальної й політичної основ суспільства враховуючи умови сьогодення.

На сьогодні криміногенна ситуація в державі значно ускладнилася. Спостерігається суттєва зміна структури та характеру злочинності, загальний рівень якої має тенденцію до зростання. Нажаль дедалі фіксується збільшення кількості насильницьких злочинів, особливо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості жінок і дітей.

Динамічні зміни у характері насильницьких злочинів й умовах боротьби з ними на сьогодні наочно демонструють необхідність створення сучасної дієвої методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості жінок і дітей в умовах воєнного часу.

В умовах сьогодення працівники правоохоронних органів прикладають не аби яких зусиль щодо документування злочинних дій відносно жінок і дітей на деокупованих територіях, а також тих, що залишаються в окупації. Такі категорії осіб нерідко потребують надання своєчасної невідкладної психологічної допомоги.

Проте низка фахівців звертають свою увагу на відсутність належної системи психологічної підтримки такої категорії осіб [1, с. 8-14]. Е. Скіба і К. Ткаченко зосереджують свою увагу на гендерні виклики сучасних суспільств, які мають низку невирішених правових та організаційних питань [2, с. 18-24].

На сьогодні законодавець знаходиться у постійному пошуку нових дієвих способів реагування держави і суспільства на кримінальні правопорушення та протидії злочинності, враховуючи певні негативні наслідки неефективності застосування лише традиційного кримінального переслідування і покарання [2].

Безперечно у цій діяльності головне місце законодавець приділяє питанням забезпечення основних прав, свобод і законних інтересів жінок та дітей. Посилена правова охорона жінок і дітей від злочинних посягань, особливо забезпечення нормального статевого розвитку неповнолітніх та статевої свободи й недоторканості є одним із головних пріоритетів держави.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості завдають шкоди здоров'ю, нормальному фізичному розвитку неповнолітніх, вони суттєво впливають та травмують їхню психіку й згубно позначаються на моральному формуванні майбутнього покоління. Суспільна небезпека кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості жінок і дітей міститься не лише в заподіюваній шкоді нормальному статевому розвитку неповнолітніх, яку об'єктивно заподіюють їх учиненням. Вона посилюється і тому, що ці протиправні діяння спричиняють серйозні моральні страждання близьким потерпілих, зокрема

батькам і членам родини. Зрештою, підвищена суспільна небезпека цих кримінальних правопорушень виявляється у власне суспільній небезпеці осіб, що їх вчинюють. Такі особи цинічно нехтують суспільною мораллю, законами держави, користуються довірливістю дітей, їхнім недостатнім життєвим досвідом, зухвало порушують етичні норми, що призводить до моральної деградації та порушення суспільних інтересів [3, с. 38].

Зважаючи на це, одним із першочергових завдань правоохоронних органів України, а саме Національної поліції, є захист жінок і дітей від різних протиправних посягань, особливо під час збройної агресії з боку росії. Враховуючи, що внаслідок поширення бойових дій дедалі збільшується кількість внутрішньо переміщених жінок і дітей. Така тенденція простежується особливо у зимовий період, внаслідок збільшення масових ракетних атак на енергетичну інфраструктуру держави. За цих умов така категорія громадян залишається дедалі більш вразливою та найменш захищеною.

Незважаючи на гарячу фазу військових дій, в рамках Всеукраїнського проекту «Вчені України єдині. Разом ми сильніші» науковці сумісно з працівниками правоохоронних органів, насамперед, Національної поліції, розроблюють методичні рекомендації з протидії кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості жінок і дітей в умовах воєнного часу.

Безумовно більшість таких наукових розробок стосується удосконалення методики розкриття й розслідування кримінальних правопорушень (особливо військових злочинів, сексуального насилля відносно жінок і дітей на окупованих територіях), профілактики злочинних проявів, а також покращення кримінальної процесуальної діяльності.

Сьогодні внаслідок військової агресії з боку росії Євроінтеграційні процеси всередині країни набирають нових обертів. На сьогодні Україна намагається у найкоротші терміни стати повноправним членом Європейського Союзу. Для цього потрібно продовжувати започатковані реформи, насамперед у правоохоронній сфері. З огляду на це, в Україні нині триває період комплексного реформування кримінального та кримінального процесуального законодавства, спрямованого на його гармонізацію з європейськими та міжнародними стандартами. У цьому процесі головні питання, які виносяться на порядок денний, повинні стосуватися основним напрямом і проблемним питанням забезпечення основних прав, свобод і законних інтересів людини, зокрема статевої свободи та статевої недоторканості жінок та дітей.

Список використаних джерел:

1. Korniienko Victoria, Sheviakov Oleksii, Schu Gao Han System of psychological support for the development of rehabilitation potential of power structures specialists. *Scientific journal «Philosophy, Economics and Law Review»*. Dnipropetrovsk state university of internal

affairs. Vol. 2. № 1. 2022. 239 p. Dnipro, 2022. С. 7-15. UDC 159.364.2. DOI: 10.31733/2786-491X-2022-1-7-15

2. Skyba Eleonora, Tkachenko Kateryna Gender challenges of modern societies. *Scientific journal «Philosophy, Economics and Law Review»*. Dnipropetrovsk state university of internal affairs. Vol. 1. № 2. 2021. 232 p. Dnipro, 2022. С. 18-24. UDC 340.12. DOI :10.31733/2786-491X-2021-2-18-24

3. Жук А. А. Охорона прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою : дисер. на здобуття наук. ступ. доктора філософії за спец. 081 «Право» / Жук Андрій Андрійович. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022. 268 с.

4. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Теоретичні та практичні основи криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей : дисер. на здобуття наук. ступ. доктора юридичних наук за спец. 081 «Право» / Нікітіна-Дудікова Ганна Юріївна. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022. 713 с.

Черненко А.П.,

доцент

кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРО ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ОКРЕМИХ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок широкомасштабних воєнних дій на території України країною-агресором змусив національного законодавця переглянути певні нормативно-правові акти та внести відповідні зміни, що враховують обстановку в країні (воєнний стан). Таких змін зазнав і Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України). У його структурі з'явився розділ IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Окрім згаданого розділу змін зазнали доволі багато інститутів КПК України. Зокрема, зміни торкнулися норми ст. 280 КПК України щодо підстав зупинення досудового розслідування. Чинна редакція ч. 1 ст. 280 КПК України «Підстави та порядок зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру» встановлює:

«1. Досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо:

1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його

участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

2) оголошено в розшук підозрюваного;

2-1) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

3) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;

4) наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану;

5) уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну. Рішення про зупинення досудового розслідування з цієї підстави оскарженню не підлягає» [1].

Як бачимо законодавець доповнив систему підстав зупинення досудового розслідування, що закріплені у п. п. 4 і 5 ч. 1 ст. 280 КПК України. Саме на цих нормах й хотілось би зосередити увагу наукової громадськості.

На наш погляд, законодавцю треба було б дати тлумачення поняття «об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану», проте, цей термін, на нашу думку, все ж не викликає великого занепокоєння у його розумінні. Думаємо, що всі обставини, які унеможливають подальше проведення досудового розслідування і якщо вони пов'язані з умовами воєнного стану, можна віднести до таких обставин. До них можна віднести проведення бойових дій на території де необхідно провести слідчі (розшукові) чи інші процесуальні дії, окупацію території, де проживають свідки, що виключає можливість їх допиту тощо. А ось п. 5 ч. 1 ст. 280 КПК України зі змістом: «уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну», на наш погляд, потребує певного тлумачення. До цього спонукають декілька обставин. Обставина перша – термін «уповноважений» у різних відмінках в КПК України зустрічається 213 разів, правда у контексті змісту п. 5 ч. 1 ст. 280 КПК України він вживається лише у п. 28 ч. 1 ст. 3, у ст. 201-1, у ч. 6 ст. 202, у п. 2 ч. 1 ст. 225, у п.2 ч.2 ст. 297-1, у ч. 1 та у ч. 3 ст. 297-4, у ч. 1 ст. 297-5, у ч. 3 ст. 323, у ч. 2 ст. 335, у ч. 1 ст. 539 КПК України, але у всіх статтях КПК України не дається тлумачення терміну «уповноважений орган, який приймає рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого». Звідси, не зрозуміло, що це за орган, який уповноважений приймати рішення щодо підозрюваного у кримінальному провадженні. Чи є він учасником кримінального процесу, які у нього повноваження тощо?

Обставина друга - за загальним правилом, рішення у кримінальному провадженні приймає слідчий, у певних випадках самостійно, а у деяких

випадках за погодженням з прокурором чи прокурор одноособово, або за клопотанням прокурора - слідчий суддя. Щодо органу, який уповноважений приймати рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого, ні практиці, ні теорії кримінального процесу не відомо. Але це питання є актуальним як для практики, так і для теорії кримінального процесу. Вивчення Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» не дало відповіді на це питання [2]. Публікації та коментарі щодо порядку передачі засудженого для обміну як військовополоненого теж не містять відповіді на нього [3]. Будем сподіватися, що практика прийняття рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого коли підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну та практика застосування зазначеної процедури зможе вирішити це питання. Звісно така практика буде вченими проаналізована і за необхідності удосконалена, з точки зору місця та повноважень уповноваженої особи на ухвалення рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого. Отже, чекаємо на публікації за даною тематикою.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2511>
2. Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>
3. Правовий механізм передачі засудженого для обміну як військовополоненого URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravovyi-mekhanizm-peredachi-zasudzenoho-dlia-obminu-yak-viiskovopolonenooho/>

Шаповалова І. С.,
суддя Павлоградського міськрайонного
суду Дніпропетровської області,
доктор філософії в галузі права

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правила мирного часу в умовах воєнного стану засвідчують свою недієвість та непристосованість до нових реалій, які вимагають швидких та рішучих дій, підпорядкованих єдиній меті – відсічі збройної агресії, а запровадження в Україні правового режиму воєнного стану створює особливі умови для діяльності органів державної влади, правоохоронних органів та більшості державних і суспільних інституцій, а обмеження прав і законних інтересів осіб стає вимушеною необхідністю для подолання їх наслідків та нормалізації життєво важливих сфер.

Проте, навіть в умовах правового режиму воєнного стану, відповідно до статті 12-2 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України не можуть бути обмежені [1]. Це означає, що суди зобов'язані працювати та відправляти правосуддя.

Водночас агресор цілеспрямовано нищить українську інфраструктуру, завдає удари по цивільних та енергетичних об'єктах, що вже призвело до запровадження операторами ринку електроенергії стабілізаційних відключень, які торкаються у тому числі судів і такі обставини вимагають законодавчих змін, які, зокрема, дозволять забезпечити проведення судового засідання в умовах воєнного стану.

Безпосередньо здійснення правосуддя не залежить від наявності у судовій установі електроенергії, а її відсутність не мала би суттєво впливати на хід судового розгляду.

Проте, окремі положення КПК України, сформульовані таким чином, що суд має здійснювати повне фіксування ходу судового засідання технічними засобами, що в умовах відсутності електроенергії стає неможливим.

Зокрема, положеннями ч.4 ст.107 КПК України визначено, що фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження під час розгляду питань слідчим суддею, крім вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та в суді під час судового провадження є обов'язковим [2].

В ситуації екстрених відключень електроенергії, або взагалі так званих «блекаутів», застосування положень ч. 4 ст.107 КПК України нівелюється,

однак оскільки, кримінальний процесуальний Закон не містить жодних виключень, які б дозволили слідчому судді або суду їх не застосовувати, що в свою чергу призводить до безальтернативного оголошення перерв у судових засіданнях, або їх відкладення, навіть у випадках коли суди об'єктивно мають можливість їх провести та стає гострою проблемою, коли йдеться про невідкладний судовий розгляд, наприклад, надання дозволу на проведення обшуку, або вирішення питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або продовження строку його дії.

До того ж, за положеннями п.7 ч.2 ст.412 КПК України, відсутність відповідного технічного запису судового засідання є безумною підставою для скасування судового рішення [2].

Більше того, Проектом Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» № 8219 від 23.11.2022 року, положення ст.412 КПК України пропонується уточнити та передбачити таку підставу для скасування судового рішення як невиконання вимоги про фіксування судового провадження за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження в суді першої або апеляційної інстанції [3].

Цілком підтримуючи мету цього законопроекту - створення законодавчих умов задля забезпечення поетапного початку впровадження ЄСІТС у кримінальне провадження, яке дозволить комплексно започаткувати підготовку до початку її функціонування на належному рівні в судах та органах і установах системи правосуддя, що на практиці буде сприяти дотриманню прав та обов'язків учасників кримінального провадження, дотримання строків у кримінальному провадженні, спростить та прискорить всі етапи судового розгляду тощо, автор вважає, що викладення положень ст.412 КПК України у згадуваній редакції, щонайменше має бути від терміновано до скасування правового режиму воєнного стану в Україні.

Реалії сьогоденного здійснення судового засідання у кримінальному провадженні мають бути орієнтовані на створення умов для реалізації судочинства в умовах, коли неможливо технічно реалізувати всі умови фіксування судового засідання.

Це в свою чергу зумовлює необхідність доповнення КПК України положеннями про те, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану, у разі об'єктивної неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, хід судового засідання фіксується секретарем судового засідання письмово у журналі судового засідання, в якому відображаються істотні моменти розгляду справи в тій послідовності, в якій вони мали місце в судовому засіданні.

Такі зміни, з одного боку, виглядають дещо ретроспективно, оскільки схожі норми були передбачені ст. ст.87, 87-1 КПК України 1960 р [4].

Однак, з іншого боку, вони є об'єктивно необхідними в умовах

воєнного стану у разі об'єктивної неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами у зв'язку з відсутністю електропостачання, інтернет-зв'язку, або через інші обставини непереборної сили.

Також, у випадку доповнення КПК України положеннями про те, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану, у разі об'єктивної неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами У випадках фіксування ходу судового засідання письмово у журналі судового засідання, можливо буде вести мову про те, що як виключення не підлягатимуть застосуванню положення статей 27, 107 та 343 КПК України, в частині повного фіксування судового засідання за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів, а відсутність у матеріалах провадження технічного носія інформації не є підставою для скасування судового рішення відповідно до пункту 7 частини другої статті 412 КПК України, за умови наявності у матеріалах справи журналу судового засідання.

Це дозволить, на нашу думку, забезпечити баланс прав та інтересів сторін щодо справедливого судового розгляду одним з елементів якого є фіксація судового засідання, за умови передбачення компенсаторного механізму гарантування такого права шляхом нормативної регламентації положень щодо строку складання журнал судового засідання; надання учасникам кримінального провадження права ознайомитися з таким журналом судового засідання та подати свої письмові зауваження щодо неповноти або неправильності його змісту тощо.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» № 8219 від 23.11.2022 року <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40876>.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України: від 28.12.1960 р. № 5290-17, із змін., станом на 18.09.2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

Шендрик Ю.В.,

викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Серед слідчих (розшукових) дій, які проводяться в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень, особливе місце займає обшук. Відповідно до ст. 234 КПК України, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, пошук знаряддя вчинення кримінального правопорушення або майна, яке було отримане в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Проведення обшуку викликає чи не найбільшу кількість скарг на дії правоохоронців і це не дивно, оскільки під час обшуку відбувається проникнення до житла чи іншого володіння особи, що тягне за собою фактичне втручання у приватне життя особи, вилучення її майна та створює інші перешкоди для звичайної життєдіяльності особи.

Найчастіше скарги стосуються безпосередньо процедури проведення обшуку і пов'язані із участю у проведенні даної слідчої дії співробітників оперативних підрозділів; сумнівами в особі запрошених понятих; недопущенням адвоката до місця проведення обшуку; вилученням майна, дозвіл на відшукання якого не надано ухвалою суду; порушенням поваги до людської гідності; пошкодженням майна внаслідок зламу входних дверей, пересування та розбирання меблів, відкриття сейфів; вказаний перелік можна продовжувати ще досить довго.

З початком повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну кримінальних правопорушень не стало менше, відповідно, необхідність у проведенні обшуків виникає постійно. Досить актуальним у сучасних умовах постає питання співвідношення між необхідністю дотримання прав людини при проведенні обшуку та необхідністю швидкого проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на пошук доказів вчинення кримінального правопорушення.

Аналізуючи зміни до КПК України щодо проведення обшуку, які відбулися впродовж дії воєнного стану, слід зазначити наступне.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 №2201-IX абз.3 п.1 ч.1 ст. 615 викладено у наступній редакції: «При

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису». [2]

Тобто, для прийняття рішення про проведення обшуку без залучення понятих, необхідна наявність відповідних підстав для застосування цієї норми. Як зазначає Тетерятник Г., абзац 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України становить виняток із загального права, який обумовлюється двома підставами:

– об'єктивна неможливість залучення понятих, тобто відсутність (поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію) внаслідок певних обставин, умов проведення процесуальної дії можливості залучити зазначених суб'єктів;

– потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих (така небезпека логічно пов'язана із обстановкою та обставинами за яких проводиться відповідна процесуальна дія, оцінка яких вказує на реальну можливість впливу, виникнення певних умов, факторів, які можуть ставити під загрозу життя чи здоров'я понятих). [3]

На нашу думку, зазначені зміни є доцільними і позитивним чином впливають на розслідування кримінальних правопорушень, оскільки в теперішній час чи не кожен обшук несе потенційну небезпеку для тих, хто його проводить. Однак, необхідно зауважити, що з урахуванням існуючої загрози енергетичної кризи, питання щодо здійснення безперервного відеозапису також потребує подальшого уточнення, оскільки можуть виникнути такі обставини, за яких здійснити такий відеозапис буде об'єктивно неможливо.

Також слід зазначити, що Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 №2462-IX, внесено зміни до абз.5 ч.1 ст. 615 КПК України, відповідно до яких за відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених зокрема статтями 233-235 КПК України, такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. [4]

Вказане положення надає можливість слідчому, прокурору, при отриманні відповідної інформації про місцезнаходження доказів або розшукуваних осіб, вчасно вжити заходів щодо вилучення та збереження доказів у кримінальному провадженні, або затримання осіб, які перебувають у розшуку. В цілому, на нашу думку, зазначені зміни є доцільними в умовах

воєнного стану та позитивним чином впливають на ефективність досудового розслідування. При цьому слід зазначити як обов'язкову умову при прийнятті керівником органу прокуратури відповідного рішення наявність обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді.

Разом з тим, є декілька проблемних питань, які потребують подальшого врегулювання та внесення змін до КПК України.

Так, дотепер проблемним питанням є підстави участі працівників оперативних підрозділів у проведенні обшуку. Відповідно до ч.1 ст. 236 КПК України, ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. [1]

Звичайно ми розуміємо, що слідчий або прокурор досить рідко проводить обшук самостійно, і це пов'язано не тільки із складністю зазначеної слідчої (розшукової) дії, а навіть з міркувань безпеки. Однак, відсутність у КПК України прямого закріплення підстав участі у проведенні обшуку оперативних підрозділів породжує численні скарги.

Також потребує уточнення положення КПК України щодо подальшого руху речей і документів, вилучених в ході обшуку. Якщо питання щодо речей і документів, не зазначених в ухвалі суду про проведення обшуку, фактично вирішено - згідно ч. 7 ст. 236 КПК України, вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. [1] Таким чином, рішення щодо цих речей і документів приймається відповідно до вимог гл. 16 КПК України.

Разом з цим, проблемні питання, як не дивно, виникають саме щодо речей і документів, дозвіл на відшукання яких надано ухвалою про дозвіл на проведення обшуку. Чи потрібно обов'язково накладати арешт на це майно, якщо воно, наприклад, є речовим доказом у кримінальному провадженні – це питання викликає численні дискусії як серед науковців, так і серед практичних працівників, навіть є випадки, коли слідчі судді одного і того ж суду можуть додержуватися різної думки з цього приводу. Тому, на наш погляд, це питання потрібно вирішити шляхом внесення відповідних змін до ст.ст. 170, 236 КПК України, з метою чіткого визначення статусу такого майна (тобто, чи є воно тимчасово вилученим майном, чи ні) та дій, які із ним необхідно вчинити.

Таким чином, незважаючи на внесені до КПК України зміни щодо підстав та порядку проведення обшуку в умовах воєнного стану, існуючі проблемні питання потребують подальшого вирішення, з метою ефективного використання під час здійснення досудового розслідування такої слідчої (розшукової) дії як обшук та недопущення визнання отриманих під час її проведення доказів недопустимими.

використовуючи для цього сенсаційність та інші прийоми привертання уваги, різні методи маніпулятивного впливу на психіку людей [2, с.83]. До того ж з'явилася в соціальних мережах безліч «аматорів-журналістів», які подають багато інформації неперевіреної, «гарячої», яка коментується ними на власний розсуд, з позиції «особистої думки», емоційно забарвленої через особисті переживання та почуття.

На зміст повідомлень, що передаються ЗМІ, найчастіше впливають економічні, політичні та ідеологічні фактори.

У зв'язку з тим, що інформація сприймається людиною селективно, залежно від наявних психологічних установок, ініціатори інформаційного впливу прагнуть ефективно чинити його на масову свідомість з урахуванням готовності аудиторії сприймати ту чи іншу інформацію. Що ми можемо наразі спостерігати з каналів російського телебачення. Яким би досвідом виявлення психологічних маніпуляцій людина не володіла, вона не в змозі організувати та здійснювати в повному обсязі зустрічний контрманіпулятивний вплив. Це відбувається перш за все через те, що канали засобів масової телекомунікації є одностороннім інструментом інформаційно-психологічного впливу їх власників на споживачів інформації.

Найголовнішою обставиною та характеристикою маніпулятивного інформування є те, що, пропонуючи слухачам або читачам здійснити свій власний розсуд, ЗМІ створюють лише ілюзію незалежності, об'єктивності, можливості вибору з-поміж різних думок[3, с.218].

Актуальним постає питання існування спеціальних структур і процедур виявлення ознак використання способів прихованого психологічного впливу та захист від нього. Від ефективності діяльності цих структур та використання захисних заходів залежить інформаційно-психологічна безпека та повноцінне існування соціальних суб'єктів, як органи влади та державного управління, громадсько-політичну та економічні організації та інші складні соціальні суб'єкти.

Дослідження вчених щодо виявлення індивідуальних особливостей особистості з низьким порогом опору інформаційного впливу та формуванню ефективної моделі психологічного захисту від маніпуляції довели, що особи з високим рівнем нейротизму зазвичай реагують на незвичну, «тривожну» інформацію швидше, ніж більш стабільні особи. У таких осіб спостерігається подовжена реакція, яка триває навіть після надання неприємної для них інформації (стимулів), ніж у осіб з високим рівнем стабільності. Інтроверти з високим рівнем нейротизму більш піддані негативним емоційним станам: тривозі, погрозі та ворожості, через те, що більш вразливі до зовнішнього впливу[4, с.27].

Аналізуючи спеціалізовану літературу за даною тематикою, слід відзначити базові методи психологічного захисту від маніпуляції в інформаційно-психологічній взаємодії, які є альтернативою для збереження психічного здоров'я[5]:

- уникнення (у мас-комунікаційних ситуаціях цей метод можна використовувати через відключення певних каналів ЗМІ, підписок в соціальних мережах, перегляду конкретних програм, у Ютубі – відеороликів, відмова від читання деяких статей, повідомлень і т. п.);

- витіснення (у взаємодії зі ЗМІ, соціальними мережами це проявляється у полегшеній формі за аналогом «уникнення»; а у більш консервативному прояві можуть бути намагання фізичного знищення джерела комунікації);

- управління (у мас-комунікаційних ситуаціях це керування фактично неможливо; у деяких ситуаціях може бути певний ефект від зміни рейтингу популярності визначених каналів, підписників, зменшення або збільшення перегляду преси і т. п.);

- приховування (у масово-комунікаційних ситуаціях відтермінування реакцій, передчасних висновків та оцінок, затримка або відмова від дій та вчинків, які викликані інформаційним впливом (для подальшого раціонального та зваженого аналізу із залученням додаткових даних));

- ігнорування (контроль інформації про джерела впливу, наявності або характері загрози (небезпеки); обмеження кількості такої інформації або її викривлене сприйняття).

Отже, безперечно, інформація є неминучим етапом прогресу та розвитку сучасного суспільства. Але існує нагальна потреба у необхідності створення інтегрованої психокорекційної роботи з людьми, які піддаються маніпуляції з боку ЗМІ, соціальних мереж, Інтернету, з метою підвищення їх толерантності до зовнішнього впливу, симулювання розвитку функцій самоконтролю, формування критичної установки до інформації, яка надходить. Адже ці якості є складовою психічного здоров'я людини і суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Глушенко С. Д. Соціально-психологічні особливості Інтернет-аддиктивної поведінки особистості / С. Д. Глушенко // Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей. – Частина І. – К.: Університет «Україна», 2008. – 547 с.

2. Лісовський П. М. Маніпуляція свідомістю: сутність, структура, механізм у сучасному трансформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз). Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 200 с.

3. Юдін О. К. Інформаційна безпека держави: навч. посібник, за ред. О. К. Юдін, В. М. Богуш. Харків, 2005. 576 с.

4. Богдан М. С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж // М. С. Богдан, О. В. Горецька // Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування. – 2014. – С. 25-29.

5. Бауман З. Соціальні мережі – це пастка. URL: <http://www.zbruc.eu/node/47024>

Шиян А.Г.,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан [1]. Введення такого правового режиму тягне за собою низку особливостей, у тому числі пов'язаних із частковим тимчасовим обмеженням конституційних прав громадян. Такі обмеження можуть проявлятися щодо встановлення особливого режиму в'їзду та виїзду, перевірки документів, запровадження комендантської години, відчуження та вилучення майна усіх форм власності для забезпечення потреб оборони тощо.

Враховуючи нестабільність національної безпеки України на сучасному етапі і ведення бойових дій на окремих ділянках нашої країни, питання, що стосуються особливостей функціонування державного апарату в умовах воєнного стану є надважливими.

З метою наближення кримінальної процесуальної діяльності до воєнних реалій, Верховна Рада України прийняла низку законів, у тому числі тих, що спрямовані на регламентацію питань кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Так, 14 квітня 2022 року був прийнятий Закон України № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [2]. В ньому підкреслено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у розділі IX-1 Кодексу. Цим Законом змінено назву розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Також доповнено ст. 615 КПК.

З-поміж усіх нововведень видається за необхідне звернути увагу на деякі повноваження керівника органу прокуратури під час досудового розслідування.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 615 КПК в редакції Закону № 2201-IX від 14 квітня 2022 року передбачено істотне розширення повноважень прокурора шляхом

делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань, а саме про:

- здійснення приводу (ст. 140 КПК);
- тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 163, 164 КПК);
- накладення арешту на майно (ст.ст. 170, 173 КПК);
- розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу (ст. 186 КПК);
- забезпечення прибуття особи для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ст. 187 КПК);
- розгляд клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу та постановлення ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 189, 190 КПК);
- загальні обов'язки щодо захисту прав людини (ст. 206 КПК);
- строки досудового розслідування (ст. 219 КПК);
- проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК);
- проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження (проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК), обшук (ст.ст. 234, 235 КПК), отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК);
- надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 246–248 і 250 КПК);
- продовження строку досудового розслідування (ст. 294 КПК);
- обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152–156-1, 185, 186, 187, 189–191, 201, 255–255-2, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 КК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог ст. 37 цього Кодексу за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженими з прокурором.

Варто зазначити, що ці повноваження керівника органу прокуратури у випадку неможливості виконання слідчим суддею в установлені законом строки відповідних повноважень стосуються всіх злочинів без винятку. Водночас той перелік, що міститься у ст. 615 КПК, стосується виключно повноважень прокурора на обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком до 30 днів.

У цьому взаємозв'язку увагу деяких правників викликав визначений цим Законом термін «керівник органу прокуратури», якими, як відомо, є Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, керівник окружної

прокуратури та їх перші заступники і заступники. Так, суддя Касаційного кримінального суду С. Фомін зауважив, що чинна редакція ст. 615 КПК діє з 01.05.2022. Водночас Законом «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15.03.2022 № 2137-IX розд. XI «Перехідні положення» КПК доповнено п. 20-7. У ньому йдеться про те, що під час дії надзвичайного або воєнного стану тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у пп. 2, 5, 7, 8 ч. 1 ст. 162 КПК, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з **керівником прокуратури**. Чи варто ототожнювати поняття «керівник прокуратури» та «керівник органу прокуратури»? На думку С. Фоміна, це не зовсім правильно, оскільки з огляду на Закон України «Про прокуратуру», де зазначено, що відповідні прокурори мають заступників, поняття «керівник прокуратури» значно вужче, ніж поняття, що міститься в КПК, - «керівник органу прокуратури».

Друге, на що суддя звернув увагу: чи продовжують діяти положення п. 20-7 «Перехідних положень» КПК після внесення змін до ст. 615 цього Кодексу, а саме - п. 2 ч. 1 цієї статті. «Дехто вважає, що положення п. 20-7 продовжує діяти. Але з цим не можна погодитися з таких підстав. Перехідні положення діють тимчасово, до того часу, коли законодавець внесе в тіло закону відповідні зміни. Крім того, за наявності колізії норм права у цьому випадку потрібно керуватися правилом: застосовується той закон, який був прийнятий пізніше. До того ж, якщо йдеться про захист прав осіб, які можуть бути обмежені під час кримінального провадження, то, безумовно, більш сприятливою є редакція чинного п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК», - зауважив суддя [3].

Слід мати на увазі, що Законом України № 2462-IX від 27 липня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» [4], перелік повноважень керівника органу прокуратури щодо виконання окремих функцій слідчого судді скорочено. Так, порівняно з попередньою редакцією ст. 615 КПК, відтепер останній не уповноважений обирати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк до 30 днів, як це було дозволено йому у виключних випадках раніше. Водночас керівник органу прокуратури за умови об'єктивної неможливості вирішення вказаних питань слідчим суддею досі уповноважений: вирішувати питання про привід; розглядати клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; вирішувати питання про накладення арешту на майно; проводити допит, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування; вирішувати питання про дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи; вирішувати питання про отримання зразків для проведення експертизи; розглядати клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії; розглядати клопотання про продовження строків

досудового розслідування у межах строків, визначених п.п. 2,3 ч. 3 ст. 294 КПК.

Законом № 2462-IX від 27.07.2022 року також встановлено, що рішення щодо зазначених питань приймаються у формі постанов та мають містити належне обґрунтування правомірності здійснення керівником органу прокуратури повноважень слідчого судді. Крім того, на керівника органу прокуратури у такому випадку покладається обов'язок забезпечення прав особи, до якої застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою відповідно до ст. 206 КПК України, у тому числі щодо перевірки законності підстав такого тримання.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Закон України № 2201-IX від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

3. Грабський О. Які питання виникли у судів щодо недавніх змін до КПК / Закон і бізнес від 15.07.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/152116.html>.

4. Закон України № 2462-IX від 27 липня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text>.

Щербаковський М. Г.

завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ХАРАКТЕР ЗНАТЬ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА

Поняття спеціальних знань найбільш дискусійне в процесуальній та судово-експертній літературі, є предметом багаторічних наукових суперечок, породжує різні численні тлумачення. Пояснюється така обставина тим, що процесуальне законодавство не розкриває поняття спеціальних знань. Пошук відповідей на сутність спеціальних знань є необхідним як для судової практики, покликаної сприяти вирішенню завдань судочинства на єдиних правових підставах, так і для теорії. Це особливо важливо з огляду на існуючу в літературі різницю поглядів на характеристику спеціальних знань

та конкретних його носіїв у кримінальному, цивільному, адміністративні процесах.

У зв'язку із затребуваністю використання спеціальних знань у судочинстві є численні пропозиції авторів встановити визначення поняття «спеціальні знання» у нормах права, включивши його до вітчизняної термінологічної бази. В даний час має місце безліч формулювань та визначень даного поняття. Усталеним є включення до поняття спеціальних знань таких складових як спосіб їх набуття, відмінність від інших «неспеціальних» знань, форма реалізації, ціль використання, суб'єкти використання та застосування і ін.

Найбільш спірним є питання про віднесення знань у галузі права до спеціальних. Не заглиблюючись в обговорення всіх критеріїв спеціальних знань, вважаємо, що термін «спеціальні знання» виник і використовується виключно у правовій сфері на протигагу юридичним знанням професійних учасників судочинства. Спеціальні знання як поняття епістемологічне на практиці не можуть бути відділені від їх носіїв – обізнаних осіб.

У теорії та практиці основними носіями спеціальних знань розглядаються експерт та спеціаліст. Виходячи з різних процесуальних функцій цих учасників кримінального провадження, значення результатів діяльності в доказуванні, можна стверджувати, що структура знань, якими повинні володіти ці обізнані особи, суттєво відрізняється.

Процедура залучення експерта строго регламентована законами, а основною його функцією, результатом процесуальної діяльності є письмовий висновок, який відноситься до джерел доказів (ст.ст. 69, 84 КПК України). Оскільки змістом роботи та обов'язком експерта в кримінальному процесі є проведення об'єктивного й обґрунтованого дослідження, то очевидно, що основу його спеціальних знань становлять знання наукового характеру. Вказані знання мають дві складові – наукові знання материнських наук, які отримуються під час навчання у закладі вищої освіти; додаткові експертні знання відповідно виду експертизи, які здобуваються особою в процесі підготовки для отримання кваліфікації судового експерта з певної спеціальності. В ході підготовки фахівець опановує судово-експертними методиками дослідження об'єктів, які використовуються для вирішення типових завдань відповідного виду експертиз. Законом експертові заборонено «проведення експертизи для з'ясування питань права» (ст. 242 КПК України). Звідси можна дійти висновку, що в структуру спеціальних знань експерта, які застосовуються під час експертного дослідження, не входять правові знання. Однак, крім спеціальних знань експерту як учаснику процесу необхідно володіти мінімумом додаткових правових знань про процесуальну процедуру проведення експертизи, права, обов'язки та відповідальність експерта, правильне процесуальне оформлення отриманих висновків та ін. Вказані знання необхідні обізнаній особі для виконання функцій судового експерта в кримінальному провадженні.

У кримінальному провадженні спеціаліст виконує три функції (ст. 71 КПК України): надає висновок, який є джерелом доказів під час розслідування кримінальних проступків (ст. 298-1 КПК України); надає безпосередню технічну допомогу слідчому або суду у збиранні доказів; надає консультації, пояснення, довідки з питань, що потребують відповідних спеціальних знань. Кожна з наведених функцій вимагає від обізнаної особи, яка залучається як спеціаліст, застосування якісно неоднорідних та різних за обсягом знань.

Оскільки висновок спеціаліста має відповідати вимогам до висновку експерта (ст. 300 КПК України), то для надання цього процесуального документу спеціаліст має володіти такими ж знаннями й такого ж рівня як експерт. Таким чином, для виконання вказаної функції спеціаліст повинен мати певну вищу освіту та додаткові експертні знання відповідного виду експертизи.

Збирання доказів, якими є сліди правопорушень, передбачає їх пошук, виявлення, фіксацію, вилучення та зберігання. Залучення відповідного спеціаліста суттєво сприяє слідчому у збиранні доказів, оптимізує процес проведення слідчих (розшукових) дій. Спеціаліст допомагає слідчому у встановленні фактів, що знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку, де та які сліди можна виявити, в яких випадках та як застосувати техніку для їх збирання. Під час проведення слідчих (розшукових) та судових дій спеціаліст використовує спеціальні знання, що можуть бути як різного рівня науковими, так й практичними залежно від мети залучення обізнаної особи. Крім того, для збирання типових матеріальних слідів правопорушень доцільно додержуватися загальних правил, що вироблені у криміналістиці. Тому крім спеціальних (неправових) знань спеціаліст може використовувати також криміналістичні знання, що відносяться до правових.

Цілком очевидно, що задля виконання своїх обов'язків у кримінальному провадженні щодо надання висновку та збирання доказів особа, яка залучена як спеціаліст, має знати окремі процесуальні норми, що визначають його процесуальну компетенцію як учасника процесу.

Крім допомоги у збиранні слідів правопорушення ще однією функцією спеціаліста є давання усних консультацій або письмових роз'яснень (ст. 360 КПК України), довідок, які не є джерелами доказів але допомагають слідчому у пошуку нових доказів, а також сприяють дослідженню та оцінці вже наявних доказів. Проте пояснення і роз'яснення та довідки зі спеціальних питань не визнаються законодавцем джерелами доказів. Для отримання роз'яснень та пояснень закон не передбачає заборони на постановку спеціалісту певних питань, у тому числі правового характеру. Показово, що чинним законодавством передбачена можливість надання консультацій у формі правової допомоги професійним учасникам кримінального провадження у касаційній інстанції. Так, суддя-доповідач у разі необхідності звертається до фахівців-правознавців Науково-консультативної ради при

Верховному Суді стосовно підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду (ст. 434² КПК України). Рада утворюється з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права, а підготовлені ними пояснення сприяють винесенню законного й обґрунтованого рішення у складних ситуаціях правозастосування. Вважаємо, що спеціаліст в галузі права може вирішувати такі ж складні питання під час досудового слідства та розгляду справи в суді першої інстанції. Зазначимо, що близька за метою використання обізнана особа – «експерт з питань права», висновок якого не має доказового значення, введена в цивільний (ст. 73), адміністративний (ст. 69) та господарський (ст. 70) процесуальні кодекси.

Таким чином, до спеціаліста не висуваються чіткі вимоги щодо характеру спеціальних знань і рівня освіти. Спеціаліст може володіти і застосовувати у кримінальному судочинстві знання з будь-якої галузі, включаючи право, аде з урахуванням функцій, які він має виконувати.

Підсумовуючи викладене, можна надати таку характеристику знань, якими має володіти експерт та спеціаліст у кримінальному провадженні.

Знання судового експерта.

1. Необхідні для експертного дослідження:

- спеціальні базові наукові знання материнських наук на рівні вищої освіти;
- спеціальні додаткові експертні знання відповідного виду експертизи.

2. Необхідні для участі у кримінальному провадженні:

- окремі правові (процесуальні) знання щодо проведення експертизи.

Знання спеціаліста.

1. Необхідні для надання висновку:

- спеціальні базові наукові знання материнських наук на рівні вищої освіти;
- спеціальні додаткові експертні знання відповідного виду експертизи.

2. Необхідні для надання практичної допомоги у збиранні доказів під час проведення слідчих (розшукових) та судових дій:

- спеціальні наукові або практичні або окремі правові (криміналістичні) знання.

3. Необхідні для участі у кримінальному провадженні:

- окремі правові (процесуальні) знання щодо залучення спеціаліста.

4. Необхідні для надання консультацій, пояснень, довідок:

- спеціальні наукові або практичні або будь-які правові знання.

Юрчишин В. М.,
професор кафедри міжнародної
та кримінальної юстиції Чернівецького
навчально-наукового юридичного
інституту НУ "ОЮА",
доктор юридичних наук, професор

Скляк І.А.,
Голова Першотравневого
районного суду м. Чернівці,
кандидат юридичних наук

ПОВНОВАЖЕННЯ КЕРІВНИКА ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З прийняттям у 2012 р. нового КПК України, судовий контроль зайняв одне з провідних місць у досудовому розслідуванні [1]. Більше того, всі норми КПК України повністю узгоджуються з конституційними, запроваджена детальна правова регламентація процедури здійснення слідчим суддею судово-контрольної функції, чітко визначенні об'єкт і межі судового контролю у досудовому розслідуванні. Необхідність судового контролю у досудовому розслідуванні обумовлена розподілом державної влади на законодавчу, виконавчу і судову (ст. 6 Конституції України) та визначенням судових органів основними гарантіями захисту прав людини і громадянина (ст. 124 Конституції України) [2, с.52]. Відповідно до цього, будь-яке обмеження конституційних прав, свобод і законних інтересів особи, в тому числі і в стадії досудового розслідування, можливі тільки на основі судового рішення [3, с.316].

Крім основного призначення судового контролю - захист прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, він також сприяє ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень і забезпеченню оптимальних умов для відправлення правосуддя [4, с.317]. Остання мета найбільше характеризує основне призначення і сутність судового контролю у досудовому розслідуванні. Дане концептуальне положення не тільки вказує на контрольний характер судової діяльності у досудовому розслідуванні, але й на зв'язок останньої з подальшим судовим розглядом.

Процесуальний керівник розглядає клопотання слідчого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження і приймає рішення про дачу чи відмову дачі згоди на його розгляд слідчим суддею, при цьому це не формально-механічний процес, а відповідальне юридичне рішення, що вимагає від прокурора ретельного дослідження всіх матеріалів досудового розслідування, яким слідчий обґрунтовує потребу проведення слідчої (розшукової) дії чи прийняття слідчого (розшукового) рішення [5,

с.219]. Тому вимоги, що висувалися тоді, коли остаточне рішення з цього питання прокурор приймав сам, є обов'язковими і сьогодні. При обґрунтуванні рішення про дачу дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії чи обрання запобіжного заходу слідчий суддя не має права вносити до своєї ухвали будь-які дані, не зазначенні у клопотанні слідчого, адже в іншому випадку суддя виконуватиме не властиву йому функцію. Більш того, скарга слідчого на рішення процесуального керівника про відмову дачі згоди на звернення з клопотанням до слідчого судді розглядається лише вищестоящим прокурором, який приймає з цього питання остаточне рішення, що не підлягає оскарженню до суду (ч.4 ст.313 КПК України).

Сам слідчий суддя за власної ініціативою приймати подібні рішення не уповноважений. Хоч роль судового рішення тут є вирішальною і суттєво підвищує доказове значення матеріалів досудового розслідування, але вона суттєво обмежена обов'язковим надходженням клопотання чи скарги. А це свідчить не на користь наявності органів судової влади нової самостійної кримінально-процесуальної функції – судового контролю у досудовому розслідуванні. Скоріше за все, контрольні повноваження – це лише аспект єдиної, неподільної, конституційної функції правосуддя, пов'язаний з якісною підготовкою матеріалів розслідування до судового розгляду, що є однією зі складових цієї функції.

З метою забезпечити швидке, повне та неупереджене досудове розслідування кримінальних правопорушень в районі проведення антитерористичних операцій виникла необхідність повернути тимчасово прокурору функції забезпечення заходів кримінального провадження, а тому, 12 серпня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закони, що регламентують певні повноваження правоохоронних органів у районі проведення АТО: Закони України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції» [6], «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичних операцій осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад ніж 72 години» [7]. Цими законами передбачено, що прокурор в ході досудового розслідування окремих кримінальних правопорушень у районі проведення антитерористичних операцій без рішення суду вирішує питання про здійснення обшуку житла чи іншого володіння особи, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також про тримання особи під вартою на строк до 30 діб.

24.02.2022 р. Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» введено воєнний стан в Україні [8]. Воєнний стан – це особливий правовий режим, який може бути введеним в Україні на всій її території чи в окремих її місцевостях, у випадках збройної агресії або ж загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її

територіальній цілісності. Такому правовому режиму властиві наступні ознаки: надання додаткових повноважень представникам окремих державних органів (зокрема, наприклад, органам виконавчої влади, військовим командуванням); можливість обмеження конституційних прав і свобод громадянина у встановлених законом виключних випадках та порядку; настання особливого періоду для проведення мобілізації; початок дій окремих норм Кримінального Кодексу України (далі – ККУ), властивих військовому періоду тощо [9].

Правовий режим воєнного стану, відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” від 12 травня 2015 року, визначає порядок функціонування органів державної влади в умовах збройної агресії та загрози національній безпеці, незалежності, територіальній цілісності держави, проте він не у повній мірі регулює ситуацію, яку зумовлює збройний конфлікт. При цьому норми міжнародного гуманітарного права закріплюють правову рамку, крізь яку оцінюється поведінка сторін конфлікту та які їх дії можуть становити найтяжчі міжнародні злочини - порушення законів та звичаїв війни. З лютого цього року правоохоронна система України опинилась під своєрідною “лавиною” таких правопорушень. З однієї сторони, фіксуються факти вчинення воєнних злочинів, як, наприклад, напади на цивільні об'єкти, вбивства цивільних осіб, сексуальне насильство та інші, які вимагають належної уваги до деталей, значних зусиль для проведення розслідування та відповідних знань міжнародних стандартів для здійснення належної правової кваліфікації діянь. З іншої сторони, значна кількість фактів правопорушень, спрямованих проти національної безпеки, вимагають системного залучення ресурсу правоохоронних органів для їх дослідження. На фоні цього залишаються загальнокримінальні правопорушення як маркер правопорядку у будь-якому регіоні. Тому в цих умовах вкрай важливо аби кримінальне процесуальне законодавство України надавало всі можливості для системи правосуддя виконувати покладені на неї поточні завдання та подолати нові виклики.

Ведення активних бойових дій та відсутність у правоохоронних органів України доступу до територій, де було вчинено злочини, зумовлюють виникнення проблем на етапі здійснення досудового розслідування, зокрема щодо: особливостей проведення окремих процесуальних дій (зокрема, дистанційний допит свідків, огляд та збереження інформації з відкритих джерел), прийняття та оформлення процесуальних рішень (у тому числі щодо доступу до суду), здійснення досудового розслідування за відсутності підозрюваного (*in absentia*), відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, удосконалення системи захисту свідків, потерпілих, фахівців, що працюють з такою категорією справ, зміна строків розслідування такої категорії справ (не мають спливати щонайменше до деокупації територій, де вчинено злочин). Ці проблеми залишаються актуальними з 2014 року, проте наразі значно розширилась географія територій, у межах яких вони виникають.

З 24 лютого 2022 року до Кримінального процесуального кодексу України вже дев'ять разів були внесені зміни. Зокрема, редакція статті 615 Кодексу, яка встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, вже змінювалась три рази. Верховна Рада України продовжує розглядати законопроекти різного спрямування, які пропонують зміни до кримінального процесуального законодавства України.

Так, 27 липня 2022 року Верховна Рада України проголосувала в цілому за Закон України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану”. Як зазначено у пояснювальній записці, з метою забезпечення оперативного та ефективності розслідування злочинів в умовах воєнного стану, та особливо в районах проведення активних бойових дій або максимально наближених до них територіях, слід внести відповідні зміни до статей 238, 241, 615 КПК України, щодо визначення порядку видачі трупу, освідування особи, затримання осіб, обрання або продовження строку тримання під вартою. Крім цього розширено повноваження керівника органу прокуратури. Зокрема, у п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань, а саме про:

- здійснення приводу (ст. 140 КПК України);
- тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 163, 164 КПК України);
- накладення арешту на майно (ст.ст. 170, 173 КПК України);
- застосування або зміну запобіжного заходу (ст. 186 КПК України);
- застосування запобіжного заходу (ст. 187 КПК України);
- дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу (ст.ст. 189, 190 КПК України);
- строки досудового розслідування (ст.ст. 219, 249 КПК України);
- проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України);
- проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження (проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України), обшук (ст.ст. 234, 235 КПК України), отримання зразків для проведення експертизи (ст. 245 КПК України);
- дозвіл на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (ст.ст. 233–235 КПК України);
- відібрання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України);
- надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 246–248 і 250 КПК України);
- обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на

строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152–156-1, 185, 186, 187, 189–191, 201, 255–255-2, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 КК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину [10].

Варто зазначити, що ці повноваження керівника органу прокуратури у випадку неможливості виконання слідчим суддею в установлені законом строки відповідних повноважень стосуються всіх злочинів без винятку. Водночас той перелік, що міститься у ст. 615 КПК України, стосується виключно повноважень прокурора на обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком до 30 днів.

Висновок: протидія злочинам, які скоюються під час воєнного стану, вимагає від правоохоронних органів не тільки мобільності та узгодження дій, а в першу чергу оперативності, а тому тимчасове розширення функцій прокурора щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування є доцільним.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 6 квітня 2020р. : (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2020. - 420 с. – (Кодекси України).
2. Конституція України: чинне законодавство: Офіц. текст, - К.: Алерта, 2016.-80 с.
3. Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 19-ге, доповн. і перероб. Київ: Алерта. 1128 с.
4. Тертишник В. М. Конституція України – Науково-практичний коментар. Київ: Алерта. 2022. 430 с.
5. Кримінальний процес України: академічний курс у 3 т. Т.1: Загальна частина / (В.Т. Нор, Н.Р. Бобечко, М.В. Багрій та ін.); за ред. акад. НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора, д-ра юрид. наук, проф. Н.Р. Бобечка. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
6. Закон України від 12.08.2014 р. «Про внесення змін до кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» // Відомості Верховної Ради, 2014.-№39,-Ст.2008.
7. ЗАКОН УКРАЇНИ Про внесення змін до Закону України "Про боротьбу з тероризмом" щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 39, ст.2007)
8. Указ Президента України 64/2022 від 24 лютого 2022 року URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
9. Васильєв С. В., Маляр С. А. Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 3 (3). С. 22–30.
10. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану»: Закон України від 27 липня 2022р. №2462-IX. Голос України. 2022. №174.

Юсупов В.В.,

провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та
судової експертології навчально-
наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На сучасному етапі в умовах повномасштабного збройного вторгнення росії в Україну змінюються пріоритети правоохоронної діяльності. Евакуація людей, документування воєнних злочинів, ексгумація, розмінування, охорона правопорядку в умовах бойових дій – це щоденні виклики працівникам поліції та фахівцям інших правоохоронних відомств.

Саме працівники поліції, які повертаються до визволених населених пунктів, беруть громадян під правовий захист.

Нині головні функції слідчих, спеціалістів-криміналістів, вибухотехніків та інших фахівців Національної поліції України (далі – НПУ) у де окупованих регіонах держави полягають у здійсненні ексгумації тіл з місць поховань, виявленні та знешкодженні снарядів, гранат, різноманітних вибухових пристроїв, тощо.

В умовах зміни вектору практичної діяльності працівники НПУ потребують науково-методичного забезпечення спеціальної правоохоронної діяльності, зумовленої веденням активних військових дій в Україні.

Отже, однією з важливих складових правоохоронної діяльності є криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сучасних умовах – умовах ведення активних воєнних дій.

Криміналістичне забезпечення є багатоплановою науковою категорією. Різні науковці до її структурних елементів відносять інформаційне, науково-криміналістичне, кадрове, методичне, експертно-криміналістичне та інші види забезпечення.

Позитивним у цьому аспекті слід відмітити накопичений досвід криміналістів Національної академії внутрішніх справ (далі – НАВС), які в цілому утворюють криміналістичну наукову школу провідного закладу вищої освіти системи МВС України.

Низка відомих криміналістів НАВС доклали зусиль до розвитку наукової категорії «криміналістичне забезпечення розслідування злочинів», серед них засновники власних наукових шкіл: М.В. Салтєвський, В.П. Бахін,

В.С. Кузьмічов, А.В. Іщенко, В.К. Весельський, Є.Д. Лук'янчиков, О.В. Рибальський, В.Г. Хахновський, П.Д. Біленчук та ін.

Водночас, саме професор А.В. Іщенко доклав чимало зусиль до формування окремої теорії – криміналістичного забезпечення протидії злочинності [1, с. 628].

Під науковим керівництвом А.В. Іщенка було підготовлено низка кандидатських дисертацій, у яких сформовано методологічні основи криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, його складових, зокрема: В.В. Матвієнко «Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів» (2000); І.О. Ієрусалимов «Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів» (1998); М.В. Кобець «Науково-технічне забезпечення розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами» (2006); І.І. Попович «Криміналістичне забезпечення обігу розрахункових документів у банківській системі з метою запобігання вчиненню злочинів» (2007); І.І. Дановська «Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності органів внутрішніх справ» (2011); А.В. Софілканич «Техніко-криміналістичне забезпечення діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України у протидії злочинам у сфері економіки» (2014).

Обґрунтованість і дієздатність теорії криміналістичного забезпечення розслідування злочинів отримали розвиток в кандидатських дисертаціях інших учених. Серед них: Л.П. Паламарчук «Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу ЕОМ, систем та комп'ютерних мереж» (2004, науковий керівник Н.І. Клименко); Ж.В. Удовенко «Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві» (2004, науковий керівник І.О. Ієрусалимов); О.І. Чучукало «Процесуальне і криміналістичне забезпечення доказування на досудових стадіях кримінального процесу України» (2004, науковий керівник І.О. Ієрусалимов); О.В. Таран «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав» (2005, науковий керівник А.В. Старушкевич); А.В. Хірсін «Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насильницької організованої злочинної діяльності» (2006, науковий керівник А.В. Старушкевич); Н.І. Пінчук «Теоретичні та правові питання і практика криміналістичного забезпечення діяльності нотаріату» (2008, науковий керівник В.Г. Гончаренко); Є.Є. Поджаренко «Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинних порушень прав інтелектуальної власності» (2009, науковий керівник І.В. Строков); І.В. Європіна «Криміналістичне забезпечення протидії комп'ютерній злочинності» (2011, науковий керівник В.Г. Гончаренко); В.С. Філашкін «Криміналістичне забезпечення розслідування торгівлі людьми (міжнародне співробітництво)» (2012, науковий керівник В.К. Весельський); Т.А. Мудряк «Криміналістичне забезпечення розслідування шахрайства з

фінансовими ресурсами» (2013, науковий керівник П.В. Цимбал); В.В. Мурадов «Техніко-криміналістичне забезпечення судового розгляду кримінальної справи» (2015, науковий керівник Я.О. Береська).

Категорія «криміналістичне забезпечення» розглядається і в докторських дисертаціях. Так, в 2006 році була захищена докторська дисертація В.В. Лисенком «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів» (науковий консультант В.П. Бахін). Деякі положення теорії та практики криміналістичного забезпечення знайшли відображення в докторських дисертаціях Є.Д. Лук'янчикова «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти)» (2005, науковий консультант В.П. Бахін) і К.О. Чаплинського «Тактичні основи забезпечення досудового розслідування» (2011, науковий консультант Є.Д. Лук'янчиков); О.В. Таран «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням законодавства про охорону праці» (2013, науковий консультант Є.Д. Лук'янчиков); Ю.М. Черноус «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування у справах про злочини міжнародного характеру» (2013, науковий консультант В.С. Кузьмічов).

Закладені основи наукової теорії криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень продовжують розвивати дослідники кафедри криміналістики та судової медицини, кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз, наукових і науково-дослідних лабораторій НАВС.

Зокрема, у 2019 році професор кафедри криміналістики та судової медицини, доктор юридичних наук, професор Ю.М. Черноус стала лауреатом премії Президента України для молодих вчених за цикл праць на тему «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів» [2]. У науковій школі Юлії Миколаївни переважають дисертаційні дослідження саме щодо проблематики криміналістичного забезпечення розслідування окремих видів злочинів. Слід назвати деякі з них: «Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб» (2018, О.Я. Мазурок), «Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними злочинними угрупованнями» (2014, А.П. Сакаль); «Розслідування корисливих насильницьких злочинів, вчинених іноземцями» (2018, М.М. Шикоряк); «Розслідування умисних вбивств, вчинених при перевищенні меж необхідної оборони» (2018, О.І. Груздь); Г.Ю. Нікітіна-Дудікова «Розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи» (2017) та «Теоретичні та практичні основи криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей» (2022, докторська) та ін.

Отже, розвиток у НАВС наукових досліджень категорії «криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних

правопорушень» є надійним фундаментом науково-методичного забезпечення сучасних проблем розслідування низки злочинів, передусім воєнних та пов'язаних з ними, а також створюють належні умови для підготовки фахівців-правоохоронців, здатних професійно реагувати на нинішні виклики військового вторгнення окупантів на територію України.

Список використаних джерел:

1. Літопис криміналістики [Текст] / А. В. Іщенко, Д. А. Ляшенко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 640 с.
2. Черноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: монографія. Київ: Видавничий дім «Скіф», 2012. 448 с.

Яковенко М. О.,

завідувач кафедри організації
правоохоронних органів факультету
№ 1 Луганського державного
університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук, доцент

**ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ГРУП ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИЛУЧЕННЯ, ПЕРЕДАЧІ ТА РЕПАТРІАЦІЇ ТІЛ (ОСТАНКІВ) ОСІБ,
ЗАГИБЛИХ (ПОМЕРЛИХ) У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ
ПРОТИ УКРАЇНИ, ЩО ФУНКЦІОНУЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЯХ**

Повномасштабне вторгнення російської федерації на терени України, починаючи з 24 лютого 2022 року й дотепер, супроводжується масовими вбивствами українських громадян. Після оприлюднення результатів безпрецедентної жорстокості, що вчинялися російськими армійцями на Київщині, зокрема в Ірпені, Бучі, Макарові, Бородянці, світ сколихнули факти масових катувань та страт українців. Нажаль ці випадки не припиняються донині. Щоразу після звільнення населених пунктів від країни агресора виявляються все нові й нові могили людей, загиблих через військові злочини російських військ. Так, у Харківській області станом на 16 вересня 2022 року за повідомленням Голови Національної поліції Ігоря Клименка виявлено поховання з орієнтовною кількістю 445 тіл [1]. За даними Офісу Генерального прокурора у період з 4 по 10 жовтня 2022 року на Донеччині у місті Святогірськ слідчо-прокурорською групою було ексгумовано тіла 34 громадян з ознаками насильницької смерті (вогнепальними пораненнями,

переламанами кісток та черепів). На території деокупованого Лиману виявлено близько 110 траншей, серед яких і могили дітей. Наймолодший – лише рік. Загалом в ході огляду вже ексгумовано 44 тіла [2]. Таким чином, перед українською владою та суспільством поставили серйозні випробування, подолання яких залежить від належної організації роботи державних інституцій та громадськості щодо якісного виявлення, документування та розслідування наведених злочинів, щоб забезпечити невідворотність покарання та кожний був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини і була застосована належна правова процедура.

На підготовчому етапі пошуку та дослідження місць захоронення загиблих внаслідок збройного протистояння існує нагальна потреба у створенні спеціальних груп, до складу яких мають входити як працівники органів досудового розслідування, прокуратури, судово-експертних установ, так і особи, які діють у відповідності з постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698 «Про деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України» (далі – спеціалізовані групи). Мається на увазі про спеціальні групи осіб, які виконують гуманітарну місію, спрямовану на вилучення тіл (останків) осіб, померлих (загиблих) у зв'язку із збройною агресією проти України. До складу таких спеціальних груп в якості факультативних учасників можуть входити компетентні суб'єкти – уповноважені особи місцевих адміністрацій, органів місцевого самоврядування, Міноборони, Збройних Сил, Національної гвардії, Національної поліції, ДСНС, МОЗ, СБУ (за згодою), органів прокуратури (за згодою), а також за згодою – судово-експертних (медичних) служб, громадських і релігійних об'єднань, благодійних організацій, міжнародних гуманітарних організацій. Головною метою роботи наведених СОГ має бути з'ясування обставин та причин смерті всіх без винятку людей, померлих в період окупації [3].

Разом з тим, відповідно до Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затвердженого наказом МВС України, МОЗ України, ОГП від 09 березня 2022 року № 177/450/46, в якості офіційної інформації про причини смерті людини за відсутності висновку судово-медичного експерта можливо розглядати лікарське свідоцтво про смерть за формою № 106/о або «фельдшерська довідка про смерть» за формою № 106-1/о. Таким чином, під час огляду останків померлих на деокупованих територіях слід спершу вилучити всі ці медичні документи, які імовірно були оформлені за фактами смерті людей, виявлених у цих масових похованнях. У подальшому потрібно також проаналізувати ці матеріали на

предмет відповідності інформації про осіб, які зникли безвісти.

Слід зауважити, що на початку повномасштабного вторгнення російських військ певний час на захоплених територіях працювали заклади охорони здоров'я України у відповідності з наказом МОЗ України від 1 березня 2022 року № 390 «Деякі питання встановлення факту смерті людини» (наказ втратив чинність згідно з наказом МОЗ України від 30 серпня 2022 року № 1570), відповідно до якого на період дії воєнного стану на території України та у разі неможливості виконання окремих функцій органів державної влади на окремих адміністративно-територіальних одиницях у зв'язку з триваючими бойовими діями: у випадку відсутності можливості (відсутність можливості взаємного інформування протягом 3-ох годин та більше) дозволялося захоронення тіл за умови: обов'язкового огляду трупа на місці його виявлення з оформленням відповідного протоколу (опису трупа із зазначенням трупних явищ та характеру і локалізацій тілесних ушкоджень); проведення фотофіксації ушкоджень у випадку наявності (у випадку наявності ознак насильницької смерті) як обов'язкового доповнення до опису ушкоджень; у випадку невідомого (неідентифікованого) трупа та відсутності можливості проведення судово-медичної експертизи, а також описати антропометричні дані трупа, описати словесний портрет, зробити портретну фотографію та зазначити особливі прикмети (зубну формулу, наявність татуювань тощо); копії заповнених документів разом з заповненою довідкою про причину смерті мали зберігатися у закладі охорони здоров'я до окремого розпорядження. Відповідно органам досудового розслідування після поновлення української влади слід вжити всіх заходів щодо пошуку всіх цих документів з метою їх подальшого використання в якості доказів під час перевірки причин смерті людини на період окупації.

Разом з тим керівники структурних підрозділів з питань охорони здоров'я мають інформувати органи та підрозділи Національної поліції України і прокуратуру України про кількість встановлених фактів смерті людини, шляхом надсилання їм копій протоколів огляду трупів разом з фотознімками (на паперових носіях або з використанням електронної пошти). Таким чином наведені документи мають бути ретельно досліджені з метою виявлення відомостей, що можуть свідчити про обставини посягання на життя працівника правоохоронного органу або військовослужбовця. Для цього необхідно здійснити комплексні заходи щодо збору та систематизації вищенаведених джерел інформації, із залученням представників закладів охорони здоров'я МОЗ України або судово-медичних експертних установ, а за можливості включити їх до складу спеціалізованих груп.

Якщо виявиться можливим встановити осіб, які приймали участь у первинному огляді трупів, їх транспортуванні або похованні, або якщо цим померлим незадовго до їх смерті надавалася медична допомога, слід усіх наведених очевидців допитати в якості свідків та за необхідності пред'явити їм для впізнання предмети чи фрагменти тіл померлих (якщо їх стан

придатний для ідентифікації), що були виявленні під час ексгумації.

На нашу думку, до вказаних спеціалізованих груп доцільно включати працівників структурних підрозділів правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідування, прокуратури та інших силових відомств, які станом до 24 лютого 2022 року працювали на територіях, де мають проводитися пошукові роботи, за умови якщо ці співробітники продовжили проходити службу у відповідних органах. Якщо вказані посадові особи були переведені до інших територіальних органів, тоді їх слід відрядити, а зазначена група має бути створена як міжрегіональна (міжвідомча) за правилами передбаченими чинним законодавством. Приміром, щодо органів Національної поліції України існує передбачений порядок створення таких СОГ, у відповідності з Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженою наказом МВС № 575 від 7 липня 2017 року. Підставою створення такої СОГ має бути наказ Голови Національної поліції України або його заступника – начальника Головного слідчого управління. Контроль за її роботою покладатиметься на Головне слідче управління Національної поліції України. Переконані, такий підхід має бути запроваджений через те, що залучення кадрів, які добре орієнтуються в оперативній обстановці на конкретних територіях, позитивно відзначиться на якості роботи цих груп.

Таким чином, нами досліджено питання щодо організації діяльності спеціальних груп із забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією рф проти України, що функціонують на деокупованих територіях. Водночас це є лише першими спробами аналізу наведених аспектів. Вказані проблеми потребують подальшого обговорення серед наукової спільноти, практиків та громадськості.

Список використаних джерел:

1. У деокупованих Святогірську та Лимані правоохоронці виявили місця масових поховань цивільних – розпочато розслідування. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/u-deokupovanix-svyatogirsku-ta-limani-pravoohoronci-viyavili-miscya-masovix-roxovan-civilnix-rozpocato-rozsliduvannya>

2. На деокупованих територіях Харківщини виявили 10 катівень, облаштованих росіянами, – Ігор Клименко. Портал МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/news/na-deokupovanix-teritoriyax-xarkivshhini-viyavili-10-kativen-oblastovanix-rosiyanami-igor-klimenko>

3. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text>

Бовнегра І. В.

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх
справ, адвокат

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВЧОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Констатовано прогалину КПК України, яка полягає у неузгодженості норм, які регулюють процесуальний порядок оскарження рішень, дій та бездіяльності органу досудового під час підготовчого судового провадження та повноважень суду щодо розгляду відповідних скарг.

У статті обґрунтовується позиція про необхідність застосування Конституції України, як закону, який має найвищу юридичну силу, загальних засад кримінального провадження та аналогії процесуального права для вирішення нормативно-практичної проблеми щодо можливості та обсягу оскарження рішень, дій та бездіяльності органу досудового під час підготовчого судового провадження та повноважень суду для їх розгляду.

Аргументовано, що відмова в розгляді зазначених скарг є порушенням права на судовий контроль, а не подання скарг на рішення, дії та бездіяльність органу досудового розслідування, прийняті під час досудового розслідування може бути визнана судом як бездіяльність сторони захисту у користуванні своїми правами.

Прийнятий в 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України значно розширив повноваження сторони захисту, зокрема під час розгляду справи в суді першої інстанції, що складається з підготовчого провадження та судового розгляду.

На стадії підготовчого провадження, захист наділений низкою прав, які не має можливості реалізувати на інших стадіях процесу.

В розділі, яким врегульовано питання здійснення досудового розслідування, передбачено право на оскарження дій та бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Встановлений ст. 303 КПК України перелік рішень, дій чи бездіяльності, які можуть оскаржуватись є вичерпним, проте, ч. 2 ст. 303 КПК України, визначено, що скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування та можуть бути предметом розгляду під час підготовчого судового провадження у суді згідно з правилами ст.ст. 314-316 КПК України. Водночас, у нормах КПК України, що визначають порядок здійснення підготовчого провадження не передбачено порядку вирішення таких скарг та

переліку рішень, які міг би прийняти суд за результатом такого розгляду. А отже, існує проблема, яка полягає у тому, що на стадії досудового розслідування сторона захисту має намір оскаржити значну кількість прийнятих рішень, дій та бездіяльності, однак позбавлена такого права, і коли таке право виникає на стадії підготовчого судового засідання, виявляється, що нормами КПК України не передбачено порядок розгляду таких скарг і переліку рішень, які може постановити суд за результатом розгляду цих скарг.

Таким чином, можна констатувати прогалину в законодавстві, що суттєво впливає на реалізацію низки прав учасниками кримінального провадження.

Прогалини в законодавстві традиційно вважаються одним із найпоширеніших видів юридичних дефектів, які слід віднести до групи системно-структурних дефектів.

Як зазначає Ю.І. Матат, прогалини в законодавстві традиційно розглядаються правовою наукою як один із найпоширеніших видів дефектів права. Наявність прогалин нівелює внутрішню узгодженість системи права і, як наслідок, призводить до збоїв у правовому регулюванні. Тож ефективність останнього залежить насамперед від зведення прогалин як одного з дефектів законодавства до мінімального рівня, від того, наскільки оперативно вони можуть бути подолані в процесі реалізації норм права. Враховуючи те, що нормотворчі органи не завжди можуть оперативно й ефективно усувати прогалини в законодавстві, в цих умовах першочергову роль у вирішенні правових конфліктів, що виникають, покликані відігравати правозастосовні, передовсім, судові органи, наділені компетенцією щодо виявлення прогалин у законодавстві та їх подальшого подолання. При цьому оперативність подолання прогалин постає як необхідна складова процесу повноцінної реалізації поставлених перед законом цілей [1].

Як убачається, досліджувану ситуацію очевидно можна охарактеризувати як первинну прогалину.

С.П. Погребняк вважає, що в аспекті сприйняття європейського правового досвіду цікавим виглядає поділ на прогалини формулювання, які мають місце тоді, коли в дослівному тексті закону відсутня повна регламентація поведінки в тій чи іншій ситуації, та оціночні прогалини, що мають місце тоді, коли тільки буквальний зміст слів, якими сформульовано ту чи іншу норму права, говорить про необхідність її застосування, однак очевидна несправедливість, що матиме місце внаслідок її застосування, вимагає коригування цієї норми. В останньому випадку має місце прогалина у законодавстві, оскільки неможливість застосування явно незадовільного законодавчого припису має ті самі наслідки, що й безпосередня відсутність відповідного правила в законодавстві [2].

До внесення відповідних змін і (або) доповнень до законодавства (ліквідація прогалин), подолання прогалин може здійснюватися шляхом

використання інститутів аналогії закону і аналогії права.

Як зазначено у Листі Міністерства юстиції України від 30.01.2009 № Н-35267-18, розрізняють прогалини в праві та прогалини в законі.

Прогалини в праві – це повна або часткова відсутність в діючих нормативно-правових актах необхідних юридичних норм.

Прогалини в законі – це повна або часткова відсутність необхідних юридичних норм у даному законі.

У зв'язку з цим в юриспруденції розроблені способи заповнення прогалин в процесі застосування закону, які отримали назву аналогії. Розрізняють: аналогію закону – рішення справи або окремого юридичного питання на основі правової норми, розрахованої на схожі випадки. Застосування аналогії забороняється, якщо вона прямо заборонена законом чи якщо закон пов'язує настання юридичних наслідків з наявністю конкретних норм; аналогію права – рішення справи чи конкретного юридичного питання на основі принципів права, загальних начал і змісту законодавства.

Аналогія не застосовується у сфері кримінального законодавства та законодавства про адміністративні правопорушення.

Аналогія повинна застосовуватися чітко у відповідності з вимогами законності. Тому і використовувати аналогію можуть лише органи правосуддя – суди, з дотриманням всіх процесуальних норм і процесуальних гарантій. Винесене за допомогою аналогії рішення у справі не повинно суперечити чинному законодавству [3].

Тобто, у випадках відсутності відповідної норми в КПК України, слід застосовувати аналогію права та загальні засади кримінального провадження.

Такий підхід відображено і у позиціях Верховного Суду.

Із системного аналізу положень КПК України убачається, що висновки Верховного Суду є обов'язковими до врахування, а відступ від них передбачає перегляд відповідного питання Великою Палатою Верховного Суду.

У Рішенні Верховного Суду України від 12.10.2017 р. №5-142кс(15)17 зазначено, що при вирішенні питань, у разі коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, слід застосовувати загальні засади кримінального провадження, визначені ст. 7 КПК України [4].

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК України однією з засад кримінального провадження є забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Зокрема це право закріплене і в ст. 24 КПК України, відповідно до якого, кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку передбаченим цим кодексом.

Частиною 6 статті 9 КПК України також передбачено, що у випадках коли положення кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють

питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені частиною першою ст. 7 КПК.

Тобто, закріплене в ч. 2 ст. 303 КПК право на оскарження рішення, дій чи бездіяльності органу досудового розслідування є предметом розгляду у підготовчому судовому засіданні і підлягає розгляду за аналогією з порядком визначеним під час розгляду таких скарг на стадії досудового розслідування, оскільки відсутність відповідних норм не може бути підставою для позбавлення прав учасників судового процесу. В такому випадку, на нашу думку, суду слід керуватись положеннями статей 306–307 КПК України.

Крім того, не здійснення такого оскарження на стадії підготовчого провадження надалі може мати наслідком визнання доводів сторони захисту необґрунтованими. Так, у рішенні Верхового Суду від 30 січня 2020 року №51-4748км19 зазначено, що сторона захисту в підготовчому судовому засіданні не скористалась своїм правом на оскарження рішення слідчого, а також будь-яких скарг, заперечень, клопотань, тощо з приводу оскарження постанови в порядку статті 303 КПК України не заявляла, тому доводи визнані судом необґрунтованими [5].

Отже, кримінальне процесуальне законодавство має забезпечувати право учасників на відстоювання своєї правової позиції перед незалежним та неупередженим судом. Судом повинні бути дотримані процесуальні гарантії, закріплені в Конституції України – нормативно-правовому акті найвищої юридичної сили (ч. 2 ст. 8 Основного Закону). До таких процесуальних гарантій належить право на оскарження в підготовчому судовому провадженні рішень, дій та бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора, право на оскарження закріплене і в статті 55 Конституції.

Вважаємо також, що на законодавчому рівні необхідно привести у відповідність положення ч. 2 ст. 303 КПК України до розділу IV Кримінального процесуального кодексу України, доопрацювавши процедуру розгляду відповідних скарг у суді першої інстанції та визначивши перелік рішень, які має право прийняти суд за результатом такого розгляду.

Список використаних джерел:

1. Матат Ю. І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності : монографія. Ю.І. Матат. Х. : Право, 2015. 176 с.
2. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Харків., 2001. 656 с.
4. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник академії правових наук України*. 2013. №1. с. 44-45.
5. Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 № Н-35267-18.URL: <https://zakon.isu.net.ua> > node > printable > pdf

Бондаренко О. С.,
слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Плетенець В. М.,
професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент,

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із основних завдань у діяльності правоохоронних органів є повне та швидке розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, а також викриття винних у кримінально-протиправній діяльності. В умовах сучасності, у зв'язку із повномасштабним вторгнення країни-агресора на територію нашої незалежної держави, чинне законодавство України зазнало певних змін. Так, проведення обшуку в розглядуваних умовах набуло необхідності удосконалення підготовки й тактики безпосереднього проведення. Насамперед, слід зазначити, що обшук являє собою слідчу (розшукову) дію примусового характеру, яка полягає у цілеспрямованому обстеженні приміщень, будівель та ділянок будь-якої місцевості, що перебувають у власності, користуванні особи, а також членів його родини або організації чи установи. Дані дії, відповідно до змісту частини 1 статті 234 КПК України проводяться задля виявлення, фіксації та вилучення знарядь кримінального правопорушення (зброї, цінностей) в тому числі предметів, здобутих протиправним шляхом, документів чи інших об'єктів, що, в подальшому, можуть мати значення для кримінального провадження, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Зазначимо той факт, що у зв'язку із воєнним станом, відповідно до статті 615 КПК України, проведення обшуку може бути без наявності двох понять, однак за умови існування потенційної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я та фіксування даної процесуальної дії, шляхом безперервного відеозапису доступними технічними засобами [1].

Не меншого значення під час підготовки до обшуку має визначення тактичних прийомів його проведення. Так, С.Ф. Денисюк виділяє такі прийоми обшуку, а саме: 1) за функціональною спрямованістю – тактичні прийоми, які мають на меті виконати пошукову функцію (наприклад, аналіз

окремих ділянок приміщення); тактичні прийоми, які сприяють комунікації з обшукуваними (наприклад, постановка контрольних запитань); 2) за об'єктом спрямованості – тактичні прийоми, які здійснюють вплив на обшукуваного (наприклад, роз'яснення мети проведення обшуку); тактичні прийоми, спрямовані на дослідження матеріальної обстановки (наприклад, виявлених слідів); 3) за особливостями реалізації – тактичні прийоми реалізуються одноосібно слідчим; тактичні прийоми, реалізуються з розподілом ролей слідчо-оперативною групою; 4) за широтою використання – тактичні прийоми, які використовуються тільки при провадженні обшуку (наприклад, проведення розмови); тактичні прийоми, що використовуються при провадженні різних слідчих дій (наприклад, постановка тих чи інших питань); 5) за характером інформації – тактичні прийоми, засновані на словесній інформації (наприклад, постановка нейтральних запитань); тактичні прийоми засновані на матеріалізованій інформації; тактичні прийоми, засновані на логіко-розумовій інформації (наприклад, моделювання події, що сталася); 6) за характером слідчої ситуації – тактичні прийоми, які диференціюються залежно від виду ситуації обшуку [2, с. 179].

Слід зауважити на тому, що загальна тактика проведення обшуку визначає необхідність врахування слідчої ситуації, а також певних особливостей сторони та характеру протиправного посягання. В умовах воєнного стану було прийнято рішення про ухвалення Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 року №2114-IX [3]. Даним нормативно-правовим актом законодавчо урегульовано можливість цивільним особам у період дії воєнного стану, отримувати вогнепальну зброю та боєприпаси до неї, відповідно до порядку та вимог Постанови КМУ «Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану» №448 [4]. Вищевикладені зміни несуть в собі як позитивний фактор, який полягає у наданні можливості цивільним особам захищати себе та своїх близьких від нападів з боку окупаційних військ, однак існує і негативний фактор, який полягає в тому, що не всі особи є законослухняними та можуть вчиняти протиправні дії з використанням зброї. Через вищезазначене, до проведення обшуку доцільним є попереднє з'ясування знаходження вже зареєстрованої зброї у суб'єктів, на території домоволодіння яких планується проводити обшук. У разі, якщо даний факт встановити не є можливим, то вже після прибуття на місце та встановлення (чи не встановлення) контакту з особою, за місцем проживання якої проводиться обшук, перед тим як заходити до приміщення, необхідно попередньо з'ясувати факт наявності зброї і далі діяти вже за встановленою інформацією та ситуацією, що склалася.

Отже, можна зробити висновок, що під час дії правового режиму воєнного стану дещо змінився порядок підготовки і тактика проведення

обшуку. Уповноважені службові особи, які мають право на проведення обшуку повинні, насамперед, зосередити свою увагу на збереженні не тільки свого життя та здоров'я, а і осіб, які є учасниками даної процесуальної дії. Саме тому нами було відображено варіант нового прийому тактики проведення обшуку, що в подальшому зможе унеможливити настання летальних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Денисюк С.Ф. Співвідношення тактики та організації проведення слідчої дії. Право і безпека: Науковий журнал, 2010. 176-179 с.
3. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 року №2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>
4. Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану: Постанова КМУ від 15.04.2022 року №448. URL: https://ips.ligazakon.net/document/Kp220448?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.114865155.56747704.1660934276-79491418.1587051465

Гаращук Д.П.,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ОЦІНКА ПЕРВИННОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ
ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО
ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ**

Оцінка первинної інформації про вчинене кримінальне правопорушення відіграє головну роль для початку досудового розслідування, зокрема і такого як незаконне зайняття рибним добувним промислом, передбаченого статтею 249 КК України. Слід зазначити, що для вказаного протиправного діяння обов'язковою ознакою є наявність істотної шкоди. На те, що шкода є істотною, можуть вказувати, зокрема, такі дані: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено тощо. Якщо внаслідок вчинених дій істотна шкода не настала, винна особа

за наявності до того підстав може нести відповідальність за ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП. Вилов риби чи водних тварин зі спеціально облаштованих або пристосованих водоймищ, у яких вони вирощуються підприємствами, організаціями чи громадянами, за ст. 249 КК кваліфікувати не можна. За наявності відповідних підстав дії винної особи можуть кваліфікуватись як посягання на чужу власність [4].

Звернемо увагу, що стаття 249 КК України не містить в собі прямого визначення істотної шкоди і тому уповноважена особа, яка здійснює досудове розслідування, прибувши на місце події повинна детально проаналізувати ознаки істотної шкоди і визначитись з тим чи необхідно вносити дані за виявленим фактом до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - ЄРДР) та розпочинати досудове розслідування, або необхідно притягнути винну особу до адміністративної відповідальності на підставі ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП.

Для визначення матеріальної складової істотної шкоди, досліджуваного протиправного діяння, прокурор, слідчий або дізнавач залучають на місце події, в якості спеціаліста, посадову особу органів Державного агентства меліорації та рибного господарства України. Дана особа на підставі додатку № 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2011 року № 1209 здійснює оцінку збитків заподіяних внаслідок незаконного добування водних біоресурсів та надає розрахунок збитків, який в подальшому долучається до матеріалів кримінального провадження.

Таким чином, слідча практика свідчить про те, що джерелами для оцінки первинної інформації можуть бути:

- 1) рапорт поліцейського про самостійне виявлення ним кримінального правопорушення.
- 2) розрахунок збитків, заподіяних внаслідок незаконного добування водних біоресурсів;
- 3) пояснення від осіб, які можуть підтвердити факт незаконного зайняття рибним добувним промислом.

В подальшому, оцінивши первинну інформацію, щодо наявності істотної шкоди, спричиненої незаконним ловом водних ресурсів із природного середовища, при наявності приводів і підстав прокурор, слідчий або дізнавач приймає рішення про початок досудового розслідування.

Кримінальний процесуальний кодекс України в статті 214 регламентує початок досудового розслідування та зазначає, що «слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР» [1].

Джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події,

зокрема, є:

1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень);

2) самостійно виявлені слідчим (дізнавачем) або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні;

4) інше [3].

Проаналізувавши слідчу практику досліджуваного протиправного діяння О. В. Захарова визначила, що причинами для внесення відомостей до ЄРДР щодо незаконного зайняття рибним добувним промислом є:

- заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості чи окремих громадян;

- звернення особи злочинця зі зізнанням про вчинене кримінальне правопорушення (буває вкрай рідко);

- повідомлення, опубліковані в пресі;

- виявлення цього виду злочину правоохоронними органами [2, с. 127-128].

За матеріалами вивчення судових справ за фактами незаконного зайняття рибним добувним промислом ми маємо змогу побачити, що здебільшого причинами для внесення відомостей до ЄРДР є повідомлення від:

- співробітників Національної поліції - 46 %, з них: територіальних підрозділів поліції – 62,5 %; сектору водної поліції – 29,2 %; патрульної поліції – 8,3 %;

- співробітників рибоохоронного патруля - 49 %;

- співробітників державної прикордонної служби - 2 %;

- співробітників природоохоронного парку - 1 %;

- егера – 1 %;

- співробітників приватної охорони – 1 %.

У подальшому, після внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування прокурору, слідчому або дізнавачу необхідно з'ясувати коло наступних обставин:

1. Чи дійсно було вчинено незаконне зайняття рибним добувним промислом, у чому воно виражалось.

2. Час, місце, обстановка готування, вчинення та приховування.

3. Знаряддя, засоби та спосіб застосування.

4. Особа злочинця, співучасників, роль кожного з них на стадії

готування, вчинення та приховування злочину.

5. Мотиви та мету.

6. Причинно-наслідковий зв'язок.

7. Чи притягувалася раніше така особа до кримінальної (або адміністративної) відповідальності.

8. Чи завдано матеріальної шкоди; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (враховується вартість, екологічна цінність, кількість добутого).

9. Які обставини сприяли вчиненню злочину.

10. Обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [2, с. 128-129].

Підсумовуючи, слід зазначити, що оцінка первинної інформації для початку досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом складається перш за все, окрім наявності факту незаконного лову водних біоресурсів, з аналізу ознак істотної шкоди і у разі її встановлення прийняття рішення, щодо внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування або притягнення винної особи до адміністративної відповідальності на підставі ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.11.2022).

2. Методика розслідування окремих видів злочинів / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

3. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС від 08.02.2019 № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 29.11.2022).

4. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 року, № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text> (дата звернення: 29.11.2022).

Григор'єва Н. В.,
слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Плетенець В. М.,
професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент,

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної війною в нашій країні, досить актуальними почали виступати питання здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, зокрема, в аспектах проведення слідчих (розшукових) дій, адже всі громадяни України знаходяться в постійній небезпеці. Через зазначене, законодавчою гілкою влади України було прийнято рішення про ухвалення деяких нормативно-правових актів, які в своєму змісті містять певні пояснення, як саме діяти в той чи іншій ситуації працівникам органів досудового розслідування в умовах воєнного стану, у тому числі при проведенні слідчих (розшукових) дій. Так, в перші дні повномасштабної війни, Верховною Радою України було схвалено Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» №2111-IX [1]. В подальшому, останні зміни в чинному кримінальному процесуальному законодавстві відбулися 27.07.2022 року із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» №2462-IX [2]. Зазначені нормативно-правові акти в своєму змісті закріплюють особливості проведення досудового розслідування кримінальних проваджень, зокрема в частині проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану.

Проведення слідчих (розшукових) дій визначається основним способом отримання необхідної інформації про обставини вчинення протиправних дій, які в подальшому використовуються при доказуванні. Однак, слід зазначити той факт, що їх проведення в повній мірі не обмежується роботою

слідчих (дізнавачів), прокурорів, адже в деяких випадках необхідними є дослідження певних обставин провадження завдяки наявності спеціальних знань, якими володіють експерти та спеціалісти. Необхідно зазначити, що форми участі експерта чи спеціаліста у кримінальному провадженні можуть полягати в участі: 1) під час огляду місця події; 2) при проведенні експертизи; 3) при проведенні інших процесуальних дій; 4) при наданні консультацій з питань, які стосуються призначення експертизи у кримінальному провадженні; 5) встановлення причини та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень та визначення профілактичних заходів з їх усунення [3, с. 137-141].

Так, на думку А.О. Чичиркіна, взаємодія слідчого з працівниками експертних підрозділів являє собою врегульовану законами та відомчими нормативно-правовими актами узгоджену діяльність адміністративно незалежних один від одного суб'єктів, що здійснюється під керівництвом слідчого, яка передбачає використання слідчим допомоги спеціаліста (експерта) при вирішенні питань, необхідних для доказування у кримінальному провадженні, отриманні результатів використання спеціальних знань, якими він володіє; передбачає участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій, застосування техніко-криміналістичних засобів та науково-технічних методів з виявлення, фіксації, вилучення та попереднього дослідження речових доказів, а також надання технічної допомоги з метою запобігання, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 60-61].

Зауважимо на тому, що в умовах воєнного стану роботи судових експертів суттєво змінилось та стала більш складною, з'явилася більша навантаженість, напружений ритм роботи, який також потребує додаткового стресостійкого стану, особливо під час виконання службових обов'язків з ризиком для життя та здоров'я. У свою чергу, збільшилася кількість надходження заяв та повідомлень про безвісти зниклих осіб (цивільних та військовослужбовців) і тому значною мірою зросла кількість призначення молекулярно-генетичних експертиз з метою виведення ДНК профілю родичів таких осіб. Через збільшення кількості проведення таких експертиз та визначення їх пріоритетними, проведення судових експертиз по іншим кримінальним провадженням може зайняти більше часу та черги на отримання результатів розписуються на багато місяців вперед.

Відповідно до норм Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» [5], у спеціаліста з'явилися нові повноваження, які полягають у тому, що він може бути залучений до зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи таких засобів та в подальшому надавати довідки з цих питань.

Отже, виходячи із вищезазначеного, зробимо висновок, що в умовах воєнного стану були впровадженні зміни в чинні нормативно-правові акти України, які регулюють порядок та особливості проведення слідчих (розшукових) дій із розширенням можливостей використання таких суб'єктів як експерт й спеціаліст. Зауважимо на тому, що найбільш великою проблемою щодо участі в кримінальному провадженні осіб, які володіють спеціальними знаннями, є їх велика завантаженість, що супроводжується збільшенням строків отримання необхідних для подальшого розслідування кримінальних проваджень інформації, що повинна використовуватись у процесі доказування.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 року №2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text>
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27.07.2022 №2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n50>
3. Максимів Л. В. Участь судового експерта у кримінальному провадженні: окремі аспекти. Актуальні питання криміналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.). Київ, 2019. 334 с.
4. Чичиркін А. О. Поняття і суть взаємодії слідчого з працівниками експертних підрозділів. Криміналістичний вісник, 2015. 57-62 с.
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15.03.2022 №2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text>

Гришко Ю. Ю.,
аспірантка кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Вагомим елементом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення є обстановка, у якій він вчиняється. Під обстановкою вчинення злочину розуміють систему різних взаємодіючих між собою до та у момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують

місце, час, природно-кліматичні, виробничо-побутові, речовинні та інші умови навколишнього середовища, а також окремі фактори об'єктивної реальності, що визначають умови, можливість вчинення та деякі інші обставини злочину [1, с. 352].

З аналізу обстановки найчастіше починається встановлення події кримінального правопорушення й особи, яка його вчинила. Оцінка обстановки дозволяє отримати дані щодо умов і факторів, що безпосередньо передували злочину, взаємодіяли між собою, впливали на хід діяння; котрі з елементів обстановки були підготовлені правопорушником, а які не залежали від нього; що з них перешкоджало або сприяло підготовці, вчиненню та приховуванню злочину; хто міг скористатися ситуацією, що склалася на певний момент. Обстановка вчинення кримінального правопорушення багато в чому корегує чи взагалі визначає вибір способу його вчинення, впливає на механізм діяльності. В обстановці виявляються окремі важливі особисті риси правопорушника, який частково або цілком формує дану обстановку та пристосовується до неї.

До структури обстановки кримінального правопорушення В. В. Тіщенко включає часові та просторові характеристики його етапів; природно-кліматичні умови; матеріальну обстановку підготовки, вчинення та приховування злочину; поведінку учасників події та відносини між ними; умови перебігу злочинної події; обставини, що сприяють або перешкоджають правопорушенню [2, с. 88]. У свою чергу, В. А. Динту до структури обстановки кримінального правопорушення включає матеріальне, мікросоціальне та морально-психологічне середовище [3, с. 14].

Аналізом матеріалів кримінальних проваджень, нами встановлено, що до структури обстановки домашнього насильства повинні входити місце, час вчинення злочину, морально-психологічні стосунки суб'єктів правопорушення та їх оточення, соціально-психологічне середовище у якому перебуває особа кривдника та впливає на його вчинки, а також соціально-політичне становище у країні в

Місце вчинення домашнього насильства визначається самим поняттям «дім», під яким потрібно розуміти, перш за все, місце спільного проживання злочинця та жертви. Таким місцем також можуть бути місця проживання або злочинця, або жертви, якщо вони проживають не спільно. Наприклад, у разі коли насильство виникає між родичами чи між колишнім або теперішнім подружжям, чи іншими особами, які спільно проживали однією сім'єю, але не перебували у родинних відносинах або у шлюбі між собою. За даними дослідження Т. В. Іщенко місце вчинення домашнього насильства збігається з місцем сумісного проживання кривдника та потерпілого у 50,7 %, місцем проживання кривдника, що є спільним з потерпілим – у 39,7 %, за місцем проживання потерпілого – у 8,9 %, родичів, сусідів до яких приходив кривдник – у 0,9 %, у громадських місцях (магазині, залізничному вокзалі, медичному закладі, на вулиці, річці тощо) – у 2,6 % випадків [4, с. 56].

Проведеним нами дослідженням матеріалів кримінальних проваджень та судової практики, встановлено, що вчинення домашнього насильства відбувається у місцях: спільного проживання кривдника та потерпілого – 77 %; проживання потерпілого, якщо він проживає окремо – у 11 %; проживання кривдника, якщо він проживає окремо – 2 %; проживання родичів, знайомих, сусідів, у яких учасники опинились разом – 6 %; у громадських та місцях сумісного відпочинку (магазині, вулиці, барі, ресторані, у лісі, на річці тощо) – у 4 % випадків. За часом домашнє насильство вчиняється частіше за все ввечері з 18 до 23 години (62 %), а у вихідні та святкові дні – протягом дня, що пояснюється спільним місцеперебуванням у ці часи потерпілого та злочинця. З тієї ж самої причини більшість розглядуваних злочинів вчиняються у холодні пори року (у кінці восени, взимку та на початку весни), коли погодні умови змушують перебувати вдома.

Суттєво впливають на вчинення домашнього насильства морально-психологічні стосунки суб'єктів правопорушення та їх оточення. Домашнє насильство характеризується відповідною обстановкою в сім'ї, побудованою на неприязних відносинах між її членами, що можуть бути наслідком різного роду обставин, зокрема нестачею коштів для повноцінного отримання необхідного матеріального забезпечення: одягу, їжі, задоволення культурних потреб. Як наслідок, з'являються взаємні обвинувачення, що спонукають до насильницьких дій. Конфліктні ситуації між злочинцем і потерпілим можуть виникати як раптово, та і бути результатом тривалих неприязних стосунків. У будь-якому випадку є значною роль віктимної поведінки потерпілого у створенні умов, що сприяють вчиненню правопорушення. Іноді поведінка потерпілого буває не продуманою, аморальною та протиправною. Аналіз даних судово-слідчої практики показує, що на момент вчинення сімейного насильства близько 30 % потерпілих були в нетверезому стані та разом із злочинцями розпивали спиртні напої, з них близько 10 % були ініціаторами образ і бійок та у кінцевому результаті сприяли вчиненню злочину.

З відносинами в сім'ї тісно пов'язана інша складова обстановки – соціально-психологічне середовище у якому перебуває особа кривдника та яке впливає на його вчинки: найближче побутового оточення за місцем проживання, навчання чи роботи, друзі, у спілкуванні з якими людина проводить вільний час. Особливо, якщо в таких місцях поширені аморальні традиції: розпуста, пияцтво, вживання наркотиків, схильність до насильства, жорстокості тощо. Загальновідомо, що під час вживання спиртних напоїв, наркотиків особи використовують ненормативну лексику, їх спілкування супроводжується конфліктами, бійками. Крім того, серед окремих верст населення набуло поширення уявлення про безкарність, допустимість насильницьких дій для вирішення конфліктів. Цьому сприяє пропаганда у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації, сексуальної

розбещеності, розпусти. Така інформація здатна підштовхнути до насильницьких злочинів, тому що несе в собі стереотипи поведінки [5, с. 275].

У разі вчинення домашнього насильства неповнолітнім або особою у віці до 25 років по відношенню до літніх осіб, необхідно розглядати недоліки його виховання, що сприяли формуванню агресивно-насильницької спрямованості характеру особи, що формується у дитинстві та підлітковому віці. Р. І. Благута зазначає такі чинники агресивної поведінки підлітків: виховання в сім'ї та в системі освіти, де можуть мати місце заохочення, сприяння та провокація агресії; вплив групи однолітків, зокрема, неформальних молодіжних об'єднань; вплив юнацької субкультури; вплив засобів масової комунікації та комп'ютерних технологій тощо [6, с. 8]. Демонстрація на телебаченні жорстокості, насильства також негативно впливає на молодь, яка внаслідок цього стає більш жорстокою до оточення, втрачає співчуття до ближнього. На свідомість молоді також впливає інформація з мережі інтернет з демонстрацією фрагментів жорстокого поведіння серед однолітків, сцени булінгу при якому однолітки принижують своїх товаришів, спричиняють їм тілесні ушкодження.

Як підсумок, можна зазначити, що нами було розглянуто складові обставинки, що взаємопов'язані як між собою. Обстановка також пов'язана з іншими елементами криміналістичної характеристики: здатна впливати на вибір способу вчинення правопорушення, виникнення слідів, обрання потенційної жертви тощо. Відомості щодо обстановки вчинення правопорушення використовуються насамперед на початковому етапі розслідування та дозволяють висувати версії, сприяють виявленню та затриманню підозрюваного.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Тіщенко В.В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса: Юридична література, 2002. 360 с.
3. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. 21 с.
4. Іщенко Т. В. Розслідування домашнього насильства. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 324 с.
5. Криминологія : підручник. [О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
6. Благута Р. І. Психологічні засади профілактики делінквентності неповнолітніх : автореф. дис. канд. психолог. наук : спец. 19.00.06. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2006. 19 с.

Демченко І. О.,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

БЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК УМОВА ЇХ ПРОВЕДЕННЯ ПІД ЧАС ЕПІДЕМІЇ (ПАНДЕМІЇ)

Проведення слідчих (розшукових) дій завжди супроводжується ризиками та загрозами, що можуть впливати на результати її здійснення. Статтею 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю визнаються життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека людини. Забезпечення безпеки являє собою складну багатоаспектну систему заходів та засобів в її реалізації. Водночас потребує уваги й забезпечення безпеки учасників слідчих (розшукових) дій в умовах епідемії (пандемії). «Безпеку» тлумачний словник української мови визначає як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [1].

Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, котрі беруть участь у кримінальному судочинстві» [2], регламентуються права та обов'язки органів, що забезпечують безпеку, права і обов'язки осіб, котрі потребують захисту. Заходи забезпечення безпеки, визначені у ст. 7 розглядуваного закону, реалізуються шляхом: особистої охорони, охорони житла та майна; видачі спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуального спостереження; заміни документів та зміни зовнішності; зміни місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до шкільної виховної установи або установ органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд [2]. Розглядуваний нормативно-правовий акт, спрямований на забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, котрі потребують захисту.

Відчуття небезпеки відповідним учасником не дозволить зосередитися на ході проведення процесуальних дій, що обумовлюватиме їх неналежний результат та ускладнить (унеможливить) судову перспективу. Тому твердження В. М. Плетнеця про те, що між відчуттям захтщеності учасників провадження та кількістю наданих ними відомостей про обставини вчиненої події може простежуватися прямо пропорційна залежність [3, с.240], знаходе своє відображення і в умовах проведення слідчих (розшукових) дій під час епідемії (пандемії). Наведене обумовлене необхідністю відчуття відповідним учасником психологічної безпеки. Так, усвідомлення відповідним учасником ризику інфікування обумовлюватиме прийняття ним заходів уникнення під

будь-яким приводом від участі в розслідуванні, зміну зайнятої позиції з сумлінної на несумлінну, формальне ставлення до проведення за його участі слідчих (розшукових) дій і т. ін. Це ускладнить (унеможливить) отримання необхідної кількості відомостей для встановлення всіх обставин кримінального правопорушення та надання юридичної оцінки діям його учасників.

Епідемія (пандемія) як природно-техногенна небезпека виступає умовою організації й проведення слідчих (розшукових) дій та, у залежності від ступеня (рівня) загрози здоров'ю учасників кримінального провадження чи сторонніх осіб, може набувати як імперативного, так і дискреційного значення. Ми не виключаємо можливості використання не зацікавленими у розслідуванні особами до учасників провадження маніпулювання у вигляді перебільшення ризику інфікуватися інфекційною хворобою як способу прояву протидії досудовому розслідуванню.

Існуюча небезпека може бути інспірована ззовні та не мати під собою підґрунтя для панічних настроїв учасників кримінального провадження. Таким чином уповноваженій особі необхідно враховувати дану обставину під час організації й проведення слідчих (розшукових) дій.

Таким чином можемо наголосити, що визначення чинників та факторів у формуванні умов розслідування та проведення слідчих (розшукових) дій сприятиме сприйняттю обстановки як цілісної картини, правильному окресленню напрямків їх усунення та мінімізації можливості їх настання в подальшому. Подібний аналіз забезпечить комплексний характер діяльності уповноважених осіб, в якій не буде упущено із виду жодна обставина. Це, у свою чергу, дозволить більш швидко із меншими витратами часу сил та засобів всебічно вирішувати поставлені перед кримінальним провадженням завдання. Розрахунок не зацікавлених у розслідуванні осіб на неочікуваний характер власних дій та неготовність до цього уповноваженої особи, не матиме очікуваного ефекту раптовості.

Список використаних джерел:

1. Тлумачний словник української мови: у 4 т. / Уклад.: Б. Грінченко. — К., 1907—1909. — Т. 1. — С. 43
2. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України, 1993. №11. Ст. 51.
3. Плетенець В.М. Деякі аспекти забезпечення безпеки осіб в умовах протидії досудовому розслідуванню Науковий Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка. – 2020.– № 3 С. 239-247

Дишльова А.О.,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Документом, згідно ст.99 КПК України є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Документ входить до процесуальних джерел доказів і являється речовим доказом, якщо містить ознаки передбачені ч.1 ст.99 КПК України. З метою встановлення вказаних ознак та подальшого визнання документу речовим доказом у кримінальному провадженні необхідно в порядку ст.100 КПК України провести його огляд.

Огляд документів — це слідча дія, яка полягає в їхньому вивченні та дослідженні з метою виявлення і фіксації ознак, що надають документам значення речових доказів. [1, с. 130]. Вимоги до проведення огляду документів регламентовані тими ж статтями КПК України, що і огляд місця події (статті 223, 237 КПК України).

При розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності огляд документів, як і огляд земельної ділянки, є джерелом доказу, який відіграє важливу роль в розслідуванні кримінальних правопорушень. Однак, огляд документів на відмінну від огляду земельної ділянки здійснюється на підставі рішення слідчого, прокурора, що не потребує дозволу слідчого судді. Фактичною підставою для проведення огляду документів, у вказаній категорії кримінальних правопорушень є виявлення підроблених документів, документів, які містять неправдиві відомості, визначення порушень під час набуття чи зміни права власності чи розпорядження земельною ділянкою. Це обумовлено тим, що фактично, кримінальні правопорушення даної категорії вчиняються лише шляхом внесення неправдивих відомостей у документи, тому з усіх видів огляду, у нашому випадку огляд документа є найбільш інформативним засобом збирання і перевірки доказів, який дає змогу правильно організувати та спланувати розслідування.

У своїх дослідженнях Я. О. Дякін, визначив три етапи проведення огляду документа, зазначивши дії слідчого на кожному із них, а саме:

1. Підготовчий етап - слідчий вживає заходів щодо залучення до участі у слідчій (розшуковій) дії спеціаліста та понятих за необхідності. Визначає необхідність використання додаткового обладнання під час огляду та забезпечує його присутність.

2. Наступний етап – слідчий здійснює візуальний огляд документа та дослідження його змісту. Візуальний огляд документа передбачає собою відсутність механічного контакту між слідчим та документом. Такий огляд включає в себе дослідження змісту документа, з лише візуальним оглядом самого документа та його реквізитів. В процесі візуального огляду документів, окрім усього іншого, слід перевіряти чи містять вони усі необхідні реквізити. Дослідження змісту документу передбачає собою дослідження інформаційного значення документа, визначення його ролі та значення, встановлення особи, яка його видала, юридичної можливості існування підстав на його видачу, обсяг прав, якими наділяє документ. Для встановлення факту внесення недостовірних даних в документ потрібно проаналізувати весь пакет документів на земельну ділянку та визначити зміни його змісту, розбіжності окремих його складових.

3. Заключний етап – слідчий складає протокол, в який вносяться всі відомості, встановленні під час огляду та сліди, які відображають ознаки встановленого злочину. [2, с. 134-136]

Не меншого значення під час огляду документів набувають й запропоновані науковцями поради щодо поводження із ними. Так, В. О. Попелюшко наголошує на необхідності дотримання правил поводження з документами, зокрема:

- 1) дбайливе ставлення, особливо до ветхих;
- 2) огляд слід проводити при оптимальному освітленні;
- 3) документи не слід піддавати тривалому впливу світла, вологи, високої температури, аби уникати істотних змін їх властивостей;
- 4) оглядається як лицева, так і зворотня сторона;
- 5) на ньому, крім відомостей, можуть бути різні інші сліди (рук, запаху, подроби тощо);

б) не слід перегинати документ, а якщо він уже перегинався, то не перегинати по нових складках. [3, с. 280].

Аналізуючи проведенні В. О. Попелюшком та Я. О. Дякіним дослідження, а також практику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності слід зазначити, що проведення огляду документів є важливою слідчою(розшуковою) дією, яку потрібно проводити поетапно з дотриманням вищевказаних криміналістичних правил. Також, слід додати, що участь понятих, спеціалістів є не обов'язковою при проведенні огляду документів, однак вони можуть бути запрошені до участі, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільно (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Підводячи підсумки, слід зазначити, що проведення огляду документів

під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності здійснюється на підставі тактичного рішення слідчого, прокурора, без дозволу слідчого судді. Лише після дотримання законної процедури проведення, вказаний огляд і сам документ буде визнаний допустимим речовим доказом у суді та нестиме доказову інформацію про розглядувані факти

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: підручник./ В. Ю. Шепітько, 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004 728 с.
2. Дякін Я. О. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2019. 235 с.
3. Попелюшко В.О. Правила огляду документів та їх приєднання до справи. / В.О. Попелюшко // Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні»] (30-31 травня 2008 року). – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2008. С. 277-280.

Настич Т. М.,

слухач магістратури кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Плетенець В. М.,

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
ТА ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ ЗА ФАКТАМИ ПОРУШЕННЯ
ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ**

Ось уже протягом дев'яти місяців з початку широкомасштабного вторгнення збройних сил російської федерації на територію України щоденно здійснюються обстріли з градів та іншої важкої артилерії мирного населення України, зазнає значних пошкоджень цивільна та інша інфраструктури, щоденно помирають десятки військовослужбовців та цивільне населення, а також потрапляють в полон до ворога.

Дніпропетровська область з середини літа 2022 року щоденно зазнає значних обстрілів по територіальних громадах, а саме страждає м. Нікополь, м. Марганець, с.Вищетарасівка та інші міста та селища області та України загалом [1].

Кожен факт ворожого обстрілу території України вноситься до ЄРДР за фактом ч.1 чи ч.2 ст.438 КК України, тобто порушення законів та звичаїв війни, протягом однієї години після отримання відповідними органами заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Після внесення таких відомостей слідчо-оперативна група виїжджає на огляд місця події для фіксування пошкоджень завданих внаслідок обстрілів.

Під час фіксування таких правопорушень складається протокол огляду місця події (обстрілів), де зазначають координати місця обстрілу та всі наявні пошкодження, а також проводиться допит потерпілих та свідків вказаного правопорушення. З місця огляду вилучаються частини, уламки від снарядів, а також інші докази ворожого обстрілу, такі як збиті дрони та ракети.

Особливостями проведення огляду місця події (обстрілів) є той факт, що іноді повітряні тривоги є дуже частими, а також так звані «прильоти» несподіваними, що уповільнює проведення такого огляду або ж відтерміновує його на певний період. Проведення огляду місця події (обстрілів) у населених пунктах, які є найближчими до тимчасово окупованих територій, таких як Енергодар, є досить небезпечним для працівників поліції та інших структурних підрозділів МВС, що беруть участь у огляді. Наприклад, працівники ДСНС виїжджають на місце події (обстрілу) негайно після повідомлення про факт виникнення пожежі, адже є шанси врятувати хоч якесь майно людей.

Також під час огляду місця події дуже небезпечними є так звані «касетні снаряди», які мають властивості розриватись через деякий час на тисячі маленьких уламків. Багато снарядів занурюються в землю та не розриваються, тож необхідно викликати на місце події професіоналів для знешкодження вибухових речовин.

Під час проведення допиту потерпілих осіб та свідків проблеми полягають в тому, що вказані особи не завжди перебувають на місці вчинення кримінального правопорушення, або ж не можуть з часом приїхати для надання свідчень за казаним фактом події. Під час фіксації факту вчинення обстрілу цивільного населення слід відібрати заяву-згоду на огляд території домоволодіння, яке зазнало певних пошкоджень в наслідок обстрілу, провести допит потерпілих осіб - це зазвичай особи, в яких перебуває право на власність нерухомістю та свідків, а також відбирається згода на участь у міжнародних судах.

Більшість людей, які мешкають в зонах, де найбільше здійснюються обстріли, зазвичай, виїжджають зі своїх домівок в інші сусідні міста та селища на ночівлю, туди, де безпечно. Тож, не завжди перебувають вдома, щоб надати свідчення працівникам поліції. Також частим є факт того, що у

домівках мешкають люди без права на власність цієї території домоволодіння, або ж такі документи перебувають в іншому місці для збереження. У такому разі відомості про право на власність нерухомістю беруться з сайту НАІС [2], а саме відомості Державної реєстрації права на нерухоме майно.

Важливим питанням під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК України є взаємодія слідчих та оперативних підрозділів для швидкого, повного та якісного розслідування. Продуктивному стилю співпраці та якісному виконанню спільних завдань можуть сприяти взаємні високі якості: діловитість, компетентність, організованість, вимогливість, моральність і т.ін. її учасників, а також сформованими умовами розслідування, поінформованістю про наявність і ступінь протидії досудовому розслідуванню тощо. Рівень ефективності співпраці в умовах протидії досудовому розслідуванню варто оцінювати з позиції мінімізації можливості виникнення розглядуваних проявів та результативності їх подолання [3, с. 279].

Отже, проблематика розслідування кримінальних правопорушень за фактом порушення законів та звичаїв війни, передбачених ч. 1 ст.438 КК України виникає ще на початкових етапах розслідування таких кримінальних правопорушень, зокрема з моменту внесення відомостей до ЄРДР виникає проблема в своєчасності внесення через відсутність електроенергії навіть при наявності генераторів живлення та через часті повітряні тривоги, а також проблема в огляді місця події (обстрілів), у випадках небезпеки повторності обстрілу та проблеми з допитом потерпілих, свідків та отримання від них копій документів права на власність територією домоволодіння. У таких випадках доцільнішим є збереження своєї безпеки, життя та здоров'я, а потім уже питання розслідування таких кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Онлайн журнал Lb.ua. URL: https://lb.ua/tag/13345_dnipropetrovska_oblast. дата звернення 23.11.2022)
2. Реєстри НАІС. URL: <https://nais.gov.ua/registers> (дата звернення 23.11.2022)
3. Особливості взаємодії слідчих органів Національної поліції з підрозділами карного розшуку в підвищенні ефективності подолання протидії розслідуванню. Плетенець В.М. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2022. Вип.3.URL:<https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1531/1406> (дата звернення 23.11.2022).

Никифорова О. А.

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат біологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СИНДРОМУ У ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В БОЙОВИХ УМОВАХ

Одразу після того, як 24.02.2022 року президент Російської федерації заявив про початок «спеціальної військової операції на Донбасі», в багатьох містах України пролунали потужні вибухи. Росія вдалася до масованого ракетного удару по нашій території та перейшла в наступ на суходолі з півночі (території Білорусі і РФ), півдня (з Криму) та зі сходу (ОРДЛО). Почалася активна фаза ведення бойових дій на території України, яка триває й досі. Однак, проблема посттравматичних стресових розладів, психологічна реабілітація поліцейських, що знаходяться в ротатії, адаптація вимушених переселенців залишаються актуальними і мають постійний характер. Особливість ситуації в Україні в тому, що війна, що відбувається, має непрогнозований у часі перебіг, а потужна сучасна психологічна зброя може призводити до масового негативного впливу на психічний стан цивільного населення.

Проблема вивчення, діагностики та корекції негативних психологічних наслідків, що виникають в результаті впливу стресогенних факторів, джерелами яких є різні травмуючі події (аварії, катастрофи, військові дії, насильство), відноситься до числа найбільш актуальних. Бойові дії в країні впливають на формування бойових психічних травм у поліцейських, які в свою чергу можуть призводити до розладів психічної діяльності, повної або часткової втрати боєздатності, а в подальшому, і працездатності та дезадаптації у соціумі. Багато поліцейських, зокрема ті, що прийшли з зони активних бойових дій (Київський напрямок), зіткнулися з дисонансом сприйняття мирного життя у великих містах України, які знаходяться в тилу, на фоні великої кількості випадків катувань мирного населення, загибелі побратимів, тощо. Відтак, військово-політична та соціально-психологічна ситуація в країні визначає актуальність питання впливу бойового стресу на психоемоційні стани поліцейських, які перебували у зоні активних бойових дій та під час розслідування злочинів, скоєних російськими нападниками.

Найбільш інтенсивний бойовий стрес проявлявся у формах, які перешкождали здійсненню бойової діяльності на відносно тривалий час.

Граничними формами його прояву є невротичні та психотичні розлади. При цьому, чим більше поліцейських відчували найбільш інтенсивні форми бойового стресу, тим більше психологічних втрат у підрозділі, частині, з'єднанні. Розлад – клінічно визначена група симптомів або поведінкових ознак, які в більшості випадків спричиняють страждання і перешкоджають особистісному функціонуванню. Очевидно, що чим більш інтенсивно поліцейські пережив бойовий стрес в бойовій обстановці, тим більша ймовірність виникнення у нього негативних наслідків після припинення впливу бойових стресорів, серед яких гострі психогенні реакції (гостра стресова реакція, гострі стресові розлади), порушення адаптації.

Результати опитування поліцейських показали, що психіка людини, що брала участь у боях тривалий час або потрапила в екстремальні ситуації, зазнає суттєвих змін. Ці зміни безпосередньо пов'язані з рівнем конструктивності або деструктивності поведінки поліцейських, які перебувають у небезпечній ситуації. У сукупності факторів, що сприяють розвитку стресу, важливе місце посідають умови служби, особливості встановленого розпорядку дня і дисциплінарних вимог, організація побуту, ступінь задоволення потреб і запитів працівників поліції. Суттєво відображається на психічному стані поліцейського характер морально-психологічної атмосфери, що утворилася у колективі, стиль ставлення командирів до підлеглих, суспільна думка, переважаючі особисті та групові настрої і традиції підрозділу.

Наслідки травматичного стресу, які спостерігаються у поліцейських, найбільш виражені у комплексі симптомів підвищеної збудливості. В результаті психотравмування відбувається накопичення змін в структурах центральної нервової системи, наростання специфічної особистісної дисгармонії і готовності до психопатологічного синдромуутворення. Критерієм переходу психологічної реакції на стрес у психопатологічну, що вимагає медичного (психіатричного) втручання, при гіперкінетичному варіанті гострої реакції на стрес є дезорганізація поведінки з неадекватними і небезпечними для життя вчинками, обманами сприйняття, різким психомоторним збудженням. Клінічна картина описується у цих випадках як “реактивний психоз”. За умовами й часом появи психічні розлади, пов'язані з виконанням бойових завдань, прийнято поділяти на наступні групи.

У більшості працівників підрозділів поліції, які повернулися із зони бойових дій, були відзначені порушення в функціонуванні емоційної сфери, що носять виражений поліморфний характер. При цьому значна частина обстежених працівників відчували труднощі у визначенні своїх почуттів і емоцій. А, враховуючи наявність емоційного забарвлення більшості психофізіологічних процесів, логічно припускати і їх зміну.

Основним критерієм оцінювання ефективності психологічної підготовки особового складу може бути визначена психологічна підготовленість до виконання завдань за призначенням. Психологічна

підготовленість до бойової діяльності є багатокомпонентним динамічним психологічним утворенням, у структуру якого входять: мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, регулятивний та поведінковий компоненти. Рівень психологічної підготовленості особового складу визначається сформованістю зазначених компонентів, тому показниками оцінювання ефективності психологічної підготовки доцільно визначити ступінь сформованості компонентів психологічної підготовленості особового складу.

Список використаних джерел:

1. Azra Azeem I, Nelofar Kiran Post traumatic growth among police officials who participated in Global war on Terror in FATA (Federally Ministered Areas) Pakistan. 2022 Mar-Apr; 38(3Part-I):450-455 Pak J Med Sci. DOI: 10.12669/pjms.38.3.5324
2. Психологія стресу: підручник / під заг. ред. Л. Б. Наугольник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
3. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності. К., 2009. 400 с.

Никифорова О.А.

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат біологічних наук, доцент

Бідняк М.В.

учениця 11-А класу
КЗО «Наукового медичного ліцею
«Дніпро» ДОР»

**АКУБАРОТРАВМА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ФІЗІОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ КОНТУЗІЙ**

В умовах військового вторгнення російських окупантів на територію нашої держави суттєво збільшилась кількість діагностованих акубаротравм у військовослужбовців. За даними медичних працівників існує велика кількість невиявлених контузій, через різні причини, серед яких неможливість вчасно звернутись за медичною допомогою, складність діагностування тощо. Контузії серед інших травм, каліцтв впливають на придатність за станом здоров'я до військової служби, що встановлюється військово-лікарською експертизою. Однак, науковці зазначають, що виявлення симптомів акубаротравми, що проявляються в легкій формі, є дуже складним.

Враховуючи, що військовослужбовці з таким захворюванням продовжують виконувати свої професійні обов'язки, постає проблема дослідження її впливу на працездатність організму.

Вивченням проблематики дослідження акубаротравми були присвячені наукові роботи багатьох вчених у всьому світі. Втім, масштабність зазначеної тематики в умовах сьогодення, збільшення травмованих військових, потребують проведення додаткових досліджень. На наш погляд, було б цікавим дослідити комплексний вплив наслідків перенесення акубаротравми, оскільки вона має здатність пригнічувати розумову активність, негативно впливати на психоемоційний стан потерпілого, а також може нести додаткові ризики для здоров'я людей.

Пошкодження мозку від дії вибухової хвилі є найпоширенішою проблемою серед всіх війн останнього століття. Дуже довгий час таке поширене явище сприймалось як психічний, а не фізичний розлад. Невизнання системою охорони здоров'я та українською армією доведеного факту руйнівної дії вибухової хвилі на мозок військовослужбовців може призвести до високого ступеню їх непрацездатності та інвалідизації. Відновлення великої кількості чоловіків та жінок працездатного віку має стати пріоритетним завданням медиків і суспільства в цілому. Наразі струси мозку залишаються серйозним джерелом травм для збройних сил у всьому світі. Багато зроблено досягнень але й багато залишається складним для розуміння про бойову мозкову травму.

На сьогодні в Україні близько 400 тисяч ветеранів. За офіційними даними серед всіх поранень, отриманих під час війни на сході України, 35–40% складають поранення голови. 80% з них це легкі травми головного мозку. За даними експертів приблизно така ж кількість уражень є недиагностованими, тобто такими, які не визнаються [1].

Черепно-мозкові травми, пов'язані з бойовими діями (ЧМТ), спричинені впливом вибухів, дуже поширені серед військовослужбовців, які брали участь у поточних війнах. Черепно-мозкові травми є поширеною причиною неврологічних ушкоджень та інвалідності серед цивільного населення та військовослужбовців [2].

Отже, акубаротравма або контузія – це молекулярний струс мозку, якого завдає ударна хвиля [3]. Струс головного мозку від дії мінно-вибухової хвилі значно відрізняється від такого, що відбувається в результаті удару, спортивних травм чи дорожньо-транспортної пригоди [1]. Тому контузія – це не класичний струс мозку при ударі.

В результаті акубаротравми в організмі людини відбуваються такі процеси:

1. розрив аксонів (головний біль, напади паніки, агресії, втрата координації, галюцинації, дежавю, втрата реальності);
2. порушення кровообігу (страждають найдрібніші капіляри);
3. порушення ліквородинаміки (внутрішньо-черепний тиск – головні болі, напади паніки, водно-електролітичний гомеостаз – погана пам'ять та інше);
4. формування рубців та спайок у мозку (гальмування розумової діяльності);
5. аутонейросенсибілізація (підвищена автоматична чутливість

організму на нервові подразники – агресія, паніка, тремор, втрата свідомості через звуки);

б. втрата слуху та координації, відшарування сітківки ока [3].

Перш за все, це механізм так званого гідродинамічного удару – сила вибухової хвилі передається на заповнені рідиною порожнини та оболонки мозку, результатом чого стають «лікворні хвилі» з різкими перепадами гідростатичного тиску. Тиск нерівномірно розподіляється в різних структурах мозку, який переміщується у замкненій порожнині черепа, що призводить до виникнення зон підвищеного або зниженого тиску (хвилі градієнту тиску). Після проходження фронту ударної хвилі виникає різке зниження тиску, що викликає явище кавітації – утворюються, а потім наче «схлопуються» газові мікрокульки. Також великий вплив мають значні стрибки тиску крові наверх від грудей.

Другий механізм – зміщення та ротація (прокручування) півкуль мозку відносно його менш рухливих серединних структур, це призводить до розриву волокон мозкових клітин – аксонів.

Третій механізм – феномен «протиудару» – зміщення мозку фронтом ударної хвилі та різкий його удар об нерухливу внутрішню сторону протилежної сторони черепа.

В результаті описаних фізичних явищ відбуваються структурні зміни в мозку: травмуються та розриваються нервові волокна. За допомогою особливої техніки на основі магнітно-резонансної томографії (МРТ) можна встановити кількість та місця ушкодження цілості пучків нервових волокон (аксонів). При загибелі нейронів виділяються токсини, що є додатковим механізмом, що пошкоджує нейрони.

Специфічні зміни у вигляді рубцювання найбільш сконцентровані на місцях між білою та сірою речовинами (де від нейронів прямують волокна) та у тих ділянках мозку, які знаходяться найближче до порожнин з ліквором. Саме біля порожнин розташовані серединні структури мозку, які відповідають за виконання безлічі фізіологічних функцій (сон і активність, регуляція роботи внутрішніх органів, гормонів, керування емоціями, регуляція балансу нашого організму при зовнішніх змінах, первинна обробка інформації, тощо), що і пояснює таку яскравість клінічної картини. Травмуються дрібні судини, що у тому числі спричиняє запальні процеси в оболонках мозку («арахноїдіт») з формуванням зон їх «злипання» і за рахунок цього виникає порушення нормального циркулювання рідини навколо мозку, що є додатковим ускладненням перебігу хвороби.

Мінно-вибухова акубаротравма характеризується відсутністю аналогів у клініці захворювань мирного часу; дифузним характером ураження: від середнього вуха до мозкової кори; розмаїттям механізмів розвитку патологічного процесу; високою лабільністю клінічного перебігу [1].

Особливої уваги заслуговує вплив вибухової хвилі на слуховий та вестибулярний апарати. Вестибулярні симптоми є стійкими та проблематичними наслідками впливу вибухової речовини. Кілька доказів свідчать про те, що ці

симптоми часто виникають внаслідок ураження центральної нервової системи [4].

За «молекулярного струсу» ураження розповсюджується не тільки на периферійні відділи, які є, власне, «приймачами» вибуху, але й на відповідні ділянки у стовбурі мозку та їх центральні представництва в корі головного мозку. Науковцями обговорюється втрата функції горизонтального півколового каналу та постуральну нестабільність, пов'язану з травмою голови. Також пропонуються дані, що свідчать про нову теорію, яка зазначає, що отолітові органи унікально вразливі до травм голови та впливу вибуху [5]. Існують навіть деякі докази того, що отолітові органи можуть бути більш вразливими до пошкоджень від вибухової дії або mTBI, ніж горизонтальні напівколові канали [6]. Патологічний процес вражає: це мікрокровпиви і зміщення елементів внутрішнього вуха, дегенерація специфічної нервової тканини і вегетативні порушення, пошкодження ядер аналізатору та кори і зміни у звукопровідному апараті. І це докорінно відрізняє дане ураження від інших травм, пояснює стійкість до лікування та відновлення функцій, а часто і їх незворотність [1].

Отже, ми намагались виствітити такі основоположні аспекти за даною тематикою, як перебіг контузії та її вплив на організм людини, а також привернути увагу наукової спільноти до необхідності додаткових досліджень, оскільки акубаротравма має здатність пригнічувати розумову активність, негативно впливати на психоемоційний стан постраждалого, а також може нести додаткові ризики для здоров'я людей.

Список використаних джерел:

1. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2020. 192 с. Загальна редакція: К. Возніцина, Л. Литвиненко
2. Mild traumatic brain injury and postconcussive syndrome: a re-emergent questioning <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22980474/>
3. Акубаротравма (контузія)
 [<https://www.facebook.com/100005311540542/posts/pfbid02ba2HEo77X8xqMGd4W9k6K2sdG9uT2uv5D4JKQJ9LFXh2kB2ZjaESjZFmd47QyPCzl/>]
4. Pathophysiology of Mild TBI: Implications for Altered Signaling Pathways <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26269903/>
5. Modeling the Neurobehavioral Consequences of Blast-Induced Traumatic Brain Injury Spectrum Disorder and Identifying Related Biomarkers <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26269904/>
6. Brain Inj . 2017;31(9):1188-1194. doi: 10.1080/02699052.2017.1288928. Vestibular consequences of mild traumatic brain injury and blast exposure: a review Faith W Akin 1 2, Owen D Murnane 1 2, Courtney D Hall 3 4, Kristal M Riska 1 2 PMID: 28981340 DOI: 10.1080/02699052.2017.1288928 <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28981340/>
7. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України Наказ Міністра оборони України
8. AIDS URL:<http://www.aids.ua/media/video/alyans-ukraina-snyal-film-o-katastroficheskoy-situacii-s-zamestitelnoy-terapiy-na-donbasse-10790.html>
9. World Health Organization URL:<https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/opioid-overdose>

Покраса К. В.,

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОЖЕЖІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯМ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Криміналістична характеристика визначає такі способи вчинення підпалів: 1) за допомогою спеціально підготовлених палих речовин; 2) за допомогою спеціально виготовлених технічних засобів та пристосувань; 3) з використанням спеціально створених умов, розрахованих на загоряння від зовнішнього джерела вогню; 4) шляхом створення сприятливих умов для самозаймання яких-небудь речовин та матеріалів. Підпали можуть маскуватись шляхом знищення слідів злочину, знарядь та засобів підпалювання, інсценування випадкового загоряння.

Одним з видів огляду при розслідуванні умисного знищення чи пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу є огляд місця безпосередньо місця, де виникла пожежа. Основними завданнями огляду місця пожежі є: вивчення і закріплення матеріальної обстановки місця пожежі з метою з'ясування характеру й обставин події, що сталася; виявлення і фіксація ознак осередку пожежі; виявлення і фіксація слідів злочинця; виявлення, вилучення речовин і предметів, здатних бути речовими доказами у провадженні; збір даних, що відображають обстановку виникнення і розвитку пожежі, її виявлення і гасіння; одержання вихідної інформації для висунення загальних і окремих версій про причину пожежі й особу злочинця; одержання даних для організації розшуку злочинця за гарячими слідами та інших оперативно-розшукових заходів [1].

Проведення огляду місця пожежі пов'язано з ризиком для здоров'я та життя осіб, які проводять цю слідчу (розшукову) дію. Під час огляду місця пожежі необхідно дотримуватися заходів безпеки. Слід звертати увагу на небезпеку руйнування палаючих конструкцій споруд, будівель та заподіяння шкоди здоров'ю осіб, які перебувають поблизу. Учасникам огляду необхідно мати при собі наступні предмети: каску, спеціальне вогнестійке взуття, респіратор, рукавички [2, с. 118].

Огляд, як правило, починається одразу після ліквідації вогню. Але ще до закінчення гасіння бажано визначити приблизні кордони місця події та прийняти заходи до зберігання слідів. Якщо за допомогою фото чи відеокамери фіксується розвиток, розповсюдження та локалізація пожежі, зйомка кожного разу повинна проводитись з однакових місць (також

робиться відмітка про час зйомки).

Слідчій звертає увагу на кольори полум'я та диму, запахи та смакові відчуття на місці пожежі, напрямок та силу вітру, шляхи та інтенсивність розповсюдження вогню, потім все відображає в протоколі. Доцільно проводити огляд у визначеній послідовності: спочатку загальний огляд місця події та прилягаючої місцевості; потім вогнища; далі оглядають інші ділянки пожежі по ходу розповсюдження вогню; наприкінці – сліди (ніг, транспортних засобів, тощо), які були виявлені під час загального огляду. Ретельно проводиться огляд вогнища, оскільки тут можна знайти сліди, що вказують на причину пожежі. З цією ж метою там вилучаються вугілля, зола, попіл та інше пожежне сміття, проби повітря (при необхідності).

Значну допомогу при огляді місця пожежі надає слідчому спеціаліст в області пожежної безпеки, який може орієнтувати слідчого в обстановці місця пожежі, надати правильну пожежно-технічну характеристику конструктивних елементів споруди, допомогти з використанням правильної термінології при фіксації результатів огляду у протоколі, звернути увагу слідчого на специфічні прояви впливу вогню на об'єкти. Спеціаліст у галузі пожежної техніки допомагає в пошуку джерела вогнища, предметів та речовин, що викликають запалювання (запалювальні пристрої, освітлювальні пристрої, нагрівальні прилади тощо). При огляді трупа, що проводиться за участю судово-медичного експерта, необхідно зафіксувати його позу, розташування відносно частин приміщення (проходів, дверей, вікон та ін.), ступінь обгорання, наявність тілесних ушкоджень (поранень, слідів боротьби, тощо), стан одягу, зміст кишень тощо.

Ознаками, які вказують на наявність місця займання пожежі можуть бути: 1) значні руйнування, що виникли в процесі пожежі; 2) найбільш інтенсивне обгорання предметів; 3) оплавлення електричної проводки; 4) наявність пристроїв (їх частин), що могли бути застосовані для підпалу; 5) наявність тари з під пального або інших пожежонебезпечних речовин; 6) наявність слідів пального або інших пожежонебезпечних речовин у місцях, де їх не може бути.

За результатами огляду місця пожежі, перш за все, перевіряється версія про вчинення підпалу. На підтвердження цієї версії можуть вказувати наступні ознаки: виявлення двох або більше самостійних місць займання; виникнення пожежі у місці, де виключена можливість появи вогню в результаті самозаймання або вибуху; наявність засобів та знарядь для підпалу; виведення зі строю систем протипожежного захисту, сигналізації, псування відповідного інвентарю тощо; створення умов для інтенсивного розповсюдження вогню (розлиття пального, випускання горючого газу, забезпечення припливу свіжого повітря – відкриття вікна тощо); локалізація вогнища в місці знаходження документів обліку матеріальних цінностей; виявлення обставин, які свідчать про приховування іншого злочину (наприклад, труп з ознаками вогнепального поранення).

Список використаних джерел:

1. Особливості розслідування окремих видів злочинів. Мультимедійний навчальний посібник. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/orovz/lections/lection10.html>.
2. Юсупов В., Саковський А. Загальні положення проведення огляду місця пожежі. Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (електронне ви-дання), 20 квітня 2022 р. / упоряд. : Євген Письменський. Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. – С. 118-119.

Плетенець В.М.,
професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА НАПРЯМКИ ПОДОЛАННЯ
ФАКТІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Сформоване в українському суспільстві неприйнятне ставлення до насильства, що знаходить найжорсткішої реакції нетерпимості до їх проявів може бути продемонстровано на прикладі події про тортури, побиття та гвалтування[1]., за результатами якої на лаві підсудних опинились п'ятеро поліцейських, серед яких і начальник Кагарлицького відділу поліції Щодня збройної агресії РФ проти України жертвами сексуального насильства стають дедалі більше осіб, у першу чергу ті, які перебувають на окупованих територіях, що призвело до формування проблеми державного рівня з їх виявлення й подолання.

Потребує уваги факт закінчення й спрямування до суду першого провадження про згвалтування вчиненого російським військовим в березні 2022 р. в Броварському районі Київської області [2].

Оприлюднення Офісом генерального прокурора на державному рівні факту закінчення кримінального провадження спрямоване на: - стимулювання постраждалих до викриття фактів сексуального насильства; - демонстрацію дієвості правоохоронної системи держави в реалізації принципу невідворотності покарання для правопорушників та відновлення порушених прав потерпілих; - профілактику вчинення подібних дій і т. ін.

Водночас, не зважаючи на діяльність правоохоронних органів у

Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення):

зазначеному напрямку, відомості про сексуальне насильство, що демонстрували б його стан на сьогодні в Україні відсутні.

Правова оцінка сексуального насильства вказує на високий рівень небезпеки як соціально-правового явища, яке має багатогранні негативні наслідки, пов'язані з порушенням основних прав людини, характером і тенденціями розвитку театру військових дій, а також, в цілому, з динамікою самого військового конфлікту. [3, с.223]. Сексуальне насильство над цивільним населенням, що набуло масового характеру, обумовило необхідність пошуку шляхів вирішення проблеми надання допомоги жертвам. Так, на сайті урядового порталу України від 25 березня 2022 року опубліковані рекомендації щодо дій у випадку сексуального насильства, пов'язаного з війною[4], переорієнтовано вже існуючі та сформовано нові громадські організації, зокрема: «Євромайдан SOS», «Ла Страда Україна», «ЮрФем», «Центр громадянських свобод» та інші. Останній, у співпраці з міжнародними партнерами виконує провідну роль у виявленні та документуванні для притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів РФ проти українського народу та ін., за що став одним із лауреатів Нобелівської премії миру [5].

Подібних масштабів розглядуваних явищ Україна не мала, звідси й неготовність, без досвіду фахівців інших країн з відповідною практикою, до їх результативного розв'язання. Відповідно, для забезпечення надання ефективної допомоги постраждалим від насильства, скоєного російськими військовими на окупованих територіях України, до нашої держави прибули представники Фонду Нобелівського лауреата Деніса Муквеге та Глобального Фонду допомоги постраждалим від сексуального насильства пов'язаного з конфліктом [6]. У результаті цього по всій країні були відкриті центри для надання психологічної, медичної, медикаментозної та правової допомоги громадянам, котрі стали жертвами сексуального насильства під час російського вторгнення [7]. Використання передового іноземного досвіду є, на нашу думку, логічним та закономірним кроком у подоланні наслідків сексуального насильства.

Варто відзначити, що страх та недовіра жертв згвалтувань обумовлює необхідність прийняття заходів із забезпечення їх безпеки, без чого шанс на отримання інформації про насильство щодо них, зводиться до мінімуму. Таким чином проведення розслідування за участі постраждалих від сексуального насильства стає можливим після повернення втраченого відчуття особистості, контролю своїх можливостей, зокрема й тіла безпеки, а також усвідомлення відповідними учасниками перспектив відновлення порушених прав та притягнення до відповідальності винуватців тощо [8, с. 231].

Все зазначене дозволяє наголосити, що напрацювання механізму виявлення й фіксації вчинених РФ на території України воєнних кримінальних правопорушень взагалі й сексуального характеру зокрема для

їх юридичної оцінки як на державному так і міжнародному рівні. Не меншого значення набуває й надання допомоги постраждалим від фактів насильницького характеру, що в нашій державі отримало усвідомлення із пошуком шляхів їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Каткування і згвалтування у поліцейському відділку: що із «кагарлицькою справою»? [Интернет-ресурс] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kagarkyk-katuvannya-policiya-zgvaltuvannya/31000398.html>

2. ОГПУ направив до суду першу справу щодо згвалтування під час війни російським військовим [Интернет-ресурс] URL: <https://www.unian.ua/war/ogpu-napraviv-do-sudu-pershu-spravu-shchodo-zgvaltuvannya-pid-chas-viyni-rosiyskim-viyskovim-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11847753.html>

3. Rufanova, V., Shablysty, V., Spilnyk, S., Sydorenko, N., & Mozol, S. (2022). Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*, 11(53), 220-226. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.22>

4. Єдиний веб портал органів виконавчої влади України Що робити у випадку сексуального насильства, пов'язаного з війною [Интернет-ресурс] URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shcho-robity-u-vipadku-seksualnogo-nasilstva-povyazanogo-z-vijnoyu>

5. Нобелівська премія миру присуджена всім людям в Україні - Центр громадянських свобод [Интернет-ресурс] <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3588906-nobelivska-premia-miru-prisudzena-vsime-ludam-v-ukraini-centr-gromadanskih-svobod.html>

6. 28-29 квітня відбуваються зустрічі представників урядових структур з обговорення питань протидії сексуального насильства, вчиненого російськими військовими в Україні [Интернет-ресурс] URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/28-29-kvitnya-vidbuvayutsya-zustrichi-predstavnikov-uryadovih-struktur-z-obgovorennya-pitan-protidii-seksualnogo-nasilstva-vchinenogo-rosijskimi-vijskovimi-v-ukrayini>

7. В Україні планують відкрити центри для допомоги жертвам сексуального насильства. [Интернет-ресурс] URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3474159-v-ukraini-planuut-vidkriti-centri-dla-dopomogi-zertvam-seksualnogo-nasilstva.html>

8. Плетенець В.М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка* : Науковий журнал. Випуск № 2 (98). Івано-Франківськ, 2022. С. 2

Сухомлин Ю. В.,
професор кафедри кримінального
процесу Національної
академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ВІДОМОСТЕЙ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) негласними слідчими (розшуковими) діями (далі – НСРД) є дії, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених законом [4].

Зважаючи на те, що НСРД є різновидом слідчих (розшукових) дій, фіксація результатів та ходу їх проведення здійснюється шляхом складання протоколу та дозволяє в подальшому бути використаним як доказ. При чому така фіксація повинна здійснюватися таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність цих результатів [3]. Ускладнений порядок здійснення НСРД викликаний тим, що всі вони прямо або опосередковано пов'язані з порушенням законних прав, свобод та інтересів осіб, щодо яких вони проводяться.

Під час проведення НСРД необхідно дотримуватися відповідних гарантій, адже розслідування одного кримінального правопорушення може призвести до вчинення іншого, але вже зі сторони співробітників правоохоронних органів. Кримінальне процесуальне законодавство передбачає ряд гарантій, які забезпечують захист отриманих відомостей, а саме здійснення судового контролю та нагляду прокурором за дотриманням законів під час досудового розслідування; нормативна визначеність порядку, підстав та процедури проведення НСРД, обмеження їх застосування залежно від ступеню тяжкості кримінального правопорушення; особливий порядок їх проведення щодо спеціальних суб'єктів.

Так, відповідно до Міжнародних Рекомендацій, ратифікованих Україною компетентні органи можуть використовувати в своїй діяльності особливі методи розслідування, за умови, відповідно до вимог Європейської конвенції про права людини, визначення у вітчизняному законодавстві обставин й умов їх використання. Також, Рекомендації наводять поняття особливих методів розслідування – це методи, які застосовуються компетентними органами з метою розкриття і розслідування тяжких кримінальних правопорушень, встановлення осіб підозрюваних і спрямовані на збирання інформації таким чином, щоб не викликати підозри у об'єкта розслідування [5].

Згідно КПК до НСРД відносять: аудіо-, відеоконтроль особи (стаття

260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (стаття 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (стаття 262 КПК); зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (стаття 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (стаття 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (стаття 267 КПК); установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (стаття 268 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (стаття 269 КПК); моніторинг банківських рахунків (стаття 269-1 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (стаття 270 КПК); контроль за вчиненням злочину (стаття 271 КПК); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (стаття 272 КПК); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (стаття 274 КПК) [4].

НСРД здійснюються конфіденційно з використанням способів і методів оперативно-розшукової діяльності, спеціальних технічних засобів, при чому обов'язковою умовою здійснення таких дій є неможливість отримання доказів в інший спосіб.

Саме тому надзвичайно важливим є захист відомостей досудового розслідування, так як розголошення інформації отриманої в результаті здійснення цих дій прямо порушує конституційні права учасників кримінального провадження та в подальшому матиме негативні наслідки для судового розгляду. Варто пам'ятати, що отримана в ході проведення НСРД інформація отримує гриф таємності, що підвищує необхідний рівень захисту та відповідальність учасників кримінального провадження.

Досудове розслідування, що містить відомості, які становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог секретності та до участі в такому кримінальному провадженні допускаються лише ті особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми [4]. При цьому законодавством передбачено, що відомості про факт або методи проведення НСРД становлять державну таємницю [2]. Отже, сам факт проведення НСРД становить державну таємницю, що не підлягає розголошенню особі, яка не має відповідної форми допуску.

Відомості про факт і методи проведення НСРД, осіб, які їх проводять, а також інформація, отримана в результаті їх проведення не підлягають розголошенню особами, яким стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, також якщо протоколи про проведення НСРД містять інформацію щодо приватного життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей досудового розслідування, при чому виготовлення копій протоколів про проведення НСРД та додатків до них не допускається [4].

На жаль, існує практика залучення оперативними працівниками під час

проведення НСРД, в ході розслідування кримінальних правопорушень осіб, які не мають допуску до державної таємниці як на конфіденційній основі, залучення для проведення закупок, передання неправомірної вигоди тощо, так і гласно – потерпілих. Також, в зв'язку з цим виникають проблемні питання із залученням понятих до проведення НСРД, які в даному випадку теж повинні мати допуск до державної таємниці, при цьому це має бути незаінтересована особа, яка не є працівником правоохоронних органів.

Зрозуміло, що Законом України «Про державну таємницю» передбачено порядок надання доступу до державної таємниці особам, які залучаються до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами, однак це є досить тривалим процесом, одна перевірка цих громадян здійснюється у строк до одного місяця, що не сприяє здійсненню швидкого досудового розслідування. Однак, не дотримання такої вимоги тягне за собою не лише визнання доказів недопустимими, як таких, що отримані не в порядку передбаченому КПК, а також й притягнення до кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці, слідчого, прокурора, оперативного працівника, які допустили до участі в НСРД осіб, які не мають допуску до державної таємниці [1].

Отже, захист відомостей досудового розслідування під час проведення НСРД є комплексом дій судових і правоохоронних органів, який базується на положеннях вітчизняного та міжнародного законодавства. Задля цього результатами аналізу судової практики, щорічно, здійснюється узагальнення судових рішень, прийнятих апеляційними судами, з метою уніфікованого трактування та застосування норм кримінального процесуального законодавства заради забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
2. Звід відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ СБУ від 23.12.2020 № 383.: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Рекомендації № Rec (2005) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, в тому числі терористичних актів» від 20.04.2005 р. [сайт]. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/260347___260412

Філіпов Ю.Є.,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

З 24 лютого 2022 року триває повномасштабне військове вторгнення росії в Україну. Важливими умовами збереження суверенітету держави і відновлення її територіальної цілісності є належна збройна відсіч зазіханням окупантів, забезпечення соціально-економічних основ і політичної стабільності в країні.

У цих умовах протидія злочинності продовжує залишатися пріоритетним напрямом державної політики та спонукає до подальшого удосконалення діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. «Викликами» для правоохоронних органів України постала низка воєнних злочинів: руйнування житла громадян, підприємств, установ, об'єктів критичної інфраструктури; масові розстріли цивільного населення, знищення українських військослужбовців, геноцид українського народу та ін.

В цих умовах техніко-криміналістичне забезпечення (далі – ТКЗ) трансформується відповідно до систем відносин і сучасного досягнення природничих і технічних наук. Правоохоронні органи з метою оптимізації діяльності уповноважених суб'єктів із документування та досудового розслідування воєнних злочинів вживає низку заходів у сферах їх нормативно-правового регулювання, матеріально-технічного, наукового й інформаційного забезпечення. Воєнні злочини, по-перше, є новими видами кримінальних правопорушень, які розслідують слідчі органи. По-друге, названі діяння є складними за своїм механізмом учинення, який характеризується наслідками у вигляді значних руйнацій об'єктів цивільної інфраструктури, великої кількості неідентифікованих загиблих; зняттями вчинення, з переважною більшістю яких раніше не стикалися ні органи досудового розслідування, ні судові експерти; особами злочинців, які змінюють місця своєї дислокації, в тому числі перебувають на території іншої держави, тощо [1, с. 40].

У наукових джерелах під техніко-криміналістичним забезпеченням слідчої діяльності розуміють систему наукових, правових, організаційних положень і прикладних заходів із розроблення, впровадження та практичного використання техніко-криміналістичних засобів з метою успішного

виявлення, розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм [2].

Техніко-криміналістичне забезпечення – це діяльність, яка здійснюється правоохоронними органами, спрямована на створення умов їх постійної готовності до застосування методів та засобів криміналістичної техніки та реалізацію цих умов у кожному конкретному випадку розкриття та розслідування злочинів.

Ми вважаємо, що під техніко-криміналістичним забезпеченням розслідування воєнних злочинів розуміється організаційно-функціональна система, спрямована на створення умов постійної готовності служб та підрозділів правоохоронних органів до швидкого та ефективного вирішення техніко-криміналістичних завдань, та на практичну реалізацію цих умов з метою отримання, накопичення, обробки криміналістично значущої інформації та її використання у процесі розкриття, розслідування воєнних злочинів.

Техніко-криміналістичне забезпечення, будучи організаційно-функціональною системою, спрямованою на досягнення двоєдиної мети (створення умов готовності та практичної реалізації завдань), містить низку напрямів: удосконалення науково-дослідної діяльності (наукове забезпечення); напрацювання пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативних актів, що регламентують практику цільового застосування техніко-криміналістичних засобів та методів (правове забезпечення); вдосконалення організаційної структури судово-експертних і криміналістичних підрозділів, форм та методів їх діяльності, взаємодії з іншими суб'єктами застосування техніко-криміналістичних засобів та методів (організаційне забезпечення); підтримка рівня техніко-криміналістичної підготовки суб'єктів застосування ТКЗ (навчально-методичне забезпечення); модернізацію та створення нових техніко-криміналістичних засобів та методів (науково-технічне забезпечення); підвищення рівня оснащеності суб'єктів застосування техніко-криміналістичних засобів та методів та організація її профілактичного обслуговування (матеріально-технічне забезпечення) [3].

Отже, ТКЗ розслідування злочинів – це система правових, наукових, організаційних заходів з розробки, впровадження та практичного використання техніко-криміналістичних засобів та наукових методів з метою успішного розкриття, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням.

В умовах використання сучасних криміналістичних технологій під час війни техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень слід доповнити елементами, що відбивають його нинішню сутність. А саме як організаційно-функціональну систему, спрямовану на створення умов постійної готовності служб та підрозділів до швидкого та ефективного вирішення техніко-криміналістичних завдань в умовах воєнного стану, на основі системних видів взаємодії та широкого використання

комплексного призначення технологічних систем, цілях узгодженої обробки криміналістично значимих даних та отримання її в інформаційних системах у вигляді, придатному для безпосередньої діяльності правоохоронних органів і координації служб з різними відомствами, установами, підрозділами, передусім – Збройними силами України (далі – ЗСУ).

Розслідування воєнних злочинів охоплює це процес отримання, обробки та використання інформації, оскільки кількість інформаційних зв'язків і взаємодій ускладнена, а при значному зростанні числа наслідків воєнних злочинів, обсяги інформації зростають до рівня, що перевищує можливості людини щодо їх системної обробки і використання.

Мета ТКЗ розслідування воєнних злочинів є певним «координаційним вектором» досудового розслідування цих кримінальних правопорушень. Завдання відповідного техніко-криміналістичного забезпечення полягають не лише у вчиненні дій (виявлення, фіксація, збирання) уповноваженими суб'єктами, а й залучення ними до такої діяльності в разі необхідності інших осіб, які мають більш поглиблені знання в певній галузі (військовій науці, медицині, криміналістичній вибухотехніці та ін.), вміння та навички їх практичного використання, а також компетенцію щодо процесуального оформлення результатів таких дій.

Досудове розслідування воєнних злочинів підслідне слідчим органів безпеки. Відповідні кримінальні провадження потребують великих затрат ресурсів, у тому числі людських, через що до проведення окремих процесуальних дій залучаються працівники інших правоохоронних органів, у тому числі Національної поліції [1, с. 40].

Рівень техніко-криміналістичних засобів, здатних до повноцінного використання в умовах ведення війни, є лише проміжним етапом вирішення сучасних криміналістичних завдань і не в змозі його забезпечити повною мірою. Внаслідок чого слід створювати криміналістичні технології, що забезпечують системну взаємодію всіх ієрархій системи ТКЗ різних правоохоронних відомств у її системному вигляді, здатному працювати від локального до глобального рівня з ефективними системами зворотного зв'язку та забезпеченням застосування отриманих даних у безпосередній діяльності криміналістів, зокрема по «гарячим слідам». Такою діяльністю формуватиметься новий єдиний криміналістичний простір, де криміналістичні технології зможуть забезпечити конвеєрну систему системної обробки всіх рівнів і видів криміналістично значущої інформації за будь-якими фактами воєнних злочинів. Це буде формувати сучасну систему ТКЗ як мегаінструментальну технологію кримінальних процесуальних відносин при розслідуванні воєнних злочинів.

Очевидно, що більшість криміналістичних знань може бути реалізована лише з використанням технічних засобів. В умовах воєнного стану подальшого загострення оперативно-бойової обстановки та ускладнення видів злочинної діяльності, що потребує адекватних дій у межах ТКЗ, всі

сучасні дослідні комплекси та системи інструментального призначення складаються з алгоритмічної, технічної та енергозабезпечуючої підсистем, що найчастіше виконують комплексні завдання, та поєднання їх у єдину комплексну криміналістичну систему як базову основу формування єдиного криміналістичного простору.

Ми вважаємо, що перспективними напрямками розвитку ТКЗ розслідування воєнних злочинів вбачаються: документування місць воєнних злочинів із застосуванням дронавої фотографії (зокрема із спеціальним обладнанням) та відповідним програмним забезпеченням; використання наземного 3D-сканування з великою точністю фіксації розмірів об'єктів та відстаней; запровадження систем виявлення та візуалізації біологічних слідів з використанням оптичної системи з чітким збільшенням та технологією слабкої флуорисценції; розроблення ідентифікаційно-пошукових систем встановлення військовослужбовців країни-агресора, які вчиняли воєнні злочини на території України.

Список використаних джерел:

1. Татарин Н. М. Особливості організації розслідування воєнних злочинів. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Між-народної наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022. С. 40–44.
2. Арешонков В. В. Технічне забезпечення техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Вип. 88 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса: Гельветика, 2020. С. 3-10.
3. Теплицький Б. Б. Щодо визначення терміну «техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень». *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності*: зб. матеріалів засідання № 1 постійно діючої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 24 верес. 2021 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2021. С. 71–74.

Обшалов А.С.

аспірант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СУПРОВОДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Питаннями розкриття поняття, форм, принципів та сутності взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів займалися такі вчені, як К. В. Антонов, О.П. Бойко, В. І. Василичук, В. В. Дараган, І. П. Козаченко, О. І. Козаченко, В. С. Кузьмічов, О. І. Козаченко, Є. Д. Лук'яничков, М. А. Погорецький, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, М. Є. Шумило, Л. Д. Удалова та інші. Проте, слід зазначити, що аналіз теоретичних, наукових праць, а також практика останніх років показала, що покращення взаємодії слідчих з оперативними підрозділами потребує додаткового правового та організаційного забезпечення у кримінальному провадженні.

Фундаментом взаємодії слідчого із співробітниками оперативних підрозділів є норми кримінального процесуального закону, якими встановлені спільні для них завдання. Основним завданням взаємодії органів досудового розслідування із співробітниками інших підрозділів є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. [1].

Правову основу взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ становлять Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси (далі - КК та КПК) України, закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, рішення Конституційного Суду України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, і нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами внутрішніх справ при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень.

А. Я. Хитра зазначає, що, взаємодія слідчого із співробітниками оперативних підрозділів під час здійснення кримінального провадження – це заснована на законі і спільності завдань у кримінальному судочинстві погоджена колективна діяльність, яка передбачає ефективне використання правових заходів і сил слідчих, обумовлена їх компетенцією і формами діяльності і спрямована на розслідування і попередження злочинів. [2, с. 6].

Г. П. Цимбал визначив взаємодію як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, яка спрямована на виявлення, розкриття і розслідування злочинів[3]. У свою чергу Г. Ю. Бондар дійшов висновку, що взаємодія існує там, де наявний спільний інтерес, а тому під час досудового розслідування злочинів взаємодія існує між правоохоронними органами, оскільки вони мають одну мету, а саме розкриття та розслідування злочинів.

Разом із тим В. В. Ковальов наголосив, що взаємодія проявляється у консолідації сил і засобів взаємодіючих суб'єктів кримінального провадження для досягнення єдиної мети, тобто взаємодія відбувається там, де є потреба у вирішенні спільних завдань [4.]

Цікавим, на нашу думку, є тлумачення цього поняття надала С. Тищенко, на думку якої під взаємодією у кримінальному провадженні слід розуміти дії учасників кримінального процесу, які, реалізуючи свої повноваження стосовно один одного, сприяють виконанню загальних завдань кримінального провадження. При цьому характер взаємодії може бути різним, залежно від того, керуються безпосередні учасники спільним інтересом чи відмінними. Головне, щоб у кінцевому результаті була досягнута мета, задля якої суб'єкти взаємодіють [5].

Узагальнюючи погляди вчених щодо визначення поняття взаємодії підрозділів під час проведення досудового розслідування, можна виділити наступні загальні її ознаки: – спільна узгоджена діяльність двох або більше учасників, які залучаються до сфери кримінального провадження. Тобто кожний із учасників має усвідомлювати, що він виконує покладені на нього функції разом з іншими суб'єктами. При цьому кожний учасник повинен чітко розуміти відведену йому у взаємодії роль і вчасно виконувати поставлені задачі; – законодавче підґрунтя для здійснення взаємодії, тобто вона повинна здійснюватися відповідно до вимог законів і підзаконних нормативних актів, що регулюють як спільну діяльність, так і порядок функціонування кожного учасника окремо; – забезпечення комплексного використання сил, засобів та методів під час розкриття і розслідування кримінальних правопорушень.

Основним завданням взаємодії органів і підрозділів при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень є: 1) попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень; 2) притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; 3) відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди; 4) відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Кримінальна процесуальна діяльність уповноважених службових осіб, перш за все, врегульована нормами Конституції України, зокрема ст. 129, в якій закріплені основні засади кримінального судочинства: законність; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини;

змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості тощо.

Що ж стосується принципів, то цим поняттям здебільшого позначаються основні положення, наказ, категоричне веління щодо будь-якої діяльності. У перекладі з латинської мови термін «принцип» означає основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки, діяльності, поведінки [6].

Взаємодія здійснюється за загальними та спеціальними засадами (принципами). До загальних відносяться:

1. Відповідальність слідчого за швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, його самостійність у процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ст. 40 КПК України). Відповідно до ч. 5 ст. 40 КПК, слідчий, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні процесуальні рішення слідчого.

2. Дотримання засад кримінального провадження (глава 2 КПК України). Це зумовлено тим, що взаємодія органів і підрозділів при розслідуванні кримінальних правопорушень має ґрунтуватися лише на правовій основі, а всі її аспекти повинні бути унормовані.

3. Активне використання методик, наукових і технічних досягнень у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень. Тобто взаємодія повинна бути здійснена з використанням сучасних технологій і досягнень науки. Цей принцип націлює слідчого, працівників оперативних підрозділів, експертів на пошук найбільш ефективних заходів і засобів розслідування кримінальних правопорушень. Наприклад, використання електронного спостереження, приладів зовнішнього спостереження, базових технологій електронного документообігу, а також передових комп'ютерних технологій.

4. Оптимальне використання сил і засобів.

5. Забезпечення нерозголошення відомостей досудового розслідування. Зокрема, відповідно до ст. 222 КПК України, відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. У необхідних випадках слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом.

6. Доцільність – взаємодія має бути лише у тих кримінальних

провадженнях і в тих слідчих ситуаціях, які вимагають цієї взаємодії.

7. Економічність – передбачає відносну простоту і вигідність взаємодії, що якнайкраще дозволить досягнути поставлених завдань

8. Тривалість – взаємодія повинна бути постійною, тобто безперервною, якщо вона стосується органів і підрозділів. Разом із тим взаємодія може бути епізодичною, тобто спільна діяльність має тимчасовий характер, зокрема лише для спільного досягнення проміжної мети розслідування.

9. Конспіративність – згідно зі ст. 9 Закону України «Про оперативно – розшукову діяльність», не підлягають передачі і розголошенню результати ОРД, які відповідно до законодавства становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини

Спеціальні засади взаємодії виділяють залежно від її суб'єктів. Найпоширенішими з них є такі: 1. Взаємодії слідчого з оперативними підрозділами : а) конфіденційність джерел оперативно – розшукової інформації є головною запорукою успішної взаємодії слідчого та оперативного працівника; б) самостійність оперативного підрозділу при виборі в межах чинного законодавства засобів та методів оперативно – розшукової діяльності [7].

Таким чином, слід зазначити що для покращення взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів, при супроводженні останніми кримінальних проваджень слід використовувати новітні методики, наукові й технічні досягнення у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень. Взаємодія повинна бути здійснена з використанням сучасних технологій і досягнень науки. Також повинне мати місце використання досвіду інших держав із зазначеного напрямку діяльності.

Список використаних джерел:

1. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 року № 575.

2. Хитра А. Я. Взаємодія слідчого та органу дізнання при провадженні кримінальних справ: курс лекцій / А. Я. Хитра, В. О. Кучер. – Львів: Держ. ун-т внутрішніх справ, 2009. – 100с.

3 Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2005. С. 39.

4 Ковальов В. В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. С. 24.

5 Тищенко С. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 3. С. 105.

6 Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 57.

7 Навчальний посібник. Харків Міністерство внутрішніх справ України Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017.С 21.

Наукове видання

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
(ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ)»**

**Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 02.12.2022)**

Редактори, оригінал-макет –
Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга

Підп. до друку 17.02.2023. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний, цифровий.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 22,16. Обл.-вид. арк. 23,75. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018